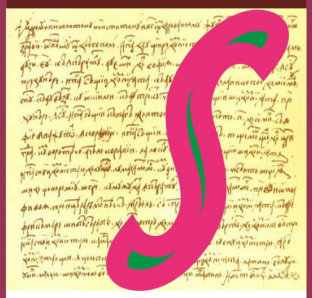

Scriptor

rISeli
Iași
Capitala Tineretului din România
2019-2020

SEMNEAZĂ
(selectiv)

Ștefan AFLOROAEI
Liviu ANTONESEI, Michel BAGLIN (Franța)
Diana BOBICĂ, Cristian George BREBENEL, Emina CĂPĂLNĂȘAN
Florin CÂNTEC, Cristina CHIPRIAN, Emilia CHISCOP (S.U.A.), Călin CIOBOTARI
Mircea COLOȘENCO, Constantin COROIU, Livia COTORCEA, Laura Carmen CUȚITARU
Traian DIACONESCU, Aurel DUMITRAȘCU, Anastasia DUMITRU
Florin FAIFER, Petru GHERGHEL, Aliona GRATI (Chișinău)
Cristina HERMEZIU (Paris)
Ioan HOLBAN
Ștefan HOSTIUC (Cernăuți), Vasile IANCU, Grigore ILISEI
Nicolae LEAHU (Bălți, R.M.), Bogdan Mihai MANDACHE, Simona MODREANU
Vasile MUSTE, Andrei-Alecsandru PANTEA, Radu PĂRPĂUȚĂ, Dragoș PĂTRAȘCU
Adrian Dinu RACHIERU, Ioan RĂDUCEA, Nicolae SAVA, Elvira SOROHAN
Liviu Ioan STOICIU, Valentin TALPALARU, Virgil TĂNASE (Paris)
Paul TUMANIAN, Eugen URICARU
Dumitru VITCU

ARS AMICA NOSTRA

Andrei-Alecsandru PANTEA

Deconstrucția sinelui 2
(cianotipie, 100x70)

Anul V, nr. 9-10 (57-58) septembrie – octombrie 2019

www.editurajunimea.ro
revistascriptor@gmail.com

Scriptor
anul V

Director fondator şi coordonator:
Lucian VASILIU

COLEGIUL
Ana BLANDIANA (Bucureşti)
Ion POP (Cluj-Napoca)
Alexandru ZUB (Iaşi)

PARTENERIAT INSTITUŢIONAL
Florin CÂNTEC
(Arhivele Naţionale Iaşi)
Bogdan CREŢU
(Institutul „A. Philippide")
Ioan HOLBAN
(Teatrul „Luceafărul")
Alina HUCAI
(Sedcom Libris)
Ioan MILICĂ
(B.C.U. „Mihai Eminescu")
Eugen MIRCEA
(Galeriile de Artă ale Municipiului Iaşi)
Simona MODREANU
(Universitatea „Alexandru Ioan Cuza")
Dragoş PĂTRAŞCU
(Universitatea de Arte „George Enescu")

CORESPONDENŢI
Emilia CHISCOP (S.U.A.)
Luo DONGQUAN (China)
Cristina HERMEZIU (Franţa)
Maria PILCHIN (România de Est, Chişinău)
Christian W. SCHENK (Germania)
Vasile TĂRÂŢEANU (România de Est, Cernăuţi)

•

- **Număr ilustrat cu grafică de Liviu SUHAR şi Andrei-Alecsandru PANTEA**
- **Imagini foto de la inaugurarea plăcii comemorative dedicate lui Cezar Ivănescu. Bârlad, 6 august 2019 – Schimbarea la Faţă**

Recomandăm colaboratorilor noştri scrierea textelor în formula DOOM – Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române, Academia Română, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită. Responsabilitatea conţinutului revine semnatarilor textelor. Nu publicăm tot ce primim.

Editura **Junimea** şi revista **Scriptor** sunt membre ale **Asociaţiei Revistelor, Imprimeriilor şi Editurilor Literare** (A.R.I.E.L.), asociaţie cu statut juridic, recunoscută de Ministerul Culturii

Editura Junimea este acreditată CNCSIS 97 / 2012

Anul V, nr. 9-10 (57-58) septembrie-octombrie 2019
IAŞI, ROMÂNIA

SUMAR

semina sapientiae

POEMUL DESENAT

4 **Nicolae LEAHU** (Bălţi, R.M.), *Patria*
5 **Dragoş PĂTRAŞCU**, Grafică ilustrativă

UN POET, O PAGINĂ

6 **Traian DIACONESCU,** * *(Metec)*
7 **Vasile MUSTE**, *Notă explicativă în cer*

ACCENTE

8 **Ştefan AFLOROAEI**, *Despre credinţa în ordine şi tăcerile ei*
10 **Ştefan HOSTIUC** (Cernăuţi), *Multiculturalismul bucovinean: un fapt real sau doar un mit?*
12 **Emina CĂPĂLNĂŞAN**, *Româna, engleza şi bucătăria (II)*
14 **Laura Carmen CUŢITARU**, *Primatele şi limbajul semnelor*

PROZĂ CONT/MPORANĂ

17 **Cristian George BREBENEL**, *Vânătoarea; Conversaţia; Cărarea*
24 **Radu PĂRPĂUŢĂ**, *Domnul I*
31 **Paul TUMANIAN**, *Salonul*

et in arcadia ego

36 **Elvira SOROHAN**, *Un „zimbru rănit”*
40 **Emilia CHISCOP** (S.U.A.), *Despre efectul nociv al dependenţei de istorisire*
43 **Michel BAGLIN** (Franţa), *S’absenter/ Inexistenţă*
Traduceri de Maria HÎNCU-PATANCHON

colloquium

■ ***Dialog, divan, taifas***

48 **Grigore ILISEI – Petru GHERGHEL**
55 **Simona MODREANU – Virgil TĂNASE** (Paris)

ars amica nostra: Andrei-Alecsandru PANTEA

muti magistri sunt libri

64 **Anastasia DUMITRU**, *Şerban Cioculescu – între amintiri şi amnezie; Fragmentariumul lui Alexandru George*
73 **Ioan HOLBAN**, *Proza criticilor literari* (**Anastasia Dumitru**)
75 **Vasile IANCU**, *Pornind de la două urice inedite* (**Dumitru Agache**);
În sfârşit, „Universitatea captivă” iese de sub tipar (**Dănuţ Doboş**)
79 **Constantin COROIU**, *În căutarea unui Sadoveanu* evergreen (**Ion Simuţ**)
83 **Livia COTORCEA,** *Emil Cioran citit într-un joc de oglinzi* (**Gabriel Mardare**)
87 **Adrian Dinu RACHIERU**, *Gabriela Melinescu, între viaţă şi scris*
90 **Cristina HERMEZIU** (Paris), *Semicercul francez şi semicercul românesc* (**Ilie Constantin**)
92 **Cristina CHIPRIAN**, *Jumătate înger, jumătate porc de câine* (**Arcadie Suceveanu**)
94 **Ioan RĂDUCEA**, *Ce ai făcut pentru Hristos?* (**Sorin Lavric**)
96 **Florin CÂNTEC**, *Amintiri din subterană. Revista „Dialog” în anii ’80*
102 **Bogdan Mihai MANDACHE,** *Lumina din penumbră* (**Radu Ciobotea**)
104 **Diana BOBICĂ**, *„De viaţă nu eşti scutit odată ce-ai păşit în ea”* (**Ioana Nicolaie**)
107 **Călin CIOBOTARI**, *Investigaţiile lingvistice ale Eminei Căpălnăşan*
109 **Aliona GRATI** (Chişinău), *Tratamentul sindromului Casandrei sau „Lasă lumea aşa cum a picat!”* (**Vlad Grecu**)

historia magistra vitae. varia

114 **Dumitru VITCU**, *Recluziune şi reeducare în concepţia marelui reformator Mihail Kogălniceanu*
120 **Eugen URICARU**, *Tulcea*
122 **Mircea COLOŞENCO**, *Camil Petrescu, poetul substanţei filosofice*
124 *Epistole inedite. Aurel Dumitraşcu în corespondenţă cu Liviu Antonesei şi Nicolae Sava*
131 **Florin FAIFER**, *Schimb de reverenţe*
133 **Liviu Ioan STOICIU**, *Din anul Revoluţiei. De uz strict personal (XXVI)*

ultima oră

138 **Adrian Dinu RACHIERU**, *Recitind „Lecţia de melancolie”. Ion Beldeanu – 80*
141 **Valentin TALPALARU**, *Biblioteci rurale*

Revista SCRIPTOR este proiect al Editurii Junimea şi al Societăţii Culturale „Junimea '90”, cu susţinere de la Consiliul Local și Primăria IAȘI

semina
sapientiae

Nicolae LEAHU
(Bălți, R.M.)

PATRIA

Patria este și acest autocar
Tapiţat cu mesaje poliglote,
Lăsînd în urma-i dîrele resemnării
Și rotocoale de riduri;
Această baie comunală
Năpădită de amintiri;
Aceste stive de tizic
Acoperite cu mușama;
Aceste cruci și răstigniri
Cu stropi de noroi atemporal;
Aceste fîntîni cu dantele de tablă
Și căni ciobite, legate cu sîrmă;
Aceste crînguri fluturînd
Pungi de plastic în adierile vîntului;
Aceste drumuri sfîrtecate
De exploziile unor absențe.

Dar aceste vorbe?

Dar aceste tăceri?

Din volumul *Cronograful de la Bălțiburg*, în curs de editare la Junimea, colecţia „Cantos”

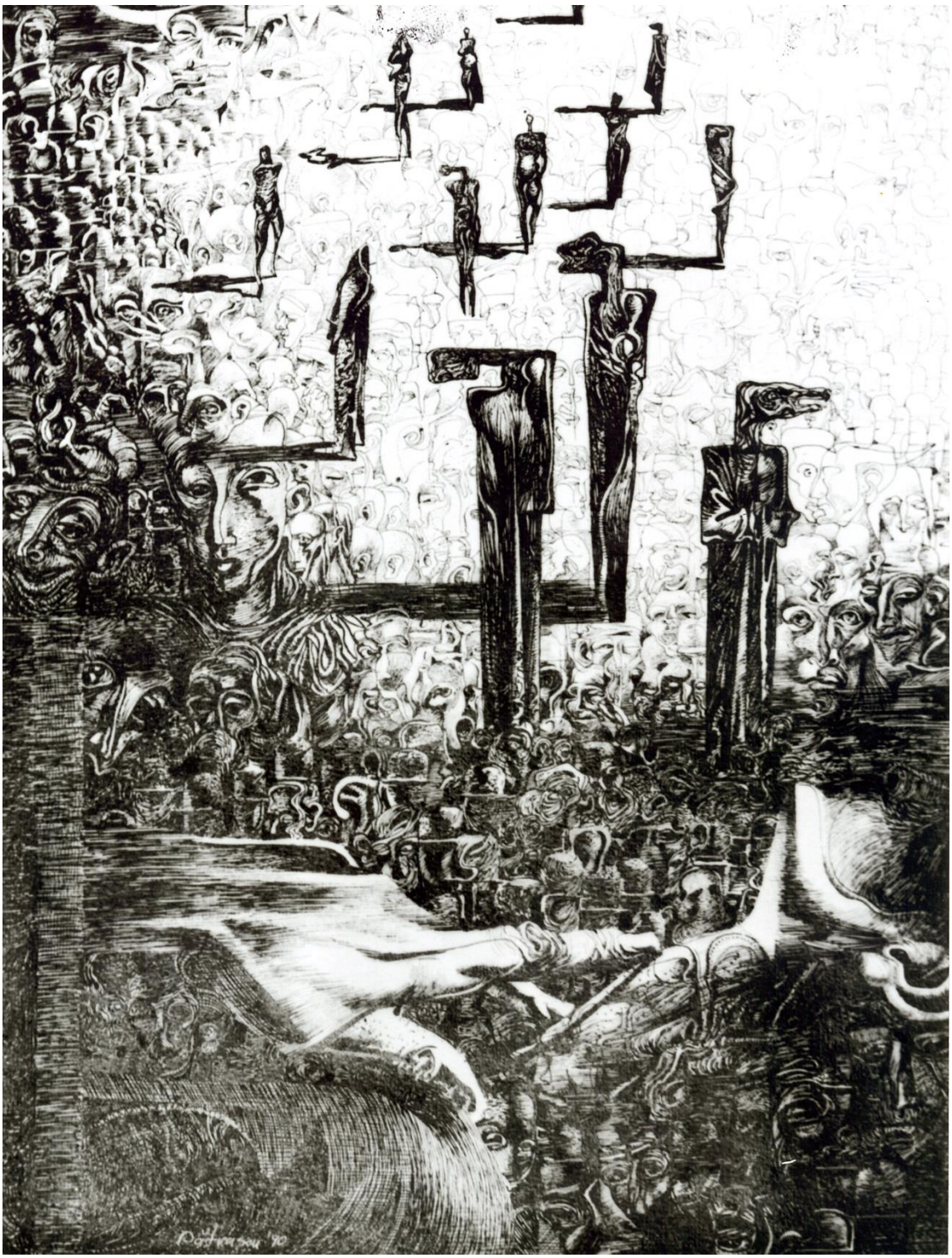

Dragoş PĂTRAŞCU: Poemul desenat

Traian DIACONESCU

*

Metec,
Cu barbă de sfânt,
Paște
Turme de gânduri,
Prin parcuri,
Tăcând...
„Pasărea Măiastră"
Se rotește-n mister
Și cântă în toate limbile
Dorul de glie,
în veacul acesta
De fier.

*

Se plimbă în Carul Mare,
Cu trup suleget,
Ca un semn de mirare,
Turle,
La Curtea de Argeș,
Se răsucesc să-l vadă
Și cheamă „Pasărea Măiastră”
Să lumineze mistere
Și Pasărea cântă, ca la
Înviere...
Tu „Pasăre Măiastră”,
Numai tu mai știi
Izvoarele veșniciei, țâșnind
Din stihii.

**Din volumul *Brâncușiada*,
în curs de editare la Junimea,
colecţia „Cuvinte migratoare”**

Vasile MUSTE

NOTĂ EXPLICATIVĂ ÎN CER

într-o zi am fost chemat în cer și mi s-a spus
de mâine vei merge din nou pe pământ să trăiești
dacă mă întorc aș vrea doar să iubesc
trăiască 23 august
trăiască țestoasele Ninja
trăiască alții
eu nu mai vreau decât să iubesc am rămas
în urmă la iubit de asta aș vrea să mă întorc
nici îngerii mei nu mi-au stat
noapte de noapte la creștet
pot fără grijă și fără de moarte iubi
lăsați înafara vieții trecerea mea

Din volumul *Inima Luanei,*
în curs de editare la Junimea,
colecția „Atrium”

Ştefan AFLOROAEI

DESPRE CREDINȚA ÎN ORDINE ȘI TĂCERILE EI

Destule propoziții cu privire la „această lume” și „această viață” sunt pur și simplu indecidabile. Nu se pot nici susține și nici respinge. De pildă, când afli spunându-se că există o ordine în această lume. Nu știi la ce anume se referă cel care vorbește. Nici atunci când spune că, de fapt, nu există nici o ordine. Două propoziții vagi, cu neputință de acceptat sau de respins. Știm totuși că oamenii cred în existența unei asemenea vaste ordini. Cred în siguranța pe care ar aduce-o aduce vieții, o văd protectoare, frumoasă și previzibilă. Nu au nevoie în acest sens de dovezi certe. Nici nu există așa ceva, logica și experiența proprii omului nu o pot confirma, dar nici infirma. În consecință, o asemenea ordine e acceptată ca atare. E văzută ca și cum ar fi natural dată în această lume. Devine o certitudine trăită, o credință de care oamenii nu se mai pot lipsi.

Sigur, credința în ordine nu este nici simplă și nici pură. Nu ne apără prin ea însăși de anumite iluzii și capcane. Bunăoară, lasă în umbră faptul că unele forme de ordine sunt indiferente sau fără sens. Chiar aberante, ca atunci când suspendă actul liber și cursul firesc al vieții. Credința noastră în „ordinea dată” preferă să tacă în această privință și în altele asemănătoare. De pildă, lasă nespus faptul că mintea omenească o presupune și atunci când nimic nu pare să o justifice. Așa se întâmplă când avem în față ceva straniu, indeterminat. Sau ceva de neînțeles. La limită, ceva imposibil. Desigur, asemenea situații nu ne spun neapărat că ordinea ca atare e absentă, nici că ar fi iluzorie credința în ea. Însă ne fac atenți la ceea ce, întrucât nu stă cu totul în puterile noastre, nu se lasă văzut și judecat ca un lucru oarecare. Mă voi opri puțin la astfel de situații, oferind câteva exemple.

Ne amintim că Blaise Pascal se arată uimit de condiția stranie a omului, de făptura lui singulară, țesută îndeosebi din contraste și tendințe opuse. Așa cum spune, „omul nu este nici înger, nici fiară”, ci mai curând ceva la intersecția lor (*Cugetări*, § 358). Apare ca „un amestec straniu / *un étrange monstre* / și o evidentă rătăcire” (§ 406), „un amestec/ *monstre*/ de neînțeles” (§ 420). Așadar, asemeni unui *monstrum*, în accepțiunea veche a cuvântului[1]. O alcătuire greu de înțeles, precum sfinxul din mitologia egipteană. Cu toate acestea, Pascal descrie făptura umană cu destulă claritate și până în cele mai mici detalii. Deși de neînțeles, o face să transpară în concepte limpezi, deși de nespus, îi află o expresie în imagini și cuvinte. Îi regăsește un nume și un chip, un loc în ordinea mai cuprinzătoare a celor create. – Fapt realmente surprinzător, căci contravine realității aflate în discuție. Însă ne spune că, pentru mintea omenească, o formă inteligibilă de expresie e posibilă chiar și atunci când ea întâlnește ceva de neînțeles („o apariție stranie”, cum scrie Pascal). Omul încearcă să înțeleagă inclusiv ceea ce se sustrage înțelegerii sale, să exprime limpede inclusiv ce apare de nespus. Vorbește cu sens despre cele lipsite de sens și cât se poate de elocvent despre cele inefabile.

Omul de știință nu pare mai rezervat în această privință. Pe de o parte, are încredere în logică, în gândirea discursivă. Pe de altă parte, e tentat să

[1] E știut că latinescul *monstrum* (din *monstro*, *-are*, „a arăta”, „a lăsa să se vadă”) desemnează fie o arătare neobișnuită, fie ceva minunat de care dă seama puterea divină, fie o prezență fantomatică. Traducătorii recenți ai lui Pascal aduc în față mai ales ideea unui amestec ciudat în făptura omenească, a compoziției sale cu totul stranii.

explice mai ales fenomenele străine ordinii cunoscute. E atras întruna de cele haotice, chiar abisale, spre a vedea în cazul lor o posibilă ordine. Un savant modern, Georges-Louis Leclerc de Buffon, avea să afirme că făpturile monstruoase dețin o ordine mai evidentă decât cele socotite normale. Atitudinea sa nu e singulară în epocă, întrucât, la timpul respectiv, se naște o adevărată pasiune pentru inventarierea și descrierea făpturilor diforme, terifiante (Michel Foucault). Dar nu există deja, în matematica actuală, descrieri ale unor dinamici haotice și mai multe teorii ale haosului? Nu caută astrofizicienii de astăzi să explice, în subtile ecuații, abisurile negre din cuprinsul unor galaxii, „timpul zero" al celor văzute și nevăzute? Ai deodată sentimentul că știința se vrea altceva decât este, un gen de metafizică apofatică. Până și ordinea pe care o vizează are caracteristici neclasice, străine celei cunoscute. David Bohm, bunăoară, invocând fizica cuantică, descrie o ordine cu totul paradoxală: implicită și nu explicită, intrinsec implicită, cu un grad nedefinit de mare, proprie „plenitudinii nedivizate a lumii". Nu este deloc intuitivă, nici legată de ritmurile vizibile ale naturii.

Întâlnim însă ceva și mai ciudat. Credința în ordine e presupusă și în cazul acelor lucruri care ne apar imposibile. Cum am putea recunoaște ceva imposibil? Fie întrucât încalcă regulile logicii uzuale (înainte de toate regula noncontradicției), fie întrucât se sustrage oricărei gramatici (oricărei reguli de compunere a semnelor). Probabil și după alte criterii. Există însă filosofi, cu bună pregătire logică și savantă, care vorbesc riguros și pe larg despre cele imposibile. Alexius von Meinong, de pildă, se lasă atras de ideea că putem gândi cu sens asemenea entități, precum „cercul pătrat", „fierul lemnos" sau „muntele de aur". Cu privire la acestea nu se poate spune că *există*, așa cum există lemnul, fierul sau muntele. Dar nici că *subzistă*, precum numerele sau conceptele de care se folosește mintea noastră. Se dau totuși intenționat minții, așadar dețin un fel de a fi, chiar dacă nici sensibil și nici ideal. Pot fi descrise, cel mai adesea în formule aparent contradictorii („sunt întrucât nu sunt"). Gilles Deleuze avea să le considere entități „fără patrie"; deși lipsite de semnificație, au totuși sens pentru mintea noastră, ne spun că ceva se sustrage indefinit categoriei existenței. Vor fi numite la un moment dat „entități absistente" (John N. Findlay), după latinescul *absistere*: îndepărtare la nesfârșit de ceva dat. Ceea ce înseamnă că a le socoti imposibile, doar astfel, nu e întru totul potrivit. Numărul lor pare fără de sfârșit. Cu fiecare lucru real sau ideal se poate imagina o variantă imposibilă, de exemplu „materie fără întindere", „mișcare imobilă", „munte fără vale". Ar avea până la urmă cea mai liberă și mai extinsă sferă de apariție.

Povestea acestor ciudate entități pare o joacă metafizică, însă doar la prima vedere. Câtă vreme mintea omenească le descrie, înseamnă că acceptă ceva străin ordinii existente. Străin acesteia – și totuși sub o formă de inteligibilitate. Gândirea nu are nevoie pentru așa ceva de supoziția existenței: putem gândi ceva ce nu există. Nici de supoziția regularității: fiecare obiect imposibil e singular. Nu are nevoie nici măcar de logica noncontradicției: un asemenea lucru „este întrucât nu este" (ceea ce s-ar putea traduce astfel: este întrucât nu există și nu subzistă). Rămâne cumva în joc o altă supoziție, mai tare decât celelalte? A gândi un lucru absistent – sau imposibil, dacă îl numim astfel – înseamnă să ai în vedere ceva ce nu poate fi reprezentat. Să-l descrii și să-i accepți un nume. Iar încercarea de a-l descrie lasă deschisă posibilitatea unui sens, chiar dacă, uneori, într-o manieră oblică. Bunăoară, ca atunci când cineva întrevede nonsensul acelor lucruri care, în mod obișnuit, apar cu sens.

Aș înțelege de aici că posibilitatea sensului – chiar și ca posibilitate simplă, în așteptare – e prealabilă față de cea a unei ordini. Apare ca o limită a celor exprimabile, în absența căreia nu se poate numi nimic, nu se poate spune că un lucru este sau nu este. Supoziția sensului pare să fie mai tare decât cea a ordinii[2]. Putem vorbi cu sens despre ceva lipsit de ordine. Sau, cum am văzut, despre ceva imposibil. Putem vorbi cu sens inclusiv despre ceva lipsit de sens. Gramatica noastră, oricât de săracă ar fi, asigură o inteligibilitate minimală acelor lucruri care, chiar și străine ordinii cunoscute, pot fi exprimate. Câtă vreme putem spune ceva, până și faptul că nimic nu ar fi de spus, ea este la lucru. Sigur, nu doar gramatica ar trebui invocată într-o asemenea chestiune, nici doar logica uzuală. Când în joc este felul omului de a fi, nu se poate spune că de acesta dă seama doar ceva propriu omului.

[2] În termenii vechii metafizici, prezența *logos*-ului e presupusă de ceea ce există și de această lume, de ceea ce numim *kosmos*. Lumea poate fi văzută drept *kosmos* – unitară în diversitatea ei și ordonată în contingențele ei, așadar întreagă și frumoasă – doar prin lucrarea universală a *logos*-ului.

Ştefan HOSTIUC
(Cernăuţi)

MULTICULTURALISMUL BUCOVINEAN: UN FAPT REAL SAU DOAR UN MIT?

Ne-am obișnuit să defilăm cu vorbe frumoase, dar fără acoperire. Ne place să spunem că Cernăuțiul a fost și rămâne un oraș multicultural. Da, a fost. Dar mai este oare? Dovezi că a fost avem din abundență, dar dovezi că mai este, nu se prea găsesc. Sau poate greșesc? Poate cineva le deține? Numai să nu arate cu degetul spre casele naționale, pentru că nici una din ele, cu excepția celei ucrainene, nu aparține prezentului. Toate sunt niște vestigii ale trecutului. Acum, în ele se face orice numai nu cultură națională. Una e curte de apel (Palatul Național al Românilor), alta e școală de muzică (Casa Polonă), una e cămin cultural municipal (Casa evreiască), alta, în genere, este transformată în spațiu locativ (Casa Germană). Comunităților li s-au redat, din fostele proprietăți, prin asociațiile lor culturale, mici spații unde desfășoară sporadic simbolice activități.

Multiculturalismul la Cernăuți trage să moară. Dacă nu e chiar mort de-a binelea. Mă refer la multiculturalismul real, din viața de toate zilele, nu la cel exotic, țopăit pe scenele improvizate în piețe publice de ziua orașului sau de alte sărbători calendaristice. Unde s-a mai văzut multiculturalism fără instituții multiculturale? Or, multiculturalismul este el însuși o instituție. Pentru ca această instituție să fie viabilă, ea trebuie să fie respectată, întreținută, protejată, nu șubrezită, subminată, distrusă. Spiritul multicultural trebuie să fie cultivat, nu îngropat prin hotărâri care-i sunt potrivnice, prin legi care-i sunt dușmănoase, prin practici care-i grăbesc dispariția.

În ultima vreme, spectrul bilingvismului bântuie, în hlamidă de proiect european, prin școlile românești din Bucovina nordică. Cele ucrainene n-au nevoie de bilingvism. Dar de ce oare? Nu sunt și ele parte a unui ținut multicultural? Dacă suntem cu adevărat multiculturali, ar trebui să în-

CĂRŢILE JUNIMII

Colecţia ***CANTOS***

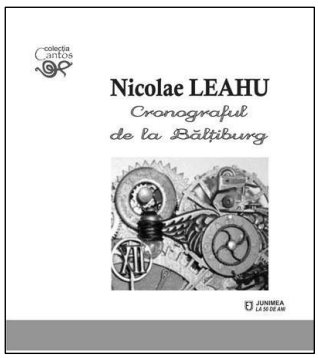

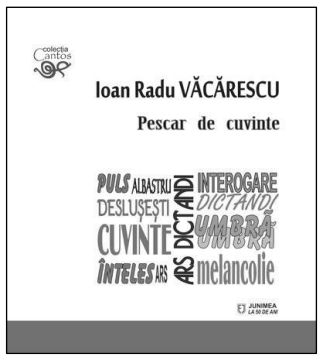

curajăm multiculturalismul peste tot. în realitate, acest „bilingvism didactic” e o pacoste, o nenorocire pentru elevul român. în loc să învețe să comunice corect într-o limbă sau alta (fie română, fie ucraineană, fie engleză), el este încurajat să vorbească amestecat, folosind un limbaj macaronic. Cu astfel de experimente școlare ne autodistrugem ca etnos, ne ducem de râpă.

Dacă ar exista dorința sinceră ca multiculturalismul să funcționeze cu adevărat într-o urbe care se proclamă multiculturală, el ar trebui să fie stimulat instituțional. Municipalitatea trebuie să cultive multiculturalismul, nu doar să-l declare de sărbători sau să-l exploateze ca idee cu care poate câștiga proiecte internaționale. O cetate multiculturală e o cetate care stimulează plurilingvismul, o cetate în care prosperă învățământul în mai multe limbi, în care copiii au posibilitatea să învețe în limba lor maternă, să frecventeze instituții preșcolare în care educația să se desfășoare în limba părinților lor, o cetate care respectă tradiția bucovineană a dialogului interetnic.

Bucovina nu are nevoie de forme fără fond. Ea are imprimat multiculturalismul în propria ființă. Unicitatea portului popular, aproape identic la românii și ucrainenii din regiune, e cea mai convingătoare dovadă a acestui fapt. Secole de-a rândul cele două etnosuri au viețuit împreună pe acest pământ, s-au respectat și s-au îmbogățit reciproc, au creat o tradiție a bunei înțelegeri și a competiției sănătoase, și e păcat ca această ecuație identitară să dispară tocmai acum, când Ucraina e mai hotărâtă decât oricând să facă parte din marea familie europeană. Trăim într-o lume care tinde spre globalizare și uniformizare, care îi apropie pe oameni, dar care comportă și riscul asimilării, riscul dispariției tradițiilor culturale ale unor țări, darmite unor regiuni. Segmentarea provinciei prin cele două războaie care, de fapt, au fost unul singur, cel de al doilea constituind o recidivă a celui dintâi, a zdruncinat din temelii edificiul ei multicultural, încurajând politic monoculturalismul și monolingvismul. Astfel, Bucovina și-a pierdut statutul de teritoriu central-european pe care dorește acum, prin eurointegrare, să-l recâștige. Și e de datoria oamenilor politici să înțeleagă acest lucru și să acționeze în consens nu doar cu interesele țării, ci și cu respect pentru specificul multicultural al acestei provincii istorice.

Textul a apărut inițial în revista „Mesager bucovinean”, anul XIV, nr. 2 (54), 2017

Inaugurarea plăcii comemorative dedicate lui Cezar IVĂNESCU.

Bârlad, 6 august 2019 – Schimbarea la Faţă

Emina CĂPĂLNĂŞAN

ROMÂNA, ENGLEZA ȘI BUCĂTĂRIA (II)

Odată conturată rama teoretică în articolul din numărul anterior, intrăm din nou în bucătărie, direct de această dată, dar tot cu dicţionarul în mână.

„**The Carnival** [subl. n., E.C.] vine la Timișoara! Food truck-urile [subl. n., E.C.] tale preferate se adună la Muzeul Satului Bănățean, între 10 și 12 mai, pentru a lua parte la cel mai mare festival gastronomic din Europa într-o locație neașteptată. Bucură-te de un răsfăț culinar căruia nu-i poți rezista, de concerte senzaționale și manifestări cool pentru toți pasionații de **street art** [subl. n., E.C.]! Timp de 4 zile ia parte la o experiență unică, unde 40 de **vendori** [subl. n., E.C.] te poartă într-o călătorie gastronomică... la muzeu! Aici ne găsești cu burgeri suculenți, cei mai buni **wurști** [subl. n., E.C.] la grătar, sandwich-uri de ținut minte, **pulled pork** [subl. n., E.C.] afumat în cuptor, servit în chiflă pufoasă, **tacos** & **burritos** [subl. n., E.C.] ca la mama lor mexicană, **paella** [subl. n., E.C.] de pe coasta de est a Spaniei, grills & barbeques [subl. n., E.C.] și deserturi de nerefuzat. **Yummy** [subl. n., E.C.]!" (https:/ / eventbook.ro).

Încercarea de a desluşi textul de mai sus s-a finalizat cu un periplu lingvistic, gramatical, etimologic și, poate, socio-cultural, prin articolele de dicționar(e) consacrate cuvintelor: *sandvici*, cu varianta *sendviş*, *burger* și alăturării *grills & barbeques*, pe care am considerat-o inițial și în necunoștință de cauză o bizarerie lexematică, dar care s-a dovedit a fi un amic postmodern al tradiționalului *grătar*, sărăcit semantic.

Scriitura prezentă se va contura, așadar, în jurul modernităților și postmodernităților rămase: *vendori*, *wurşti*, *pulled pork***,** *tacos & burritos***,** *paella*. Cam câte mirodenii îmbracă ultimele preparate, tot atâtea dileme se pot naște citind rapid înșiruirea. Ne întrebăm dacă e suficient să fii poliglot, ieșit în lume și cunoscător într-ale ghidurilor rapide care cuprind o țară și-o cultură în nici 30 de pagini.

Întâiul năstrușnic pare neaoș și străin totodată. E străin dicționarelor, dar are o sonoritate familiară – franțuzescul *farceur* a dat *fars***or**, franțuzescul *vendeur* a putut să dea naștere în acest context boem (grafic și cultural) cuvântului *vend***or**, înlocuindu-l pe *vânzător.* Un eveniment botezat „The Carnival" la care *arta stradală* se înnobilează printr-o întorsătură și-o călătorie înapoi la origini, devenind „street art", nu putea să aibă de-a face cu vânzători, comercianți, *chelneraşi*, ci, mai degrabă, cu amfitrionul *cool* și adaptat – *vendorul.* Cu un plural ușor de intuit (*vendor – vendori*), cuvântul pare să apară în aproape orice text de presă care vorbește despre festivaluri, evenimente muzicale, culturale, culinare *outdoor*, desemnând o persoană pornită cu bucătăria (de rulotă) prin țară, gata de încins plita în briza soarelui și-n bătaia vântului, pe ritm de muzică de-acum. Fără aditivi, coloranți sau gusturi artificiale, mâncarea depășește, fără îndoială, cadrul unei simple asocieri cu un vânzător ambulant. Principiul e simplu: altă realitate – altă denumire. De aici – toate șansele să fie luat în seamă de lucrările lexicografice viitoare, mai ales că reface nostalgic legătura frumoasă cu franceza.

Legând mai departe ițe multiculturale, mergem spre bucătăria germană și spre limba germană care prinde gustul în cuvinte. *Wurşti* ne trimite, fără tăgadă, la *Wurst* – preparatul (un fel de cârnat) pe care îl primești amabil la mai toate târgurile din Germania și Austria. Interesantă este grafia mixtă (plural românesc, scriere fidelă originii), deși în limba română avem deja *cren***vurst**. *Crenvurst* provine din germană (< *Krenwürstchen*), iar alăturarea

st nu se pronunță [*șt*], cum s-ar grăbi unii să opereze analogii. Corect este: *crenvurst*, nu **crenvurșt*; *șt*-ul se găsește în forma de plural, unde se vede aplicată transformarea fonetică *st* → *șt(i)* (ca în *albastru – albaștri*). Pe scurt: *vurst – vurști.* Apropo, trebuie să recunoaștem că, oricât de puritani am fi, e greu să insistăm asupra sintagmei *crenvurst în corn.* Varianta tradusă – *câine cald* – după modelul limbii spaniole sună curios, dacă nu bizar. *Hotdog* a devenit al nostru, iar dovada constă în formele *hotdogul* și *hotdogi*, notate de DOOM$_2$, dar și de alte dicționare (mai vechi).

Într-o cu totul altă cheie trebuie interpretate următoarele: *pulled pork***,** *tacos&burritos***,** *paella*, care nu fac altceva decât să noteze câteva realități culinare mai mult sau mai puțin cunoscute. Din moment ce scriem *pizza*, putem accepta ca fiind o normalitate lingvistică a circulației culturilor actuale preparatele *tacos*, *burritos***,** *paella*. *Taco* (la singular) ne trimite în spațiul Americii Latine, în Mexic, întregind peisajul a ceea ce se cheamă *finger food.* Mâncat fără tacâmuri, *taco* pune laolaltă într-o *tortilla* (un fel de lipie, clătită sau turtă făcută din aluat de pâine nedospit) carne, sosuri, salată, ardei iute, avocado, ceapă, roșii, coriandru. *Burrito* e tot un preparat mexican și merge pe același principiu al împachetării ingredientelor într-o lipie. Rezultatul e totuși diferit, întrucât modul de împachetare/ învelire face diferența, iar prezența orezului sau a boabelor de fasole ne determină să vorbim de două mâncăruri distincte. Învelitul ne duce cu gândul la un alt preparat, extrem de gustat de tineri: *shawarma.* Și acest cuvânt e absent din dicționare, deși este frecvent folosit (datorită realității culinare desemnate). Totuși, este instabil ca formă, circulând sub diverse forme, asemenea preparatului pe care îl desemnează. Peisajul lingvistic urban înregistrează varietăți de felul: *shawarma*, *shaorma*, *șaorma*, observându-se astfel circulația simultană a trei stadii de evoluție: varianta fidelă limbii de origine, varianta hibridă, parțial adaptată, și varianta total adaptată. Nu ar fi deloc greu să ne imaginăm un plural, pornind de la cea de-a treia posibilitate de actualizare a realității culinare: *o șaorma*, *două șaorme* (având în vedere succesul de a se impune în realitatea culinară a prezentului).

Paella, deși cunoscut în întreaga Spanie și etichetat ca fiind un soi de preparat național, se pare că își are originea în Valencia, cei din regiune ținând mult la ideea de simbol al regiunii. Rețeta originală are câteva ingrediente esențiale: orez alb cu bob rotund, boabe de fasole verde, carne de pui sau de iepure, șofran și rozmarin. *Paella* având pronunție și gust specifice, e greu să ne imaginăm

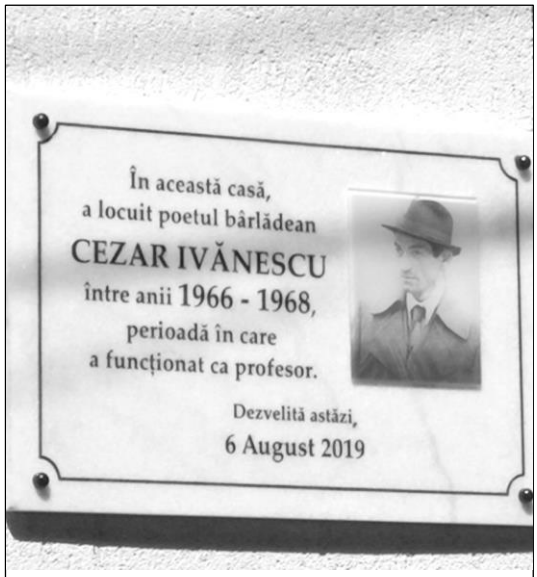

Inaugurarea plăcii comemorative dedicate lui Cezar IVĂNESCU.

Bârlad, 6 august 2019 – Schimbarea la Faţă

românizarea *l*-ului dublu. Spre deosebire de *șaorma*, *paella* nu e întâlnită la fel de frecvent în spațiul românesc. Același lucru se poate spune și despre *taco* sau *burrito*, deși, în marile orașe, restaurantele cu specific mexican sau spaniol atrag destui… poligloți.

Iată că anglicizarea nu a cuprins prea mult bucătăria. Poate tocmai de aceea, am lăsat pentru final alăturarea *pulled pork.* Deși fiecare element component ne sună a claritate, luate împreună nu pot trimite decât intuitiv spre un sens. *Porcul rupt în bucăți (cu furculița)*, oarecum neglijent și fără vreo regulă, e rezultatul gătitului încet și al marinării ciolanului de porc. O altă descriere nu am putut găsi, dar, având în vedere că porcul e omniprezent și la noi, ne putem imagina cam la ce se referă. Chestiunea interesantă este că bucățile obținute astfel stau la baza unor mâncăruri tipice spațiului american: *sandvici*, *hamburger*.

E greu de prezis dacă aceste realități ce descriu o întreagă felie gastronomică vor intra în lucrările normative; vor intra, fără doar și poate, în meniurile festivalurilor și ale evenimentelor cultural-muzical-gastronomice adresate tinerilor și nu numai. În acest context, poate că nu ar fi rău sau greșit să ne obișnuim cu lexemele (noi) care nu fac altceva decât să noteze niște realități care la noi nu există. Până la noi curiozități lexematice, vom căuta explicații și corespondenți în limba română pentru „Yummy!”.

Webografie

https:/ / en.wikipedia.org/ wiki/ Burrito.
https:/ / en.wikipedia.org/ wiki/ Taco.

Laura Carmen CUŢITARU

PRIMATELE ȘI LIMBAJUL SEMNELOR

Am văzut, în articolul din numărul trecut, rezultatele eforturilor primatologilor americani de a-i învăța să vorbească pe diverșii reprezentanți ai maimuțelor mari (gorile, cimpanzei, urangutani): nule. Din acest motiv, atenția lor s-a îndreptat spre ASL: *American Sign Language*. Limbajul Semnelor American, privit ca alternativă a limbii vorbite, era, în anii șaizeci, unanim considerat o formă inferioară de limbaj, o versiune primitivă a limbii engleze, bazate pe pantomimă. Să ne oprim un pic asupra acestui aspect.

Limbajele semnelor, căci sînt mai multe, reprezintă nişte sisteme de comunicare non-verbală inventate peste tot în lume de comunităţile de oameni cu deficienţe de auz. Impresia generală a multora dintre noi este, probabil, că semnele din astfel de sisteme sînt în cea mai mare parte iconice, că ar exista, cu alte cuvinte, o legătură directă, logică, între semn şi referent. E adevărat că un mare număr de semne care desemnează obiecte şi acţiuni chiar sînt iconice. De exemplu, în ASL, semnul pentru *bebeluş* se realizează unind cele două braţe ca şi cînd ai ţine un copilaş în ele, apoi legănîndu-le uşor înainte şi înapoi. Însă legătura vizibilă dintre nume şi obiect/ acţiune nu e cu mult mai mult reprezentată în limbajul semnelor decît în orice limbă naturală.

Studiile întreprinse în ultimul sfert de secol au contribuit decisiv la schimbarea acestei impresii, prin faptul că limbajele semnelor au început să fie formulate *în termeni gramaticali*. Nu se mai vorbeşte doar despre un mod de a converti cuvintele în semne, ci despre limbi în toată regula, care conţin un *vocabular* bogat şi o *gramatică* dezvoltată ce permite utilizatorilor să exprime tot ce doresc, inclusiv să facă glume sau jocuri de cuvinte (jocuri de semne). Se mai ştie că există asemănări profunde în ceea ce priveşte structura şi organizarea limbilor vorbite şi a celor semnalizate: semnele sînt, ca şi cuvintele şi sintagmele, supuse unor constrîngeri, ele urmînd restricţiile generale care se aplică limbilor vorbite.

O componentă a limbajelor semnelor e reprezentată de gesturile făcute cu mîinile, iar altele includ trăsăturile faciale (mişcări din sprîncene, buze, gură, cap), toate acestea jucînd un rol crucial în sistemul gramatical. Spaţiul din jurul utilizatorului este folosit pentru referinţa la locuri şi oameni care nu sînt de faţă. William Stokoe, supranumit „părintele lingvisticii ASL", descrie semnele ca fiind combinaţii de valori particulare a ceea ce el numeşte „aspecte": configuraţia palmară a semnului, orientarea palmei, locul de articulare a semnului la un moment dat – pe sau lîngă corpul utilizatorului –, mişcarea semnului şi markerii non-manuali.

Ca să dăm un exemplu uşor în care mişcarea este factor de diferenţiere între două semne, să luăm cuvîntul *carte*. În ASL, semnul pentru acest cuvînt este o pereche substantiv-verb. Trebuie să-ţi ţii palmele lipite una de cealaltă, în faţa ochilor, apoi să le deschizi şi să le închizi la loc, ca şi cînd ai ţine o carte. Semnul acesta, cu dubla sa mişcare, înseamnă substantivul *carte*. Dacă faci numai prima mişcare înseamnă *deschid cartea*, iar dacă o faci numai pe a doua, începînd cu palmele deschise pe care le închizi, înseamnă *închid cartea*.

În ultimii ani, neuroştiinţa a venit cu propria ei contribuţie la înţelegerea complexităţii acestei probleme. Studiile recente bazate pe imagistica craniană arată fără dubiu că *aceleaşi* arii cerebrale

implicate, la vorbitori, în procesarea limbii (aria lui Broca şi aria lui Wernicke), sînt activate şi în timpul folosirii limbajului semnelor. Aspectele gramaticale ale semnalizării sînt reprezentate în emisfera cerebrală stîngă, acolo unde sînt localizate funcţiile lingvistice generale, în timp ce aspectele iconice non-lingvistice sînt procesate în emisfera dreaptă, unde sînt reprezentate funcţiile vizual-spaţiale (ca, de exemplu, geometria).

Afaziologia arată, la rîndul ei, că patologiile lingvistice îi afectează pe utilizatorii de semne în exact acelaşi mod în care îi afectează pe vorbitori. Dacă vorbitorul suferind de afazia lui Broca va vorbi greu, lent, omiţînd gramatica (cuvintele şi afixele gramaticale), la fel va semnaliza şi utilizatorul surd/mut: lent şi fără elementele de gramatică. Tot aşa, afazicul de tip Wernicke va vorbi sau va semnaliza rapid, dar nu va avea sens şi nici el nu îi va înţelege pe cei din jurul lui. În plus, toţi utilizatorii de semne afazici care nu au mîinile paralizate le pot folosi normal pentru *orice alt scop non-lingvistic*, lucru care arată, încă o dată, că limbajul semnelor se bazează pe reprezentările şi procesele lingvistice generale care se desfăşoară *în creier*.

Reîntorcîndu-ne acum la experimente: instructorii care au făcut parte din echipele de experimentatori nu erau utilizatori de semne nativi, ci vorbitori obişnuiţi, care nu aveau competenţa necesară de a urmări nu doar semnele iconice ca atare, ci mai ales legarea acestora într-un sistem gramatical coerent.

În 1966, Allen şi Beatrix Gardner de la Universitatea din Nevada, în Reno, Statele Unite, au început să-i predea unei femele de cimpanzeu, pe nume Washoe, limbajul american al semnelor. Ei au susţinut că cimpanzeul a învăţat 132 de semne în 51 de luni, şi că s-a dovedit creativ: cînd a văzut o lebădă, lucru necunoscut pînă atunci, deci fără nume, ar fi inventat unul: semnele pentru *apă* şi *pasăre*. Cercetătorii au adus şi alţi cimpanzei în proiect, care ar fi început să semnalizeze între ei şi chiar să predea ASL, împreună cu Washoe, puiului adoptat de aceasta, Loulis.

În 1972, Francine Patterson a început să o înveţe pe gorila Koko limbajul semnelor american, iar aceasta şi-ar fi însuşit 375 de semne. Alte proiecte au inclus învăţarea cimpanzeilor să comunice „gînduri simbolice" prin folosirea unor simboluri de plastic şi a unor tastaturi controlate de computer. Conform spuselor lui David Premack, cimpanzeul Sarah a învăţat 130 de semne, şi era capabilă să recunoască substantive, verbe, adjective, pronume si determinanţi, negaţia, similaritatea şi diferenţa, precum şi frazele complexe.

Validitatea tuturor acestor afirmaţii a fost mereu pusă la îndoială. Ele au dovedit că au foarte puţin în comun cu ştiinţa şi cu modul în care este condus un experiment ştiinţific. Cei mai mulţi dintre instructori au refuzat să dezvăluie materialul informativ brut comunităţii ştiinţifice, iar unele pretenţii erau de-a dreptul absurde: Francine Patterson, de exemplu, susţinea că lui Koko îi plăceau foarte mult glumele, minciunile şi metaforele, şi că a inventat cuvinte precum *păr corporal* şi *termometru*.

În experimentul cu Washoe, a existat o singură persoană cu deficienţe de auz, care folosea din naştere limbajul semnelor – iată remarcile sale:

De cîte ori cimpanzeul făcea un semn, noi trebuia să notăm în jurnal... Se plîngeau mereu că jurnalul meu nu conţinea destule semne. Toţi cei care nu erau surzi scriau liste lungi de semne. Vedeau mereu mai multe semne decît mine... Am urmărit foarte atent. Mîinile cimpanzeului se mişcau întruna. Poate mi-a scăpat ceva, dar nu cred. Pur

CĂRŢILE JUNIMII

Colecţia ***HISTORIA MAGISTRA VITAE***

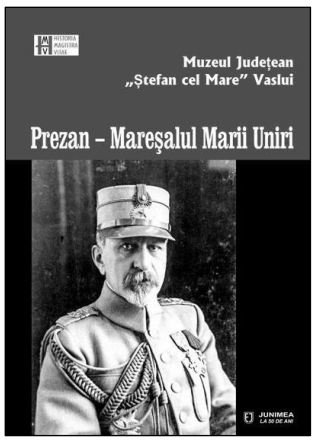

Colecţia ***COLOCVIALIA***

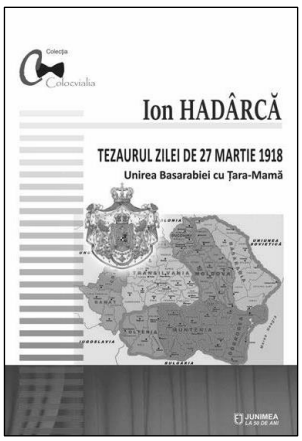

BIBLIORAFT

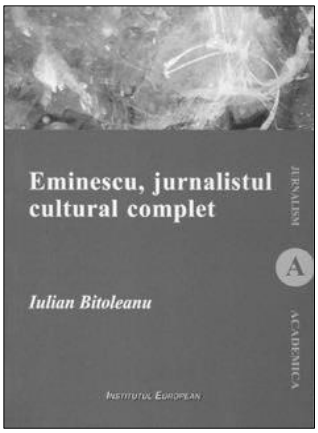

Iulian BITOLEANU
Eminescu, jurnalistul cultural complet
Cuvânt înainte de
Elena Zaharia FILIPAȘ
Iași, *Institutul European*, 2019

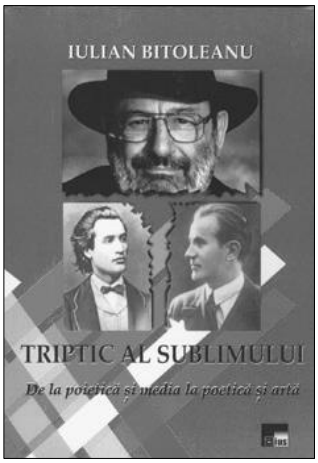

Iulian BITOLEANU
Triptic al sublimului
De la poietică și media
la poietică și artă
Craiova, *Aius*, 2019

Ștefan Ion GHILIMESCU
Timpul și oglinda
Contribuții ciorănesciene
Florești, *Limes*, 2019

şi simplu ne vedeam nici un semn. Ceilalţi notau fiecare mişcare făcută de cimpanzeu ca un semn. De cîte ori cimpanzeul îşi băga mîna în gură, spuneau: Oh, face semnul pentru a bea, şi îi dădeau lapte... Cînd cimpanzeul se scărpina, ei înregistrau asta ca semn pentru scărpinare... Cînd cimpanzeii vor ceva, întind mîna. Uneori instructorii spuneau: Oh, uimitor, ia uite, este exact ca semnul pentru a da. Nu era.[1]

Cercetătorul Herbert Terrace (ameninţat cu judecata de soţii Gardner cînd, într-un studiu ştiinţific critic, a folosit nişte cadre din filmul acestora) şi echipa sa de psihologi au lucrat cu una dintre rudele lui Washoe, cimpanzeul Nim Chimpsky (numit astfel, evident, după Noam Chomsky). Ei au înregistrat şi comparat cu atenţie toate semnele făcute de acesta, şi au concluzionat că cimpanzeul îşi imita doar instructorul, fără să înţeleagă nimic.

Desigur, nu trebuie să încriminăm doar factorul fiziologic atunci cînd vorbim despre incapacitatea maimuţelor de a folosi un sistem lingvistic. Ar însemna că, dacă ar avea tractul vocal necesar, maimuţele ar putea vorbi fără oprelişti. Ori anatomia unei specii este în strînsă relaţie cu creierul ei. La om, ariile cerebrale destinate limbii sînt situate *în neocortexul* frontal, cel responsabil cu toate formele superioare de gîndire, o parte care maimuţelor le lipseşte.

În contrast, comunicarea primatelor e controlată de structuri din trunchiul cerebral şi sistemul limbic, implicate în procesarea emoţiilor şi comportamentului instinctual, localizate *sub cortex*. Mulţi cercetători cred că maimuţele mari nu au nici un fel de înţelegere a limbii umane. Pot „înţelege" cuvinte sau semne individuale numai în măsura în care le pot *imita*. Însă sub nici o formă nu poate fi vorba de sintaxă, întrucît gramatica este o facultate a minţii, prespecificată în gene. Nici o specie din lume nu poate „ieşi" din propriul program genetic, iar dacă, totuşi, vreun individ se depărtează de normal, aceasta se întîmplă datorită unor erori de copiere în ADN, adică în urma unei *pierderi* de informaţie. Fenomenul duce automat la involuţie, şi nu la evoluţie, care presupune *adăugarea* de informaţie, condiţie absolut necesară sporirii complexităţii oricărui sistem biologic.

În concluzie, maimuţele nu au de ce să se simtă ruşinate, comportamentul lor fiind unul cît se poate de natural. Nenatural este să încerci să convingi o specie animală că poate mai mult, în dorinţa de a demonstra că omul şi-a pierdut doar blana. Iată reflexia acestor lucruri într-un *sitcom* american de mare succes din anii nouăzeci, *Seinfeld*:

Maimuțele au fost primii astronauți în anii șaizeci, lucru care, cu siguranță, le-a părut absolut firesc: „Chestia asta e un pas logic, poate, în viața mea, după ce am lucrat atîta cu flașnetarul de la circ; cred că sînt gata să fac față teribilelor forțe gravitaționale de la intrarea în atmosferă".[2]

[1] Pinker, S. *The Language Instinct,* 1994, p.338.
[2] *Seinfeld*, sezonul 6, episodul 23.

Cristian George BREBENEL

VÂNĂTOAREA

În acest loc nu au ce căuta decât cei dotați cu un deosebit simț al vânătorii. Deci, cei asemeni mie, oameni onești, timizi, poate chiar lași, nu! Vânătoarea este o acțiune specială iar pe mine, acțiunile de acest fel, mă tulbură profund din capul locului.

M-am trezit în mijlocul unor specimeni de elită cărora nu le-a ezitat niciodată mâna. Mici mâna, nici sufletul. Mai ales sufletul. Sunt caractere foarte dinamice, animate de o anumită cruzime, chiar ferocitate. Au reflexele formate pe un calapod inert. Îi privesc de aproape cum fumează liniștiți, cum discută cu dezinvoltură variantele nefaste ale vânătorii și am senzația că le lipsește dintotdeauna acel „ceva" ce-l găsim dincolo de automatismul alienant al vieții cotidiene, acel „ceva" care ne face să ne înțelegem și să ne ocrotim unii pe alții, să ne emoționăm în fața râsului, a plânsului, a soarelui. Ei își sărută sentimental copiii, oferă flori femeilor lor cu aceeași dezinvoltură cu care își încarcă arma sau ciuruie cu sadism un trup lipsit de apărare. Doamne, ce aprins au început să discute, prinzându-mă și pe mine în vârtejul unor comentarii îndoliate al căror preț va fi sângele! Le urăsc fețele proaspăt rase pe care se scurge în trombe fumul țigărilor, le urăsc ochii mați, metalici, ca niște ghiulele montate în armătura aspră a mușchilor frunții, invariabili la toți, ca un efect al aceluiași costum de gală. Le urăsc fețele și totuși le privesc cu o disimulată și criminală liniște, le zâmbesc sau chiar râd în hohote la glumele lor serbede, primare, căutând disperat și inutil o scânteie de blândețe sufletească în gesturile lor, un fior de milă. Caut steril un punct de care să mă agăț într-o cauză dinainte pierdută. Inutil. Toți sunt la fel. Uniforme rigide ale acțiunii și ale morții. Ei privesc prin mine ca și când instinctul profesionist le-a și dictat că sunt un intrus, un papă-lapte, un romantic, un impostor, un laș, un găgăuță. Replicile trec pe lângă urechile mele, mă evită deliberat, mă învelesc ca pe o larvă într-o gogoașă a disprețului iar eu, ca un dobitoc, râd servil, când, rar și nehotărât, aruncă și spre mine câte un cocoloș din vorbele lor. Ce mă împiedică să le spun în față că sunt niște anticriști, ființe malefice care privesc oamenii, viața, printr-un culoar îngust și întunecat? Ce? Multe. Nu are rost să mai înșir toate aceste lucruri care mă împiedică să fiu tranșant. Mă încearcă un sentiment de groază când mă gândesc. Vânătorii sunt orgolioși. Mecanisme cromate, inoxidabile. A-i păta sfidează instinctul de conservare. Ei nu au milă. Ai greșit față de ei, de orgoliul lor, nu cred să mai existe soluții de remediere. Tot ce e uman e dat la o parte. Pentru ei umanismul e o lamentare.

Și eu continui să intru în pielea lor. O piele strâmtă pentru care nu sunt făcut, în care toate mișcările mele sunt imobilizate. Îi aud cum spun că discuțiile lor sunt fertile. Ce termen au găsit pentru hăituiala asta macabră! Au început deja să împartă piesele în această mașină construită în grabă. Eu sunt una dintre ele. Inspectorul îmi explică principiul funcționării. Cum e și normal, sunt o piesă minoră, neglijabilă. Dar sunt. Vânătoarea se putea face și fără mine dar soarta mi-a planificat participarea la ea. De ce? N-aș putea să spun. Iar eu caut rapid, în gând, să văd, unde am hotărât eu cu adevărat pe drumul ăsta, și unde soarta. În timp ce îmi chinui amintirile, acțiunea se precipită. Sosesc armele, se împart, se încarcă. Ele aduc un plus de vivacitate în rândul vânătorilor. Sunt structura pe care își clădesc crezul și esența. Țăcănitul lor le dă o senzație incomensurabilă. Nu au timp să mai

mascheze acest fapt. Își pot permite luxul ăsta chiar și cu mine de față. Mă îngrozesc de mine însumi când remarc cu cât interes copilăresc privesc armele acum când sunt față în față cu ele și nu le manipulez doar ca pe niște idei abstracte calculându-le teoretic efectele. O astfel de mașină sterilă mi-a fost dată și mie. Nu am niciun motiv de mândrie și totuși mă hrănesc și eu cu acest efect tonic. Puțin, inconștient aproape, dar mă hrănesc. Ca să mă liniștesc îmi zic că e o sugestie dar, în resorturile intime, văd bine că nu. Unii au devenit serioși. Sunt nerăbdători să termine cât mai repede, zic ei, dar le citești pe față dorința sadică de a se alimenta cât mai mult cu acest ingredient care este vânătoarea. Simt o greutate artificială în armă. Și totuși nu e respingătoare. Îmi închipui că la oameni ca ei, cu instinctele nefiltrate, brute, puerile, acest sentiment se amplifică. O inumană congruență între o țintă a poligonului și vânatul viu le inundă resorturile conștiinței. Cred că în perimetrul ăsta rezidă secretul vivacității lor. Ei se hrănesc cu mișcare, mobilul are o importanță minoră. Și acest mod de gândire rudimentar le este imprimat de putere, de senzația nefericită, dar tonică pentru ei, de a distruge, a nimici. Sunt plini de însemnătatea unei astfel de misiuni căreia pe fiecare moment îi amplifică caracterul fundamental. Nu-mi lasă nici o șansă să mă adaptez. Trec pe lângă mine cu un aer neutru, translucid. Inițierea unui om civilizat, sensibil, într-o tagmă lipsită de scrupule implică un ritual pe care nu-l observ, nu-l cunosc, nu știu dacă a început. Strângerile lor de mână, atunci când ne împărțim pe echipe îndreptându-ne spre mașini, sunt fade, enervante. Ce dracu caut eu în banda asta de perverși? Ce profit am eu din toată această mascaradă patriotardă? Eh, ce profit! La nivelul meu profitul e de natură gravitațională. E legat de orbită, de echilibru. Sigur că în rândurile vânătorilor profiturile sunt și de alt ordin. La ei e o chestie de hobby să fumezi o țigară proastă. Greu se poate pătrunde cu adevărat în țesătura acestei pături.

Toate detaliile ce mă asaltează le intuiesc, fugitiv mai mult, decât le gândesc. Nu mai am timp de analize. Vânătoarea a început. Mașina ne poartă pe străzi cunoscute dar care îmi par total schimbate ca atmosferă. Pentru mine totul îmbracă tenta vânătorii. Priveam altădată străzile prin prisma unui om liniștit ce nu a cunoscut convulsiile prin care trece acum sufletul meu. Unul dintre ei mi-a citit zbuciumul, din ce în ce mai nud, și mă „liniștește" condescendent din priviri. Zâmbetul lui ironic mă scoate din sărite. A reușit să dibuiască, dincolo de masca mea stângace, exact ceea ce sunt. Un laș. Și iarăși mă enervează privirea lui posacă pe care mi-o acordă ca pe un fel de asistență binevoitoare și gratuită. Îmi întorc, undeva în lateral, privirea. Încerc să suprapun zgomotul motorului, așa cum îl știam eu din peregrinările mele cu mașina, peste zgomotul acesta pe care nu-l cunosc și care mă poartă, ca într-un abator ambulant, spre infamie. Dar în fața cui voi da eu proba de conștiință? Vânătorii sunt singurii judecători cu adevărat valabili. Mai ales aici și acum. În fond și la urma urmei la ce-mi folosește acest haotic și enervant proces interior atâta timp cât sunt în mijlocul lor. Nimeni, dar absolut nimeni din „afară", nu cunoaște un cât de subțire filon din gândurile mele. Ceea ce-i mai grav e că vânătorii ar putea începe să cunoască și, lumea mea acum, vrând, nevrând, e lumea lor. Ce contează dacă cei hăituiți vor fi pedepsiți pe drept sau nu? Dacă vina e minimă sau maximă? Ea există. Altfel vânătoarea nu ar fi avut loc. Decizia a sosit de la cineva care se vrea în afara acestui sistem al urmăririi și al sângelui. Poate vreun magistrat zidit în pereții convenționali ai unei ecologii juridice speciale. Constat că cerul gurii mi se usucă, limba e încărcată, ochii îi simt injectați. La urma urmei vânătoarea reprezintă pentru oricare dintre noi un risc dar, dacă mă gândesc bine, riscul cel mai mare îl am eu, eu care habar n-am de cele mai elementare reguli ale ei. Mi s-a explicat teoretic dar legătura cu practica terenului mă dezorientează din clipă în clipă. Dacă aici mor de frică, în interiorul unor elitiști dintre care, de bine, de rău, măcar teoretic fac parte, ce să mai zic într-un război unde cataclismul e absolut?! Încerc să iau o mină bravă. Trebuie să fiu și eu, măcar de ochii lumii, umbra unui vânător. Duc degetele spre armă pentru a mă îmbărbăta cu sentimentul acela distructiv pe care omul îl moștenește ancestral, îl are sădit în infrastructura ființei sale. Simt că trebuie să ating jucăria asta, infamă în fond, pentru a mă găsi pe mine însumi în postură de dur. Îndrept mâna dar intuiesc privirile celorlalți, sfredelitoare, sincrone, cum mă pipăie furându-mi detaliile mâinii, mișcarea naivă a degetelor. Ce păcat că acum nu-mi pot fura și detaliile gândurilor pentru a vedea că e un joc stupid, o dorință cretină, nimic periculos! Dacă o să creadă că sunt un intrus cu scopuri precise, diversioniste? Dacă mă cataloghează ca inamic? Ei au tot dreptul să se joace cu armele, să se servească din această vitamină a nervilor degajați, plini de firesc. Ei sunt o echipă sudată. Eu cine sunt? Mâna mi se retrage încet, penibil. Și câtă nevoie aș avea de răceala aceea nichelată ce învelește mecanismele armei!

Am senzația că s-a făcut brusc frig deși afară e zăpușeală. Cred că am febră. Prin geamul deschis pătrunde briza oceanului ca o soluție clocită de chinină. Palmierii mați, cruzi, aleargă în sens in-

vers spre stația noastră de plecare. Mașina gonește pe străzile largi împleticindu-se în labirintul benzilor de circulație. Aș vrea să alerge spre eternitate. Acest drum nesfârșit este singurul lucru care mă fortifică și mă amăgește totodată. Din moment ce mașina merge impactul cu vânătoarea propriu-zisă trebuie să fie departe. S-a lăsat, odată cu frigul, la fel de brusc, o liniște vâscoasă. Așa, împietriți, vânătorii par niște enigme. Realizez încă o dată că mișcarea este o condiție indispensabilă stării lor. Din când în când, spațiul acesta al liniștii e șifonat de comentariile aparatului radio-recepție. Se poartă discuții între alte echipe ale acțiunii.

CONVERSAȚIA

Imponderabilitate totală a gândurilor. Nu cred să mai fi trăit vreodată o astfel de senzație în care să-mi dispară orice reper. O puteam încadra în beatitudine sau bucurie, sau ceva pe aproape, deși nimic inițial nu m-ar fi îndreptățit să cred una ca asta. Dar încetul cu încetul cerul a prins consistență, tentându-mă cu azuriul lui decorativ, plaja a prins și ea o formă tectonică, dându-mi certitudinea unui loc stabil. Doar marea rămăsese în zona misterelor dorite, folie onirică de o culoare inexistentă, indescriptibilă, într-o mișcare veșnic alta, inumană, abstractă, fără vreo dimensiune, de culoarea dorinței, poate. Și pe plajă a apărut ea. Avea ceva din incertitudinea mării și, așa năuc cum eram, dacă nu i-aș fi văzut urmele pe nisip, aș fi jurat că venise precum Venus din spumă. Părul auriu, pielea aurie cu discrete reflexe albastre-vinețiii, mișcările lichide, picioarele splendide, subțiri, sintetizând mișcarea unei cozi de sirenă. Doar ochii, ochii la care chiar nu m-aș fi așteptat, păreau pământeni, stropiți cu apă de mare, gri, albaștri, verzi, căprui, negri, Dumnezeu să-i știe, sau după starea ei sufletească, superbi cameleoni acvatici.

– Ce crezi despre mine? o auzii că zice într-un târziu, apucând nisipul de pe lângă picioarele-i îngenuncheate și cernindu-l ușor cu degetele. Noroc că nu sufla vântul, căci altfel mi l-ar fi băgat în ochi. Aici, nici poziția și nici viteza vântului nu se schimbă, sau dacă o face, e un lucru cu totul ieșit din comun.

– Eu nu știu ce să mai cred despre mine.

– Mă urmărești de cinci zile. Asta e a cincea. E adevărat, nu s-a încheiat încă. Ce vrei să afli? Zi-mi și o să-ți spun eu. Mă cunosc destul de bine. Tata e psihiatru. Te-ai îndrăgostit de mine? Ai crezut că sunt suedeză? Toți băieții, aici, aleargă după suedeze!

– Am impresia că tu ai o manie oarecare. Sau ești o narcisistă veritabilă!!? Ce crezi, că, dacă te-am întrebat o dată dacă o să plouă și ai făcut pe încrezuta, m-am și îndrăgostit de tine? Ei, bine, află că am o prietenă la care țin foarte mult, ba mi-e chiar soție. Nu m-aș preta să agăț fete pe stradă, pe plajă sau altundeva. Poate am și copii...

– Ești un mincinos. Nu că nu ai avea nevastă și copii, de asta sunt sigură, ci fiindcă tăgăduiești că mă urmărești de cinci zile. Nici un individ așa antipatic nu m-a urmărit cinci zile. Desenă ușor cu vârful degetului cifra cinci pe nisip. De altfel m-am săturat de tot soiul de băieți simpatici care îmi dau târcoale, mă cheamă la tenis, la bar. Dar nici tu nu-mi placi. În primul rând ești prea antipatic, adică întreci doza de care eu aș avea nevoie. În al doilea rând nu ești suficient de stăpânit. Un bărbat care pretinde că e căsătorit nu poate urmări o femeie cinci zile. Și nu în ultimul rând ești prea scund pentru gusturile mele. Ai văzut ce înaltă sunt?

Își ridică trupul zvelt în traiectoria soarelui de după amiază potrivindu-și umbra în ochii mei. M-am întors pe burtă înfigând nasul în nisip. Apăru în fața mea și îngenunche.

– Dacă mai ești și încrezut, mă dau bătută! Ce naiba m-a apucat să stau de vorbă cu tine, un străin? Cred că te-am văzut aproape leșinat și mi-a fost milă de tine. (Meditativă, suferindă). Merită să dai puțină atenție unui om care se ține după tine cinci zile și nu știe nici măcar cum te cheamă.

– Silvia, răspunsei eu posac.

– Deci, ai aflat! Totul se află aici, la mare. De altfel era și normal. Sunt o fată după care se țin o groază de băieți. Într-un cuvânt, o fată deosebită, o fată căreia fiecare speră să-i trezească interesul.

– Ai o părere bună despre tine și sunt silit să recunosc că așa este. Nu gratuit ești lipsită de modestie. Ei, bine, îți mărturisesc și eu că într-adevăr te-am urmărit cinci zile, că am luat sedative ca să dorm și n-am reușit. Silvia, eu te-am crezut mai mult un duh decât o făptură, mai ales în apă, când aproape te pierzi printre valuri. Tu nu ai nimic comun cu pădurea din care îți tragi numele. Părinții tăi au fost neinspirați. Tu ești totul prin mare, în compania mării. Ești ca o prințesă a mării. Personificarea vie a mării. Agitată precum ea la suprafață, calmă și liniștită în adâncuri. Îmi dai o stare de li-

niște, de confort, de dorință, de... mai multe.

– Trebuie să le iau ca pe niște complimente? Dacă scrii poezie, ești un tip periculos. Primul meu prieten scria poezie. O poezie stranie. Deși nu mi-a făcut niciodată una a mea, doar a mea, mă simțeam în toate. Strategia lui a dat roade. M-a cucerit. Și nu s-a lăsat până nu s-a culcat cu mine. După care mi-a spus că l-ar obosi atâta frumusețe o viață întreagă. Și-a luat o slută, a făcut trei copii. Acum nu mai scrie nici poezie. Mai vine din când în când pe furiș la mine. Moare de frică să nu-l prindă sluta.

– Dar de ce crezi că era un tip periculos? De altfel nu are nici o importanță. Eu nu scriu poezie, scriu proză.

Am ridicat capul. Stătea îngenunchiată în fața mea. A început să se târască încet, încet, spre ochii mei ca un câine polițist în urmărire, încât răsuflarea-mi îi spulbera fire fine de nisip ce se izbeau în ritmul propriei mele răsuflări de genunchii ei rotunzi și netezi. Unele urcau pe scocul făcut de coapse către triunghiul maroniu al slipului, peste care se revărsa o șuviță subțire din carnea proaspătă și vitală a abdomenului. Ombilicul îi avea un tremur nestăpânit. Părea chiar că ambele răsuflări, a mea și a ei, se sincronizează, iar eu, concentrându-mă asupra acestei descoperiri n-am auzit ce zice Silvia în continuare.

– Am impresia că faci cu mine pe șmecherul și nu mă asculți. Sau te prefaci că nu mă asculți. Ăsta este primul simptom al unui tip ce se îndrăgostește de mine!

Inerția sânilor era mare, deși ei erau mai degrabă micuți și oarecum plați, cum se aplecase ușor pe spate, așa că se mișcară aproape insensibil în ritmul glasului. Îmi băgai ușor degetele pe sub genunchii ei. Avu o tendință de a și-i retrage, dar cedă. Nu fu chip să-i simt mecanismele rotulei. Era ca o piesă turnată în bronz, caldă și incitantă.

– Ai picioare de statuie! mă trezi eu că afirm într-un mod cert de un banal stânjenitor. Cred că trebuie să ai niște proporții perfecte. Trebuie, de asemenea, să fii foarte frumoasă dezbrăcată. Păcat că nu sunt pictor sau măcar fotograf artistic. Am încercat fotografie și n-am reușit. Sunt un tip foarte superficial.

Îmi zâmbi cu o condescendență abia perceptibilă.

– Tu ești genul de om care te culci o dată cu o fată și gata, ți-ai atins scopul.

– Greșești!

– Într-adevăr, nu o dată, de două ori, de trei ori, hai, de un sejur.

– N-aș vrea să te jignesc, dar am impresia că-mi împrumuți ceva din comportamentul tău. Eu n-aș putea să mă culc doar de câteva ori cu o fată, fiindcă pur și simplu n-ar avea loc nici o comunicare. Și eu vreau să comunic. Am o imensă dorință de a comunica și nu există comunicare mai amplă decât a trăi cu cineva.

– Vrei să spui că la tine e un leac contra singurătății, așa ca o aspirină sau ca o frecție cu spirt? M-aș simți jignită să fiu pe post de medicament. Cred că nici o fată n-ar accepta așa ceva. Mă mir cum acceptă nevasta ta. Trebuie să-i fie foarte greu să te primească seară de seară în pat doar ca să-ți dea porția de comunicare.

– Exagerezi! Habar nu ai ce e aceea comunicare. Sau poate sensurile mele frizează prea acut subiectivitatea. Nu vreau să te învăț un abecedar nou. Limba asta a mea e tare grea. Îmi cer scuze pentru acest lucru!

– Pentru care?

– Pentru că nu vreau să te învăț nimic. Nici măcar ce e aceea comunicare. Tu comunică, în felul tău, cu băieții cu care joci tenis și care îți fac curte.

Am culcat capul pe partea dreaptă și am închis ochii. Căldura soarelui mi se lipi de ei ca un unguent.

– Nu comunic cu nimeni, îi auzii vocea. Poate am și eu un prieten, un soț, un copil. Am cu cine să-mi iau porția de comunicare. Și apoi mă simt foarte bine în patul prietenului cu care trăiesc. Trăiesc, nu comunic! Reține!

– Foarte bine, dar eu nu cred! Ești prea frumoasă ca să te simți bine într-un singur pat. Apare inevitabil o stare de frustrare.

– Da, dar nu sunt orgolioasă. Și asta mă ajută. Mă mulțumesc cu puțin.

– Atunci mulțumește-te doar cu mine. Vino și mă sărută!

– Mai sunt câțiva oameni pe plajă și eu sunt foarte rușinoasă. Și apoi tu ar trebui să te ridici și să încerci să mă săruți. S-ar putea să nu vreau, să fug.

– Nu te cred în stare să fugi de un om pe care l-ai urmărit înverșunată cinci zile. Ai face un act gratuit, inutil.

– Dar tu m-ai urmărit pe mine, nu eu pe tine!

– Tot una-i. Te-ai lăsat urmărită cu o anumită voluptate pe care eu nu puteam să o scap și pe care a trebuit să o convertesc în urmărire. Hai, sărută-mă, Silvia!

– Ești urât, nu pot săruta un om așa de urât, chiar dacă mi-aș dori foarte mult.

– Prin sărutul tău îmi vei împrumuta o doză de frumusețe. Fii convinsă de asta. Trebuie să fii generoasă. Și apoi ai gusturi ciudate. N-oi fi eu o frumusețe, dar nici o femeie nu mi-a spus că sunt urât.

– Eu accept în preajma mea doar băieții foarte frumoși, rafaelici. Îmi pot permite, am de unde alege.

– Nu ești fata care să fii satisfăcută de frumusețea bărbaților. O femeie frumoasă alege bărbații după alte criterii. Condiția este să fie și isteață.

– Cred că ai dreptate. Până acum singurul meu criteriu a fost frumusețea. Și n-am avut satisfacții paradisiace. Se prea poate să fiu o tâmpită. N-ai putea să-mi spui, îmi zise după câteva clipe de tăcere...

– Ce anume?

– Dacă mă crezi o proastă. Și își cuprinse bărbia în palme cu o naivitate căutată.

– Doamne ferește! Eu nu cred nimic. Nu vrei să mă convingi cu nimic, nici în bine, nici în rău. Ar fi prematur să cred așa ceva despre tine. O proastă nu cred că ar putea sta de vorbă atâta timp cu mine. Ar prefera să joace tenis sau să mănânce profiterol.

– Șiret mai ești, prozatorule! Adică eu, care mai deunăzi jucam tenis când tu mă urmăreai, eram o prostuță. Vrei să spui că doar în preajma ta am avut o iluminare. Vrei să mă obligi cumva! Începe să cred că și prozatorii sunt din aceeași cocă cu poeții.

Un nor zăpăcit întristă soarele. Tenul îi căpătă o nuanță pământie. Și buzele i se învinețiră ușor, dându-i un aer de tușă pe o pânză.

– Să te oblig? Cu ce-aș putea să te oblig, și mai ales pentru ce? Dar o simțeam că nu mă ascultă. Părea că o dată cu soarele pierduse orice preocupare pentru mine. Vântul continua să-i răsfețe pletele aurii. Se zbăteau în ritmul suflării marine ca niște clopote într-o catedrală a cărei chemare o auzeam numai eu. Acum ochii îi erau violeți și, ca o presimțire a acestei culori nefirești, îi închise.

– Tu chiar ești prozator? Aș! Nu cred o iotă din ceea ce-mi spui! Un tânăr care scrie trebuie să fie mult mai frământat. Nu ajunge să se prefacă.

– Dar nu mă prefac câtuși de puțin!

– Minți! Oare n-ai înțeles că femeile te pot citi ca pe un almanah de vacanță?

– Atunci tu n-ai învățat suficient să citești. Ar fi și păcat! Ai omorî tot ce pare pur și ireal în tine.

– Sunt o analfabetă? O gâsculiță cu alte cuvinte?

– Mi-ar place să cred că ești o inocentă. Cu ce te ocupi?

– Nu scriu proză și nici poezie! S-ar putea să ies din sfera preocupărilor tale comunicative. Nu sunt o fată talentată. Îmi place să înot!

– Ești o fiică a mării! Nu pot să cred că nu ești talentată. Trebuie să ai talent la ceva, să existe o disponibilitate spirituală în preocupările tale. Marea nu putea să nu te înzestreze cu un asemenea dar.

– Încerci să mă încurajezi pentru a mă câștiga?

– Fiecare om ascunde un lingou prețios în sine. Îi trebuie doar focul voinței pentru a-l topi și a-l turna în piesele fine ale existenței.

Îmi puse mâna pe umăr, strângându-mă.

– Eu nu am voință! Focul iubirii nu este suficient de puternic?!!

– Este!

– Sigur, sigur? întrebă într-un fel râzgâiat și copilăros. Răceala ei metalică mă înfioră. Cred că meriți să te sărut! Ești un tip care până și mie îmi poate ridica moralul.

– Silvia, dar nu pari o ființă așa demoralizată.

– Nu sunt ce par a fi!

Zâmbea, și zâmbetul ei mă readuse în catedrală. Preotească a

BIBLIORAFT

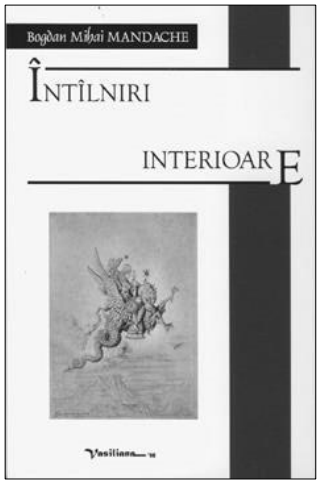

Bogdan Mihai MANDACHE
Întîlniri interioare
Iași, *Vasiliana '98*, 2018

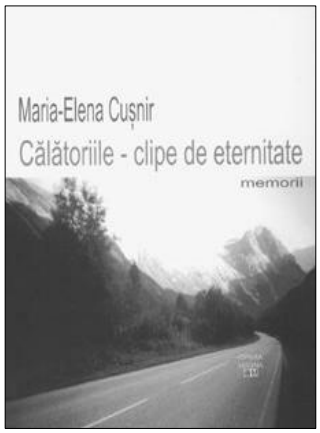

Maria-Elena CUȘNIR
Călătoriile – clipe de eternitate
Iași, *Opera Magna*, 2019

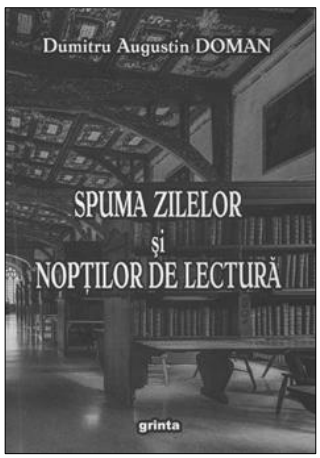

Dumitru Augustin DOMAN
Spuma zilelor și nopților de lectură
Cluj-Napoca, *Grinta*, 2019

cultului mării, părea o imposibilitate să o desparți de atributele ei supraterestre. Îi încetase orice mișcare în ființă, așa încât închisei ochii, în speranța că mă va săruta.

– Nu te obrăznici, îmi zise. Nu te sărut!

– De ce? Doar mi-ai promis!

– Nu pot! Iubesc pe altcineva și nu-l pot trăda. Pe poetul acela mizerabil! Ți-am zis doar că meriți și într-adevăr meriți. Dar asta nu înseamnă că trebuie să te sărut. Ar fi ca și cum aș arunca apă pe focul iubirii. Lingoul tău va rămâne veșnic în sufletul meu ca o greutate prețioasă, dar inutilă. O sarcină în plus!

Am înțeles că trebuie să închid ochii. Vântul, în trădarea sa, se înteți camuflându-i pașii. Intrase în mare trecând prin arcul de triumf al azurului ce liniștea orizontul.

CĂRAREA

Pășește apăsat pe cărarea gălbuie, în câmpia sterilă, ieșită din timp. Vidul cerului cenușiu, ca un sorb imens, rarefiase ziua. Timpul nu există decât acolo unde colcăie viața, acolo unde sunt vulturi și oameni. Ei dau drumul orelor zăgăzuite de cer și de pământ. Aici nu există decât el și cărarea. Prin tălpile-i aspre pare că tot pământul ia forma unei fâșii rahitice precum o sfoară. Iarba tăioasă, arsă de vântul stepei, îi intră printre degetele și crăpăturile picioarelor reținându-i pașii. Călătoria a început cu mult timp în urmă. Oare de câte zile, de câte săptămâni se sprijinea pe cărare? Nu ținuse și nici n-ar fi putut ține un răboj. Nu are minte și nici inimă pentru așa ceva. Are doar trupul acoperit cu o pătură aspră și ochii imateriali, imenși, difuzi, luptându-se cu pleoapele uscate. Simte, dincolo de tot ce se poate pipăi, spirite tăcute ieșind din stele și din pământ. Ele îl interoghează. Singura limbă vorbită e limba abstractă a ideilor ce-i trec prin minte. Gura n-o mai folosește decât la mestecatul ierbii. Luase în tălpi neverosimila cărare în această purificare a lutului. Intuia că bucata asta de potecă este ultima pe care eternitatea i-o punea înainte pentru a-l căli.

În puterea nopții, linia cărării se pierdea în stelele sudului. Pe ea pășiseră doar cei aleși. Cu ea lumina nu se termina niciodată. Nu conta că e noapte sau zi. Ambele erau la fel de întunecate și reci. El era pe cărare, dincolo de ele. Se oprea din când în când pentru a săruta pietrele gri-albăstrii ale rarelor răspântii amăgitoare. Limba-i bătrână, străină, tumefiată de ierburile uscate, le mângâia sugându-le puterea. Erau pietre sfinte, ochii sufletelor plecate. Mari cât un braț, lunguiețe, fine și calde la pipăit. În preajma lor, vântul care le șlefuia, mirosea a dogoare, a pâine, a casă. Lângă căldura lor se întorcea la sufletul copilului de altădată ce dărăcea lâna prăfuită și iute pe gardul colibei sau pregătea pipa lungă de os a bunicii. Lipit de ele se întorcea la sufletul băiatului în această erezie a timpului pe care trebuia să-l învingă. Cobora alte cărări încărcate de poame. Zeama acestora dulce, consistentă, i se scurgea avid printre degete. Desprindea cu gândul fructele pârguite pe care le prindea într-o cingătoare împletită din rafie. Știa că jos, în vad, ea îl va aștepta cu mâinile făcute cauc. O vedea de departe în șiragul de oglinzi aurii pe care apa le fura asfințitului. Turmele profanatoare spărgeau mirificele oglinzi în cioburi sclipitoare. Aceste cioburi lichide își prelungesc scurgerea printre coapsele rumene pe care el pune voluptuos palmele. Peștii îi ciugulesc de picioare. Mănâncă lacomă din fructe cu mâna dreaptă, aruncând printre buze semințele peștilor, în timp ce stânga îi alunecă spre cingătoare căutând încet fructul cărnii în arborele acesta al tinereții udat de râu. El îi strânge sânii bronzați și liberi în crengile răschirate, aspre, ale degetelor. Ea vede totul în oglinda renăscută a apei și râde. Și el râde mușcând-o de ureche. Peștii încă nu au plecat la culcare. Îi mușcă insistenți de glezne și coapse cerșindu-le semințe. Apoi amândoi mână turmele pe drumul lipit de râu, spre sat. Au terminat toate fructele și ea îl mușcă de mână. Își desface coadele și se leagă de mijlocul lui. Pe cerul auriu intens al serii zboară un avion. Se gândește că undeva acolo departe, în lumea furtunilor, a zeilor atotputernici, într-o cutie metalică pe care o cunoștea doar din poveștile tatei, se află alte gânduri, poate și ele robite dragostei. Zgomotul sperie turmele pentru câteva clipe. Boncănitul animalelor compune muzica divină a serii. Păsările obosite călătoresc pe spinarea bivolilor. O ia și el în spate. Picioarele-i tinere, lungi, muncite de soare, i se scurg de-o parte și de alta a pieptului. Avionul, după care ea își plimbă privirea cenușie, e înghițit de munți trecând de linia ce unește azurul cu piscurile albe. Nu se mai vede. Se văd în schimb primele colibe. Atunci ea sare din cârcă-i și fuge spre casă. Sunt singurele bucurii ce și le pot face. Încă nu îndrăznesc mai mult. Ce forță trebuie să aibă timpul ca să-l învingă trupește?!! De sărbători lua berbecul gras al turmei cu o mână, înjunghiindu-l cu cealaltă. Cuțitul curb cădea ca un fulger pe gâtul bietului animal sugru-

mându-i orice sunet. Mama îi turna, cu o anumită voluptate, apa călduță pe brațe. Îl fascina substanța divină a apei, transparența ei furată din cer. Nici un alt material cu greutate nu avea puterea eterică de a lăsa privirea să treacă prin el, iar când mai târziu, în satele imense ale civilizației, va descoperi mirat sticla solidă, prin care nu îți intră degetele ci doar privirea, va crede că-i furată de la zei. Acasă oalele erau din trupul pământului, din humă arsă. Știa să facă vase, cu o ingeniozitate uimitoare, în care să încapă atâta mei încât să nu poată fi ridicate de jos de brațele singure ale unui voinic. Fragilitatea lor aparentă îl speriau până și pe el dar zeii dădeau puteri înzecite operei lui. Ceilalți săteni nu puteau face asemenea vase imense decât din lemn sau din piatră. Bun prieten era și cu focul. Ținea la nesfârșit mâinile în foc prelucrând brățări, inele, cercei, amulete. Puterile magice îi dădeau târcoale. Spiritele bune l-au învățat să vorbească cu turmele, câmpul și pădurea, cu stâncile munților ce-și desfășurau poala îi apropiere. O mare luptă se dădea în inima lui și în carnea lui, în venele lui care băteau sălbatic, în sufletul lui neliniștit și năvalnic, fiindcă el o iubea și o dorea așa cum zeii i-au dat-o bărbatului. Dar castitatea părea singura pavăză împotriva spiritelor rele ce l-ar fi lipsit de atributele magice. Ea era femeie. Era o torță care pentru a se stinge îl trăgea în râu. Îi spăla tăcut coapsele în apa ce părea că le binecuvântează iubirea. Astfel ea, în alianță cu limpezimea undelor, l-a trădat. Cam tot atunci, când i-a spus că îi va naște un copil, puterile l-au părăsit, focul i-a pârlit palmele aspre. În zori a plecat spre apus prin același loc, dar pe altă cărare, mai tânără. Dinții puternici mestecau alte ierburi decât cele de acum. Când, peste săptămâni, cărarea a obosit purtându-l, a ajuns în lumea străină a oamenilor civilizați. Nimic nu îl putea mira deși nimic nu-i era cunoscut; nici mușuroaie imense numite orașe în care oamenii stau unii lângă alții fără a se cunoaște, nici imobilele imense din beton și sticlă, nici miile de mașini, nici lumina dată de electricitate. Aici a rămas o viață. De ce? N-a înțeles pe deplin niciodată. A fost sclavul acestui mod de a trăi. A muncit, a învățat, a iubit o femeie simplă și săracă, a făcut copii, a devenit un om al oamenilor străini, nu un om al râului, al câmpului, al colibei. Când toate acestea i-au poruncit să vină a luat pătura aspră și a păsit hotărât pe cărare. Pe ea, după atâta timp, atinse liniștea deplină a sufletului. Își simți trupul auxiliar, străin, rigid, ca o bucată de sticlă prin care trecea cu privirea. Își auzea, în liniștea internă, inima lovindu-i pieptul, pulsul, foșnetul mecanic al plămânului, zumzetul ficatului, mersul domol al sângelui prin tot corpul. Știa că fără forța tăinuită a spiritelor toată această mișcare n-ar fi fost posibilă. Începu să-și cunoască corpul în cele mai intime unghere.

Inaugurarea plăcii comemorative dedicate lui Cezar IVĂNESCU.

Bârlad, 6 august 2019 – Schimbarea la Faţă

În depărtare, pe palma câmpiei, primul om. În spate aurul pur al serii ce se scaldă în râu, crângurile binecuvântate ale copilăriei, drumurile prăfuite, colibele, satul. Un tânăr puternic, grăbit, trece prin el cu privirea-i cenușie, purtând un hârleț în mână. În trecere îl atinge. Are sentimentul eternei ușurări de carne. Când apa râului în care intră și peste care trece, o simte străină, întoarce privirea. Undeva în spate, de-a lungul cărării, un tânăr sapă mormântul unui trup acoperit cu o pătură aspră, un trup cu ochii imateriali, imenși, difuzi, învinși în lupta cu pleoapele uscate și bătrâne. Păsește cu aripile mai departe, peste noapte, călător grăbit trecând printr-un sat.

Din volumul *Mărturisirea și alte povestiri*, în curs de editare la Junimea, colecția „Exit”

Radu PĂRPĂUȚĂ

DOMNUL I

Îl chema Isticioaia, dar cunoscuții săi îi spuneau Domnul I. N-am aflat cine l-a numit așa și nici de ce. Și dumnealui acceptase în cele din urmă numele de I, spunea că Isticioaia nu înseamnă nimic, pe când I îl definește, „scurt și cuprinzător", spunea cu un zîmbet echivoc, ridicînd un deget în sus, „non multa sed multum". Zâmbeam și noi, interlocutorii săi, fără să prea înțelegem ce vrea să spună. Mai rău era cu cei tineri, necunoscători de boabă de latină, care zâmbeau și ei, dar jenați, fără să priceapă o iotă. În orice caz, în cercul restrâns de cunoscuți ai Domnului I numărul tinerilor era și mai restrâns, extrem de restrâns și exclusivist.

Dar să nu se înțeleagă aici că Domnul I nu se interesa de tinerele talente, mai ales de cele necunoscute și de perspectivă. Avea un adevărat cult și, mai ales, simț pentru talentele în devenire. De nenumărate ori l-am auzit povestind cum l-a îndrumat la debutul său pe tînărul Ionițescu. E drept că numai despre Ionițescu am auzit.

Firește, talentul de excepție al Domnului I, unii îl denumeau cu epitetul geniu, era destul temei pentru a nu avea nici cel mai mic sentiment de invidie pentru talentul tinerilor, care, iată, lor le aducea și venituri, iar lui nu. Așa îmi spunea domnul Periade, unul din admiratorii săi devotați. Deținînd încrederea fermă în verdictul posterității, Domnului I îi dădea mîna să fie generos și dezinteresat. Geniul său, hai să-i spunem așa, îl făcea imun la invidie și gelozie literară.

– Vulturii nu se hrănesc cu muște spune latinul, dădea cu tifla invidioșilor Domnul I.

Mai dinainte de a-l cunoaște, îl remarcasem pe stradă. Domnul I se plimba adesea pe Lăpușneanu: de vreo șaizeci de ani, înalt, cam cu un cap deasupra celorlalți, într-un trenci sărăcuț, cenușiu, care trebuie să fi fost la origine alb, cu o pălărie neagră de fetru, cu boruri largi, pălărie care aproape că te lăsa să-ți imaginezi pe Sadoveanu sau pe Hogaș, iar în picioare cu niște pantofi din cei numiți „cu găurele" pe care-i purta fie vară, fie iarnă. Te izbea zâmbetul lui perpetuu, pe care eu îl numeam serenisim. Ieșea în evidență mai ales în anii aceia, ultimii ani ceaușini, când lumea de pe stradă era atât de mohorâtă. Mă intrigase faptul că se saluta, ridicând ceremonios pălăria de fetru moale, cu poeți, cu pictori și cu alți artiști cunoscuți din oraș. Cine era?

Anton, colegul meu de la *Vremea*, mi-a dat unele informații despre el, apoi, aflându-ne amândoi într-o zi pe *Lăpușneanu*, mi l-a prezentat. Domnul I, îmi spusese mai înainte Anton surâzând, era unul din acei rari oameni, care „nu a cunoscut mizeria muncii". Nu a lucrat în vreun serviciu nicăieri, niciodată. Până pe la patruzeci de ani s-a aflat sub oblăduirea unui unchi al său, înalt prelat în Biserica Ortodoxă, care i-a asigurat casă și masă la Mitropolie. A continuat să locuiască într-o camera aparținând Mitropoliei și după moartea unchiului. Avea acolo faimă de om tare cult și de expert în probleme juridice și religioase. Era un fel de sfătuitor pe aceste teme al mitropolitului și al mai multor prelați. Dar fără obligații de serviciu!

Cunoscându-l mai bine la o lansare de carte (mergea negreșit la lansările de carte, la alte întruniri scriitoricești, la vernisaje, premiere teatrale și la alte întâlniri artistice), aveam să mă conving că, într-adevăr, avea cunoștințe vaste. Te impresiona ușurința cu care extrăgea din talmeș-balmeșul de informații culturale pe care le deținea o informație sau alta la orice afirmație a ta. Bogăția de completări te lăsa cu gura căscată. Discuția cu dumnealui semăna cu un meci de ping-pong. Spuneai ceva,

oricât de anost, iar Domnul I găsea imediat „lovitura” de retur, agățându-se de vorbele tale și venind cu un sac de informații la spusele tale – istorice, sociologice, de limbă etc. Nu emitea opinii proprii, nici, Doamne ferește, nu te contrazicea, ci scotea din sacul lui imens de cunoștințe, ca un magician, noi și noi aserțiuni, tâlcuiri, explicații ale altora (cita întotdeauna exact de unde era informația, era un maniac al referinței) în marginea celor deja afirmate.

Citise mult, în popime se spunea că a parcurs toată biblioteca Mitropoliei. Mai circula și informația că domnul I totuși lucra ceva: SCRIA, se șoptea respectuos. Nu mergea el la serviciu, dar… Ce anume? întrebai discret. Aici informațiile erau mult mai vagi. Scria ceva, dar nu se știa ce. La drept vorbind, nimeni nu a atins vreodată masa sa de scris sacrosantă. Într-o discuție de spart semințe, un amic publicist mi-a spus sub cerința strictului anonimat, că, de fapt, domnul I suferea de constipație intelectuală și n-a scris niciodată nimic. Era maestru doar la făcut fișe. Scria, adnota, tria fișe la infinit. Și-a făcut o ștampilă pentru cărțile de acasă, le numerota meticulos, le împărțea pe categorii și subcategorii ca cele de la biblioteci. Însă el nu producea nimic. Și viața i-a cam trecut! Cică circumvoluțiunile dovleacului său nu produceau semințe, doar fișe. Cu toate acestea, avea convingerea înfumurată că el stă deasupra plebei intelectuale, că lucrările lui artistice și științifice vor rupe gura scriitorimii române odată și odată. Însă, în fapt, el nu făcea decât să redescopere ața de tăiat mămăliga, înlocuind-o cu firul de mătase al fișelor.

Amicul ziarist îl portretiza acid pe Domnul I. Îi replicam că l-am văzut pe domnul I purtând convorbiri lungi pe stradă și la umbra teilor din Copou cu un poet important, apoi cu un actor notoriu. Dar cinicul publicist nu se lăsa: Orice ulcior sufletesc se vrea umplut cu apă rece de izvor. Din cauza aceasta se apropia I. de spiritele superioare și le arunca praf în ochi. Numai că el avea sunet de hârb și de oală spartă. Orice mut vrea să domine un talk show cu un discurs fulminant. Domnul I, continua acid ziaristul, hrănește o speranță secretă: să facă figură de filosof printre ingineri, de scriitor fruntaș între veleitari.

Puneam răutățile publicistului pe seama spiritului său de pamfletar înnăscut, de polemist redutabil, capabil să facă din alb negru și viceversa. Tot Anton, colegul meu, a contribuit la dezlegarea dilemei privitoare la controversatul domn I. Într-o zi a adus la redacție un grupaj de poezii trimis de domnul I cu dedicație specială pentru mine. Simțindu-se puțin bolnav, mă ruga prin intermediul lui Anton să le citesc și, dacă-mi plac, firește, să le public (eram redactor-șef pe atunci). În sinea mea m-am bucurat: „Uite că scrie!” Acum puteam să-l pun la punct pe Victor (așa-l chema pe ziarist), cel cu limba atât de ascuțită. A doua zi trebuia să trimit la tipografie materialele pentru numărul ce vine al revistei și nu aveam nimic pentru ultima pagină. Stabilisem în redacție ca în această pagină să punem „bomba numărului”, dar apoi bomba asta s-a cam dezumflat cu timpul, fiindcă nimeni nu deținea focoasele necesare. Astfel că puneam în pagina respectivă ce apucam. Și de data aceasta nu aveam nimic care să rupă gura târgului, grupajul de poezii al lui I era cum nu se poate mai binevenit – era totuși o „bombă”, I scrie! Am citit ici și colo câteva versuri, m-am mirat puțin de lungimea lor (păreau cam prolixe, să fie poeme în proză?) și le-am dat Marianei, dactilografa, să le bată repede la mașină. Răsuflam astfel ușurat, cu bucuria redactorului-șef (numai cine nu a fost nu știe), că, uf! am gătat și numărul ăsta!

În fine, apare revista. Pe când sorbeam tacticos din cafea și răsfoiam noul număr, apare la redacție domnul I cu o falcă-n cer și cu una-n pământ. Eram învățat cu tot felul de doleanțe și nemulțumiri ale colaboratorilor, astfel că l-am luat cu binișorul.

– Care era problema? l-am întrebat afabil.

Domnul I vorbea politicos, dar își reținea cu greu supărarea, chiar mânia: versurile nu au apărut cum trebuie, dactilografa a bătut la mașină totul în șir, ca pe proză, nu a respectat împărțirea în versuri.

– O s-o sancționăm, l-am asigurat, ia să vedem!

Și m-am apucat să citesc poeziile. Biata Mariana era în drept să bată totul ca pe proză – versurile acelea nu erau versuri! La urma urmei nu era vorba de forma în care erau așezate, ca versuri sau ca poem în proză, problema era că… rândurile acelea, cum să le zic, nu erau versuri! Mă deprinsesem cu tot felul de experimente literare, dar acelea nu erau experimente. Totul era fără cap și fără coadă, un ghiveci călugăresc de metafore luate din clasici, de gândeme nemestecate din filosofi antici și la modă. Îmi pare rău că nu mai am numărul acela al revistei, ca să dau câteva citate din capul de opera al maestrului I.

Am însă poezia pe care mi-a trimis-o după aceea, fiindcă, după ce i-am promis ferm că o voi sancționa pe dactilografă (aiurea!), l-am sfătuit să scrie mai simplu, mai limpede. Și mi-a trimis după o săptămână poezia intitulată *Venim acum să mulțumim*: Cât de frumoasă este natura,/ Împodobită cu superbe flori,/ Căci ea ne prezintă Scriptura,/ Ne încântă prin mii de culori!/ Prin aceasta ne amintește,/ De mărețul său Creator,/ Care așa

mult ne iubește,/ Dăruindu-ne acest decor!/ Deci, să nu uităm niciodată,/ Să mulțumim toți, neîncetat,/ Pentru dragostea minunată, și binecuvântările ce Le-a dat!/ Venim acum să mulțumim,/ Din suflet sincer și curat,/ Pentru tot ce noi primim,/ Căci este un dar nemeritat!/ Dumnezeu, mult ne iubește,/ Fiecare zi de la El este un dar,/ Căci El întotdeauna ne ocrotește!/ Să-l urmăm, să nu trăim în zadar!

Habar n-am ce a urmărit să-mi transmită domnul I cu aceste versuri. Mult mai tîrziu Domnul I mi-a telefonat, cerîndu-și scuze pentru versurile trimise. Într-un acces de nervozitate mi le-a trimis în bătaie de joc. Nici măcar nu le confecționase el, ci erau ale unui bătrîn veleitar bolnav de lăbuță lirică.

Nu ne-am mai întâlnit după aceea multă vreme. Mi-au spus unii amici din cercul restrînso-exclusivist că Domnul I scria. Se apucase de proză și scria cu rîvnă, cu exaltarea și frenezia îndelung înfrînatului. Și cu năbădăile, firește...

S-au găsit și critici, specializați sau colegi de breaslă, care i-au elogiat prozele nici prea lungi, nici prea scurte, publicate la edituri mici, ce-i drept, în ritm aproape anual, proze apărute în format elegant și corectate cu acribie. Scriind o carte anual, vă puteți închipui că domnia sa a blagoslovit literatura română cu destule lucrări în proză, însă publica și eseuri pe diverse teme – aceasta în plus la proză, ca un fel de relaxare spirituală. În majoritate, afirma criticul Ilarion Periade, erau proze pe teme grave, axate pe probleme adînci filosofice, însă erau și proze umoristice, dar nu de entertainment lejer, atunci cînd muza Domnului I era dispusă să țopăie, se amuza criticul, dar o muză care nu uită în același timp problemele grave ale umanității, ale adîncimilor omenești dostoievskiene (sau kafkiene, nu mai țin minte exact).

Criticii remarcau și că, în pofida meritelor incontestabile, aproape de capodoperă, proza Domnului I era impopulară, cu alte cuvinte nu era citită de vulg. Cu toate că recenziile din revistele literare la cărțile Domnului I ajungeau și la o pagină întreagă de ditirambi, cărțile sale nu se cumpărau. Nu-i mai puțin adevărat că aceste reviste literare aveau mai puțini cititori decît redactorii și colaboratorii lor laolaltă, aceasta fără să mai socotim soțiile, dacă presupunem că aceste soții citesc și altceva decît *Formula AS*, spre exemplu. Despre vulg ce să mai vorbim! Acesta nu-l citea pe Domnul I și pace bună, chit că domnul Ilarion Periade, fost ofițer și în prezent critic literar, a scris un articol ca o lovitură de tun la adresa publicului nereceptiv din ziua de azi. Dar publicul a ținut-o gaia mațu pe a lui: nu a vrut să-l citească și astfel creația în proză a Domnului I a rămas aproape necunoscută. Domnului Petrescu, alt critic profund devotat scrierile iine (cred că așa se scrie, de la I), nu-i rămînea decît să constate (vai, palidă constatare!) că în cultura română au mai rămas, din fericire, acele puține spirite sensibile la talentul vădit al domnului I. Însă, la drept vorbind, așa a pățit și sărmanul Eminescu.

Însă se găsea un cerc de admiratori – nu mare, dar apropiat – care îl proclamau un maestru al limbii române, ce „erumpea din străfundul șipotului cu apă vie națională" (l-am citat aici pe colonelul critic în rezervă Ilarion Periade) cuvinte și expresii precum „chiflicit", „ceacăr-macăr" sau „caca-maca", cu varianta cu totul excepțională „cîcîmîcî", care era slobozită de însuși Domnul I într-o strălucire a inspirației. În general, stilul prozei sale nu era irezistibil, dar era subtil, nu avea neapărat vervă, dar era cizelat ca un alambic arab și totuși avea elocvență, afirmau criticii numiți. Persoanele rafinate reușeau să-i perceapă și umorul, care, din păcate, fiind atît de subtil, nu reușea să ajungă la înțelegerea celor mai nețesălați, ca să spunem mai grosier. Mai vulgar spus, nu rîdeai ca proasta-n Hală, dar puteai prea bine să chicotești civilizat și rafinat, fără vulgaritate. Unii amici din cercul restrînso-exclusivist al Domnului I afirmau cu mîna pe inimă că, după ce au ajuns să recepteze cum se cuvine scrisul prozaistic al Domnului I, umorul celorlalți scriitori le părea țățesc de-a dreptul. Poate doar Kafka să mai stoarcă astfel umorul pînă la ultima picătură din ultimul strop de viață, îmi spunea domnul Petrescu, criticul și emulul Domnului I. Lumea neînțelegătoare spunea că Domnul I nu are umor, dar aceasta pentru că cei mai mulți nu sînt educați cum trebuie și nu au suficientă substanță. Pentru cei din micul cerc mai sus numit umorul în conversația Domnului I erau sesizabil și extrem de interesant, aceasta fie și numai într-un intermezzo conversațional pe Lăpușneanu. Cunoștea, de pildă, o mulțime de snoave glumețe cu scriitori din lunga sa experiență în lumea literară, snoave cu care-i delecta pur și simplu pe cei din mica asistență, fără să le lezeze prea mult urechile prin faptul că aceste snoave se repetau puțin agasant, dar nu insuportabil.

Trebuie spus pe bună dreptate, că elocvența peste albie a Domnului I elimina cu succes în compensație micile inconveniente, precum faptul că era puțin pedant, dar doar puțin, iar cînd vorbea cu nițică vehemență te scuipa cînd și cînd. Dar… cîtă elocvență! A fost sfătuit chiar să facă politică, în condițiile în care deținea această elocință mirabilă. Domnul I chiar cocheta cu ideea de a candida la ceva, hăt cîndva și pe undeva. Singura lui problemă era că nu se hotăra în ce partid să se în-

scrie. Își schimba des preferințele politice, „după cum se schimba macazul", el singur spunea, căci era convins că artiștii, în empireul lor, sînt mai presus de una sau alta din cauzele politice, ba chiar sînt incapabili să le distingă – ei sînt artiști. De aceea se abținea să-și prezinte orientările politice pe care le numea „interșanjabile", însă, cînd totuși le prezenta, apoi le prezenta: deschis, tranșant și violent. Ca un adevărat patriot ce se afla! Însă de un lucru era sigur: va lupta pentru ameliorarea situației celor „umiliți și obidiți". Însă de obicei concluziona cu surîsul său de umilit ilustru care tocmai a luat-o pe coajă:

– Oricum, orice om adevărat (și rictusul de la colțul buzelor spunea de la sine cine este acela) înseamnă mult mai mult decît un partid. E ca și cum ai cere unui fulger să explodeze într-o oală de noapte.

De data aceasta a uitat să spună, lucru rar, de unde a citat în ultima frază.

Și viața Domnului I ar fi curs în continuare ca în marile fluvii americane din tot atît de marile romane americane: încet și molcom. Puținii oameni care îl înconjurau îi asigurau condiții stabile de viețuire, așa cum păstîrnacul are nevoie de apă, dar nu prea multă, ca să nu mocirlească (folosesc această comparație, la care nu mă pricep, știind că cititorii de aici cultivă literatura, iar nu păstîrnacul). Își alegea oamenii cu grijă, ca să nu mocirlească atmosfera cercului. Era un adevărat compliment să fii admis în siajul său. Dar ce spun eu compliment? Era o adevărată consacrare, așa cum, dacă-mi permiteți comparația, un Bikila venit din fundul Etiopiei, priceput să fugă ca iepurii, ajunge mare bimbașă în America. Într-o anume măsură eram admis și eu în cercul cu pricina. Cînd vedeam că nu dețin calitățile necesare pentru atmosfera rarefiată a acestui cerc, mă foloseam cu sîrg de armele cunoscute de om încă dinainte de descoperirea focului: periuța și tămîiatul. Dar să nu insist, că nu mă avantajează.

Să ne întoarcem însă. Spuneam că viața sa curgea anost (sau am spus „încet"?) și molcom, ca purtată de zefir, cum spunea chiar Domnul I într-o poezie, căci din cînd în cînd scria și poezie.

– Desigur, ocazionale, preciza:

Dansînd cu cerul
Purtat de zefir,
Lăsați-mă să zbor
Împotriva destinului.
Tălmăcire de taine
Parfum patetic
Picuri cu sclipiri
de lumină

S-a întîmplat însă ceva, care a curmat cursul *dolce far niente* de pînă atunci. Într-o bună zi (mă rog, numai bună nu a fost, dar așa vine vorba) Domnul I a primit de la Serviciul Personal al Mitropoliei înștiințarea că trebuie să evacueze în termen de 15 zile locuința pe care o deține acolo. Și, cum este adevărat că o nenorocire nu vine niciodată singură, Domnul I mai era anunțat că din data de 1, luna cutare a.c. este șters de pe lista persoanelor care vor putea servi masa la cantinele respectivei instituții. Documentul era semnat de un popic oarecare, dar de bună seamă că a izvorît din capul noului mitropolit reformator.

– Trebuie să fie o eroare, iubite prietene, l-a asigurat cu convingere domnul Periade. Mergi la mitropolit și rezolvă chestiunea. Știi bine că nici nu pot ființa fără cunoștințele tale de juridică religioasă, de Patristică nici nu mai vorbesc. Pentru ei trebuie să fie o experiență extraordinară să aibă de partea lor lumina minții unuia din cei mai distinși bărbați ai urbei noastre și nu numai.

– Poate că ai supărat pe cineva, și-a dat cu părerea și domnul Petrescu, căci nu ți-ai cruțat compatrioții în prozele tale.

Domnul Periade însă nu era de acord:

– E într-adevăr un observator sagace al nebuniei omenești, însă nu poate exista atîta ură tocmai la Mitropolie. Mitropolitul îl va înțelege. Măiestria sa de povestitor, limpezimea stilului, adevărul personajelor și plasticitatea atmosferei i-au asigurat, desigur, și simpatia Înalt Prea Sfințitului.

– Da, trebuie să fie o eroare, păru să creadă Domnul I. Știți, noi, ăștia cu… (și zîmbind făcu cu prin aer gestul scrisului), trăim excesiv de singuri, într-o lume numai a noastră. De la un moment dat toate au început să fie pentru mine niște tulburătoare surprize: noutăți, descoperiri, pătrunderi într-o lume inedită, care, mă înconjurase și-mi fusese vecină și pînă atunci. Pentru majoritatea însă lumea se explică prin date și cifre.

– Ce frumos le spuneți!

– Însă sîntem mult prea detașați de lumea dezlănțuită și agitată de micile patimi pămîntești. Și trăind pe înălțimile noastre olimpiene, mult prea detașat, se întîmplă să ne pască tot felul de primejdii, să greșim față de cei din jurul nostru. Voi fi greșit cu ceva față de vreun domn părinte și de aceea.

– Da, așa trebuie să fie! se lumină la față Periade.

– Acesta-i pericolul: să devin prea… inuman. Trebuie să cobor mai des în mijlocul oamenilor.

Dar degeaba s-a coborît, fiindcă s-a dovedit că nu fusese nimic din ceea ce au presupus. Pur și simplu se făceau restructurări, iar Domnul I și-ar fi

găsit cu greu locul în oricare altă nouă schema. Mitropolitul nici nu l-a primit pentru explicații. I se spunea mereu că este plecat. Se jena bietul om.

În concluzie, Domnul I a rămas pe drumuri. Eram consternați și mîhniți. Bietul om, ce va face? Chiar și Victor, care mi-l prezentase în culori atît de acide, îi deplîngea soarta: o fi el cum o fi, dar să ajungă așa, ca un cîine de pripas?

S-a întîmplat că m-am întîlnit cu Domnul I în Piața Unirii chiar în acele zile cînd primise preaviz. Dădea firimituri la porumbei: înalt, abstras, ca un Don Quijote în fața morilor lui. Eram cu Victor, ziaristul de care vă vorbeam, și cu Miliță, un poet, admirator necondiționat al Domnului I și membru de vază al cercului restrîns și exclusivist.

Nu știam ce să spunem în prezența Domnului I data fiind situația sa. Victor, oricît de obișnuit era să găsească subiecte de conversație potrivite pentru orice ocazie, de data aceasta nu era în stare să inventeze nimic pe măsura situației. Domnul I însă nu părea prea afectat. Dimpotrivă. Zîmbea cu și mai multă voioșie de amărîtul vesel ca de obicei. Așa o fi psihicul său, mi-am zis, își ascunde mîhnirea sub surîsuri. La regretele noastre în ceea ce-l privește, Domnul I a spus:

– În definitiv, trebuie să evoluăm în ritm cu vremurile. Eu nu am cum să rămîn de căruță. Sînt un om al timpurilor noastre. Nu a spus Wilhelm Meister că America este aici și acum?

Era ceva defazat în spusele sale… În orice caz, calmul lui era halucinant.

– Și ce-o să faceți acum? am spus consternat.

– La drept vorbind, nu prea știu. Mă va ajuta Dumnezeu. Asta e. Și am atîtea proiecte de scris!

Și iarăși același zîmbet serenisim, care îmi înghețа în cap orice replică. Interveni Victor:

– Pînă la Dumnezeu v-au mîncat sfinții.

– Știi bine că n-ai admirator al scrisului tău mai devotat decît mine, a spus Miliță.

– Și noi sîntem admiratorii Dumneavoastră, m-am grăbit să adaug, deși, la drept vorbind, nu prea citisem scrierile sale. Mi se părea că nu era locul atunci pentru platitudini de genul acesta, dar iată că tocmai platitudinile conversaționale mai relaxau. Cel puțin noi simțeam o anume relaxare, Domnul I rămînea în continuare ca un sfinx încremenit în zîmbet.

– … dar din ce-ai să trăiești? a continuat Miliță. Dacă-ți închipui la nesfîrșit că vei putea trăi din scris, din prozele tale minunate, nimic de zis, care nici nu suferă comparație cu ale vreunui alt prozator din urbe, ba chiar și din țară, te înșeli amarnic. Mă văd silit să-ți spun că nu ai nici cea mai mica șansă. O să mori de foame.

– Asta e, a ridicat din umeri cu zîmbetu-i celest pe buze. M-am născut prea tîrziu, prietene drag. Trebuia să fi trăit pe vremea lui Goethe, cînd un protector bogat răsplătea o dedicație cu o sută de guldeni.

Am rămas perplecși încă o dată. Apoi Domnul I a adăugat aceeași replică:

– Asta e. Și am atîtea proiecte de scris!

După ce Domnul I a repetat replica cu proiectele de scris, senin, parcă neauzind avertizările lui Miliță, Victor a început mai întîi să dea semne de sufocare. Apoi a izbucnit deodată în rîs, un rîs năvalnic, prăpăstuit, cu accese de convulsie. Era efectiv zguduit de rîs. Rîdea în hohote cu neputință de stăpînit. Stăteam înlemniți, privindu-l țintă cu ochi holbați. Priveliștea nu stîrnea însă rîsul, mai degrabă o uimire amestecată cu spaimă. Era ca și cum ai vedea deodată că băncile din Piața Unirii ar începe fără veste să țopăie, porumbeii ar cîrîi lugubru, iar statuia lui Cuza vodă i-ar trage pe neașteptate un șut în fund lui Kogălniceanu.

Eu și domnul Miliță evitam pe cît puteam să-l privim în ochi pe Domnul I.

Sărmanul Victor făcea eforturi uriașe să se stăpînească, dar nu reușea să se oprească din rîs. Pe cît încerca să-și stăpînească hohotele, pe atît acestea păreau mai puternice și mai nemiloase. Pînă la urmă a luat-o la fugă ca să scape de situația jenantă.

– Isterie, am zis.

– Da, isterie, a întărit domnul Miliță, strivind ceva imaginar sub talpă.

Și evitam să privim înspre Domnul I. Acesta însă amuțise cu desăvîrșire: neînțelegînd și în același timp dus cu mințile în altă parte.

Pînă la urmă Domnul I și-a găsit un rost, mai bine zis, i-au găsit. Prietenii din cercul său tot mai restrîns (unii începuseră să moară, iar cercul devenise tot mai exclusivist, pînă ce sistase primirea de noi membri) s-au interesat în stînga și-n dreapta și în cele din urmă au găsit soluția. Un poet de vază al urbei primise drept moștenire o căsuță undeva la țară și a fost dispus să o ofere Domnului I. Totodată, directorul unei importante asociații a viei și vinului a fost de acord să-i acorde o mica stipendie în schimbul publicării unor texte promoționale despre vinurile asociației. La mica stipendie membrii cercului restrîns și exclusivist mai punea mînă de la mînă și adunau lunar o mica sumă.

În felul acesta puteau să-i asigure artistului confortul material și, ceea ce era mai important, o anume demnitate. Căci, dacă era ceva la care Domnul I nu putea cu nici un chip să renunțe, aceasta era demnitatea; demnitatea și iarăși demnitatea, valoarea *sine qua non* a Domnului I!

Membrii cercului erau convinși că Domnul I are un loc cu totul deosebit în peisajul literar. Domnia sa nu și-a prostituat niciodată geniul în favoarea cîștigurilor murdare și a ținut ferm sus drapelul imaculat al artei pure. Domniile lor, membrii cercului, preconizau chiar candidatura Domnului I pentru un loc în Parlament sau oriunde ar exista un loc propice. Nu se prea pricepeau la politică, dar era în orice caz o inițiativă benefică. Trebuia gîndit în perspectivă. Domnul I era animat de idealuri autentice și un lucru puteau spune cu mîna pe inimă: că este respectat pînă și de oameni care n-au citit un rînd din cîte a scris. Dacă reușea să ocupe acel loc, ar fi fost o rec lama cum nu se poate mai bună pentru editarea cărților sale la edituri importante, dar și pentru un ciclu de conferințe, bunăoară, al membrilor cercului în întreaga Românie, ba și peste hotare.

După destule ezitări, căci avea atîtea proiecte în cap, pe care nu știa dacă le va putea duce la îndeplinire acolo, Domnul I s-a instalat în satul respectiv, mai precis într-un cătun aflat la vreo 20-25 de kilometri de oraș, pe malul Prutului. De Prut s-a îndrăgostit în primul rînd, după cum scria domnului Periade și celorlalți prieteni. Era un drumeag acolo, printre culturi verzi de cartof, de floarea-soarelui și probabil păstîrnac, iar după un kilometru ajungea la un foișor al grănicerilor, de unde se vedea mirifica arcuire de saurian teratologic a Prutului. Mărturisea că mergea des la foișor și, după ce-l ruga pe grănicerul de pază, putea urca în foișor. Ar fi stat zile întregi cu ochii pierduți în apele tulburi verzulii, amenințătoare, năvălind pe tăcute în bulboane rotitoare; apoi, ah, zăvoaiele ciripitoare de pe mal, cotiturile depărtate ale rîului sclipind paradisiac în soare.

La vreo trei-patru ani după instalarea lui în cătunul respectiv, am mers cu treburi reportericești în satul din apropiere. Mi-am zis (îmi propusesem de atîtea ori, dar…) să trec și pe la Domnul I. Am întrebat la barul de lîngă Primărie, cu sticle ochioase și muște plictisite, cine m-ar putea duce la Domnul Isticioaia.

– Uite-l pe nea Ghiță, mi-a arătat cu degetul barmanița. Tocmai a ieșit. Acolo merge.

Nea Ghiță, mic și zbîrcit ca un măr putred, trecuse drumul și acum, cu biciușca în mînă, se învîrtea fără rost pe lîngă căruță.

Am trecut drumul și i-am comunicat doleanța mea.

– Ha? Cine? Isticioaia? Potropopu', se lămuri el singur.

Nea Ghiță se învîrti în loc, cugetînd și clătinîndu-se nițel, ca orice trestie gînditoare:

– Te costă cît două sute de votcă: una la dusă, alta la vinită ș-o zi prăpădită, icni a rîs nea Ghiță, dezvelind criblura negricioasă a dinților.

– OK!

– Ha, atuncea ne-am înțeles vasăzică. Ia-o mata înainte în crîșmă, că eu am o leacă de treabă cu Magdalena, tre' să-i dau lucernă.

O iau înainte și-i plătesc suta de votcă lui nea Ghiță, iar mie îmi iau o cafea. Pe urmă îi iau și a doua sută, deoarece „vinita" nu va mai fi, mă anunță nea Ghiță. Va trebui să vin pe jos, fiindcă el trebuie să meargă în altă parte, tocmai i-a comunicat la… (și-mi arată mobilul) „șăfu". Îmi convine… bine de bine, nu-mi convine… nea Ghiță ridică din umeri. Îl asigur că-mi convine și așa. Drept dovadă, îi mai cumpăr o sută puturoasă.

În timpul libației îl chestionez:

– Potropopu'? De ce-i spui Potropopu'?

– O fost mare sculă între popi. Așa zice lumea.

– Îl cunoști bine?

– Ha? Nieee! E-un mutihan. Nici nu dă bună ziua la oameni. Numără chetrele pe drum cînd merge.

Apoi, după ce mai trage o dușcă:

– Îi cam bólnav. Stă la pat.

– De mult?

– Ha? Păi, să tot fieeee… Gogește și gogește.

În fine, pornim iavaș-iavaș prin arșița verii: cu gardurile putrezite sărind în sus, pe o parte, și cu cîmpurile vălurindu-se, pe cealaltă. Dar destul de repede Magdalena se moaie ca o missă care a aflat că și-a pierdut sponsorul. Nu se mai grăbește deloc și pîrțîie disprețuitor. Noroc cu miresmele cîmpului, aduse de adierea fierbinte: de bălării, de grîne și de frunze arse de arșița amiezii.

Nenea Ghiță nu se grăbește nici el. Trăncănește ca un politician la talk show. Deține și înalta funcție de gropar în satul lui și cunoaște tot soiul de istorii cu morți. Povestește fără grabă, cu belșug de amănunte, ca un vînător care-și povestește isprăvile, cum era să-și rupă șalele cu sicriul lui Mățău, așa de gras era, 'zda mamei lui!

– Azi nu se mai nasc oameni de feliul ista.

Ajungem la cele cîteva case ale cătunului. Nu se văd oameni. Doar cîteva siluete în depărtare, muncesc pe cîmpul încins și liniștit. Speriate de zdroncănitul căruței, cîteva găini aleargă cîrîind de-a lungul șanțurilor. Se leagănă pe labe pînă găsesc gaura din gard pe care dispar deîndată.

Ajungem la căsuța Domnului I. E micuță, cu două odăi și o săliță la mijloc. N-a mai fost văruită de cel puțin un deceniu. Pe alocuri pereții sînt lipiți cu lut cu balegă. În unele locuri însă rînjesc vălătucii. Perdelușele de la ferestrele cu vopseaua albastră scorojită au fost cîndva albe, acuma-s îngălbenite și pline de mușițe.

Domnul I, ridicîndu-se din pat cu destulă ușurință, se bucură să mă vadă. A albit cu totul și a slăbit, din care cauză pare și mai înalt. Zîmbetul este însă același.

Îi dau noutăți despre membrii cercului care mai sînt în viață. Puține noutăți. Oricum, le știa. Păstra legătura prin corespondență cu ei.

– Cum vă simțiți aici?

– Bine-bine. E un locșor tihnit, foarte plăcut. Numai să mă ridic de pe boală și să mă apuc de scris.

Urmează o tăcere stînjenitoare. Mă uit în jur: o plită de tuci, o masă lungă, un dulap încropit din ceva care seamănă cu placajul, iar sub patul acoperit cu o învelitoare tărcată se află un lighean de tablă.

Tăcem. Se aud bîzîind mușteleînchise sub sticla dulapului.

– N-aveți vreo rudă care să vă țină de grijă?

– Am, dar nu vreau să-i deranjez. Dacă o să fie neapărată nevoie, am să angajez o femeie. Am ceva bănișori. Dar nu este nevoie. Mîine-poimîine mă apuc de scris. Am atîtea proiecte. Am o stare sufletească… minunată… perfectă pentru scris.

– Deocamdată să vă faceți bine.

Dă din mînă ca și cum replica mea ar fi fost o muscă sîcîitoare și continuă:

– Domnule, stările sufletești nu au vîrstă. Iată ceva care mi-a dat de gîndit. N-au vîrstă deci sînt în afara timpului. Noi, cei care scriem, sîntem în afara timpului, înțelegi?

Zîmbește și ochii îi strălucesc ca într-o ceață subțire:

– Știi, editorii mei s-au tot plîns că nu le aduc cîștig. Ei, bine, de data asta cititorii îmi vor devora prozele. De cînd stau aici, în locurile astea și între oamenii ăștia, am stat și am judecat asupra scrisului meu. A fost o adevărată mană cerească înălțarea mea aici. Da, înălțarea.

Îl cuprinde brusc un acces de tuse.

– Așezați-vă. Întîi să vă faceți bine. Ați consultat un doctor?

Nu s-a sinchisit de vorbele mele. Parcă nici nu m-a auzit.

– Da, domnule, am să mă întorc la vîna națională. Am să gîdilesc un pic ideea de oralitate, sfînta oralitate! Vigoarea moldavă pornită de la Neculce, trecînd prin Negruzzi, Creangă, Sadoveanu, a amorțit după Păstorel. Ei, bine, eu voi reînzdrăveni miraculos această vînă: cu hîtroșenia ei, chiar cu o anume dezabuzare specifică omului moldav, cu rafinamentul cărturăresc, fără să trăiesc din nostalgii și păstrînd prospețimea genuină dincolo de acestea.

Mi-a mai vorbit mult și încîlcit despre toate acestea, dar cu convingere, cu acel zîmbet serenisim care nu suferea replică. Am plecat cu imaginea perdelușelor îngălbenite, care păreau că zboară, că se zbat și că vor să plece cu sufletul bietului Domn I. Și nu-mi dădea pace gîndul chinuitor că în curînd pe acest pămînt avea să fie un om mai puțin. Cine-și va mai aminti de el?

A murit după vreo lună. L-au descoperit după miros în căscioară a patra zi după deces. Era singur, nu avea pe nimeni. A patra zi după moarte, deși începuse să putrezească, Iisus l-a înviat pe Lazăr. Însă nimeni nu s-a găsit să-l învie pe Domnul I.

Inaugurarea plăcii comemorative dedicate lui Cezar IVĂNESCU, în prezenţa domnului Dumitru BOROȘ, primarul urbei lui Tache, Ianke și Cadâr. Bârlad, 6 august 2019 – Schimbarea la Faţă.

Paul TUMANIAN

SALONUL

Instrumentiștii se îndepărtau pe fâșia de mochetă albastră, îndreptându-se spre fundul salonului, cu trena de aplauze după ei, și nici nu ajunseseră încă la capăt, când Gemi se adresă din nou publicului:

– Vă amintiți, dragi prieteni, că încă din prima seară v-am spus că am divorțat. Ei, da, a fost o scăpare din partea mea... Nu că am divorțat. Nu, în niciun caz! Scăparea a fost că v-am spus-o! Vă amintiți, da? Ce credeți, m-am recăsătorit? Sau nu?... Câteva voci disparate din salon se făcură auzite spunând Da, altele spunând Nu. – Ei bine, pot să vă spun că: Da, m-am recăsătorit!... Gemi își ridică palmele la nivelul feței, îndreptate spre invitați, într-un gest de preîntâmpinare a animației stârnite în salon. – Nu vă grăbiți să trageți o concluzie, fiindcă s-ar putea să fie o concluzie pripită. A fost o poveste amuzantă, dragii mei. Vreți să vă spun?... Mult mai multe voci decât înainte răspunseră Daa... – Bun, am luat notă. Curiozitatea a rămas vie. Asta-i foarte bine! Vă felicit! Curiozitatea ne ține în viață: semn de vitalitate, ce mai! Semn de rezistență la vicisitudinile vieții. Am să vă spun o poveste cu o pisică!... Salonul se foia, pregătindu-se să urmărească povestea-spectacol, la fel ca la prima apariție a moderatorului. Atmosfera se încălzea. – Așadar, vorbeam de o pisică. Da... Aveam o vecină lângă casa unde locuiam. În cartierul... A! n-am să vă spun cartierul! Nici măcar orașul! Mi se va pierde urma, cum vă spuneam!... Așadar, dragi prieteni, eram singur, proaspăt divorțat... adică nu chiar așa de proaspăt, dacă stau să mă gândesc... iar ea se ivea din când în când la fereastră. Ea, adică nu pisica! Mă refeream la... Și Gemi modelă cu mâinile, prin aer, o formă feminină, cu rotunjimi generoase. –...vecină, v-ați dat seama! Ei, da! Era o plăcere! O vedeam de departe, din curte de la mine, și mă întrebam: oare se uită încoace, spre mine? O interesează persoana mea? Într-o zi, ce să vezi! O pisică a sărit gardul în curte la mine, venind dinspre curtea vecinei. Știți cum sunt pisicile. Practic, n-au stăpân. Vorba latinului: *Ubi bene, ibi patria!* Hm! Ați văzut ce le am cu latina?... Am observat că pisica avea o zgardă roșie și, mă rog, toate semnalmentele unei pisici bine crescute. Pisica a rămas la mine o după-amiază întreagă, i-a plăcut ce i-am dat să mănânce, s-a lăsat mângâiată, oho! și încă cum! Unii poate ar spune: Îți închipuiai că o mângâi pe stăpână! Ei bine, nu sunteți departe de adevăr... Și ce idee credeți că mi-a venit? Am scris pe un petic de hârtie câteva cuvinte adresate vecinei. Am întrebat-o doar atâta: cum o cheamă pe pisică și ce preferă să mănânce. Explicându-i desigur că obișnuiește să treacă pe la mine. Ea mi-a răspuns... În fine, nu vă mai dau toate amănuntele. Pe scurt, pe vecină am aflat că o cheamă Margareta... Asta a fost la al doilea bilețel... sau poate la al treilea! Știți cum se-ntâmplă! Pisicile se lasă greu! Scuze: vroiam să spun, femeile!... Și în scurtă vreme mi-a devenit, ce credeți?

– Soție! răspunse salonul, într-un glas.

– Ați ghicit, dragilor: soție. Dar de data asta n-am să mai fac greșeala să vă dezvălui ce a urmat. Dacă mai suntem și astăzi căsătoriți? Asta n-am să v-o spun în seara asta. Și dacă nu în seara asta, n-am să v-o spun niciodată. Fiindcă după sejurul „Divorț fericit!", am de gând să dispar!

– Și doamna Zenobia? se auzi o voce din salon, din depărtare.

– O să fiu dispărut și pentru Doamna Zenobia, răspunse prompt Gemi. Și râse amuzat. – Cu banii pe care o să-i primesc de la Doamna Zenobia am de gând să deschid o afacere!... Moderatorul se plimbă pe estradă încoace și încolo, ținând micro-

fonul la gură. – Bun, asta a fost povestea mea. Dar ia să vedem, cine dintre dumneavoastră dorește să vină cu propria sa poveste, poate ultima din sejurul nostru? Dorește cineva... O foială pregătitoare se făcu simțită pe la mesele din salon, dar nimeni nu se ridică să ia microfonul cu care Gemi îi îmbia pe meseni înclinându-l spre salon, însoțindu-și gestul de o ridicare întrebătoare a sprâncenelor. – Chiar nimeni nu are o poveste interesantă de spus? Mm, ce ziceți? Domnule Ionescu, nici dumneavoastră nu doriți să ne spuneți o poveste? Sunt sigur că aveți de spus ceva care să intereseze pe toată lumea!

La masa lui, Sorin tresări ca un elev prins copiind în clasă și un nod i se puse brusc în stomac. La aceeași masă, Cecilia Brateș avu o izbucnire de veselie, ca și cum aștepta de mult să audă ceea ce Gemi tocmai spusese: – A, ce mă bucur! Suntem siguri, Sorin, că ai să ne delectezi cu povestea ta!

Sorin apucase să se ridice pe jumătate în picioare, nehotărât, parcă sub presiunea publicului, chiar dacă publicul încă nu se coalizase, așa cum se mai întâmplase de atâtea ori, să-l someze să dea curs invitației. Se întoarse spre Elvira întrebător.

– Ei haideți, domnule Ionescu, îl îndemnă Gemi de pe estradă. Nu vă mai codiți atâta. Veniți. Chiar dacă partenera dumneavoastră are unele rezerve, din câte văd.

Sorin se pomeni că ieșise de la masă. Era prea târziu să mai dea înapoi. Nu era prea plăcut să te deplasezi spre estradă sub privirile tuturor, care nu se știa niciodată cât de prietenoase erau. Străbătu drumul până la estradă încercând să alunge din minte imaginea Elvirei, care îi evitase privirea cu câteva clipe mai înainte, atunci când o întrebase din ochi dacă nu vrea să-l însoțească pe estradă.

– Bine ați venit, domnule Ionescu, îl întâmpină Gemi pe estradă, întinzându-i mâna, după care îi pasă microfonul. Sper că îi apreciați pe oamenii care nu fac glume proaste. La mine mă refer! Dar înainte de toate, dă-mi voie să-ți spun Sorin. Îmi dai voie, da?... Sorin făcu cu mâna în care ținea microfonul un gest de declinare a oricărei împotriviri. – Și la rândul meu te invit să-mi spui Gemi. De acord?

– Sigur, acceptă Sorin. Și simți nevoia să-și dreagă vocea. – De ce nu?

– Spune-mi, te rog, dragă Sorin, cu ce te ocupi? Dar stai! se grăbi el să retragă întrebarea. Mai corect ar fi să-ți pun întrebarea altfel: Așa-i că lucrezi în publicitate?

– Dar văd că sunteți bine informați aicea, recunoscu Sorin.

– Aveai vreo îndoială, dragă Sorin? Suntem cât se poate de bine informați. Ba chiar avem un serviciu întreg de informații! spuse Gemi pe un ton ambiguu.

– Mă rog, tu știi mai bine ca mine.

– Faci publicitate pentru femei? întrebă în glumă moderatorul.

– Nu, dar folosesc femeile în publicitate, îi ținu Sorin isonul glumind la rândul său.

Gemi avu, așa, un fel de mișcare de abandonare, lăsă pentru moment să-i cadă mâna în care ținea microfonul și râse dezarmat, semn că îi apreciază umorul. Sorin se simți mai liniștit, ba chiar confortabil. Ceva i se păru că seamănă acum cu momentul când Elvira îl invitase cu două zile înainte în mașina ei, pe șosea, în fața panoului publicitar cu rețeaua de telefonie *Tele-Omega*.

– Le folosești doar în publicitate, dragă Sorin, sau și în alte scopuri? glumi moderatorul. Sorin însă, se duse cu gândul ceva mai departe, întrebându-se dacă Gemi nu vrea să-l prindă în vreo capcană. Se hotărî să nu-i spună nimic de Elvira în caz că i se va cere. Dar moderatorul nu îl întrebă.

– Ca toată lumea, răspunse el.

Se sili să apară cât mai dezinvolt în fața publicului.

– Poftim? făcu Gemi.

– M-ai întrebat dacă folosesc femeile și în alte scopuri în afară de publicitate. Iar eu îți răspund: ca toată lumea.

– Am înțeles. Ia spune, Sorin, ești însurat?

Sorin se uită spre masa de unde plecase și o văzu pe Cecilia Brateș urmărindu-l, toată numai ochi, pe domnul Stanciu întors și el spre estradă, urmărindu-l, dar fără un interes deosebit, și pe Elvira privind mai degrabă indiferentă undeva spre un colț al salonului, ca și cum i-ar fi fost dinainte jenă de minciuna pe care urma s-o audă din gura lui. Așa cum încercase să-i explice Elvirei în prima seară, situația era interpretabilă. Îi răspunse deci lui Gemi:

– Dacă n-aș fi divorțat, nu m-aș afla aici.

Moderatorul îl cântări cu privirea câteva secunde, parcă mai mult decât s-ar fi cuvenit, și o luminiță de neîncredere îi licări în ochi.

– Apropo, Sorin, că tot spuneai că n-ai avea ce căuta aicea dacă n-ai fi divorțat. Cum ai ajuns la *Țărmul Armoniei*?

Tot salonul asculta într-o tăcere deplină. Sorin întârzia cu răspunsul.

– Puteți sări peste întrebarea asta? zise el.

– Sorin dragă, aicea nu facem interogatorii. Răspunzi doar la ce consideri tu de cuviință. Dar nu cumva ai omis să spui totuși că de fapt nu ești tocmai divorțat? Te întreb doar așa, amical. Cu toții se-ntâmplă să uităm unele amănunte.

– Sunt despărțit *de facto*, domnule Gemi.

– *De facto!* îl persiflă moderatorul cu un gest teatral, stârnind în salon câteva râsete. Dar dacă

ești *de facto*... Eu ți-am spus că avem la dispoziție un întreg serviciu de informații. Dacă n-ai vrut să mă crezi, e treaba ta! Ziceam că dacă ești *de facto*, de ce ți-ai petrecut noaptea de miercuri spre joi cu soția ta *de facto*?

Câțiva din salon îl admirau pe Gemi pentru sarcasmul lui. Și asta se simțea aici pe estradă.

– E o poveste mai complicată, evită Sorin răspunsul.

– Chiar așa de complicată? Și nu vrei s-o *des*-complicăm un pic? Poate că o convingem pe Doamna Zenobia să treacă cu vederea falsul în declarații, ce zici?

– Fals în declarații? Să-ți spun ceva, Gemi. Întâi și-ntâi doamna Zenobia nu-i o instituție oficială. Și apoi, eu n-am completat niciun formular.

– Nu? Dar cine l-a completat? Partenera ta? Păi partenera nu putea să declare altceva decât ceea ce i-ai spus tu. Dacă ai dezinformat-o pe partenera ta, ai dezinformat-o și pe Doamna Zenobia. Și nu știu dacă o să-i placă. Chiar dacă nu-i o instituție oficială.

Gemi era în continuare vesel și relaxat. Doar că uza de o anume asprime latentă, pe care Sorin nu o sesizase în discuțiile cu ceilalți invitați pe estradă. De ce să schimbe moderatorul tonul tocmai cu el?

– Nu cumva a fost un târg, Sorin? Un târg cu soția ta abandonată. Ia spune, Sorin, tu îți iubești soția?

– Păi tocmai v-am spus că suntem despărțiți.

– *De facto*. Da, am reținut. Dar ia spune-mi, ce crezi, ea te iubește pe tine? Gemi sesiză ezitarea lui Sorin și lansă un îndemn: – Dar sincer! Poți să-mi spui părerea ta sinceră?

– Vrei să-ți spun ceva, Gemi? Eu nu cred în poveștile astea.

– În care povești nu crezi, Sorin?

– Că unul se agață de celălalt, că unul tânjește, în timp ce celălalt îi întoarce spatele... Eu nu cred în așa ceva, Gemi. De obicei, într-un cuplu ambii parteneri constată că nu mai au nicio perspectivă împreună.

– Deci tu, Sorin, susții că suntem cu toții la fel de statornici, sau la fel de *ne*-statornici. Încât la un moment dat îi întoarcem spatele partenerului, respectiv, partenerei, și ne vedem de drum. Fix în aceeași clipă.

– N-am spus asta. Oamenii sunt diferiți. Probabil că și în privința statorniciei suntem diferiți. M-ai îndemnat să fiu sincer, Gemi. Uite, am să fiu sincer. Viața e prea frumoasă și are prea multe atracții ca să...

– Ca să încremenim într-un singur proiect, îl completă prompt moderatorul, ironic. Nu-i așa? Bun, deci ai făcut un târg cu actuala nevastă: petrecem o noapte împreună, dar după aia mă lași în pace. Ăsta a fost târgul, da? Uite ce e, Sorin, n-am să fiu prea insistent. Te întreb un singur lucru: Liana cine e?

Sorin rămase perplex. Se uită din nou peste mese, la masa de unde plecase – de unde avusese proasta inspirație să accepte să plece – și o văzu pe Cecilia făcându-i semne de încurajare. Doar ea. Altminteri, atmosfera în salon o simțea suspect de glacială.

– Liana e o prietenă de-a mea, răspunse el cu toată vioiciunea de care mai era în stare.

– Bietul Sorin Ionescu! Moderatorul îl lăsă pentru câteva clipe singur, cu microfonul în mână, în locul unde se afla, și făcu un ocol pe estradă. – Nu vrea nimenea să-l salveze pe bietul nostru prieten? Că văd că e în dificultate. Gemi i se adresă din nou lui Sorin: – Poți să ne spui, te rog, de cât timp ești cu noua ta prietenă, Liana?... Vizibil stingherit, Sorin ridică din umeri. – Să-ți spun eu, Sorin. Acum suntem în luna martie, iată mai e foarte puțin până la solstițiul de primăvară, iar tu ești cu Liana din luna octombrie. Câte luni sunt? Încă nu s-au împlinit șase luni. Vrei, te rog, s-o inviți pe Liana aici pe estradă?

– Văd că le știți pe toate, spuse Sorin. Dacă le știți pe toate, știți și că Liana nu-i aici în hotel.

– Nuu?! făcu moderatorul cu o mirare îngroșată și ușor amenințătoare. Deci ești cu altcineva? *De facto?* Așadar viața e al naibii de frumoasă și are al naibii de multe atracții, da? Șase luni și... alta!

– Gemi, nu cumva în viața de toate zilele ești procuror? îl întrebă Sorin zâmbind încruntat.

Nu mai era de stat acolo. Părăsi estrada.

Moderatorul făcu câțiva pași încoace și încolo, în tăcere, ca și cum i-ar fi secat orice inspirație. Nu-i secase însă, căci încheie discuția cu Sorin, ca o concluzie, deloc triumfalist, adresându-se tuturor invitaților:

– Păi asta e viața mea de toate zilele.

Nu era el omul care să abandoneze. Dacă doamna Zenobia îl angajase pentru antren, trebuia să facă față, într-un fel sau altul. Chiar dacă ultimul dialog îl cam scosese de pe șine. Desigur, lumea reținuse și poate mulți se simțiseră timorați la gândul că, Uite ce de informații deține administrația hotelului *Țărmul Armoniei*. Căci puțini luaseră în serios asigurările pe care Gemi le dăduse încă din prima seară, cum că el nu este decât un angajat al doamnei Zenobia și că nu se reprezintă decât pe sine și eventual agenția de turism *AT*.

Din volumul *Divorț fericit*,
în curs de editare la Junimea,
colecția „Epica”

et în arcadia ego

eseuri
tablete
traduceri

Elvira SOROHAN

UN „ZIMBRU RĂNIT”

Dintre toți scriitorii cărora li s-a îngăduit să-l întâlnească pe Constantin Stere, retras la Bucov, după ce fusese izgonit de pe scena culturală și politică românească, Profira Sadoveanu e cea care a izbutit să-i citească starea de fond ascunsă și prinsă în excepționala metaforă revelatoare: „Zimbrul rănit”. S-a scris mult despre Constantin Stere, două monografii, mulțime de studii și articole, sinteze ori interpretări de aspect parțial privind importanța lui în istoria culturii, în speță a literaturii, a politicii și publicisticii românești din primele decenii ale secolului XX. Însă, nici un scriitor n-a avut, până acum, inspirația și curajul, pentru că numai talentul evocator nu era deajuns, să scrie viața romanțată a viforosului, legendarului personaj Constantin Stere, care a traversat într-un stil unic scena societății românești timp de aproape patru decenii, însă niciodată deplin asimilat. El și-a jucat, dintr-o dată, rolul de personaj dramatic al propriei vieți, ca regizor și actor singuratec, de la intrarea în România (1892) și până la retragerea definitivă în conacul de la Bucov (1930). O astfel de romanțare ar promite un roman de mare densitate psihologică, o literatură interesantă ca termen de comparație cu autobiografia, bine controlată, aproximativ și numai parțial ficțională, cuprinsă în cele opt volume ale cărții fluviu *În preajma revoluției.* Inspiratoare, ca punct de plecare în romanul ce nu s-a scris, ar putea fi mărturia contemporanilor care l-au văzut străbătând străzile Iașului cu pas viguros, învăluit misterios-romantic într-o fluturândă în vânt pelerină neagră. Aproape o figură fantomatică asemănătoare personajului din imaginația olandezilor, omul care se plimbă noaptea pe dig, de veghe, ca nu cumva pericolul mării să rupă digul inundând câmpia mănoasă. Un simbol al apărării de rău, nu greu de înțeles pentru ceea ce experimentase tânărul Stere în Rusia țaristă. Veritabilul dramatism al unei astfel de romanțări, necontrolat în scris de personajul însuși, ar începe după data (1905) la care se oprește volumul al optulea, *Uraganul*, din ciclul autobiografic, apărut ca ultimă descărcare disperată, în 1936, anul morții lui Stere. Presentimentul sfârșitului apropiat îi va fi creat regretul amar că arhitectura edificiului narativ al propriei vieți rămâne neterminată. O nouă și ultimă înfrângere.

Autorul a încă nescrisului roman evocator, despre Constantin Stere, n-ar putea să fie decât un fin și exersat psiholog în stare să demonteze structura intimă, puțin exteriorizată, mai mult introvertită, citită în comportamentul social, al acestui incurabil utopist. E de explicat, literar analitic vorbind, fenomenul uman neobișnuit, căzut în ritmul lent al vieții socio-politice și culturale românești, adică prezența inadecvată a unei asemenea personalități. O prezență acceptată ca utilă și, repede, pe revers, respinse și eliminate violent acțiunile sale, ca și cum ar fi fost ale unui corp străin mediului. Se nasc interogații de ordinul mentalității și psihologiei aparte la care cineva ar trebui să răspundă interpretativ, chiar cu riscul unor aproximări. Fost-a dintr-o dată Stere, venind din Basarabia stăpânită de ruși, singur cu sine, crezând numai în sine, motiv pentru care nu s-a lăsat asimilat în noua ambianță? Era un ciudat,

un paradoxal individualist-colectivist? Venea el dintr-un spațiu extraneu, dintr-o altă și cu o altă mentalitate? A respins adaptarea simțindu-se superior unui mediu pentru care el, revoltatul reformator, ca român, avea foarte mult și repede de făcut? Se simțea profetul așteptat? Venind în România, de la margine spre centru, cu mari speranțe, cu idealism reformator meliorist, a avut el aceleași dezamăgiri trăite de Goga la trecerea din Transilvania în Regat? Adâncind deci, analitic, cauzele ce țin de structura personalității în raport cu mentalitatea ce domina viața politică și culturală din România, dinainte și de după 1900, s-ar putea recrea, cu artă, un roman psihologic cu un personaj faustic de o particulară speță. Un personaj excepțional concentrând în el vocația de mare reformator, sistematic respins de mediu, și talentul scriitorului care, întors spre sine, și-a istorisit, cu mare vibrație, biografia faptelor exterioare, temător parcă de posibilitatea ca cineva, din afară, să-i croiască un nedorit profil interior, care-i explică accidentele carierei de jumătate de secol.

Marea agitată a vieții lui Constantin Stere, cu spectaculoase ridicări pe val și căderi în abisul dizgrației, a fost vizibilă pentru societatea românească între 1905 și 1930. Ultimii șase ani de recluziune la Bucov, după înfrângeri pe toate planurile, a stârnit, din contrarietate, interesul unor scriitori care s-au dus să-l vadă în paradisul vegetal creat de el acolo. Contrarietatea era iscată provocator de puterea rară a lui Stere de a trece dintr-o extremă în alta, de la activitatea febrilă risipită în toate direcțiile, politic, social, revuistic, diplomatic, la o totală tăcere, aleasă parcă pentru a se nega pe sine, pentru tot ce a făcut, închis în sine cu liberă voință. Ca un Candide voltairean care, după ce a văzut mizeriile lumii, s-a retras liniștitor la ocupația de a-și cultiva grădina. De foarte tânăr, Stere fusese greu încercat de viață. Alecsandri imaginase „Pahod na Sibir", Stere o trăise, cum povestește autobiografic în roman, atât de impresionant încât Călinescu va cita copios în *Istoria literaturii...* Din 27 de tineri rebeli contra țarismului, trimiși înlănțuiți în Siberia, n-au supraviețuit decât 7, între care și el.

Ca să lase în urmă ceva scris, o imagine de sine cum a voit-o el, și-a dictat unui secretar, în înlănțuire narativă, biografia reconstituită în bună parte cu talent literar, animată de figuri memorabil portretizate, în cele opt volume cu titlul comun *În preajma revoluției* (cu subtitluri de sugestie cronologică) vândute ca pâinea caldă, egal profitabile financiar pentru el și pentru editura „Adevărul". Rezervele criticilor privind carențele construcției după tehnica romanului sunt îndreptățite. E un talent narativ fără devenire, neexersat în experiența îndelungată a scrisului literar, rămânând neșlefuit. Însă Stere l-a lăsat să explodeze natural, cu accente de oralitate, consolat de grădina cu flori, sere și copaci exotici aclimatizați, răzbunând astfel neputința lui de a se aclimatiza.

Cele mai interesante însemnări după întâlnirile directe, solicitate de vizitatori, le-au lăsat G. Călinescu și Mihail Sebastian. Le-am recitit cu aceeași maximă curiozitate cu care cei doi scriitori au pășit în Arcadia de la Bucov. Despre asta mai încolo, nu înainte de a aminti complicatele meandre ale carierei lui Stere. O carieră consumată pe, ori încrustată în decorul vieții publice cultural-politice românești, înconjurat de personalități formate în școli occidentale, asimilând alte modele, mulți ridicați dintre junimiști. Mișcării junimiste, încă vie în faza ei bucureșteană, Stere nu i-a dat importanță, iar întâlnirea lui cu principialul Maiorescu, se știe, a fost episodică și infructuoasă.

Caz singular pe „cerul" vieții cultural-politice românești, Constantin Stere vine în România, din Basarabia, la 26 de ani, cu o biografie deja încărcată de o dură experiență. Se născuse în familie de moșieri din zona Soroca, făcuse școală la Chișinău, la 19 ani e arestat pentru răzvrătirea tinerilor narodnici. După cinci ani de grea închisoare siberiană evadează, se întoarce la Chișinău, iar în toamna lui 1892 se așează la Iași, ia urgent legătura cu mișcarea socialistă condusă de Nădejde și se înscrie la Facultatea de drept. De aici mai departe ascensiunea lui este rapidă. După absolvirea Facultății practică avocatura în procese politice, va intra în direcția revistei „Viața românească" și scrie intens publicistică, devenind vocea influentă a unui creator de opinie. În 19o1 suplinește o catedră la Facultatea de drept unde, după doi ani, e promovat profesor de Drept constituțional. Cele mai complete amintiri despre profesorul cu greoaie exprimare românească, impresionant prin natura lui austeră și statura masivă, se pot citi în *Memoriile* lui Demostene Botez. Se întâlnește la Sibiu cu Octavian Goga, interesat de problemele românilor transilvăneni. În timpul răscoalelor țărănești din 1907 era deja prefect de Iași. Intră într-un conflict de durată, pe motive de orientare politică, cu nu mai puțin turbulentul A.C. Cuza, conflict în trena căruia se vor publica o serie de atacuri dure, acuzatoare la adresa intereselor sale de avocat. În anul războiului balcanic, 1913, despre care scrie, devine Rector al Universității ieșene. Are o atitudine incertă în ceea ce scrie la începutul celui dintâi război mondial, iar

BIBLIORAFT

Ziua mondială a poeziei
la Petroșani
12 poeți & 120 de poezii
din triunghiul poetic
Craiova – Tg. Jiu – Petroșani
Antologie alcătuită de Mihai BARBU
& Ioan LASCU
Craiova, *Autograf MJM*, 2019

Constantina Raveca BULEU
Geometrizări
Florești, *Limes*, 2019

Bruno NARDI
Dante și cultura medievală
În românește de Ioan MILEA
Florești, *Limes*, 2019

după călătoria în Transilvania din 1914, ca parlamentar, este interpelat în Cameră, i se aduce acuza gravă de trădător și se cere eliminarea din viața politică. Ecourile acestei contestări răsunătoare ajung la Iași, drept care se acutizează ostilitățile locale, începe să fie socotit personaj incomod și e forțat să-și dea demisia din poziția de Rector al Universității.

Cum se vede, faima și onoarea succesului, întoarse în adversități de neînvins, l-au urmărit ca o predestinare. Nedescurajat, cu talentul lui de agitator, în 1917, când în Rusia izbucnea revoluția, Stere, fără să aibă funcție diplomatică oficială, se duce la Viena cu un memoriu care apără interesele românilor din Transilvania și Basarabia. Efectul s-a văzut în primăvara lui 1918 când, în prezența lui, la Chișinău, Sfatul Țării declară Unirea Basarabiei cu România „pentru totdeauna". A fost primul pas spre Marea Unire de la 1 decembrie. După un an, ciudat, este suspendat din învățământul universitar, se reînnoiește învinuirea de trădare și e întemnițat, pentru scurtă vreme. În 1921, an de cumpănă, continuă, totuși, activitatea publicistică, declarând demn: „pot să fiu învins, dar nu-mi plec capul". Credea în el. În ultimul an de viață, într-un dialog cu Profira Sadoveanu, își motiva rezistența prin încrederea în sine: „Încrederea asta oarbă în mine m-a susținut o viață întreagă, de-am putut rezista atâtor adversități și nenorociri". Sub ploaia de atacuri mai are puterea să contribuie la formularea programului Partidului țărănesc ce va fi condus de Iuliu Maniu. Prudent, presimțindu-și eliminarea totală ca „trădător", începe construcția conacului de pe moșia de la Bucov, aparținând soției sale. În 1930 își solicită ieșirea din partidul condus de Maniu și se autoexilează la Bucov, deși în Basarabia va mai figura pe listele alegerilor parlamentare.

Îndată după apariția primelor volume din ciclul autobiografic *În preajma revoluției,* în februarie și octombrie 1932, în „Adevărul literar și artistic", Călinescu publică ample cronici arătându-se irezistibil atras de „reputația mitologică" a lui Stere, născută din spaima și adorația stârnite de acesta și nu mai puțin de noua lui ipostază de scriitor. Iar în luna noiembrie, îl vizitează la Bucov. Politicos și dornic de dialog, Stere trimite la București automobilul său Lincoln să-i aducă oaspetele. Era anul în care Călinescu publicase *Viața lui Mihai Eminescu* și pregătea pentru tipar *Cartea nunții,* primul său exercițiu romanesc pe o temă modernă. Însemnările despre Bucov, care apar imediat ce vizita s-a produs, sunt masiv prefațate de prima cronică, pentru ca impresiile propriu-zise să mărturisească din nou fascinația pentru această figură excepțională ce pusese stăpânire pe imaginația sa. Își căuta Călinescu o alteritate? N-o găsește în imaginea „nobilului de țară" de la moșia din Bucov, „un bărbat... voinic și drept, autoritar în privire și blând totdeodată, de o rară frumusețe fizică, voievodală, leonină". Încântat de un asemenea oaspete – desigur îi citise cronicile adânc analitice, apreciative – Stere se grăbește să-i arate domeniul cu rari arbori japonezi și siberieni, sera cu mimoze, livada și culturile de căpșuni comercializate direct în capitală. N-a ezitat să cântărească câștigurile și pierderile unui astfel de comerț. Nimic din intelectualul și politicianul Stere, victima atâtor grave animozități ireconciliabile, nu mai era de recunoscut. Manifesta o înnăscută mândrie de moșier, în singurătatea lui prieten având numai cărțile. Călinescu, încântat de insula grădinii, se odihnește pe o bancă sub un exotic dafin. Totul îi provoacă uimirea, natura cultivată de Stere, „castelul" cu interioare de o veche noblețe românească,

salonul în care s-a servit ceaiul.

Pentru cine are curiozitatea să vadă cum arăta acest salon, poate să deschidă monumentala *Istorie a literaturii...* unde, pe un sfert de pagină (*in cvarto*), Călinescu a reprodus o fotografie cu detalii convingătoare. Se observă o schimbare de suprafață, dar frumusețea casei și a grădinilor nu-i va fi schimbat starea de suflet profundă, totul a fost numai de natură compensatorie. Contrariat de această schimbare radicală constatată în comportamentul lui Stere, fin psiholog fiind, Călinescu își explică fenomenul deloc simplu: „Fanatic, năprasnic când e vorba de răspândirea ideii, el nu are ochi pentru a vedea mecanismul mărunt al oamenilor din jurul său, mișcați numai de interese personale, el consumându-se în gratuitate, fără năzuințe personale... Stăpânit de demonul ideii, d. Stere devine, după inevitabile „trădări" ale foștilor tovarăși, lucid, amar și ironic, de adânca ironie a marilor contemplatori, a căror nestinsă sete de ideal e unită cu cel mai crunt dispreț pentru oameni" Contemplativul care devenise, Stere citește oaspetelui fragmente din romanul în pregătire, după care spune câteva anecdote „râzând sănătos și franc". Călinescu pleacă, nu fără părere de rău pentru părăsirea convorbirii cu acest „neașteptat, fabulos confrate întru literatură". În *Istoria literaturii...* va rezerva câteva coloane nu omului Stere, ci analizei părților valoroase ale romanului serial.

Puțin înaintea Profirei Sadoveanu care, vizitându-l la moșie, în 1935, îl regăsește ca pe un „Zimbru rănit", Stere a avut bucuria de a-l avea la Bucov, pentru o zi, pe Mihail Sebastian. Meticulos, autorul proaspăt apărutului roman *Orașul cu salcâmi*, și-a sistematizat impresiile în secvența tematice. Cel mai interesant fragment, „Cum se scrie un roman", istorisește un alt aspect legendar al biografiei lui Stere, cum s-a scris romanul *În preajma revoluției*. Ajuns la conac, Sebastian este invitat să ia loc, și să aștepte, pentru că Stere nu voia să întrerupă dictarea la continuarea noului volum, *În ajun*, despre izbucnirea revoluției rusești din 1905. Dicta, poate, din nevoia de a surmonta angoasa paginii albe. Asistând, Sebastian descrie gestualitatea, ușurința verbalizării, vocea, mișcările și amănuntele ceremonialului dictării. După care, vizitatorul e invitat în natură, la plimbare, pentru un tur al proprietății. Același periplu prin raiul vegetal, printre garoafe și trandafiri grimpanți, timp în care Stere povestește, când impetuos, când liniștit, pe subiecte politice sau despre grădinărit, fără să aibă nostalgia catedrei, recunoscând că nici n-avea talent pedagogic. După un aristocratic dejun în familie, Sebastian îl provoacă la dezvăluiri despre personajele romanului și, în cele din urmă, de ce scrie, despre lecturi, despre literatura română, despre muzică. Finalmente, ascultând motivația la „de ce scriu?", Sebastian dă ultimei secvențe a însemnărilor titlul „Testamentul unui înfrânt", un titlu extras din cuvintele sincere cu care Stere își motiva romanul: „Pentru mine acesta nu e un roman, nu e o operă literară; este, în schimb, istoria unei epoci răsfrântă într-un suflet. Este testamentul unui înfrânt." Îndată se redresează reparator, invocând mitul-parabolă: „Dar, când șase milioane de vite cornute trec peste trupul lui Hercule nu înseamnă că l-au învins." Notele lui Sebastian sunt o sursă între altele, pentru virtuala recompunere literară, cu umbre de tragism, a figurii lui Constantin Stere, „zimbrul rănit".

Inaugurarea plăcii comemorative dedicate lui Cezar IVĂNESCU.

Bârlad, 6 august 2019 – Schimbarea la Faţă

Emilia CHISCOP
(S.U.A.)

Un reputat filosof american ne avertizează că istoria greșește:

DESPRE EFECTUL NOCIV AL DEPENDENȚEI DE ISTORISIRE

Mulți filosofi ai istoriei consideră că misiunea esențială a studierii trecutului este pentru a înțelege prezentul și a evita repetarea acelorași greșeli în viitor. Cartea lui Alexander Rosenberg, *How History Gets Things Wrong. The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, (The MIT Press, Cambridge, 2018) contestă validitatea științifică a acestei ipoteze. Din acest punct de vedere, autorul însuși a anticipat reacțiile dure la adresa sa din partea istoricilor din America. Autorul precizează de la începutul cărții că istoria „academică", bazată pe cercetarea arhivelor, manuscriselor, corespondenței, presei, are un rol incontestabil în explicarea trecutului. Însă istoria narativă, spune el, în care autorii interpretează și reinterpretează fapte din trecut, nu are valoare științifică și nu contribuie la cunoașterea istoriei, cu atât la puțin la înțelegerea viitorului. Titlul cărții eseistului, filosofului, prozatorului și omului de știință Rosenberg sună ca o invitație la duel: *Cum Istoria răstălmăcește lucrurile*; De fapt, cum istoria le denaturează, ori le înțelege greșit. Ce poate fi mai rău pentru aceia care își dedică viața înțelegerii trecutului pentru a evita repetarea sa în viitor, decât o astfel de declarație? Ei bine, chiar mai rău decât declarația în sine este demonstrarea ei cu argumente din domeniul cognitiv și neuroștiințific, pe parcursul a 250 de pagini.

Științele cognitive față în față cu bătrâna istorie

Alex Rosenberg este profesor la Duke University, având catedra principală la Departamentul de Filosofie, iar catedre secundare la Științe Politice și Biologie. Se definește drept filosof al științei. Cărțile sale îi arată vasta arie de cuprindere științifică,

de la economie la sociologie, de la socio-biologie la matematici politice. Prima carte, apărută în 1976, este *Microeconomic Laws: A Philosophical Analysis* (University of Pittsburgh Press, 1976). În 2011 a publicat *The Atheist's Guide to Reality*. Are și două romane, traduse în numeroase limbi, *The Girl from Krakow* și *Autumn in Oxford*, ambele cu accente auto-biografice. Familia sa de origine evreiască a emigrat din Polonia în perioada interbelică. *How History Gets Things Wrong* este cea mai recentă carte a sa, despre care l-am ascultat vorbind cu pasiune în fața unui grup de studenți brilianți de la Duke într-un program de burse de cercetare. Ca jurnalist cu studii de istorie, am considerat cartea mai degrabă provocatoare, decât revoltătoare. *How History Gets Things Wrong* a fost apreciată de Time Magazine drept o carte pe care orice istoric ar trebui să o parcurgă cu mintea deschisă spre reflecție.

„Este aproape universal acceptat faptul că învățarea istoriei unui fapt – povestea adevărată a modului în care s-a produs, este *o* modalitate de

a-l înțelege. Este la fel de larg acceptat că învățarea istoriei unui lucru este *uneori cel mai bun mod* de a-l înțelege. Iar în multe cazuri, se presupune că *singura modalitate* de a înțelege anumite lucruri este să le înveți istoria. Această carte explică de ce toate afirmațiile de mai sus sunt greșite", își începe Dr. Rosenberg cartea. Alexander Rosenberg aduce ca argument pentru demonstrarea ipotezei sale contribuțiile din domeniul științelor cognitive, antropologiei și neuroștiințelor, domenii cu care jonglează grație pregătirii sale scolastice ample.

O teorie defectuoasă

Într-un interviu acordat în Marea Britanie[1], reputatul și excentricul filosof aduce în sprijinul ipotezei sale trei laureați Nobel – Eric Kandel, John O'Keefe și May-Britt Moser. „Istoria narativă –, spune Rosenberg – „și deopotrivă atracția noastră pentru ea, pentru poveste, se bazează pe *teoria minții* care are rădăcini genetice, evolutive". Teoria minții, așa cum arată științele cognitive, a fost un instrument util în lupta pentru supraviețuire a speciei umane. Esența conceptului de teoria minții este capacitatea omului de a înțelege emoțiile, convingerile și intențiile altcuiva, precum și folosirea acestei înțelegeri, a acestei empatii, pentru a naviga diverse situații sociale[2].

„Însă acest instrument de supraviețuire s-a transformat într-o teorie defectuoasă a naturii umane", scrie Dr. Rosenberg. Altfel spus, oamenii sunt atașați de istorie (n.r. – sau mai bine zis de istorisire) ca mod de înțelegere a realității din cauza așa numitei teorii a minții, care este o unealtă pe care oamenii o deprind încă din pruncie – și pe care specia umană a dezvoltat-o din nevoia de supraviețuire.

Istoria narativă este la fel de greșită ca și astronomia ptolemaică, spune Rosenberg, și este de asemenea dăunătoare. Istoria narativă perpetuează mesaje care împiedică Palestina și Israelul să cadă la un compromis, exemplifică Rosenberg. Henry Kissinger a aplicat – mai spune el – lecții extrase din Congresul de la Viena (1815) la politica americană, iar rezultatele nu au fost cele scontate, spune el. Mă întreb dacă istoricii vor fi de acord cu această aserțiune. Comparația lui Alex Rosenberg se bazează pe paralela dintre prima carte a lui Kissinger, *A World Restored* – care analizează ordinea și stabilitatea europeană pe care a

CĂRŢILE JUNIMII

Colecţia
EFIGII

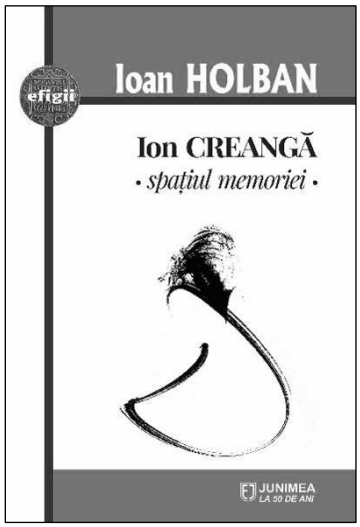

realizat-o prințul Metternich la Congresul de la Viena – și viziunea lui Kissinger în politica externă din era războiului rece, pronunțat conservatoare[3].

Ghicirea motivelor oamenilor

În capitolul al doilea al cărții *How History Gets Things Wrong*, intitulat *De câte ori armata germană joacă aceeași farsă*, Alexander Rosenmberg arată cum înfrângerea francezilor de către germani la Sedun în 1870 se repetă în 1914, în ciuda faptului că istoricii și strategii francezi au studiat în detaliu momentul 1870 pentru e evita repetarea sa. Iar într-un alt capitol analizează felul în care teoria minții se aplică în contextul declarației de război a lui Hitler împotriva SUA. „Problema este că aceste narațiuni istorice te seduc să gândești că înțelegi cu adevărat ce se întâmplă și de ce s-au întâmplat lucrurile, dar în mare parte totul se bazează pe ghicirea motivelor oamenilor și gândurilor lor interioare. Îți diminuează curiozitatea, te satisfac psihologic, conectează punctele astfel încât să simți că te afli în pielea persoanei a cărei narațiune este relatată. Te-a sedus în mod fals, iar acum crezi că înțelegi", spune Dr. Rosenberg[4] într-un interviu. Filosoful face diferența dintre istoria academică și cea narativă. Chiar dacă istoria academică folo-

[1] https://newhumanist.org.uk/articles/5371/can-we-learn-from-history

[2] https://www.psychologytoday.com/us/blog/socioemotional-success/201707/theory-mind-understanding-others-in-social-world

[3] https://www.classicsofstrategy.com/2016/02/henry-kissinger-a-world-restored-1957.html

[4] https://www.theverge.com/2018/10/5/17940650/how-history-gets-things-wrong-alex-rosenberg-interview-neuroscience-stories

Inaugurarea plăcii comemorative dedicate lui Cezar IVĂNESCU.

Bârlad, 6 august 2019 – Schimbarea la Faţă

sește poveștile și narațiunea ca sursă de informare – căci face apel la înregistrări, jurnale, cronici, presă, etc. nu se dedă la speculații, spune Alexander Rosenberg. Istoria narativă pe care o critică el nu e doar o cronologie a faptelor, ci este o explicație, o interpretare subiectivă a lor și mai ales a motivațiilor care le-au determinat. O speculație privind cauzele pentru care subiecții au acționat în modul x și nu în y. „Ceea ce inevitabil greșesc ei (n.r. – autorii istoriilor narative), este motivul pentru care subiecții lor au făcut ceea ce le raportează cu exactitate că au făcut.[5]" Alex Rosenberg crede mai degrabă în teoria jocului, a lui John Nash, decât în teoria minții (game theory) și în narațiunea ca mod de înțelegere a istoriei.

Istoria poate fi înțeleasă cu adevărat doar dacă nu e transpusă într-o poveste

Alex Rosenberg atribuie istoriei narative merite, dar mai ales riscuri ambele izvorâte din capacitatea mobilizatoare și de inspirare a comunităților. *Arhipelagul Gulag* de Soljenițîn ori *Mein Kampf* de Hitler sunt scrieri narative care au inspirat mulțimile și le-au condus la acțiune. „Totuși, aceste scrieri sunt dăunătoare pentru că au promovat patriarhia, xenofobia și războiul. Singura modalitate de a rupe acest ciclu este de a crea instituții și a proiecta viitorul folosind argumentele științifice în locul prejudecăților care ne-au fost sădite prin selecție naturală"[6], spune Rosenberg, într-un interviu publicat în ziarul „Duke Chronicle". Istoria poate fi înțeleasă cu adevărat doar dacă nu e transpusă într-o poveste, spune autorul: „Istoria poate fi corectă cu privire la evenimentele și punctele pe care le conectează; istoria poate stabili cronologia unor fapte ca de exemplu că separarea dintre India și Pakistan s-a petrecut înainte de 11 septembrie 2001. Atunci când istoria încearcă să conecteze și să explice acele evenimente apelând la motivele, intențiile și calculele oamenilor începe să greșească"[7]. Cu alte cuvinte, Rosenberg consideră că misiunea istoriei e cu precădere retrospectivă decât predictivă: rolul istoricilor este de a privi din perspectiva prezentului la fapte din trecut pentru a le înțelege. Reciproca (privirea dinspre trecut spre a înțelege viitorul) – spune autorul – nu e valabilă. Alexander Rosenberg invită istoricii să reflecteze și să își re-definească misiunea în limitele standardelor științifice. Altfel, legitimitatea istoriei ca știință ori ca disciplină academică ar putea avea de suferit.

[5] https://newhumanist.org.uk/articles/5371/can-we-learn-from-history

[6] https:/www.dukechronicle.com/article/2018/11/duke-professor-new-book-conflict-between-history-and-science

[7] *Idem*

Michel BAGLIN

(Franța)

IN MEMORIAM

Poet, prozator și jurnalist francez (25 ianuarie 1950 – 8 iulie 2019), unul dintre cei mai reprezentativi ai generației sale. A publicat peste treizeci de volume. A fondat și condus mai mulți ani revista literară *Texture*.

Traduceri din limba franceză: **Maria HÎNCU-PATANCHON**

S'ABSENTER

1

Qu'on regarde au dehors, le dedans vous reprend.
On voudrait être au monde, on ne sait qu'échapper.
Et tous ceux-là qu'on croise et voudrait arrêter
ont le pas trop rapide et sont pris par l'élan.

Qui parle des lointains évoque une autre vie.
Et c'est pour mieux tromper ce sentiment de n'être
qu'en exil ici-bas, un voyageur peut-être
mais qui ne pèse pas et reste sans appui.

Nous avons des manies des vivants qui s'absentent,
qui pour prendre enfin pied s'accrochent à des leurres
en faisant reculer l'horizon qu'ils s'inventent.

Partir est toujours une façon d'être là,
lever l'ancre encore un rêve de pesanteur,
et c'est pour aller plus loin qu'on ne s'en va pas.

2

Partir est toujours une façon d'être là,
on le sait par les trains, les bateaux et les pas,
le cœur en alarme et le regard accroché
à ce port qui s'éloigne, à l'amarre d'un quai.

Mais rester à demeure est aussi ambigu:
demeurer en rêvant à des pays perdus
au fin fond de l'enfance et de la vie flouée
est un moyen naïf d'encore s'absenter.

INEXISTENȚĂ

Spre noi purtăm privirea când ne uităm în zare.
Am vrea prezență-n lume, dar evadăm, mai bine.
Și toți cei întâlniți pe drumul de-azi, de mâine
Se tot grăbesc mereu, cu-avânt și exaltare.

Cei ce vorbesc de depărtări au altă cale.
O fac pentru-a-și fixa convingerile toate
Că nu-s decât pribegi în astă lume poate
Dar fără-un pic de sprijin și fără îndrumare.

Avem obsesii de ființe vii dezorientate,
Care sperând fixare de mreje ne izbim
Îndepărtându-ne propriile lumi inventate.

Plecarea e un fel de-a spune c-aici stăm
E-un vis măreț s-o iei din loc, dar noi gândim
Că pentr-un drum mai lung, mai bine nu plecăm.

Plecarea e un fel de-a spune c-aici stăm,
O știu trenuri, corăbii și pașii ce-i purtăm,
Cu sufletu-n alertă, privirea-agățată
De-un port ce lasă-n urmă o mare zbuciumată.

Dar să rămâi pe loc e tot nedeslușit:
Să viețuiești visând un pământ rătăcit
În anii de demult prin care umblă-absența
E tot un fel naiv de-a alege inexistența.

On marche comme on s'arrime à la terre, on va
pour appartenir au chemin, trouver sa place
dans le paysage incertain. On tourne en rond

en quête de la présence, d'un gué, d'un pont.
Que l'on s'arrête alors, le monde devient plat
et soi-même on se perd en recouvrant ses traces.

Înaintăm precum am cere socoteală
Tot căutând un drum și-un loc, cu el, în lume
În spațiul nesigur. În cerc ne învârtim

Urmând o cale, un mijloc din care să ieșim.
Iar dacă ne-am opri, lumea ar fi banală
Ne-am pierde noi pe noi și nu ne-am ști de urme.

3

On marche comme on s'arrime à la terre, on va
Pour ne pas s'enliser dans la vase d'un port,
pour ne pas devenir le jouet d'un décor,
s'oublier tout à fait en ne pensant qu'à soi.

La vie est là, l'insaisissable vie, devant.
Faite de faims comblées, de soif et de fontaines,
de fatigue et de sueur dans une journée pleine
qu'on ne saura pourtant habiter qu'en passant.

Du sable entre les doigts, le cœur payant comptant,
et ne pouvant savoir si l'on aura le temps,
on marche comme on s'arrime à la terre, on va

où l'on croit que jamais on ne pourra mourir.
Et l'on mourra quand même en chemin, qui de froid,
qui du mal qu'il portait en soi et croyait fuir.

Înaintăm precum am cere socoteală
Pentru-a nu dispărea în balta unui port,
Pentru-a nu deveni scula unui decor,
Cu propriile orgolii scoase la iveală.

Viața-i aici, imperceptibilă, azi, ieri.
Din pofte stăvilite, din sete și izvoare,
Din trudă și eforturi în plină zi cu soare
Pe care o străbatem noi simpli efemeri.

Cu fire de nisip printre degete fine,
Plătind în numerar, fără să știm de mâine
Înaintăm precum am cere socoteală

Spre locul unde credem ca n-om muri nicicând.
Deși tot vom muri pe drum, de frig, de boală
Pe care credem c-o vom învinge ocolind.

4

Où l'on croit que jamais on ne pourra mourir
attendent comme ailleurs un ciel trop grand, l'amère
beauté du monde, et l'insaisissable univers
à portée de main, que l'on croit pouvoir saisir.

Mais on ne saisit rien, qu'on le chante ou qu'on prie,
ou qu'on tente d'étreindre avec des mots trop lâches
le terrain qu'en marchant on aura cru conquis.
Habiter l'ici-bas est une lourde tâche

pour qui est en exil dans sa propre maison
et pour qui a le cœur et la tête en partance,
les pieds foulant le sol, les yeux sur l'horizon.

Qu'on crée des routes, des œuvres ou des voyages,
on ne connaîtra qu'une incertaine présence
s'ils ne nous mènent pas au cœur du paysage.

Spre locul unde credem că n-om muri nicicând
un cer prea vast așteaptă, minunea lumii tristă,
și nepătrunsul univers care există
la îndemâna noastră, conciliant oricând.

Dar nu primim nimic, că am cânta, c-am cere
sau c-am cerca să cucerim spații mereu
cu slove mult prea slabe, fricoase și stinghere.
Să viețuiești în astă lume-i lucru greu

Pentru cel ce trăiește-n exil la el acasă
Si pentru cel ce călător e prin esență
Pașii-n țărână, ochii spre zarea luminoasă.

C-ar fi să facem drumuri, opere sau voaiaje,
Vom recunoaște doar o nesigură prezență
De nu ne-or duce toate spre noi și noi peisaje.

5

Qu'on crée des routes, des œuvres ou des voyages,
la vie est là, l'insaisissable vie, devant,
jamais atteinte, jamais étreinte, sauvage,
se refusant à nous et promise pourtant.

On l'approche parfois, émerveillé d'être ici,
dans l'instant d'un amour, un élan d'amitié,
une ville inconnue ouverte à nos envies,
L'harmonie qui sourit quand la note est trouvée.

Mais le présent n'est pas un courant où mouiller.
Des projets nous requièrent et des morts nous hantent.
Bien qu'on veuille être au monde on va lui échapper,

du sable entre les doigts, le cœur payant comptant,
retrouvant les manies du vivant qui s'absente,
qui regarde au dehors, que le dedans reprend.

C-ar fi să facem drumuri, opere sau voaiaje,
Viața-i aici, imperceptibilă, azi, ieri.
Nicicând atinsă, strânsă, neîmblânzită vrajă,
Respinsă și promisă, oriunde, nicăieri.

E lângă noi-uneori, vrăjiți să fim aici
În clipele unei iubiri ori prietenii,
Un loc necunoscut cu șanse mari și mici,
Suntem în concordanță, zâmbete de copii.

Dar nu-i prezentu-un risc care ne-ar putea ține.
Noi planuri ne tentează, iar morții vor dreptate.
Deși voim prezență, vom evada mai bine.

cu nisip printre degete, plătind o suma mare,
reînnoind manii de ființe vii dezorientate
spre noi purtând privirea, uitându-ne în zare.

(Din volumul *Un présent qui s'absente*, éditions Bruno Doucey, 2013)

FESTIVAL INTERNAȚIONAL DE POEZIE, Le Mitan du Chemin din Camps-la-Source, aprilie 2017, Franța.
De la stânga la dreapta: Michel BAGLIN (coordonator revista *Texture*), Guy ALLIX, Yanick RESH (poetă, colaboratoare la Gallimard), Maria HÎNCU-PATANCHON (poetă, traducătoare), Olympia ALBERTI (laureată a premiului de Poezie al Academiei Franceze), Françoise SERREAU

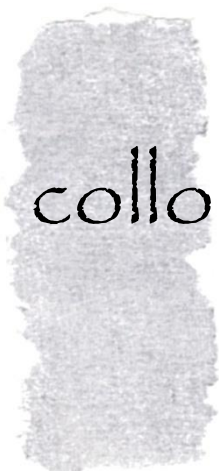

dialog
divan
taifas

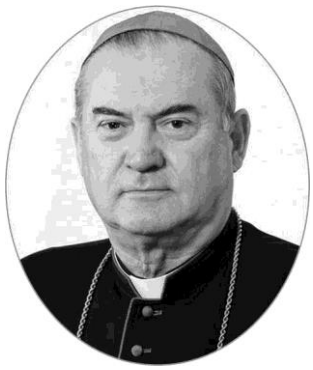

Grigore ILISEI – Petru GHERGHEL

„Eu însumi am mers la seminar într-o perioadă când o asemenea opțiune era greu de conceput. Cum să te îndrepți spre slujirea altarului, de vreme ce aproape jumătate din preoții noștri se aflau în închisori? Părea o copilărie, sau, cum s-o califică?, poate chiar o nebunie. Era însă și acesta un har."

Am deschis cufărul în care dormitează casetele cu interviurile mele de la televiziune încă netipărite, cele două serii („Oleacă de taifas" (1992-1996) și „Divanuri duminicale" (2001-2004)), cu o țintă precisă, aceea de a scoate la lumină întru publicare dialogul din 2003 cu Preasfințitul Petru Gherghel, păstorul Episcopiei Romano-Catolice de Iași. M-am gândit că prin acest gest i-aș putea aduce un binemeritat omagiu celui care a condus cu vrednicie turma sa, întâi ca administrator apostolic (1978-1990), apoi ca episcop (1990-2019). Preasfinția Sa e la un ceas de bilanț, părăsind, conform regulamentelor canonice, scaunul episcopal odată cu împlinirea vârstei de 75 de ani. Un alt episcop, monseniorul Iosif Păuleț, a fost numit de Papa Francisc să-i ia locul, în vreme ce Preasfinția Sa va fi Episcop Emerit. Păstorul cel bun, înțelept și curajos lasă în urma sa o impresionantă lucrare, săvârșită într-o frățească îmbrățișare cu toți păstoriții săi atât în anii de furtună din timpul regimului ateu, cât și după 1990, când i s-a hărăzit a reînnoda șirul episcopilor diecezei de Iași, rupt cu brutalitate după 1948 de comuniști. Divanul în care am stat la sfat cu Preasfinția Sa în iunie 2003 este pilduitor pentru fapta rodnică și iubitoare de aproapele a călăuzitorului unei comunități creștine de peste 200000 de credincioși. De asta l-am încredințat spre tipărire revistei „Scriptor", care îl găzduiește cu generozitatea-i caracteristică.

Grigore ILISEI

– Astăzi avem plăcerea de a-l găzdui în studioul „Divanurilor duminicale" pe Preasfințitul Petru Gherghel, păstor al Diecezei Romano-Catolice de Iași, aflat în fruntea catolicilor din Moldova din 1990 ca episcop, și mai înainte ca administrator apostolic în vremea când acestei Biserici nu i se permisese de regimul de atunci să aibă un ierarh. Această comunitate de câteva sute de mii de credincioși are o istorie de secole. Poate povestea acestei comunități nu e cunoscută pe cât ar merita dincolo de marginile ei, pe de o parte din pricina vitregiilor timpurilor, a ținerii sale sub obroc, ori ar altor împrejurări neprielnice. Care sunt începuturile Bisericii Romano-Catolice în Moldova? Știm că Episcopia de Iași s-a creat mult mai târziu, abia în 1884, adică peste veacuri de la semnalarea prezenței catolice în acest ținut românesc. Papa Leon al XIII-lea a dat acel act de înființare a episcopatului. Dar până atunci creștini de confesiune catolică au existat într-un număr semnificativ în Moldova.

– Mă bucur în primul rând să vă salut, să vă mulțumesc că mi-ați oferit o asemenea posibilitate și să vă spun dv. și telespectatorilor: „Hristos s-a înălțat!". Suntem în această perioadă de bucurie a sărbătorilor Învierii și Înălțării Domnului.. Desigur vă mulțumesc și pentru că oferiți această posibilitate de a aborda problematica catolicilor din acest teritoriu al nostru, al binecuvântatei Moldove și Bucovine. Vom încerca să intrăm puțin în istoria acestei prezențe. Catolicii au existat mereu în țara noastră. În Moldova ei sunt notați ca fiind deja constituiți ca structuri bisericești încă din vremea descălecatului. În partea de sud a Moldovei, în Valahia Minor, cum se numea pe atunci, funcționa Epis-

copia de Milcovia, la 1227. Apoi în partea de sus a principatului moldav a început să-și desfășoare activitatea Episcopia de Siret, la 1371. A urmat Episcopia de Baia, cu o perioadă destul de relevantă, de la 1413 până la 1523.

– În timpul domniei lui Alexandru cel Bun.

– Da, în anii acestei domnii. Mai dăinuie acolo relicve mărturisitoare.

– Sunt ruinele Catedralei Catolice din fosta capitală a Moldovei.

– Aceste ruine ne cheamă mereu în istorie pentru a retrăi acele clipe.

– Soția lui Alexandru cel Bun, de origine poloneză, era catolică.

– Mă bucur să evocăm acel episod de istorie. După Baia trebuie menționată Episcopia de Bacău. De la 1818 i-a luat locul Vicariatul Apostolic al Moldovei, care a activat până la 1884, când, așa cum ați menționat dv., s-a înființat Episcopia Romano-Catolică de Iași, cu sediul la Iași, primul episcop fiind Neculai Iosif Camilli, un italian. Fusese până atunci vizitator apostolic. A devenit episcop plin pentru acest teritoriu constituit în Episcopia Romano-Catolică de Iași.

– Spuneam că e nevoie de mai multă cunoaștere, care creează punți de înțelegere, de apropiere. Stăruie poate pentru unii dintre românii de altă credință, neștiutori în această privință, impresia că membrii comunității catolice din România aparțin unei etnii conlocuitoare. Ceea ce nu corespunde realității. Mulți dintre catolicii din țara noastră sunt români de origine.

– Dumneavoastră ați precizat ceva mai înainte că această comunitate romano-catolică din Moldova numără în jur de 250000, 260000 de credincioși și este o comunitate formată din foarte mulți catolici de limbă română. Cum se știe, Biserica Catolică, a avut și are în componența sa diferite etnii, ceea ce e și cazul diecezei noastre. E vorba de polonezi, nemți, mai ales în zona Bucovinei. Au făcut parte din episcopie de-a lungul istoriei până în zilele noastre, mai ales în orașe, credincioși de etnie maghiară. Majoritatea catolicilor pe care-i păstoresc sunt de limbă română. Ne bucurăm să știm acest lucru și să-l trăim ca atare, căutând în adevăr ca Biserica să fie, așa cum Întemeietorul Ei a voit-o, pentru toate popoarele și să participe la viața acesteia toți. Sigur, catolicii au fost mereu prezenți în istorie, așa cum am amintit, cu unele perioade mai grele, când numărul lor a scăzut din cauza invaziilor, sau a războaielor, apoi iarăși a revenit la ceea ce-a fost, ca actualmente să avem bucuria unei dieceze care, zicem noi, este tânără și dinamică. Așa ne place să spunem. Deși reprezentăm o minoritate, alcătuim o Biserică a tinereții și a dinamismului. E o mare mulțumire să ne simțim aici alături de ceilalți credincioși, ortodocși în majoritatea lor, și să ne străduim a împlini chemarea noastră în această formă latină. De fapt istoricii când vorbesc despre creștinism în zona noastră, în tot teritoriul locuit de români, menționează sorgintea sa latină. După aceea, sigur, lucrurile s-au schimbat. S-a trecut la exprimarea orientală a credinței. Istoria ne-a adus în această situație. Noi am fost mai departe prezenți aici alături de ortodocși.

– În legătură cu originea românească a majorității credincioșilor pe care Preasfinția Voastră îi păstoriți s-au iscat adesea controverse. E vorba mai cu seamă de locuitorii satelor din Bacău și Neamț, din acest ultim județ fiind originar și dv. Vocea episcopatului în fruntea căruia vă aflați și a preoților din parohii s-a auzit răspicat cu privire la această chestiune. Ați susținut întotdeauna, sigur, luând în considerație excepțiile respective, că viețuitorii acestor sate, pe care unii, nu tocmai de bună credință, îi consideră ceangăi, sunt români. Ați argumentat aceasta și prin publicarea a două tomuri, aflate în fața noastră, semnate de etnologul și profesorul universitar Ion H. Ciubotaru.

– Când vorbim de originea catolicilor din Moldova se cuvine să facem niște precizări. Dacă vorbim despre orașe trebuie să vorbim într-un fel, dacă ne referim la sate se impun alți termeni ai discuției. În cazul localităților rurale se cer anumite mențiuni specifice. Dacă ne referim la trecutul lor îndepărtat mai e loc de analize mai nuanțate. Dacă invocăm timpuri mai apropiate, acestea ne oferă o cu totul altă realitate. Ceea ce noi vrem să spunem azi e că această comunitate creștină catolică de aici din Moldova se simte pământeană. Păstorii care au venit din Italia, cum erau vizitatorii apostolici, sau primul episcop, au analizat cu foarte multă atenție acest fenomen și realitatea existentă. Cel dintâi episcop a insistat în mod deosebit ca acești credincioși să aibă sentimentul apartenenței la acest teritoriu ca băștinași. I-a ajutat enorm. A înființat un seminar special, în care predarea avea loc obligatoriu în limba română, ca toți să se simtă aici, în acest spațiu, alături de ceilalți. E important să nu uităm că ei, fiind străini, au sesizat această realitate și au întreținut-o. Nu întâmplător cu mult înainte catehismele au fost scrise în limba țării. O să avem și ocazia să le publicăm, ca să se vadă că între primele inițiative s-au înscris catehismele cu învățături pentru populația noastră din Moldova, catehisme în limba română și cu slovă latină. Este un fapt deosebit de important și de pus în evidență. Episcopii care au venit aici după Nicolae Iosif

Camilli, sau Dominic Jaquet, episcopul Robu, de exemplu...

– Primul episcop cu rădăcini românești.

– De la Săbăoani, din mijlocul acestei populații. Mi-aș permite, dacă timpul ne îngăduie să prezint câteva gânduri ale acestui mare păstor al nostru, episcopul Mihai Robu, așternute într-o scrisoare adresată conducerii de stat din timpul lui pentru a arăta cine sunt acești catolici și ce cred ei. „Pe plaiurile frumoase ale Moldovei, mai ales în județele Roman și Bacău, trăiește de veacuri o populație românească de religie creștină catolică, ce-a stat totdeauna în termeni buni și de înțelegere cu populația creștină ortodoxă, în mijlocul căreia catolicii sunt stabiliți, socotindu-se frați de sânge în timp de pace și în timp de război. Credincioșii mei, notează cu mult suflet și cu multă bucurie episcopul Robu, identificându-se cu ei, au fost și sunt cetățeni pașnici și-și împlinesc datoriile lor către țară la fel ca frații lor ortodocși. Dau biruri, plătesc impozite, fac armată, ascultă de superiorii lor, fac toate angaralele, termen minunat, la care sunt supuși ceilalți fii ai țării. Sute și mii de soldați au luptat în 1916 și luptă și azi cu însuflețire pentru integritatea și mărirea țării, fără a se da înapoi de la jertfa supremă a țării pe câmpurile de luptă, pe câmpurile de bătălie. Mulți soldați catolici au dat dovadă de un eroism extraordinar și au fost decorați. Toți se simt români și sunt mândri a fi români și-i doare inima că sunt considerați străini numai pentru că sunt catolici". Acest episcop al nostru, născut la Săbăoani, a avut mereu grijă de această populație și a prezentat identitatea ei. Multe asemenea documente se află în arhivele noastre, demonstrând ce convingeri aveau credincioșii acelor timpuri. Dar eu mă întorc la timpurile noastre. Chiar dacă mulți fac analize diferite, ar trebui să țină cont de ce spun azi, ce gândesc azi acești credincioși, majoritatea lor fiind în ținuturile Bacăului și Romanului. E important ce simt ei. E păcat să se vorbească despre aceștia numai de la distanță și numai din punct de vedere istoric. De aceea reiterăm nevoia de a fi ascultați acești credincioși.

– În aceste două tomuri fundamentale, despre care am discutat chiar în cadrele acestei emisiuni cu autorul lor, profesorul Ion H. Ciubotaru, cărți apărute cu sprijinul și suportul financiar al Episcopiei Romano-Catolice de Iași, se demonstrează cu argumente solide că spiritualitatea populară din satele locuite de catolici în Moldova, în toate segmentele și articulațiile ei, se integrează armonios, cu particularitățile sale, în ansamblul culturii și civilizației rurale naționale. Ceea ce regăsim aici consonează cu ceea există în alte zone ale României, în care trăiesc români de altă confesiune, dar de același sânge și aceeași bătaie a inimii.

– Este cu adevărat mișcător să treci prin aceste localități în timp de sărbătoare și să vezi portul acestor oameni. Domnul profesor l-a prezentat în primul volum al tratatului său „Catolicii din Moldova". Este costumul popular românesc, cu mici, mici diferențe. Eu, bineînțeles sunt foarte satisfăcut că există astfel de specialiști care ne stau alături pentru cercetarea realităților. Nu excludem faptul că trebuie făcute analize serioase și privind trecutul comunității, pentru a revela care e originea noastră, dar au trecut deja sute de ani de când acești credincioși știu ce simțăminte au și se manifestă ca atare. Noi suntem bucuroși că din comunitatea noastră fac parte și credincioși de altă etnie, germană, poloneză, maghiară, ucraineană, și că putem să stăm de vorbă și să ne prezentăm împreună la același altar.

– Acesta e de fapt un patrimoniu cultural european comun.

– Este datoria noastră să-l păstrăm. Ceea ce am voit noi cu această lucrare și mai ales ceea ce a voit domnul profesor Ciubotaru, a fost expresia grijii de a conserva niște valori și de a le pune la dispoziția cercetătorilor spre a le studia și a vedea care este realitatea.

– Mai ales că, asta am subliniat și în dialogul cu profesorul Ion H. Ciubotaru, era un domeniu virgin, aproape de loc cercetat. S-a manifestat o oarecare reticență a specialiștilor de a aborda subiectul, părându-li-se, poate, că n-ar fi dat în acele sate de zăcăminte autentice, ci mai degrabă de ceva hibrid. S-a văzut, în urma cercetărilor de teren întreprinse de Ion H. Ciubotaru, că aceasta era o premisă greșită.

– În adevăr au fost câteva enunțuri ale unora despre această comunitate, care s-au impus și nimeni n-a mai avut curajul să le demonteze. A dăinuit multă vreme impresia că aceste așezări rurale ale catolicilor din Moldova sunt diferite spiritual de cele populate de ortodocși.

– E acea realitate pe care o evoca cu mâhnire episcopul Mihai Robu.

– Trebuie revizuite asemenea afirmații și noi suntem încântați că din sânul comunității s-au ridicat cercetători, care se dedică revelării adevărului pe baze științifice, prin studii bine documentate și mărturii ale trăirii directe. Le mulțumim pe această cale tuturor celor care s-au alăturat demersurilor noastre de a realiza studii profunde în această direcție și mai ales de a prezenta valorile și de bună seamă de a înțelege și trecutul nostru. Sper să nu greșesc aducând un exemplu recent dintr-o emi-

siune a Radioului Iași. Domnul director Ciucă, realizând un reportaj după o vizită a sa în America, amintea la un moment dat că are o familie de prieteni acolo. Când aceștia sunt întrebați, și mi-a plăcut mult această precizare, cine au fost înaintașii lor?, soțul spune am antecesori în Germania, când i se pune soției aceeași întrebare, ea răspunde că ai ei înaintași au obârșia în Mexic. Dar amândoi, la unison, spun că noi ne simțim acum totalmente americani. Iată o realitate pe care va trebui să o luăm în calcul și noi aici când vorbim de comunitățile de azi din Moldova. Sigur că unii pot să aibă și un înaintaș în Polonia, în Germania, sau în Transilvania. Dar de generații și generații aceste persoane se simt aici, în Moldova, moldoveni, români și se comportă ca atare. Vin pe lângă aceste sentimente o serie de argumente, confirmând aceste realități din satele noastre.

– România e cuibul în care s-au adăpostit de-a lungul secolelor străini din toate orizonturile lumii. Primiți aici, acești alogeni au devenit pământeni și duh din duhul nostru românesc. Din rândul acestora au ieșit unele din marile noastre spirite, de la Antim Ivireanu, la Alexandru Paleologu, în timpurile de mai încoace. Aveți întru totul dreptate. Ar fi interesant de știut, poate ați reflectat asupra acestui lucru?, de ce s-a ales Iașul pentru a fi sediul Episcopatului? Iașii se aflau situați oarecum în afara spațiului de viețuire al romano-catolicilor din Moldova.

–Trebuie să luăm în considerație faptul că Iașul a fost și rămâne o capitală. Chiar dacă azi granița e lângă Iași, orașul a fost o perioadă îndelungată centrul întregii Moldove. Până mai ieri această Moldova de dincolo de Prut a aparținut ca jurisdicție Episcopului de Iași. O parte din Bucovina a avut același statut. Era un teritoriu arondat acestei episcopii. Numai vitregiile istorice ne-au separat, dar în ultimul timp s-au realizat și acolo niște structuri noi în baza evoluției și creșterii Bisericii. Așadar, Chișinăul, Cernăuții au fost sub autoritatea episcopului nostru și Mihai Robu mergea de multe ori cu bucurie dincolo de Prut pentru credincioșii din acele părți, români, nemți, polonezi.

– Dar numărul lor era mic.

– Da, mai puțini ca azi. Acum avem acolo o episcopie nouă în Republica Moldova. Se cheamă Episcopia Romano-Catolică de Chișinău, cu aproximativ 20000 de credincioși, provenind din diferite etnii. Episcopul de acolo este originar de la noi, dintr-o localitate de lângă Bacău, Cosanto. Este un frate de-al nostru.

– Biserica Romano-Catolică a avut mult de pătimit odată cu schimbarea regimului politic în România imediat după ultimul război. La fel și Biserica Ortodoxă a fost supusă prigoanei, dar în cazul catolicilor, legați de Roma, persecuțiile au îmbrăcat accente particulare. A fost denunțat Concordatul din 1929, dintre România și Vatican, și astfel toți episcopii numiți de Papă, liderul suprem al Bisericii Romano-Catolice, au devenit indezirabili. Ori plecau, ori îi aștepta temnița.

– Trebuie să spunem că am avut cu toții o perioadă foarte grea, o perioadă de încercare, de purificare, aș zice eu. Biserica Romano-Catolică și Greco-Catolică...

– Cea greco-catolică a fost interzisă.

– Cele două biserici au fost considerate ca o piedică în lărgirea acestui nou imperiu de la Răsărit. Imperiul Roșu, cum se numea. Desigur și Biserica Ortodoxă a avut enorm de suferit. Se știe.

– Are martirii ei.

– Incontestabil. Dar într-un chip deosebit, așa se vedea de regim, cei care se opuneau regimului erau reprezentanții Bisericii Romano-Catolice, coordonați și conduși de Sfântul Părinte. Ca urmare am trecut printr-o perioadă grea. Au fost desființate toate episcopiile. Greco-catolicii, așa cum dv., ați spus-o, au fost totalmente interziși, iar noi, catolicii, mă rog, într-o oarecare încercare de a lăsa impresia că se respectă libertatea de credință, am fost împărțiți în două, cei de dincolo de munți, Transilvania, și cei de dincoace de munți. S-a stabilit prin noua Lege a Cultelor că sunt două episcopii, una la Alba Iulia și alta la Iași-București. Cu timpul situația s-a schimbat. Iașul nu a mai avut responsabilitatea de a coordona partea de dincolo de munți și aceasta a revenit Bucureștilor. Dintre episcopi doar doi au rămas liberi. Aceștia n-au fost de acord cu statutul impus de regim, prin care se stipula despărțirea Bisericii din România de Roma și atunci și au fost închiși. Episcopul Marton Aron, de Alba Iulia, și Episcopul Anton Durcovici, de Iași. Abia venit la Iași, el a avut de cumplit de îndurat. A și murit în închisoare. Acestea au fost pătimirile noastre. Apoi noi am fost tolerați într-o situație cu totul particulară. Vă pot preciza un amănunt, care la vremea respectivă a trecut neobservat. Noi eram în seminar, dar fără episcop. Era un singur episcop la Alba Iulia, care și acela avea domiciliu forțat. Așa că noi am traversat o perioadă grea, liberi într-o oarecare măsură, o libertate limitată și cu o constrângere din ce în ce mai mare. În acești mulți ani am trăit într-un mod cu totul specific, coordonați și dirijați de Duhul Sfânt, cum ziceam noi, încercând să trecem valul, așteptând momentul care a și venit.

– Am vorbit despre ce s-a întâmplat cu preoții, cu ierarhia, am discutat de suprimarea legăturii fi-

reşti cu Roma, dar nu am amintit de ceea ce s-a petrecut cu poporul credincios. Ce-a făcut acesta în toată perioada. Au dezertat cumva unii dintre credincioşi?

– Eu aş putea spune că s-au întărit în aceşti ani de persecuţie. Dar trebuie să începem de la episcopi şi de la preoţi. Cei vizaţi în primul rând de regim au fost episcopii noştri. Episcopul Anton Durcovici a fost întemniţat şi în închisoare a dat jertfa supremă pe altarul iubirii faţă de popor, faţă de ţară. Era austriac, dar naturalizat român. A ţinut mult la poporul român. Apoi sunt şi numeroşi preoţi care au murit pentru apărarea credinţei şi Bisericii. Au stat în închisori 14, 15 ani. E demn de remarcat e că poporul nostru a simţit asta şi a făcut un fel de bloc. Eram noi o minoritate, e drept, dar o minoritate totdeauna se apără. Preoţii i-au încurajat mereu pe credincioşi. Fără episcopi, credincioşii noştri căutau mereu această forţă şi speranţă în Biserică. Aşa încât bisericile noastre erau mai frecventate în acel timp decât azi, în libertate. Era un fenomen. Noi spunem că era un har. Dumnezeu a oferit credincioşilor o asemenea bucurie. Era unica în care îşi puneau nădejdea.

– Mă iertaţi, Preasfinţite, că vă întrerup, dar aş vrea să vă fac o mărturisire. În 1988 am călătorit în Polonia, la Cracovia, străbătând o parte din Ucraina de azi, oprindu-mă la Lvov. Ceea ce m-a impresionat au fost mulţimile imense de credincioşi din biserici. Era vremea în care în Polonia Solidaritatea lupta să spargă dictatul puterii roşii.

– Polonezii au şi făcut-o. Dar eu vreau să vă vorbesc despre situaţia noastră de aici, unde, har Domnului!, la noi bisericile n-au fost închise, spre deosebire de Basarabia, de Uniunea Sovietică. A fost şi acesta un dar al lui Dumnezeu. Cine ştie pentru care motive? În aceste biserici lumea venea foarte multă. Aşa că noi aveam un program aproape normal. În afară de faptul că nu puteam edita ziare, difuza emisiuni de radio, nu ne era permis să avem asociaţi, să organizăm procesiuni. Încet, încet le-am desfăşurat şi pe acestea. Făceam cateheze, care erau interzise. Se săvârşeau în biserici. La fel şi slujbele pentru copii, slujbele pentru tineret, unele speciale, alături de cele pentru maturi. Aş putea mărturisi că Dumnezeu ne-a miluit cu o speranţă particulară pentru credincioşii noştri. Eu cred că preoţii au jucat un rol deosebit, pentru că, trecând prin închisori, venind acasă, au înţeles şi mai profund însemnătatea unităţii spre a rezista şi birui. Eu am fost numit ordinarius în perioada respectivă fără să fi fost episcop, având doar 38 de ani, şi ca administrator apostolic m-am confruntat cu mari dificultăţi. Am avut marele noroc că preoţii noştri au ştiut să păstreze solidaritatea. Această mobilizare generală era o armă a noastră pentru a trece peste greutăţi împreună. Astfel nu ne încovoiam, chiar dacă eram urmăriţi, ne plantau aparate pe sub masă. Nu reprezenta pentru noi o problemă. Mai sufeream, mai veneau să ne ameninţe, dar am avut acest curaj şi acesta s-a transmis credincioşilor. Pentru noi a fost un moment de probă, de întărire. Am avut foarte multe vocaţii. Seminarul a fost plin în toţi aceşti ani. Iată o seamă de realităţi pe care trebuie să le vedem azi cu ochii credinţei, că altfel nu se înţeleg.

– Faptul că în acei ani comunitatea din Moldova a fost deposedată de şcoala ei n-a avut o influenţă negativă, de vreme ce preoţii s-au format într-un alt mediu, în primul rând lingvistic?

– Nu, pentru că a fost o perioadă scurtă. Tot un har al lui Dumnezeu a rânduit cum se cuvenea lucrurile. Eu am început la Alba Iulia, dar am urmat acolo doar un an. Administratorul nostru, ordinarius subtitutus, cum se numea, a insistat deosebit de mult pe lângă autorităţi să reprimim seminarul de la Iaşi, încât în 1955 cererea a fost aprobată. De atunci am avut seminar aici, e drept fără episcop recunoscut, unde s-au pregătit viitorii noştri preoţi. Eu însumi am mers la seminar într-o perioadă când o asemenea opţiune era greu de conceput. Cum să te îndrepţi spre slujirea altarului, de vreme ce aproape jumătate din preoţii noştri se aflau în închisori? Părea o copilărie, sau, cum s-o calific?, poate chiar o nebunie. Era şi acesta un har. Aş zice că totul a fost din partea lui Dumnezeu aşa ca o susţinere. Ne bucurăm că au existat asemenea posibilităţi, nu avem cum fi bucuroşi şi pentru durerile de care am avut parte, dar şi acestea le considerăm a fi sacrificiul cu care suntem datori pe altarul valorilor spirituale. Sperăm ca acestea să fie mereu vii şi să nu ne depărtăm de acestea.

– Alegerea unui Papă care provenea dintr-o Estul înrobit de comunism a fost, se pare, o şansă nu numai pentru Biserica Catolică, ci o şansă pentru Europa răsăriteană, în sensul că Pontiful de origine poloneză a contribuit decisiv la eliberarea acestei părţi a continentului nostru din chingile unui regim ateu, dar şi opresiv. S-a afirmat că Papa Ioan Paul al II-lea, polonez prin simţire, ar fi avut ascendenţe româneşti în înaintaşii săi. Nu acest element de biografie e important, cât rolul lui în marea schimbare ce-a avut loc în 1989 în Estul comunizat cu forţa de sovietici. A fost portdrapel al luptei în pofida primejdiilor ce l-au pândit la tot pasul. Ar fi interesant de ştiut din lăuntru cum a contribuit Papa Woytila la instaurarea unui climat mai respirabil în România lui Ceauşescu pentru Biserica Romano-Catolică?

– Pentru noi cei de aici în momentul când am aflat că este ales un Papă care vine din Polonia, de lângă noi, din blocul în care eram constrânși să trăim, a fost ca un trăsnet, dar unul care a făcut să ne deșteptăm.

– *S-a luminat cerul.*

– Da, chiar așa. O intervenție, am catalogat-o noi, miraculoasă. La fel credem și acum. Cu apariția acestui Papă practic lumea a căpătat un alt curs. Ce s-a întâmplat, acum nu avem timp să facem toată analiza acestei realități, însă drept este că el a adus pentru toți, deodată așa, o nouă speranță și încrederea că va cădea acest sistem. Și a și căzut. Pe bună dreptate noi recunoaștem și declarăm azi că dacă nu ar fi fost el și alți câțiva mari ai lumii nu s-ar fi putut chiar ușor schimba lucrurile. Au fost și alții care au mers în aceeași gând cu Papa. Nu aș spune că nu au fost și din parte Rusiei persoane care au favorizat această schimbare. Dar Papa e primul. Spuneați că Sfântul Părinte are ceva tangențe cu România. Noi am avut graniță comună cu Polonia. Existau interferențe, mai ales prin Episcopia de la Siret. Erau apoi legăturile dintre Polonia și Moldova. Unii le descoperă. Voicila ca nume de familie se regăsește și la noi. Papa nu spune nu, probabil nici n-a fost preocupat de o asemenea genealogie, însă se bucură grozav de mult atunci când i se amintește de România. E ceva care e particular, iar de la vizita în țara noastră are un fel de slăbiciune pentru România. Deodată se luminează, e interesat să audă ce mai este pe aici, ține mult la popor, și are un respect ieșit din comun. Remarcă că impresiile din călătoria la noi au depășit ca intensitate pe toate cele din alte locuri ale planetei, mai ales că aici s-a deschis o poartă largă, largă, de relații cu Biserica Ortodoxă.

– *A fost prima biserică ortodoxă care l-a invitat pe Papă spre a vizita o țară cu o populație majoritar ortodoxă. S-a deschis prin acea călătorie apostolică o poartă.*

– A fost într-adevăr un gest pe care Papa nu-l uită. S-a văzut asta și din modul în care l-a primit pe Patriarhul Teoctist la Vatican, anul trecut, în octombrie.

– *O primire caldă, impresionantă, așa cum a fost și cea Papei la București.*

– Papa nu că a vrut să-l răsplătească, ci a vrut să exprime bucuria de a fi fost împreună, ceea ce nu fusese de conceput la un moment dat. Iată că Papa rămâne pe mai departe legat de acel moment. Eu cel puțin de câte ori am fost la dânsul, totdeauna a evocat cu emoție venirea în România. Ține bine minte numele Moldovei, al Bucovinei, prețuiește mult Maica Domnului de la Cacica, o icoană care ne și unește, fiind o copie a celei de la Czestochowa, a „Madonei Negre". Sper și cred că într-o zi o va vedea chiar la fața locului. Eu nădăjduiesc. Ne rugăm și Dumnezeu va hotărî.

– *Acum Papa Ioan Paul al II-lea este în Croația, unde întreprinde cea de a o suta vizită în străinătate. E primit și acolo cu multă afecțiune de mulțimi uriașe. Sigur, Papa s-a consacrat ca unul dintre partizanii ecumenismului, al reîntrupării unității Bisericii. Un proiect frumos, dorit, dar care pare greu realizabil.*

– M-aș gândi că, vorbind omenește, cam așa se vede. Dar în această direcție mai există și o dimensiune care trece peste noi. Și cred că acest dor după unitate de acum se răspândește peste tot. Se creează un fel de climat nou. Îl considerăm pe Papă în fruntea unei astfel de mișcări, dar sunt și alții cu aceleași aspirații. Mă refer la Patriarhul Ecumenic, care continuă mai departe un spirit nou, dar și la alte biserici. Încă nu toți s-au deschis și nu se poate spune că a sosit momentul pentru toată lumea. Însă acești pași duc către înainte. Înaltul nostru Mitropolit Nicolae de la Banat are în această privință o exprimare interesantă, ce se întâlnește cu cea a Papei, că nu teologia o să refacă unitatea Bisericii, ci numai Dumnezeu și doi charismatici, unul fiind Papa, altul Patriarhul Ecumenic de Constantinopol. Se va întâmpla la fel cum a fost și cu ștergerea acelei anateme, cum a zis tot Mitropolitul Banatului. Aceasta a fost aruncată de o parte și de alta și toți au răsuflat ușurați, toți au spus că așa trebuia și au acceptat și trăiesc acum ca frații. Tot așa va fi și unirea. Dar unirea, refacerea unității, e un dar al lui Dumnezeu, la care contribuie lumea. Dar nu va fi numaidecât un produs al unor specialiști, ci al unor charismatici, care ascultă de inspirația divină și de rugăciunea poporului. La București a fost așa un fel de strigăt din profundul inimilor mulțimii oamenilor strânși să celebreze euharistia, care rosteau: *Unitate!, Unitate!* O implorare care a impresionat lumea și lumea clamează același lucru.

– *Am spus că unitatea pare un țărm greu de atins, pentru că se discută mult, dar pașii concreți sunt foarte puțini. Câte ceva s-a făcut, așa cum ați spus și dv. Și mai ales, lucru important, s-a creat un climat al dialogului. Poate orgoliile omenești sunt obstacolul cel mai mare. Probabil, dacă se va înfăptui, unitatea va arăta cu totul diferită de cea de la începuturile creștinismului, până la Marea Schismă.*

– Și atunci au existat diferențe, dar aceeași credință. Viitorul va fi practic în aceeași formă. Cu felurite culturi și rituri, tradiții, expresii, dar toți uniți

într-o singură credință. Cine va fi capul, rămâne o problemă de rezolvat, dar unitatea va fi altfel văzută, altfel gândită. Toți cei care sunt azi în fruntea Bisericii vor fi obligați să aibă o altă viziune asupra slujirii. S-au parcurs pași mari în această direcție. Deși pare ceva utopic, mulți și-au schimbat vederea. Îmbrățișează unitatea în diversitate. Nici într-un caz nu are în vedere Papa, și asemenea lui și alții, să-i transforme pe unii în altceva decât sunt. Doar se vrea să fim împreună și să avem aceeași mărturisire de credință în diferite forme, să spunem, tradiții, culturi, exprimări, pentru că e vorba de adevăruri comune, cu accente specifice. Aici va fi cazul să lucreze teologii ca să aducă aceste referințe la un numitor comun. Este din perspectiva mea o altă formă decât s-a conceput cu câțiva ani în urmă, sau în alte perioade când s-a încercat refacerea unității Bisericii la Florența, ori în alte locuri. Altfel se pune azi chestiunea unității.

– Ne apropiem de sfârșitul divanului nostru și aș vrea să vă mai pun o întrebare pornind de la o constatare a mea în urma călătoriilor în Occident. Acolo societatea e mai secularizată și încrederea comunității în preot nu-i atât de mare precum cea din mediile tot catolice de la noi, mai ales în cele rurale. Preotul e aici întotdeauna sfetnicul ascultat al credincioșilor, la care comunitatea se înfățișează ca la judecătorul cel drept. Care ar fi explicația?

– Fără doar și poate tradiția și-a pus amprenta asupra acestei relații, o tradiție ce n-a dispărut, e vie. Aici, în Răsărit, oamenii sunt mai dispuși la acceptarea misterului. Este rezultatul unei îndelungi evoluții culturale, ce are între componentele sale respectarea tradiției. Asta și la ortodocși și la catolici.

– Oare dezvoltarea noastră economică, industrială, previzibilă a se produce în viitorul apropiat, nu va duce la pierderea acestei bogății?

– Niște riscuri sunt. Vor veni schimbări de mentalități, însă noi dorim ca între ceea ce este în Apus și ce este în Răsărit să aibă loc o simbioză, o combinație de valori. Aici, în Orient, există o mulțime de lucruri de mare preț, cum e religiozitatea poporului nostru. Dincolo sunt altele. Trebuie realizată sinteza. Pe aceste fundamente se poate cu adevărat construi unitatea Europei. Chiar și mondializarea se poate umaniza în acest chip. Valorile sunt un tezaur comun al umanității, unul ce se impune a fi cunoscut și folosit de toată lumea. E un lucru greu, dar acesta, gândesc eu, trebuie să ne preocupe în cel mai înalt grad. În părțile noastre s-au promovat o mulțime de inițiative care vin din Occident, inițiative de ordin social, caritativ. Asemenea acțiuni se petrec azi în Biserica Ortodoxă după model occidental, concomitent cu demersuri vestice bazate pe valori răsăritene, cum ar fi icoana, jertfa și crucea. Aceste elemente se vor împleti spre a da naștere unei lumi mai bune, mai drepte, așa cum vrea Dumnezeu.

– Poporul așteaptă mult de la Biserică. Sondajele arată că oamenii au mare încredere în Biserică și aceasta are datoria de a veni în întâmpinarea așteptărilor lor firești.

– Ne bucurăm că populația și-a păstrat respectul față de Biserică. L-a manifestat în repetate rânduri. E cazul ca Biserica să facă pași spre oameni, să-i înțeleagă, să-i susțină, să-i ajute în mod corect, nu cu interese de un fel sau altul, nici cu interese politice, ci cu o singură politică, cea a iubirii, a evanghelizării adevărate. Sunt fericit când văd o mulțime de inițiative care vin în favoarea poporului, a credincioșilor, a celor aflați în situații dificile, a copiilor suferinzi. În Occident există azi o retrezire a voluntariatului, care nu e bazat numai pe fundament umanitar, ci pe unul profund creștin. Ar fi păcat ca în Constituția Europei să nu se înscrie acest specific al valorilor creștine, care au stat la temelia culturii continentului. Se aude că nu prea vor, dar până la urmă poate o să găsească o formulă de exprimare asupra valorilor trecutului și asupra celor din prezent. Astfel procedând, vom realiza acea Europă a voinței lui Dumnezeu. Nu va fi ușor. Răul rămâne în lume și suntem chemați să-l învingem. Noi credem că Isus Hristos va duce la această victorie cu duhul pe care ni-l transmite.

– O Europă a păcii și stabilității.

– Eu spuneam mereu, nu doar eu, că cei doi plămâni ai Europei trebuie să funcționeze bine și să bată o singură inimă, și dacă se poate să fie și un singur cap. Omul este imaginea unei perfecțiuni voite de Creator. Cam așa este omul. Când nu e așa, e un monstru și este altceva. Așa ar trebui să fie și lumea și Europa.

– Preasfințite Părinte Episcop Petru Gherghel vă mulțumesc pentru această infuzie de optimism. Speranța nu moare niciodată și Domnul ne ajută s-o împlinim. Mulțumiri calde că ați răspuns invitației noastre, vorbind cu folos despre Biserica pe care o păstoriți, despre oamenii din lăuntrul ei, pentru că Biserica e până la urmă a oamenilor și a lui Dumnezeu.

– Numai așa. Îmi dați voie și mie să spun că sunt bucuros să fi putut participa la un astfel de dialog. Mă simt dator să subliniez marele rol al televiziunii, al mediei, ce se cere prețuit așa cum se cuvine.

Emisiunea „Divanuri duminicale", TVR Iași, iunie 2003

Simona MODREANU – Virgil TĂNASE

(Paris)

Simona MODREANU: Stimate domnule Virgil Tănase, viața dvs. însăși seamănă cu o poveste cu multe și răsucite – până la un punct – fire narative. Dar cum ați relatat deja esențialul în numeroase interviuri, convorbiri și, îndeosebi, în volumele *Ma Roumanie* (1990) și *Leapșa pe murite* (2011), nu vom reveni asupra lor decât în măsura în care vi se va părea indispensabil. V-aș întreba însă despre „întărarea" dvs., ca pandant al „destărării" ulterioare, anume despre pornirea dvs. în lume. Ați simțit vreodată în locul în care v-ați născut un *genius loci*, o priză existențială majoră? A fost și este Galațiul un loc al memoriei, un spațiu de definiție identitară pe care l-ați purtat (sau nu) prin lume? Altfel spus, este Dunărea un *topos*, în accepțiunea bahtiană a termenului, Dunărea aceasta ce „pare să lingă pădurea", cum spuneți în romanul încă inedit, *Mersul trenurilor*? Mă gândesc, inevitabil, la Panait Istrati sau la Fănuș Neagu, ca să luăm doar două nume de mari povestitori dunăreni, de prin părțile Brăilei, ce-i drept, ființial impregnați de acest spațiu magic, real și închipuit în egală măsură, un soi de Macondo balcanic.

Virgil TĂNASE: În viața asta câtă și cum e ea, fiecare e nevoit să se descurce cu ce-i pune în desagă Dumnezeu. Mie mi-a fost dat să mă nasc la Galați. N-aș putea spune că orașul acesta, cât și cum e el (astăzi diferit de cel al copilăriei mele), m-a clădit. Mai degrabă eu l-am făcut să fie așa cum apare el, uneori, în ce-am scris. Aș fi făcut la fel cu oricare alt loc natal unde m-ar fi azvârlit Pronia, numai că, firește, n-aș fi avut la îndemână aceleași ingrediente, deși până la urmă, cu alte cărămizi și alt mortar, aș fi alcătuit același edificiu.

C-a s-o iau meșteșugărește, rânduit, trebuie spus că în acest oraș, înainte de a-l cunoaște, m-am trezit într-un loc miraculos (care și acesta e astăzi spulberat), o casă cu ogradă vastă, jumătate pietruită, jumătate de pământ bătut, și-n coasta ei o grădină uriașă, mi se părea, cu straturi de dumade, altele cu ierburi de bucătărie, toate cu horbotea de flori, după sezon, altminteri plină de pomi, împrejmuită cu tufe de liliac care se înșirau împletindu-se unele cu altele cât ținea gardul dinspre stradă și tot atât înspre peretele sterp, cenușiu, pe care nici nu-l vedeam, al casei vecine, acoperit până la cât mi se putea ridica privirea de tufele încâlcite în care mă pierdeam, mă cuibăream, îmi construiam ascunzători și peșteri tainice. Primele și cele mai durabile amintiri, peste care s-au așezat toate celelalte, sunt legate de această curte, unde mai întâi m-am urcat în trăsurica alcătuită dintr-un fotel de copil din răchită, tras de un căluț de lemn acoperit cu postav, fixat pe o planșă cu rotile. Apoi, m-am bălăcit într-o albie de tinichea unde soarele încălzise apa schimbând-o într-o zeamă de bucurie. După o vreme, uimit de cum mă duceau picioarele, dându-mi avânt, am început să alerg după câinii vecinilor din aceeași curte și după pisicile lor și ale noastre, care de care mai năzdrăvane și neascultătoare când încercam să fac cu ele școală, ceea ce-mi reușea mai ales vara: topite de căldură, se lățeau pe-o plită veche de fier, rămasă în curte, ruginită, din alte vremi, acceptând să asculte cum se fac literele pe care, cu mult înainte de-a ajunge în clasele primare, tatăl meu se străduia să mi le dezvăluie.

Apoi, cu brațe înzdrăvenite, am început să mă cațăr prin pomi, dându-mi-se o alegere subtilă între cei trei nuci centenari, doi tei cu coama cât cerul, cireșul meu de suflet unde eram mai la mine-acasă decât în odaia cu pian și bibliotecă, vișini, caiși, un dud alb ascuns într-o a doua curte, mai mică, pitită în spatele garajului în care megiesul nostru își ținea taxiul, un Plymouth de dinainte de război…, pruni și gutui, arțarul din care, la vremea potrivită, se desprindeau semințe cu o elice știrbă care le învârtea hazliu în văzduhul meu de-o șchioapă. Tot atunci am descoperit alte două spații

pe cât de adânci pe atât de misterioase: beciul cu două nivele, niciodată explorat până la capăt, și podul care acoperea întregul imobil unde locuiau acum, după noile norme locative, mai multe familii, strânse fiecare într-o cameră sau două. Intrarea podului era însă la noi, cu ieșire pe acoperiș, unde nu mă aventuram decât pe ascuns, că nu era voie decât la vremea când, cu prăjinile de ridicat sfoara pe care se întindeau rufele, scuturam nucile învelite în scutecul îmbibat de indelebila moare verde după care părinții îi ghiceau, citindu-le degetele, pe cei care vizitaseră ilicit curțile altora la vremea când miezul e numai bun să-l guști după ce ai spart coaja între măselele încă nu de minte. Într-un cuvânt, mi-am trecut anii de până la osânda școlii într-o lume cu mult mai vastă și mai bogată decât cea pe care am străbătut-o mai apoi trecând frontierele, munții și oceanele.

De la o vreme, după o primă încercare, de care-mi aduc foarte bine aminte, de a pleca în lume, când, pe la trei-patru ani, am ieșit pe poarta curții și am pornit aiurea, cules de pe stradă și adus acasă de cineva de bine, am început să cunosc Galațiul. Mai întâi drumul spre piață în buza căreia era atelierul de pielărie al vecinului nostru, domnul Duda, mic de stat dar cu mustăți impresionante, unde mă bucuram de luciul curelelor și de o anume aromă a șeilor și hamurilor atârnate ciopor în cârligele de pe pereți.

Puțin după aceea, cercul meu urban s-a lărgit. Pe de o parte, coborând, cu mâna într-a tatălui meu, străzile către Dunăre, de unde luam bacul către malul celălalt. După ce se retrăgeau apele mari, rămâneau până hăt în buza verii, bălțile cu mult pește, pe deasupra cărora aluneca barca cu vâslaș, uneori printre sălciile cu piciorul încă până peste genunchi în apă. Pe de altă parte, ațupit pe scăunașul priponit deasupra roții din față a bicicletei pe care o mâna tot tata, spre cealaltă parte a orașului, la capătul străzii Domnească, dincolo de fabrica Fusul, de conservăria de pește și de Parcul Pionierilor, spre cealaltă întindere de apă a Galațiului, pe vremea aceea mai vastă decât azi, pe jumătate secată. Pe malul Brateșului luam drumul de pământ dintre terasamentul înalt al căii ferate, apărat înspre lac de un baraj de bolovani colțoși, fiecare cât un cufăr și, de cealaltă parte, de râpa cu povârnișul acoperit cu vii până la muchia ei de sus, care se pierdea pe undeva, la o margine de cer. Ne primea un gospodar care-și avea coliba la capătul unui urcuș zdravăn, întrerupt de o fâșie de terasă cu masa și băncile înfipte în lut, în fața ușii, sub un umbrar. Proprietarul fierbea pentru noi una din găinile grase pe care le păzea de uliu, și prăjea peștele pe care-l prindea atunci, atât de abundent încât era destul să cufunzi ciorpacul… Oamenii mari beau, după anotimp, must, tulburel sau „vinul casei" privind jos, la picioarele noastre, luciul sclipocitor al lacului în care ne și scăldam, cu frica lipitorilor și a racilor care ciupeau...

Și-n sfârșit, totul s-a lățit aproape cât lumea când, cam pe la șapte-opt ani, ajuns în clasa întâia la școală – de unde n-am amintiri marcante, nici de-atunci nici mai de de-apoi, decât ura mea sinceră, naivă și înverșunată împotriva corpului didactic (cu nuanțe, totuși, după firea dascălilor care mai duioși, care mai înflăcărați în misiunea de a ne educa în spiritul Partidului – nu era decât unul și mi-era indiferent, înglobat într-o altă ură, mai crâncenă și mai justă, privind ceea ce pe atunci nu știam încă a numi, „ordinea socială", ca să spun așa)...

Totul s-a lățit aproape cât lumea când, cam pe la șapte-opt ani, am început să citesc și cam tot pe atunci să merg de capul meu la cinema – trei în tot orașul. Era destul să țin trotuarul care cotea de două ori înainte de a mă scoate la intrarea celui dintâi, căruia îi rămăsese numele de Odeon deși avea acum, despărțit de-un gang de librăria „Cartea Rusă", o altă titulatură, mai conformă cu vremile pe care le trăiam. Pentru a ajunge la celelalte n-aveam de traversat decât o stradă întru nimic primejdioasă: mașini aproape că nu existau și pe nimeni n-a călcat căruța sifonarului. Citeam la grămadă și petreceam ore la cinema atras, mi-am dat seama mult mai târziu, nu de arta literară sau de cea, autentică, nestricată de intențiile propagandistice, a realizatorilor sovietici – filmele ne veneau pe atunci în imensa lor majoritate din URSS –, ci de dorința de a vedea binele învingând răul, generozitatea și spiritul de sacrificiu răsplătite, dreptatea reușind să se impună împotriva celor care se străduie să o strâmbe. Și nimeni să nu creadă că aceste cărți și aceste filme m-au „format", cum se spune. Aceste sentimente, această pornire spre bine și dreptate este, sunt convins, înnăscută și, vai! ceea ce numim „educație" vine să ne convingă că lumea e făcută întru profitul ticăloșilor, al învârtiților, al șmecherilor, al „băieților simpatici", al celor care se dau după cum bate vântul și că e în interesul nostru să „ne adaptăm". Pentru că veni vorba, mi se pare că nu există o mai cumplită abdicare de la condiția de om decât „adaptarea" – calitatea de căpetenie a speciilor animale.

Regret, nu sunt o jivină din cărțile lui Darwin!

Cărțile și filmele – pictura, muzica și teatrul au intrat mai târziu în viața mea – n-au făcut decât să-mi sporească îndârjirea de a nu mă adapta, de a nu renunța la ceea ce simțeam, fără încă s-o știu, de a nu mă lepăda de sentimentele firești, de

aplecarea spre bine și dreptate care fac dintr-un boț de carne un om ca mine și ca dumneavoastră. Trebuie spus că aveam alături părinții care, dincolo de dragostea pe care mi-o purtau și care mă făcea să cred că am un loc al meu sub soare pentru că ei au vrut să mi-l dea…, aveam alături părinții care și ei, prin felul lor de a fi, prin felul lor de a-și duce viața, dovedeau că se poate trăi în mijlocul unor timpuri furtunoase fără să-ți pierzi demnitatea, fără să abdici de la majestatea condiției de om.

Or tocmai, și ne întoarcem la sensul întrebării tale, refuzând să mă schimb după circumstanțe, după locuri, după timp, centrul lumii mele a rămas poate nu chiar Galațiul, ci casa unde am fost întotdeauna chiriași, cu grădină, cu liliac și nuci, din Bălcescu (fostă Berthelot) 52 (astăzi 46) prin fața căreia (astăzi fără grădină și ciuntită – doar nucii centenari din partea dinspre stradă mai sunt acolo) trec uneori cu sentimentul că „exilul" meu (dacă acest cuvânt înseamnă ceva) a început atunci când am plecat de-acolo (nerăbdător să plec, să rup gravitația care mă lega de locul fortuit al nașterii mele, la periferia lumii). Din fericire (sau din păcate, nu știu!) numai o asemenea îndepărtare m-a făcut să simt că dacă nu sunt pribeag e pentru că am păstrat în mine izvodul nașterii mele, pe care l-am locuit neîncetat oriunde m-a azvârlit viața cam zbuciumată pe care am dus-o de voie, de nevoie, din refuzul încăpățânat de-a mă adapta, de-a mă pune și eu în rând cu lumea, cum mi s-a spus la școală, la universitate și-apoi în tot locul de către cei care-mi voiau binele și care se îngrijorau, adesea sincer, la gândul că n-am să am un salariu (am trăit toată viața cu frica zilei de mâine), că n-am să am pensie (am, dar e ca și când n-ar fi) și că n-o să rămână după mine nici o moștenire (și-n această privință se pare că aveau dreptate).

Altfel spus, am senzația că Parisul, unde locuiesc de patruzeci de ani și mai bine, e un fel de periferie a casei mele de la Galați, o margine a orașului meu de atunci, pe care-l împodobesc cu ce mi-a adus viața pe care am dus-o, așa cum sporesc farmecul apartamentului pe care-l locuiesc adăugându-i icoane moștenite, primite și cumpărate, câteva tablouri, vase mai mult frumoase decât de preț, fotografii înrămate pe pereți, statuete minime de porțelan, scoici culese de pe diferite plaje…, ca niște abțibilduri lipite pe caietul în care-și scrie jurnalul Evenția Mihăescu[1]. Într-același fel s-a alcătuit Galațiul pe care aș vrea să-l las cititorilor mei, mai împăunat decât se vede cu ochiul, răspândind tot lungul anului din cădelnița teilor aburul care alungă necurățeniile, deschis de Dunăre către dincolo de baierile lumii cunoscute, locuit de oameni cărora, de pe faleză, le e destul să-și proptească privirea în ghemurile de ceață roză sau vânătă, după soare, a munților Măcinului ca să simtă mușuroiul milioanelor de ani curgând prin sângele lor către alte multe milioane.

Continuare din numerele anterioare

[1] *Evenția Mihăescu, tratatul dumneaei de călătorie exotică la ceasul nunții sale dintr-un secol revolut*, Bucureşti, Editura Muzeului Literaturii Române, 2015.

BIBLIORAFT

Patrel BERCEANU
Șase feluri de frică, șapte feluri de curaj
Prefață de Paul ARETZU
Postfață de Nicolae COANDE
Craiova, *Aius*, 2019

Victor BEJAN
Iașul – memoria vie a celor trei Uniri
Iași, *Vasiliana '98*, 2019

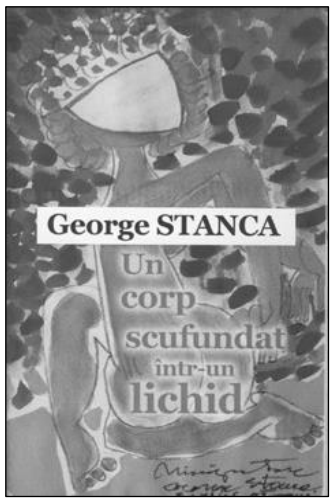

George STANCA
Un corp scufundat într-un lichid
București, *Semne*, 2017

ars
amica
nostra

Andrei-Alecsandru PANTEA

Născut la 25.07.1992.

Absolvent licență în Grafică Publicitară (2011/2014) – Facultatea de Arte Vizuale și Design, Universitatea de Arte „George Enescu” din Iași.

Burse de studii Erasmus în Spania și Portugalia.

Doctorand al Școlii Doctorale U.N.A.G.E. Iași, domeniul Arte Vizuale.

Asistent colaborator al Universitatea Națională de Arte „George Enescu”.

Membru stagiar al UAP Iași.

Mai multe prezențe cu expoziții personale și în străinătate; distins cu semnificative premii.

Jungla semantică

Diazepam I – Colaj digital – print pe pânză – 100x100

Sărbătoare – Tehnică experimentală 100x50

Indecizie III – Tehnică mixtă – 56x76

Memorii – carte de artist – tiraj multiplu

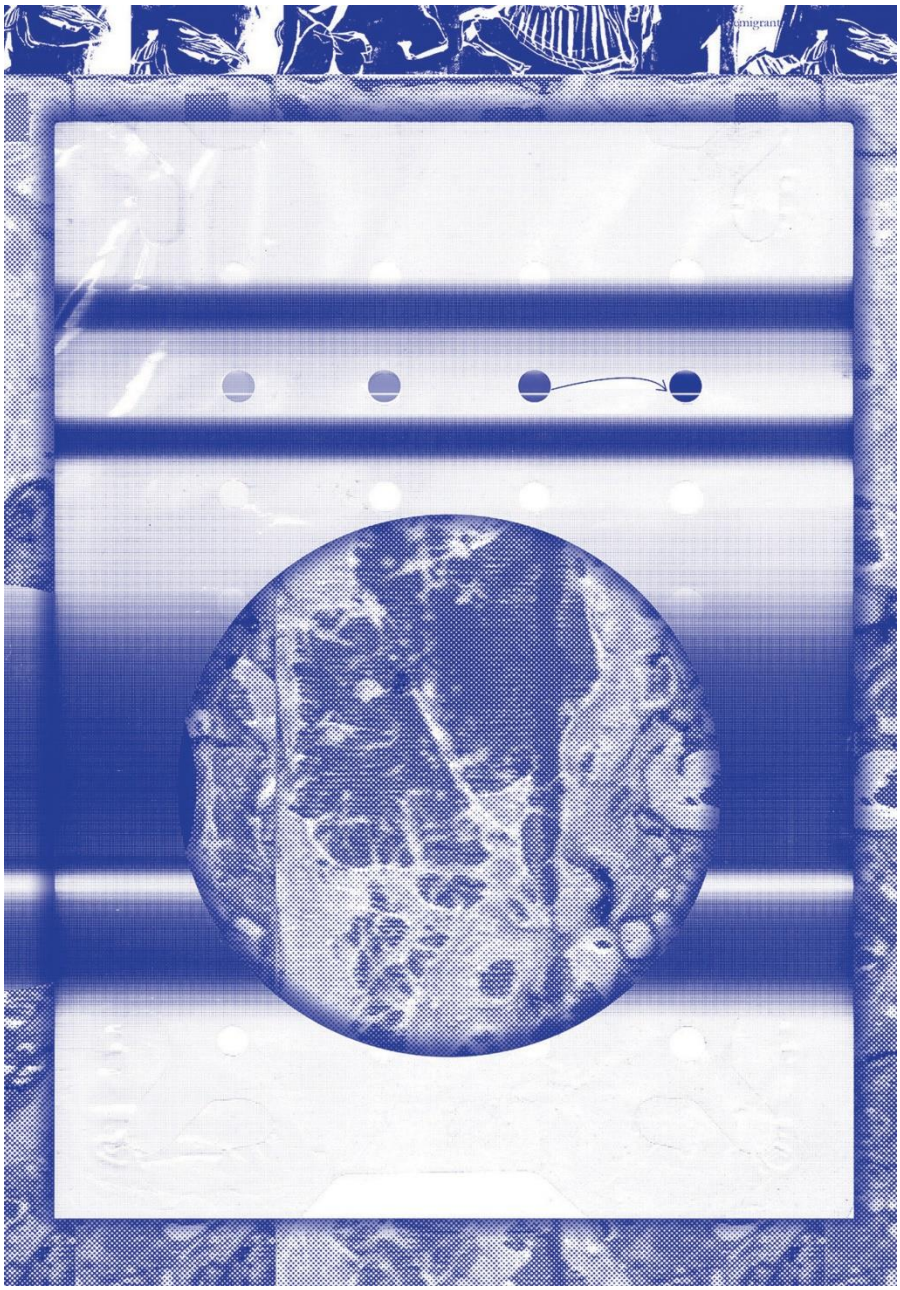

Emigrant (din seria A-Z) – cianotipie – 50x70

Discursul artistic propus de Andrei-Alecsandru PANTEA se conturează discret prin intermediul unor procese ce explorează materialitatea construcției vizuale deseori în detrimentul unei reprezentări vizuale precis definite. Cu toate că se pot încadra în sens larg în categoria graficii experimentale, obiectele pe care acesta le expune poartă cu ele urmele proceselor multiple prin intermediul cărora au fost produse, încorporând obiecte ready-made, fragmente de scrisori, hârtie produsă manual sau experimente de imprimare.

Melanjul de medii nu este însă un scop în sine, și, în pofida tactilității pronunțate, ce ar putea evoca discuțiile despre teoria lucrurilor (Brown) sau ontologia orientată spre obiect și principiile materialismului speculativ (susținute de filosofi precum Graham Harmann sau Bruno Latour), lucrările expuse nu sunt lipsite de afectivitate. Dimpotrivă, ele pot fi cu ușurință asociate și teoriilor contemporane ale afectului, pentru care afectivitatea nu reprezintă o serie de sentimente personale, ci efecte temporare ale fluxului social și comunicațional articulate la nivelul corporalității și capabile de a acționa social.

Cristian NAE

comentarii
recenzii
cronici

Anastasia DUMITRU

ŞERBAN CIOCULESCU – ÎNTRE AMINTIRI ŞI AMNEZIE

Caragialeologul Şerban Cioculescu (7 septembrie 1902 – 25 iunie 1988) autorul volumelor *Corespondența dintre I.L. Caragiale și Paul Zarifopol; Viața lui Ion Luca Caragiale, Caragialiana* şi al altor cărţi de critică *Aspecte lirice contemporane, Introducere în poezia lui Tudor Arghezi, Dimitrie Anghel. Viața și opera, Documente inedite, Aspecte literare contemporane, Argheziana, Varietăți critice, Medalioane francize, Prozatori români, Poeți români, Itinerar critic*, vol. I-V etc., şi-a publicat în 1973 *Amintirile*. Şerban Cioculescu îşi începe memoriile în 1972, sub forma unor articole separate, în care îşi evocă anii copilăriei şi ai uceniciei, precum şi activitatea literară, reuşind să creeze pagini de istorie literară, să refacă portretele unor profesori sau ale unor scriitori reprezentativi, personalităţi surprinse în situaţii-limită, care dau dovada adevăratei tării de caracter. Nicolae Manolescu observa schimbarea de ton a *Amintirilor* lui Şerban Cioculescu, „Cele mai literare (totuşi!) pagini sunt despre copilărie şi despre oraşul în care a trăit-o, Turnu-Severin, mişcate de o vibraţie lirică repede retractată, care nu se va regăsi mai târziu, când tonul va fi rezervat, chiar sec, deşi mereu plin de simpatie, cursiv, amuzant, neocolind anecdota ori vorba de duh memorată scrupulos. Anii recenţi nu trezesc niciun ecou, memoria fiind, la bătrâneţe, când Cioculescu i se încredinţează, dismnezică… E, în ele, o întreagă lume, azi dispărută, nu lipsită de farmec…”[1]

Amintirile debutează cu dorinţa autorului de a evada din cotidianul trepidant pentru a avea răgazul memoriei, tihna necesară reconstituirii fragmentelor de anotimpuri şi regăsiri amintirilor totale: „Mi-aş dori o chilie goală, cu un scaun şi o masă rustică, să mă pot aduna, să-mi recapitulez viaţa şi sa-mi închei socotelile, în pragul vârstei de 70 de

ani. Dar nu e cu putinţă. Am un program zilnic de îndeplinit. Mă aşteaptă soroacele de tot felul, trăiesc coşmarul fiecărui termen ce mi-am luat singur, nebănuind că ele se strâng în jurul meu, mă leagă fedeleş şi nu mă lasă în voia visării şi a hoinărelii. Dacă aş fi liber, cum mi-aş mai lua lumea în cap!”[2] Memorialistul îşi exprimă regretul că nu are timp să pornească în căutarea vechiului Bucureşti, a mahalalelor cu grădini, să-şi încetinească pasul pentru a se trezi la altă vârstă, cronotopul având alte valenţe, când în locul luminii electrice, erau felinare, în locul apei, erau sacagii, în locul blocurilor, erau casele pline de farmecul poveştilor. Demolarea vechilor case a însemnat şi pierderea copilăriei de basm. Omul matur şi-l aminteşte pe copilul ruşinos, rămas orfan de ambii părinţi, nevoit să stea la internat. Încercând să-şi evoce părinţi, recunoaşte că este greu să te obiectivezi „când scrii despre fiinţele care ţi-au dăruit viaţa, ţi-au dat întâia creştere şi au pierit înainte de vreme… A-ţi aduna amintirile ca să încerci a învia chipul mamei este însă mult mai greu, mai ales când eşti stăpânit faţă de ea de un acut sentiment al vinovăţiei”.[3] Cu toate că mărturiseşte că are puţine amintiri din copilărie, nu a uitat că primele clişee din trecut stau sub semnul olfactivului şi al gastronomicului – re-

[1] *Istoria*…, p. 819.

[2] *Amintiri,* Bucureşti, Editura Eminescu, 1981, p. 9.

[3] *Ibidem,* p. 20.

pulsia de untura de peşte şi de mâncarea de carne de vacă cu prune – şi sub semnul auditivului – ţârâitul greierilor, care punea capăt singurătăţii şi noţiunii timpului. După moartea părinţilor, Şerban Cioculescu şi fratele său se mută la Turnu Severin. Se destăinuie că de atunci a prins ură de mistici, de tracomani şi de discipolii lui Vasile Pârvan. Turnu Severin din deceniul întâi al secolului trecut, un oraş cu încărcătură istorică şi legendară, se aseamănă cu Bucureştiul aceluiaşi timp, când lampagiii îi dădeau o fizionomie provincială. Memorialistul evocă oamenii de altădată, atmosfera liceală, în care se făcea şcoală adevărată, cu profesori autoritari, unii bine pregătiţi ca D. Horvat, Ş. Nanul, V. Vicol, elev al lui Ovid Densusianu etc., care îi învăţau să nu renunţe la idealuri, fiindcă renunţarea la ideal înseamnă sinucidere. Profesorii îi încurajau şi le cultivau elevilor sentimente patriotice, îndemnându-i pe discipoli să lupte pentru unificarea naţională a României. „D. Horvat a trăit ziua cea mare, de la 1 decembrie 1918. Atunci a putut spune, ca în Scripturi: „Sloboade, Doamne, pe robul tău, că văzură ochii mei minunea ta". Lui Dimitrie Horvat îi datorez mâna părintească (spirituală) pe care mi-a întins-o, după ce rămăsesem sărac de amândoi părinţii. Mi-am plătit în parte datoria de recunoştinţă prin necrologul pe care i l-am închinat în *Neamul românesc*."[4] Datorită unor astfel de profesori, Severinul a dat culturii noastre pe „cea mai rafinată intelectuală din câte avem, pe doamna Alice Voinescu". Matei Călinescu avea să evoce mai târziu mediul intelectual al acestui oraş vechi, mângâiat de apele Dunării. Erau şi profesori de tipul „pedagogului de şcoală nouă", care l-au inspirat pe I.L. Caragiale, devenind ţinta satirei dramaturgului. Șerban Cioculescu nu îl poate uita pe directorul liceului care era convins că „bătaia e ruptă din rai", însă elevii aveau să poarte toată viaţa rănile în suflet, ca un stigmat şi regret al afectării demnităţii lor. Liceanul îşi descrie experienţa melomană, primirea în corul şcolii, repertoriul, precum şi lecturile variate, mai ales din literatura franceză, romane citite pretutindeni, inclusiv în timpul orelor de chimie, când nu putea să-şi abandoneze eroii preferaţi. La liceu, trăieşte exaltări adolescentine, cunoaşte o lume nouă, fiind preocupat de înţelegerea societăţii, de găsirea diferenţei dintre aparenţă şi esenţă: „În timpul copilăriei şi adolescenţei mele, moralismul era de bună seamă unul din aspectele dominante ale societăţii burgheze: ipocrizia care nu se impusese numai în Anglia, cu vestitul ei cant. Pretutindeni, în structura etică a societăţilor burgheze, buna-cuviinţa şi moralitatea erau o faţadă care ascundea dosul decorului."[5] El constată că dincolo de fastul curţilor imperiale şi regale, se ascunde o lume a instinctelor joase şi a plăcerilor vulgare, de aceea memorialistul preferă să refacă toposul paradiziac şi inocent al grădinilor copilăriei, reconstituind o veritabilă pagină de proză lirică: „Paradis pierdut al copilăriei mele, gradină din vis, coborâtă pe pământ, tu mi-ai îndulcit copilăria de orfan sensibil şi oropsit, tu mi-ai păstrat voioşia înnăscută, tu m-ai învăţat să tac, să visez, să sper, tu mi-ai alinat lacrimile şi mi-ai întărit cugetul, pavilionul tău mi-a adăpostit primele lecturi libere, mi-a deschis zările îndepărtatului Western, cu poveştile lui Karl May, cu epopeea Nibelungilor, cu miturile Heladei şi ale miezenopţii neguroase, tu mi-ai înlesnit evadările şi învăţăturile vieţii, tu ai rodit în mine sămânţa tenace, dacă nu şi foarte de soi, din care au răsărit voinţă, simţire şi înţelegere. Paradis pierdut…, ţi-am furat din văzduhul tău mireasma şi polenul, care mă doftoricesc şi astăzi cu farmacopeea lor secretă." Va lăsa Severinul, oraşul „minunat al armoniei", pentru a urma Universitatea din București între 1926 şi 1928, studii de filologie romanică la Paris. Din 1924 şi până în 1946 este profesor secundar la liceul din Găești; obține doctoratul în 1945 cu o teză intitulată *Dimitrie Anghel, viața și opera.* În anii studenţiei, fiind mânat de „demonul contradicţiei", participă la cenaclurile literare. Nu este uitată lecţia lui Mihail Dragomirescu, profesor care îi îndemna la relectura capodoperelor pentru a le înţelege esenţa şi a putea emite o judecată de valoare corectă. Sunt evocaţi toţi profesorii universitari, care animau atmosfera studenţească. După absolvire, este chemat să aleagă un post de profesor, optând pentru liceul din Găești, unde îl are coleg pe Vladimir Streinu, cu care va iniția, în 1928, revista locală *Kalende*, ducând împreună marile bătălii culturale din anii 30 (ei vor alcătui, alături de Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne,* 1944). Şi-l aminteşte pe Streinu, căruia îi spunea Făt-Frumos din Teiu (Teiu-Argeş, satul său natal) ori „Cloşca cu puii de aur a Poeziei", având o fire complexă şi aparent contradictorie, un solitar, neîmpăcat cu semenii săi, „uneori chiar nesuferit, distant şi dispreţuitor", care cultiva controversele literare şi estetice nu doar la seminariile lui Mihail Dragomirescu, ci şi la Institutul de Literatură ori la cenaclurile literare.

Debutatul publicistic este datorat lui N.D. Cocea, care a ctitorit *Facla literară*, unde a fost cronicar literar, recunoscând că la cei 20-21 de ani era „teribil de negativist". În 1923, a urmat *Săptămâna* lui Camil Petrescu, încredinţându-i-se rubrica per-

[4] *Ibidem,* p. 100.

[5] *Ibidem,* p. 26.

manentă *Cărţile*. Aflăm că „megalomanul" Camil Petrescu a strâns 112 colaboratori pentru debutul revistei. Șerban Cioculescu inserează multe dedicaţii scrise de Camil, apreciind prietenia lor. Dintre personalităţile evocate, un loc aparte îl au „marii seniori ai literelor române moderne": profesorul Nicolae Iorga, Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu, Hortensia Papadat-Bengescu şi Eugen Lovinescu. Deşi nu a fost un „sburătorist", a participat la cenaclu unde scriitorii veneau să-şi citească versurile şi proza. Aflăm că lui Eugen Lovinescu nu-i plăcea să i se rostească prenumele şi de aceea iscălea cu iniţiala E. Lovinescu. Fiind întrebat de ce are această repulsie faţă de numele lui de botez, Lovinescu a precizat: „Eu, geniu!", mărturisind că Mihail Sadoveanu îi spunea „Coane Evghenie". „Era, într-adevăr, un evghenist, un domn. Ştia să primească şi să se poarte ca un «boier», în sensul optim ai cuvântului, să-şi stăpânească impulsurile şi să-şi păstreze surâsul, chiar când avea de a face cu literaţi fără «cei şapte ani de acasă»."[6] Apreciază contribuţia mentorului la promovarea tinerelor talente. Aflat în proximitatea lovinescianismului, Șerban Cioculescu s-a afirmat ca unul dintre cei mai inteligenți și mai temuți cronicari literari moderni din România interbelică, foarte activ în principalele ei publicații. Se autocaracterizează drept un cronicar chițibușar și veninos, care a combinat impresionismul cu critica istorică venită pe filiera lui Sainte-Beuve. Din *Amintirile* lui Ş. Cioculescu, aflăm despre drama lui Lovinescu, autor rodnic, care nu accepta inevitabila bătrâneţe, fiind speriat de operaţii şi mai ales de moarte. Este descris sfârşitul criticului, care vedea întunericul, deşi era o dimineaţă însorită: „Afară era lumină orbitoare, dar zăbranicul morţii începuse să cadă peste ochii celui ce până în ajun citise şi ţinuse tocul în mână, credincios regulei: *nulla dies sine linea*. După o scurtă agonie, se stinse fără dureri. Moartea a fost pentru marele nedreptăţit, pentru ostracizatul înaltelor foruri culturale, mai clementă decât viaţa. După ultimele lui dorinţe, a fost incinerat în sunetul *Eroicei* lui Beethoven. Thanatofilul, care-şi romanţase tinereţea bântuită de ftizie în *Bizu*, sfârşea într-o apoteoză a creaţiei, deoarece nicicând nu lucrase cu atâta fervoare ca în anii din urmă, care i-au mistuit trupul, fără să-i vateme strălucirea minţii şi puterea de muncă… Murise în deplina conştiinţă a talentului său."[7]

Memoriile lui Şerban Cioculescu ne ajută să înţelegem preocupările criticului, pasiunea detaliului, dar şi deschiderile spre exegeza operei lui Caragiale, Arghezi, Dimitrie Anghel, Ion Vinea. Caragialiana este o epopeea continuă, cu cercetări ale familiei dramaturgului, cu ostilitatea împotriva lui Mateiu. Memorialistul recunoaşte că nu a agreat iraționalismul și „trăirismul", dar l-a prețuit pe Mircea Eliade (care i-a dedicat *Întoarcerea din rai* și *Huliganii*). Cititorii *Amintirilor* află amănunte despre activitatea literară a lui Pompiliu Constantinescu, Tudor Şoimaru, Păstorel şi Ionel Teodoreanu, Adrian Maniu, Alexandru Cazaban, Cezar Petrescu, Al. Rosetti, G. Călinescu, Victor Eftimiu, Ion Barbu sau a altor personalităţi care frecventau cenaclurile, teatrele sau cafenelele interbelice. Referindu-se la Liviu Rebreanu, scrie că romancierul era conştient de gloria sa literară, spunându-i memorialistului că nu e cătun în care să nu fi pătruns o carte de-a lui. Șerban Cioculescu apreciază puterea de muncă a celui care „scria greu, numai noaptea, fumând ţigară după ţigară şi bând cafea după cafea, ţinea jurnalul rezultatului cotidian şi când nu reuşise să-şi realizeze cuantumul propus, se mustra amar, cu aceste cuvinte: „prost, lene" sau „infecţie de lene", iar când izbutea să treacă un hop, însemna uşurat: „Uf! am scăpat de pag. blestemată".[8] Mai aflăm că, deşi Rebreanu avea un cult pentru libertatea scrisului şi demnitatea scriitoricească, nu se dădea în lături de la muncile casei, era un veritabil gospodar, „îşi întemeiase la Valea Mare, la câţiva kilometri de Piteşti, o mică reşedinţă de vară, plantase vie, pomi roditori, creştea un porc, ţinea o vacă cu lapte şi un cal de şaretă, nota zilnic cheltuielile". Era un om de o mare generozitate, găsea timp pentru toţi şi pentru activitatea administrativă sau profesională, ca director în minister sau director general al teatrelor, ori ca preşedinte al Societăţii Scriitorilor Români, rezervându-şi orele de noapte pentru scris. Acestea sunt amintirile despre admirabilul mentor care s-a stins prematur. Alte evocări sunt cele care îi creionează chipul moral al titanului N. Iorga sau al matematicianului Dan Barbilian, nelipsit de la *Capşa*, unde îşi pregătea cursurile. Dacă unii scriitori ca: M. Sadoveanu, E. Lovinescu, L. Rebreanu, G. Brăescu, N. Iorga se fereau de a-şi „pierde timpul" la cafenea unde se fuma mult, în anii debutului, Tudor Arghezi era la *Capşa*, apoi poetul s-a dăruit total familiei. Cel mai convins „capşist" rămăsese Ion Barbu, care, în fiecare dimineaţă, îşi făcea un ritual din „filtrul" cafenelei. Scena cafelei contrafăcute ar merita ecranizată: profesorul care intră cu geanta burduşită de cursuri, chelnerul care îi ştia tabietul, scoaterea fişelor de curs; mai ales reclamaţia scrisă în 27 noiembrie 1951, inserată integral în *Amintiri,* preluată din condica restaurantului: „Nu vin la

[6] *Ibidem,* p. 235.
[7] *Ibidem,* p. 44.
[8] *Ibidem,* p. 252. Cf. *Opere*, 9, 1978, p. 629-630.

cafenea nici să fac afaceri, nici să stau de vorbă. Vin să-mi fac munca mea de matematician care are, din păcate, nevoie de excitantul cafelei. Mă costă bani şi sănătate, dar nevoia e imperioasă. Filtrul care mi se serveşte uneori e o contrafacere. Desigur, apa dulceagă şi neagră, ce se aduce sub acest nume, nu face 200 de lei! Declar că această neregulă aplicată mie, pentru care cafeneaua e un fel de cabinet de lucru, înseamnă pur şi simplu *sabotagiu*. Lucrez în cadrul planului cincinal la un tratat de matematice (şi în calitate de scriitor, la o traducere din Shakespeare). Fac vinovaţi pe funcţionarii puţin scrupuloşi, care falsifică filtrul, de întârzierea muncii mele", semnat D. Barbilian (scriitorul Ion Barbu), profesor la Universitatea *C.I. Parhon*, membru al Uniunii Scriitorilor din R.P.R."[9] Şerban Cioculescu a demonstrat că pentru autorul *Jocului secund*, *Capşa*, cu mediul liniştit al dimineţii, devenise un loc al reculegerii şi al creaţiei. Aflăm că la moartea poetului, în august 1961, au fost doar doi scriitori: Cioculescu şi Al. Rosetti. Soţia sa, Gerda Barbilian, i-a dedicat o carte de memorii soţului, apărută în 1975, confirmând că, după 1930, el se va dedica numai matematicilor.

Sunt evocaţi şi reprezentanţii *Gândirii*, A. Maniu, D. Pillat, L. Blaga. Poetul luminii plăcea tuturor printr-un fel de ingenuitate care-l singulariza. Cel care era „mut ca o lebădă" participa la discuţie numai când se punea o problemă de filosofie sau când i se cerea părerea. „Atunci răspundea pe larg, expozitiv, ca la catedra de filosofie a culturii, de la Cluj, care i se crease într-un târziu, după ce, în tinereţe, îi fusese refuzată", ne aminteşte memorialistul despre poetul care a funcţionat peste cincisprezece ani în diplomaţie ca ataşat cultural şi ministru plenipotenţiar, având timp să răspundă cu mare punctualitate tuturor celor care îi scriau. Filosoful nu înţelegea de ce era prea „nemotivată tăcerea" ce stăpânea în preajma ultimelor sale lucrări, de aceea a apreciat recenzia lui Ş. Cioculescu realizată în urma lecturării volumului *Cunoaşterea luciferică*. „Deşi poezia lui punea problema transcendenţei, se simţea în ea un fond local, imanent, seva rustică viguroasă a inspiraţiei transilvane de totdeauna", susţine criticul. Mai aflăm că Blaga se mândrea cu data lui de naştere, 9 mai, care coincidea cu ziua Victoriei împotriva fascismului. Prietenul îi împărtăşea proiectele vaste precum şi realizările, creând într-un ritm impresionant. Memorialistul afirmă că „Lucian Braga n-a fost numai un foarte mare scriitor. La el puterea de muncă era la înălţimea geniului său creator."[10] Un loc aparte este rezervat lui Cezar Petrescu, întemeietorul clujean al *Gândirii,* reprezentantul „generaţiei de sacrificiu", cum îşi spuneau demobilizaţii războiului de întregire. Criticul remarcă rolul romanului *Întunecare* şi al *Scrisorilor unui răzeş,* cu aceeaşi unitate tematică referitoare la superioritatea etnică a satului, vatră a naţionalităţii, ameninţată de „vânzoleala vieţii citadine." Cioculescu sesizează marea bătălie dintre tradiţie şi inovaţie prezentă în toate romanele lui Cezar Petrescu, identificând blestemul societăţilor moderne în care banul porunceşte, taie şi spânzură. El reface atmosfera intelectuală a gândiristului: bibliotecă vastă, din care locul întâi îl ocupau romanele. „Era şi cel mai informat dintre romancierii noştri. Ar fi putut să-ţi vorbească ceasuri întregi despre confraţii lui din literatura universală: Tolstoi şi Dostoievski, Marcel Proust… A încercat să stabilească analogiile dintre schiţele şi «momentele» lui Caragiale şi opera lui Cehov, analogii pe care le socotea, «nenumărate» şi izbitoare… datorate unor analogii de condiţii sociale şi istorice… Literatura lui Cezar Petrescu este, desigur, documentarul cel mai însemnat pentru epoca dintre cele două războaie".[11]

În *Cenacle de ieri şi de astăzi* reia însemnările privind rolul *Junimii,* apreciind contribuţia de netăgăduit a lui Titu Maiorescu. „Scriitorii treceau prin furcile caudine ale celei mai libere critici ce a domnit vreodată într-o asemenea comunitate. Când lectura devenea plicticoasă, membrii aruncau cu perinile de pe canapele şi strigau pe nemţeşte «faul» (clocit, stricat)… Cercul *Junimii* nu era închis. Deviza lui suna astfel: «Intră cine vrea, rămâne cine poate»… Însuşi Eminescu se supunea de bună voie tuturor observaţiilor eventuale, menite să-i îmbunătăţească încercările (care nu mai erau, în 1870, acelea ale unui debutant)… Domnea, aşadar, concepţia perfectibilităţii unui text, în cazul că era acceptabil, însă nu desăvârşit. Noţiunea de perfecţiune era una înalt didactică, de străveche existenţă estetică".[12] Pe lângă cenaclurile *Junimea* şi *Sburătorul,* este evocată şi *Flacăra* lui A. Păunescu, unde s-au lansat multe talente. Pagini excepţionale sunt dedicate şi limbii latine, file pe care ar trebui să le citească mai marii noştri din ministerul educaţiei care au dat ordin să fie excluse orele de latină din şcoli. „Prin limbile surori ale mai multor popoare, rostite astăzi de sute de milioane de fraţi, ea stă mărturie a permanenţei, peste milenii, a mesajului unui mare popor din antichitate, viteaz ca nici unul alt în timp de război, incomparabil constructor şi civilizator în epocile de pace,

[9] *Amintiri,* 300-301.
[10] *Ibidem,* p. 432.
[11] *Ibidem,* p. 330.
[12] *Ibidem,* p. 388-389.

de *pax romana*… Şcoala romană a fost şi rămâne un model de disciplină a gândirii, a rostirii şi a comportării corecte în familie şi în societate. Instrumentul gândirii, limba, strălucea şi străluceşte încă prin claritate, precizie şi conciziune… Spiritul de măsură, înnăscut poporului roman, se face simţit în limba lui",[13] afirmă romanistul care apreciază rolul latinei în Renaşterea noastră, în scrierea cronicarilor şi în comunicarea din Evul Mediu a tuturor cărturarilor europeni, laici sau clerici. „Laudă şi profesorilor care vor pregăti noile generaţii în cunoaşterea limbii strămoşeşti, a virtuţilor ei expresive, umane şi sociale", concluzionează profesorul. *Amintirile* se încheie cu discursul rostit în aula Academiei, prilej de a sintetiza activitatea de critic din cei aproximativ cincizeci de ani, din care aflăm care sunt calităţile unui adevărat critic: obiectivitatea judecăţii, combaterea veleităţii, profunda cultură, incoruptibilitatea, cunoaşterea tuturor virtuţilor secrete ale cuvântului, limpezimea scrisului, conform tradiţiei marilor noştri clasici (după cum ar fi spus Caragiale: «vorba pe d-asupra limpede, dar adâncă la înţeles»), dorinţa de a promova cultura literară adevărată, necesară „patrimoniului tuturor".

Memoriile lui Şerban Cioculescu, scrise la 70 de ani, încadrate „între amintiri şi amnezie", reuşesc să refacă atmosfera literară interbelică şi postbelică, să aducă în prim-plan scriitorii care frecventau cenacluri ori cafenele literare, să prezinte rolul *Capşei* în viaţa elitei. „Omul este un animal care-şi aduce aminte. Pe măsura structurii sale somatice, îşi aminteşte mai ales ceea ce-i convine sau, dimpotrivă, e chinuit de conştiinţa sa cea rea, care-i aduce stăruitor la suprafaţă un trecut de neizbutiri şi de greşeli, avivându-i mereu regretele. Aşadar, memoria însumează, la naturile omeneşti fericite, un imens capital de uitări involuntare... Nu există, desigur, memorie totală, în al cărei orizont să se păstreze tot ce am trăit, am văzut, am citit…", consideră cel care se gândeşte atât la amnezia totală, cât şi la memoria involuntară a lui Marcel Proust, căutând valenţele morale şi estetice ale trecutului. *Amintirile* lui Şerban Cioculescu constituie o bogată sursă de documentare pentru a înţelege peste cinci decenii de istorie literară şi de a reface chipurile spirituale şi fizice ale unor personalităţi care au marcat viaţa culturală românească. Deşi memorialistul precizează că este incapabil de a scrie un bildungsroman, el reuşeşte să radiografieze o societate dispărută. Mărturiile lui Şerban Cioculescu sunt necesare atât criticilor şi istoricilor literari, cât şi publicului larg, interesat de reconstituirea unei lumi apuse, dar fascinante.

[13] *Ibidem,* p. 440.

FRAGMENTARIUMUL LUI ALEXANDRU GEORGE

Istoricul și criticul literar Alexandru George (6 aprilie 1930 – 28 septembrie 2012) a debutat în 1969, cu povestirea *Nocturnă*, tipărită în *Luceafărul*, iar editorial în 1970, cu volumul de povestiri *Simple întâmplări cu sensul la urmă* și cu eseul *Marele Alpha*, dedicate operei argheziene. Printre cărţile de proză se numără: *Clepsidra cu venin*, 1971, *Petreceri cu gândul și inducții sentimentale*, 1986, *Pașii unui fantasticist. Povestiri*, 2009, *Dimineața devreme*, 1987, *Seara târziu*, 1988, *Într-o dimineață de toamnă. Cinci sau chiar șase personaje în jurul unui autor*, 1989, *Oameni și umbre, glasuri, tăceri*, 2003, *Simplex*, 2008 şi volumele de publicistică: *Capricii și treceri cu gândul prin spații*, 1994, *Pro libertate*, 1999, *În treacăt, văzând, reflectând*, 2001, *Constatări în curs și la fine*, 2002, *Litere și clipe* şi studiile critice: *Marele Alfa, eseu critic despre opera lui Tudor Arghezi*, 1970, *Semne și repere*, 1971, *În jurul lui Lovinescu*, 1975, *Mateiu I. Caragiale*, 1981, *La sfârșitul lecturii*, I-III, 1973-1980, *Caragiale*, 1996. Despre cel preocupat de „adevărul criticii", Nicolae Manolescu va scrie că are „nu numai mania contrazicerii opiniei curente, dar şi pe aceea a preciziunii".[14] Nu voi avea în vizor toate romanele pe care acelaşi critic le consideră „decepţionante", ci mă voi opri numai la *Seara târziu*, un roman-jurnal, cu titlul simetric faţă de cel apărut cu un an înainte, *Dimineața devreme*. Dacă în volumul autobiografic din 1987 se referă la copilărie, tema celuilalt o constituie maturitatea.

Însemnările lui Alexandru George, din *Seara târziu,* încep în 24 februarie 1957, când este gata să se mute într-o altă locuinţă şi la un serviciu stabil. După o săptămână de mers la „Oficiu", scrie cu emoţie despre „marele succes" pe care l-a realizat, iar după o jumătate de an, în 13 august, revine la

[14] *Istoria*…, p. 1258.

prezentarea atmosferei de la serviciu, la această „comunitate restrânsă, comprimată, în cele din urmă, meschină," unde înţelege ambiţiile, rivalităţile, urile dintre colegi „pe care te aştepţi să le întâlneşti doar pe planuri sociale mai vaste, cu idealuri mai înalte, cu mize mai mari." „Când m-am angajat aici, m-am bucurat printre altele şi de faptul că mă credeam ferit de marile furtuni, de cataclismele pe care le produc numai uriaşe forţe puse în joc. Credeam că într-un univers mic şi aplatizat nu mai acţionează anumite legi pe care le ştiam… Ei bine, m-am înşelat amarnic. Aceleaşi certuri, rivalităţi, ambiţii feroce se întâlnesc şi la nivelul cel mai meschin pentru un mic plus de salariu, pentru o primă neobişnuită, pentru un titlu care n-are nicio valoare intrinsecă, dar te distinge. Uneori disputele sunt provocate de cauze de-a dreptul comice."[15] Nevoit să lucreze în aceste condiţii, recurge la citit, preocupare care îi dă o stare pozitivă, de euforie chiar, cuprinsă în formula la „maximalizarea vieţii prin lectură". Cărţile constituie pentru naratorul homodiegetic „o consolare, un refugiu, o încercare de a se sustrage realităţilor vieţii". Îşi descrie bucuria cu care citeşte, „aceste bucurii simple, repetabile, sigure, înlocuiesc în viaţa mea iluzia unei mari, posibile, fericiri", precizează el, nedorind să utilizeze cuvântul „fericire". Analizând filosofia lui Blaga, găseşte rădăcinile perspectivei „sofianice", termen dedus pe urmele unor teologi ruşi, din formula arhitectonicii bisericii *Sfânta Sofia* din Constantinopol. Este cucerit de lectura transcendenţei care coboară, însă nu este de acord că teoria blagiană se poate aplica tuturor bisericilor din arealul românesc, ele fiind „mai apropiate de stilul romanic decât de cel al *Sfintei Sofia*" sau bisericilor de lemn din Ardeal şi din Maramureş, dominate de stilul gotic. „Verticalitatea bisericilor maramureşene, extrem de îndrăzneaţă, exprimă cel puţin un avânt la fel de patetic spre cer ca şi goticul cel mai autentic, atestat în Franţa şi, în genere, în ţările din Apusul şi Nordul Europei. «Sofianicul» ar fi de căutat în lumea Mediteranei şi în tot Orientul islamic, – poate şi în ţările limitrofe Serbia, Bulgaria, Albania creştină,"[16] susţine eseistul. Alte gânduri sunt izvorâte din reflecţiile asupra *Jurnalului filosofic* al lui Constantin Noica pe care îl consideră una din lecturile de bază ale vieţii sale, menţionând: „Şi totuşi, acum când îl evoc asemeni unui argument contrar, pentru un anumit tip de literatură, mi se relevă caracterul lui literar, de operă închegată, ceea ce poate să însemne exact opusul felului în care se constituie un jurnal." După ce restituie unui prieten *Oceanografie* de Mircea Eliade, are certitudinea că toate lecturile sunt de reluat. Inserează în jurnalul său chiar şi un întreg poem scris de Vinea, găsit într-o revistă la Biblioteca Academiei, sau comentarii pe marginea monumentalei *Istorii* a lui G. Călinescu.

Pe lângă mulţi autori români, traducătorul este interesat şi de cărţile unor celebri scriitori francezi şi englezi. Reuşeşte să cumpere şi cărţi mai scumpe, eveniment pe care îl numeşte un miracol, o şansă extraordinară, aşa cum s-a întâmplat când a achiziţionat de la Librăria Academiei *Lecţiile de istoria filosofiei* ale lui Hegel, într-o traducere franceză apărută la Gallimard. Cumpărând *Convorbirile lui Goethe cu Eckermann,* scrie în notele de lectură: „nu mă mai satur citindu-le." Cel care nu cunoştea din Goethe decât *Werther,* află cu destulă mirare că autorul a scris *Faust, Poezie şi adevăr.* Recunoaşte că îl apreciază pe Goethe pentru erudiţia sa, având idei despre toate lucrurile din lume şi totuşi „universalismul" lui era al experienţei şi al vieţii nu al unui enciclopedism de cabinet, „mă încântă, mă fascinează, îmi dă sensul adevărat al culturii, pe care eu nu o pot disocia de societate."[17] Mărturiseşte că la Biblioteca Institutului, secţia relaţii culturale cu străinătatea, găseşte cărţile cele mai valoroase: *Doctor Faustus* de Thomas Mann, *Caietele lui Malte Laurids Brigge* de Rilke etc., care îl încurajează să se apuce de scrierea unui roman.

La împlinirea a 26 de ani, Alexandru George nu îşi propune să privească nici în trecut, nici în viitor, nu-şi face proiecte, se lasă în voia sorţii, constatând că viaţa e rezultatul aproape inconştient al unor mărunte şi prea obişnuite fapte de toată ziua, care se aglomerează ca un câştig al vârstei, având impresia unor „realizări" pe care le-ar putea consemna. „Sunt omul cel mai străin din lume de ideea de «obiectiv» precis urmărit; nu sunt omul care să mă gândesc serios la a-şi propune ceva. Dealtminteri nici nu am vreo situaţie sau o profesiune lucrativă, măcar declarabilă dacă nu declarată; nu am sprijinul nimănui şi nu depind de nimeni... Eu trăiesc într-un adevărat gol".[18] La această aniversare, îşi face un bilanţ al lecturilor filosofice, afirmând că nu cunoaşte decât şase filosofi: Platon, Kant, Hegel, Bergson, Husserl şi Scheler, simţindu-se apropiat şi de opera lui Nietzsche, Berdiaev, Ortega Y Gasset, Valéry şi pe Spengler. Dacă în 12 noiembrie, crede că ar putea să scrie chiar în timpul orelor de serviciu, la Oficiu, regretând că nu a înţeles acest lucru încă din pri-

[15] Alexandru George, *Seara târziu*, Bucureşti, Cartea Românească, 1988, p. 41.
[16] *Ibidem,* p. 61.
[17] *Ibidem,* p. 147.
[18] *Ibidem,* p. 258.

mele săptămâni petrecute acolo, unde era destulă linişte şi unde nu îl deranjează nici nu îl vede nimeni, peste un an va preciza că, din cauza rutinei de la birou, va deveni intolerant şi chiar dezagreabil. „Am pierdut deci mai bine de şase luni extrem de preţioase, în care aş fi putut să lucrez în deplină securitate... Aici, cea mai mare crimă pe care o poţi comite este aceea de a fi văzut citind ceva străin de problemele stricte ale serviciului, cu excepţia ziarelor, pe care mulţi le desfac fără nicio jenă încă de la sosirea în birou… Nimeni nu te întreabă şi nici nu e interesat de ceea ce eventual scrii, pentru că nimănui nu-i trece prin minte că vreun funcţionar ar mai avea chef să compună măcar o scrisoare, după ce stă copleşit opt ore, trudind la traduceri",[19] se destăinuie angajatul, care ar putea scrie şi într-o cafenea.

Pe lângă experienţa muncii de slujbaş, a celei de lectură şi de scriere, diaristul îşi împărtăşeşte şi impresiile în urma frecventării muzeelor, cinematografelor, teatrelor sau a cenaclurilor literare. Vizionând expoziţiile Muzeului de Artă de la Palat, scrie „Amestec de impresii contradictorii, satisfacţie pentru unele lucruri văzute, tristeţe, regrete pentru ceea ce ar putea fi, pentru ceea ce ar fi trebuit să fie. Mă gândesc mereu la povestea aceea cu testamentul lui Brâncuşi, pe care până la un punct nu vreau s-o accept; şi asta pentru că mi se pare o monstruozitate, o absurditate rea… Mă întreb totuşi ce i-a blocat lui Călinescu înţelegerea la adresa lui Brâncuşi, o înţelegere pe care chiar şi eu o am într-o formă vagă, intuitivă, deşi nu am văzut decât vreo cinci-şase piese de acesta, şi nu dintre cele mai caracteristice? Educaţia lui, oprită la un anume moment al istoriei artei? Dar această educaţie este oricum superioară celei cu care m-aş putea lăuda (!?) eu, care am înţeles aproape pe nevăzute că Brâncuşi e un mare artist? Pe ce baze şubrede stă orice verdict de ordin estetic, ce greu e să justifici sau să infirmi o afirmaţie de acest ordin! Eu mă felicit cu înţelegerea mea (obscură?) a lui Brâncuşi, fără să mi-o pot demonstra şi deci impune ca pe un adevăr, care, în materie, are valoare doar atunci când încetează de a fi numai al meu".[20] Paginile continuă cu aprofundările esteticului în literatură şi în alte arte, afirmând că sunt multe erori chiar şi în receptarea capodoperelor. Alteori se întreabă dacă există un limbaj universal, o înţelegere universală a gesturilor pe care le facem, care ar duce la buna comunicare a oamenilor de pretutindeni. Consideră că este posibil să ne putem înţelege în anumite împrejurări mai uşor cu un japonez sau cu un locuitor de la antipozi, în timp ce faţă de un om de care te izbeşti toată ziua rămâi complet străin. Analizând sensul libertăţii, porneşte de la *Etica* lui Spinoza a libertăţii în cetate, unde trăieşte după legile obşteşti, însă înţelege că libertatea are semnificaţii diferite. Alexandru George îi evocă pe indigenii nord-americani, sosiţi pentru prima oară într-o metropolă, care se mirau de ce vedeau. „Tuturor acestora din urmă oraşele li se păreau adevărate cuiburi de infern, dar, în primul rând, datorită reglementării circulaţiei pe străzi, pe partea carosabilă, dar şi pe trotuare." Pieilor roşii li se părea de neconceputălibertatea constrânsă a oamenilor care se supuneau de bună voie gesturilor unui agent al poliţiei. „Era pentru ei culmea constrângerii, zăgăzuirea absolută a libertăţii elementare. Pentru ei, libertatea însemna dreptul de a hălădui pe oriunde, de a o lua în orice direcţie, oricând le venea chef, ca nişte bizoni pe un câmp, ca nişte vulturi care nu pot avea în faţa lor niciun obstacol. Pentru ei „yankeii", erau nişte alienaţi, pentru că nici nu-şi mai dădeau seama că îşi pierduseră libertatea."[21]

În 15 februarie, după un an de la începerea jurnalului, Alexandru George regretă că nu scrie constant, întrebându-se: „Nu am avut ce scrie? De fapt, ce este important în viaţa mea? Dacă m-aş rezuma numai la atât, n-aş mai avea ce scrie, nu ar mai merita să-l deschid niciodată, îl ţin pe masa de lucru şi, de multe ori, s-a întâmplat să notez ceva în el doar pentru că hârtia albă, volumul mare erau o provocare. Ce am făcut?... Ce rol joacă aceste goluri în trecutul meu, din moment ce rezultă din nişte omisiuni absolut neintenţionate?"[22] Cu toate greutăţile şi cu toate golurile care intră în categoria nereuşitelor, care capătă sens mai târziu, se gândeşte că continue însemnările, „pentru că scrisul adaugă totdeauna ceva peste nimic." În 27 martie 1958, îşi face un bilanţ şi numără peste 200 de pagini de jurnal, care însă nu îl pot baricada în solitudine. Dacă marii memorialişti şi-au transformat jurnalul în prieteni şi au devenit nişte singuratici, pentru Alexandru George, jurnalul nu este o prioritate: „La el vin din când în când, scriu câte ceva, dar o fac fără nicio atracţie de a sta de vorbă cu cineva. Şi fără ca prin acest act repetat, intrat în obişnuinţă, să dau o justificare exterioară, obiectivă, care să fie altceva decât o consolare, insuportabilei mele singurătăţi".[23] Scrisul îi clarifică relaţiile inter şi intrapersonale, îl ajută să îi înţeleagă pe semeni şi să se descopere pe sine însuşi, partea „străină" a propriului eu care se manifestă în varii

[19] *Ibidem,* p. 72.
[20] *Ibidem,* p. 173.
[21] *Ibidem,* p. 361.
[22] *Ibidem,* p. 111.
[23] *Ibidem,* p. 132.

împrejurări. În 10 iunie, se confesează că o doamnă îi face reproşuri amicale sau eventual materne cu privire la viaţa sedentară pe care o duce scribul, propunându-i să practice sporturi, să facă mişcare în aer liber. „Îi răspund că n-am timp, că totuşi mă plimb în limita timpului liber, că merg pe bicicletă." După două zile, precizează că aceste însemnări nu sunt adresate publicului: „Scriu pentru mine, scriu despre mine, scriu doar pentru un cititor care n-aş putea fi decât eu, acum sau peste zece-douăzeci de ani. Aceasta e formula, cred, a jurnalului, în genere, în tot cazul a jurnalului meu".[24] Citadinul incurabil este avid să descopere oameni, peisaje, case cu noutatea contemplării cerului care e mereu altfel, cu alţi nori şi cu nori de vise care variază. Mergând pe jos spre serviciu, într-o frumoasă zi de septembrie a anului 1958, se gândeşte la „vacanţa", petrecută la Constanţa, pe care o revedea după ce nu mai fusese pe acolo de douăzeci de ani, din copilărie, când vara era dus la mare. În 26 noiembrie, revine la evocarea frumuseţii toamnei ca anotimp al melancoliei, al tristeţii convenţionale: „E anotimpul meu; iarna e prea decisă, prea violentă prea anihilantă. Vara e îngrozitoare în Bucureşti, de-a dreptul; primăvara aproape că nu există în sine, durează doar o clipă, ca un semnal, ca o auroră... Rămâne toamna, care e mereu înşelătoare, indefinibilă, ambiguă şi pe care o iubesc mai mult din clipa în care am găsit-o astfel caracterizată de Remy de Gourmont." Plimbările autumnale sunt prilej nu neapărat de a vedea, ci de a simţi, sentimentul fiind nucleul adevăratei arte. „Păi asta e arta! Ah, dacă aş putea să răspund şi eu după o plimbare mai prelungită că *nu am văzut nimic!* Pot răspunde însă *ce am simţit*. Asta e absolut sigur."[25] Jurnalul-roman nu are multe trimiteri la trecut, ci este axat pe captarea prezentului şi a intertextualităţii. Încercând să-şi examineze stările, în 6 noiembrie, menţionează că a descoperit cauza indispoziţiei sale continue, lipsa de acomodare cu un corp „străin", acesta fiind poate nu numai corpul de bibliotecă primit de la un bun donator, ci şi „străinul" care nu este apt să conducă societatea: „în niciun caz nu şi-a închipuit că o să-mi îngreuieze astfel munca". „Şi totuşi, de când am intrat în posesia biroului, nu-mi găsesc vechea cadenţă, ceva mă stânjeneşte tot timpul, simt că în mecanismul scrisului, care funcţiona destul de bine, ceva nu e în regulă. De fapt, şi în asta constă descoperirea!, nu biroul mă incomodează, ci fotoliul. E un fotoliu amplu, greoi, capitonat cu o piele în stare destul de bună. Dar aşa ceva nu e pentru

Poetul Ioanid ROMANESCU, văzut de Liviu SUHAR

mine; e o mobilă cu pretenţii somptuoase, menită să facă impresie în cabinetul unui om al legii".[26] Autorul este convins că nu se poate scrie „ca lumea stând în acest fotoliu şi folosind biroul în faţa căruia e aşezat." Scriitorului nu i se potriveşte confortul unei canapele, ci „banalul scaun", care îi dă sentimentul unei adevărate eliberări, al unei reintrări în firesc. Reflectând asupra stilului propriu de a scrie, îşi aminteşte de felul agitat al lui Camil Petrescu, despre care îşi închipuie că scria în picioare; în niciun caz nu aşa făceau Sadoveanu sau Rebreanu, Arghezi, Iorga, pe care îi vede stând la masă, într-o poză neclintită, ca nişte contabili, alta decât a lui Proust care scria sigur în pat şi probabil Mateiu Caragiale sau Vinea. După ce lecturează multe opere, înţelege că literatura se naşte din literatură, formulă exact contrarie celei care a stat la baza ideii sale, afirmând că abia după terminarea acestor note, va putea „deveni scriitor", când se va putea verifica în alte interpretări. Lecturile îl ajută să aibă revelaţii, să înţeleagă ecuaţia: conştiinţă = identitate; posesiune = alienare, o idee obsesivă a

[24] *Ibidem,* p. 168.
[25] *Ibidem,* p. 225.
[26] *Ibidem,* p. 214.

jurnalului, întrebare la care a găsit răspuns incluzând o întreagă teorie asupra iubirii şi posesiunii. Impresionează evocarea unei scene din tren în care flirtul şi lectura sunt îmbinate. Chiar dacă nu îi găseşte o profundă semnificaţie, călătorul este fermecat de graţioasa fată, cu ochelari de soare care citea un roman de Jerome K. Jerome, în englezeşte, la fel ca şi memorialistul care lectura *Virginibus puerisque* de Robert-Louis Stevenson. „În clipa în care fata a observat că citesc o carte similară cu a ei, între noi a trecut parcă un curent de contact, nu neapărat de simpatie, ci de *înţelegere,* care ne-a legat invizibil." Problema dialogului, chiar şi invizibil, i se pare extrem de importantă, determinantă pentru ceea ce se numeşte o cultură, de aceea Alexandru George analizează relaţiile de prietenie, schimburile de scrisori dintre artişti care se regăsesc unul pe altul, afirmându-şi personalitatea într-un inteligent raport cu alţii, într-un mediu cultural propice. Autorul recunoaşte că se simte atras de lume, de societate, însă are momente în care se întreabă dacă merită pierderea de vreme. Meditând asupra irosirii timpului ca efect al tinereţii, îl evocă pe Proust pentru care totul a fost risipire până în clipa în care s-a apucat efectiv de lucru, încercând regăsirea de sine în cioburile trecutului. „Oare cum aş putea să ordonez haosul?", este o altă întrebare a scriitorului român care nu mai găseşte sensul unor însemnări sporadice. Meditaţiile lui asupra propriei scrieri continuă. El observă că atunci când citeşte vreun volum de Proust, se duce la *Temps retrouve,* la începutul cărţii, care e mai mult un expozeu de idei, nu la vreunul din episoadele „romaneşti". „Ştiam din capul locului că apucându-mă să ţin un jurnal trădez pe «proustianul» din mine, că fac ceva exact contrariu felului lui de a înţelege arta naraţiunii… cred că la mine, pentru un străin care nu m-ar cunoaşte, adunarea de lucruri seci, chiar nesemnificative, duce în cele din urmă la un dosar de existenţe. E pentru prima oară când mă gândesc la jurnalul ăsta ca la un posibil (pentru cineva) roman."[27] În 14 decembrie, îşi finalizează însemnările meditând asupra valorii extraordinare a timpului, reproşându-şi inabilitatea de a-l folosi cum trebuie. „E seara târziu, sunt foarte obosit, dar după terminarea concertului, m-am gândit poate de aceea să scriu aceste rânduri în grabă, cu un fel de spaimă, sub un fel de somaţie, ca o datorie. Doar atât", sunt ultimele destăinuiri ale memorialistului.

Cele două cărţi ale lui Alexandru George, publicate în 1987 şi 1988, *Dimineaţa devreme* şi *Seara târziu*, pe care le-am încadrat între roman şi jurnal, conţin fragmente din viaţa naratorului autodiegetic, bucăţi, în aparenţă, fără nicio legătură, dar care sunt crâmpeie ce reconstituie destinul zbuciumat al criticului dornic să înţeleagă lumea din jur, dar mai ales lumea lui interioară. Totuşi, memorialistului îi lipseşte profunzimea, având mai mult ochiul unui pictor decât al unui romancier care să capteze materia într-un univers epic bine structurat. Fragmentariumul este redactat în decursul mai multor ani, autorul lor recunoscând că a fost scris în cu totul altă ordine şi că „împărţirea atât de drastică pe capitole s-a făcut ulterior", „organizând, raţionând un material de însemnări şi scene disparate, absolut inform."[28] Însemnările au fost făcute în locuri diferite, în sălile de lectură ale bibliotecilor pe care le frecventa, deoarece „acasă" ar fi putut să fie găsit manuscrisul. Toate aceste simple foi au fost cu greu selectate dintre alte hârtii, ordonate, puse în nişte plicuri mari, retranscrise pe o serie de caiete. Autorului i se pare că a pierdut unul dintre cele douăsprezece caiete, „la un moment dat, am intrat în panică observând că am pierdut unul din plicuri şi totuşi întregul nu se resimţea!" Lipsa de certitudine în legătură cu dispariţia plicului (i se pare că le-a numerotat greşit, sărise din neglijenţă peste numărul patru), este dovada că acest roman este lipsit de un fir epic propriu-zis. Însăilarea despre care scrie memorialistul nu este însă tocmai reuşită, de aceea lipsa de perspectivă a ansamblului şi a pulsului interior se resimte. Cartea *Seara târziu* este scrisă *În treacăt, văzând, reflectând,* ca să citez un alt titlu al prozatorului şi eseistului, preocupat de studiile monografice şi de traduceri. Autorul recunoaşte că „fragmentarismul" acestei cărţi îi convine parcă mai mult decât orice tratat sau expunere sistematică. Aceste secvenţe memorialistice constituie liantul necesar pentru a uni diferite feţe ale personalităţii lui Alexandru George, adverbele *devreme* şi *târziu*, asociate dimineţii şi serii, întregesc chipul autorului preocupat nu doar de o multitudine de aspecte literare, ci şi de îndemnul lăuntric de a căuta cioburile, de a reface mozaicul lecturilor şi al scrisului, reconstituind, în final, „dosarul de existenţe" ale unui singur creator.

[27] *Ibidem,* p. 354.

[28] *Ibidem,* p. 277.

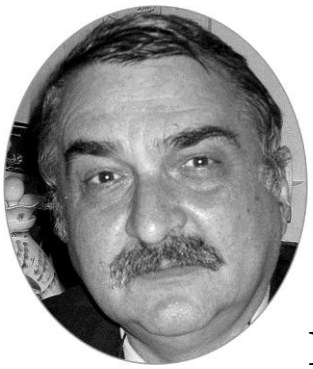

Ioan HOLBAN

PROZA CRITICILOR LITERARI

(Anastasia Dumitru)

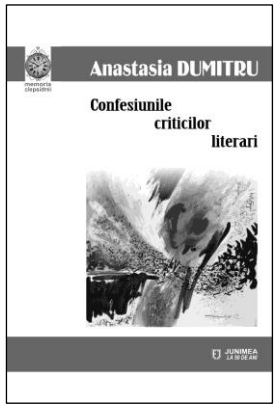

Profesoara Anastasia Dumitru din Constanţa abordează în „Confesiunile criticilor literari" o temă vastă, interesantă, urmărind o serie de autori și texte, începând cu „Jurnalul" lui Titu Maiorescu, până la Daniel Cristea-Enache; ultimul nume din sumar este cel al lui Ioan Pintea, poetul și discipolul lui Nicolae Steinhardt. E bine că „Mic jurnal discontinuu – însemnările unui preot de ţară" şi „Jurnal. Proximități şi mărturisiri" ale lui Ioan Pintea se bucură de atenția Anastasiei Dumitru, care ne avertizează că demersul său nu e unul exhaustiv („Cartea *Confesiunile criticilor literari* nu şi-a propus o abordare exhaustivă a literaturii autoreferențiale scrise de «cititorii de cursă lungă», ci a identificat diacronic numai câteva repere ale literaturii confesive, pornind de la Titu Maiorescu, «părintele diaristicii româneşti», trecând prin universul literar al unor critici care au contribuit la îmbogățirea istoriei genului").

Anastasia Dumitru (îşi) descrie modurile de abordare a *psihobiografiilor* criticilor literari, cum le numește. Două sunt cheile de lectură pe care autoarea le identifică. Iată: „Jurnalul unui critic este un mod de înţelegere a hăţişurilor destinului, de cunoaştere a probelor iniţiatice pe care este nevoit să le îndure. Criticul trăieşte printre şi pentru cărţi, iar când coboară în cetate, devine un inadaptat, de aceea jurnalul îl ajută să-şi clarifice stările confuze, să înţeleagă mediul de viaţă, trăirile şi aspiraţiile celui care se oglindeşte aproape numai în alte conştiințe creative"; „Literatura autoreferențială este tărâmul autenticității în care eul conştient își interoghează inconştientul creativ, văzut ca un arhetip. Marii scriitori, în special, criticii literari, din dorinţa de a fi obiectivi în actul receptării unor opere şi al unor scriitori, se autoexilează, de aceea ei conştientizează drama exilului exterior sau a celui interior, devenind veşnicii pelerini spre lumea din care ştiu că au fost izgoniţi. Ei vor să găsească, asemeni lui Ulise, drumul spre centru, să caute sensul sacrului, calea spre metafizic, pentru a ieși din banalitatea și rutina vieții gri".

Aceste observații judicioase, în fond, ar fi direcţionat analiza jurnalelor şi confesiunilor lui Titu Maiorescu, Eugen Lovinescu, George Călinescu, Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Pericle Martinescu, Ion D. Sîrbu, Nicolae Steinhardt, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Mihai Zamfir, Leo Butnaru, Alex. Ștefănescu, Adrian Marino, Livius Ciocârlie, Valeriu Cristea, Daniel Cristea-Enache, Marin Mincu, Matei Călinescu şi Ioan Pintea spre o explorare în orizontul psihocriticii, criticii arhetipale, psihanalizei. Anastasia Dumitru, însă, optează pentru o a doua cale, aceea a descrierii şi rezumării substanţei confesiunilor criticilor literari: „Am pornit de la premisa că literatura confesivă este complexă şi încă insuficient de bine explorată. Jurnalele, mai ales ale criticilor literari, reflectă o multitudine de probleme, în care vom descoperi şi un alt fel de istorie literară, o dialectică a ideilor. Ziariştii au gândit critic atât propria operă, procesul de scriere şi de receptare, cât şi contextul istoric, transferurile culturale etc."

Aşadar, nimic sau prea puțin despre probele inițiatice, trăirile „inadaptabilului", inconștientul creativ, văzut ca arhetip, exil interior și exil exterior, pelerinajul de pe drumul spre centru, spre metafizic, spargerea banalității și rutinei; analizele Anastasiei Dumitru sunt descrieri, rezumate, fixând un repertoriu al temelor, căutând în literatura subiectivă a criticilor literari o dialectică a idei-

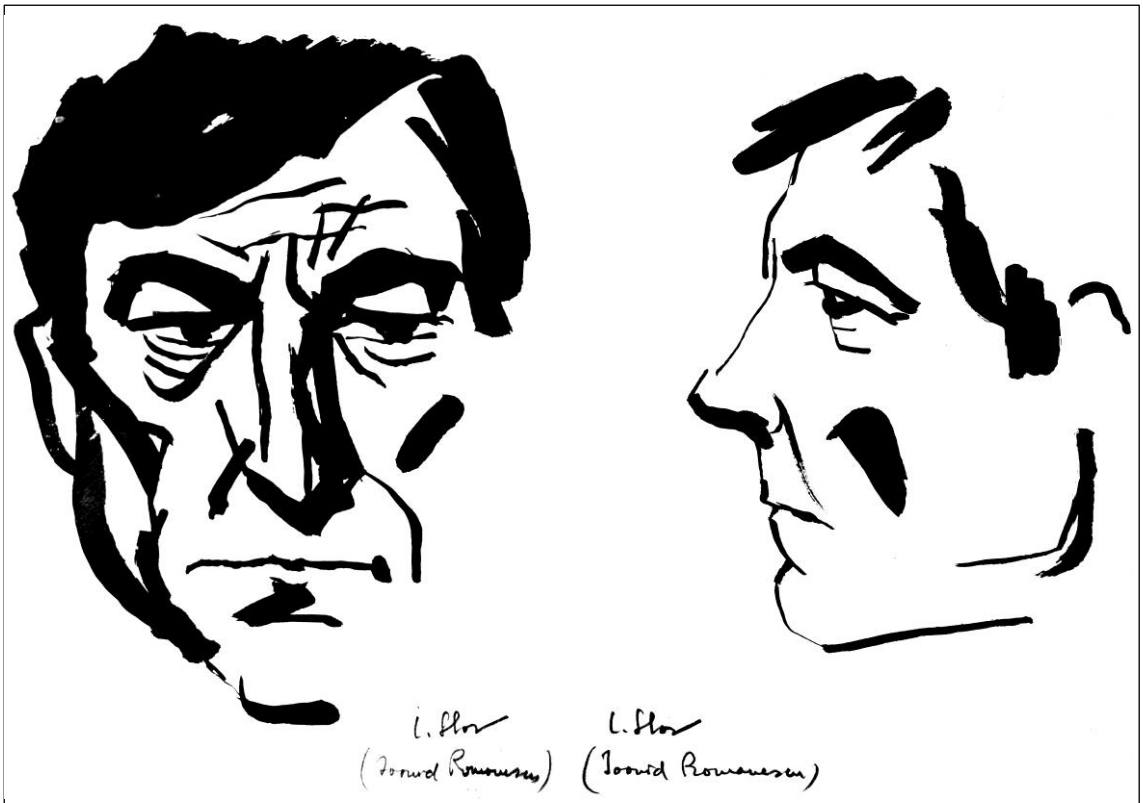

Poetul Ioanid ROMANESCU, văzut de Liviu SUHAR

lor, un alt fel de a scrie istorie literară: autoarea evită portretul interior, *fiinţa* criticului, pentru a se opri la un tablou, oricum aproximativ, al operei prin filtrul confesiunilor. Alegerea poate părea cu atât mai bizară cu cât, încă de la cel dintâi, textele analizate propun „la vedere" semne care trimit spre prima cheie de lectură; astfel, Titu Maiorescu în „Jurnalul" său: „Se vede că acum e timpul când se luptă flăcăul cu bărbatul; ori, ce altceva e-n mine! Când sunt transportat în alte sfere, auzind o muzică de Mozart sau gândindu-mă singur noaptea; când desper cu totul de a-mi face un nume etern; când plâng la tonul cel mai simplu al unei muzice clasice; când râd de certele altora în contra mea, ce să fac! Trebuie să am contraste"; dar nu pe *omul contrastelor* îl are în vedere Anastasia Dumitru, ci, iată, faptul că „Jurnalul" îl ajuta pe mentorul „Junimii" să se salveze de singurătate și să-și mențină echilibrul în nopțile de insomnie cronică".

Altfel, Anastasia Dumitru folosește cu inteligență bibliografia critică, căutând repere în cărţile altor critici, în ceea ce se numeşte *critica criticii*; Gh. Glodeanu e invocat în cazul lui Titu Maiorescu, Ion Simuț, în cel al lui Eugen Lovinescu, pentru ca Eugen Simion să fie pivotul textului despre George Călinescu etc. Sunt și trei excepții între analizele Anastasiei Dumitru; prima, cea mai frapantă, se află în abordarea cărţilor lui Nicolae Manolescu, „Cititul și scrisul" și „Viață și cărți", unde Anastasia Dumitru identifică amintiri „sub semnul vizualului şi logosului" şi, mai ales, simbolistica ascensiunii copilului şi conexiuni surprinzătoare cu primul roman al lui Mircea Eliade: un text în care, în sfârşit, autoarea respiră larg şi răspunde structurii *interioare* a operei analizate. Încercări de ieșire din grila de lectură procustiană a „dialecticii ideilor literare" se găsesc şi în analizele rezervate cărţilor lui Valeriu Cristea şi Matei Călinescu.

Chiar dacă evită portretul interior al criticilor literari, Anastasia Dumitru atinge în „Confesiunile criticilor literari" adevărata țintă pe care şi-a propus-o; „m-am hotărât să scriu acest articol (despre «Critică la persoana întâi» de Nicolae Steinhardt -n.n.) nu doar pentru că elevii nu ştiu aproape nimic despre Steinhardt", spune autoarea: elevii sunt beneficiarii profesoarei, apoi, cei certați cu lectura și, deopotrivă, cei pândiți de „primejdia amneziei" şi de neantizarea în spaţiile virtuale, cei care au înlocuit jurnalul cu „blogul ori Facebook-ul".

À bon entendeur, salut!

Vasile IANCU

PORNIND DE LA DOUĂ URICE INEDITE

(Dumitru Agache)

Istoricul Dumitru Agache a intrat în posesia a două pergamente de o importanță deosebită pentru cunoașterea, și mai profundă, a vieții social-economice, a mentalităților, a relațiilor interumane din așezările Țării Moldovei din Evul de Mijloc. Nu doar din veacul în care au fost emise aceste inedite urice domnești: unul, de către cancelaria lui Ștefan cel Mare, la anul 1502 (7010), martie 14, la curtea voievodală de la Vaslui, celălalt, dat tot la Vaslui, în anul 1546, martie 26, de către fiul marelui voievod, Petru Rareș. Chiar dacă mai toate documentele au caracter preponderent juridic, în sensul în care înțelegem azi termenul *juridic* (de regulă, sunt acte de proprietate, danii), ele ne dezvăluie, la o privire atentă, o parte din existența oamenilor de altădată. Textele sunt scrise în limba oficială a cancelariilor din acele timpuri, slava, firește, traduse acum în română pentru cititorul interesat din zilele noastre. Pornind de la cele două documente unicat, cercetând și alte acte adiacente, contemporane cu textele esențiale, dar și din secolele următoare, Dumitru Agache, în colaborare cu Costel Chiriac, ne oferă un impresionant volum (peste 800 de pagini), în aceeași distinsă colecție – „Historia Magistra Vitae", a Editurii Junimea, Iași, 2017: *Urice inedite de la Ștefan cel Mare și Petru Rareș. Valoare documentară și valențe istorice*. Filiala Iași a Academiei Române, Institutul de Arheologie Iași oferă girul autorității academice. Autorul ține să menționeze și *contribuția substanțială* la alcătuirea lucrării a lui Bogdan Minea.

Cercetătorul aplicat, tenace, pasionat de medievistica românească, îndeosebi, de aceea privind Moldova, studiosul arhivist Dumitru Agache, câteva decenii în șir, la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol", este autorul multor studii și volume în domeniu. Cu ceva timp în urmă, comentam volumul

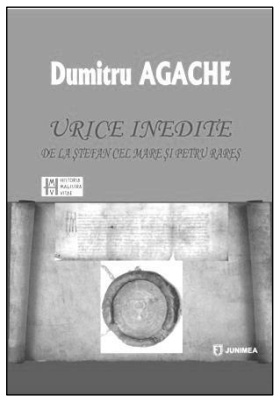

„Hrisoave inedite de la Ștefan cel Mare și destinul unor sate din Moldova" (Junimea, Iași, 2006), oprindu-ne la un aspect ce ține, mai curând, de filologie: farmecul, expresivitatea graiului vechilor documente. Este simptomatic faptul că unul dintre cei mai buni mânuitori ai limbii literare românești, poate, cel mai bun, Mihail Sadoveanu, s-a adăpat, așa zicând, în uriașa sa operă, și din izvoarele cronicilor, din zestrea vechilor hrisoave. Iorgu Iordan, într-un studiu reper vizând limba operei sadoveniene, aprecia că „Nu-i poate sta alături nici chiar Eminescu, cel mai bun cunoscător, până la dânsul, al mijloacelor ei de exprimare". Știm, limba unui neam, evident, și cea literară, este vie, în permanentă înnoire, nu este deloc de prisos, dimpotrivă, să ne aplecăm, măcar și din când în când, asupra acestui patrimoniu de preț: limba *vechilor cazanii*. Vom descoperi dulceața ei. Dacă, bineînțeles, avem organ pentru asta.

Se fac observații interesante, și pe baza altor documente, asupra satelor menționate în cele două urice (aproximativ douăzeci de așezări), asupra proprietăților unor neamuri (de ex. Posadnicii), ale unor familii boierești moldovene, unele, înnemurite cu Cantacuzinii și Brâncovenii din Țara Românească (de ex. Posadnicii și Pereschivii), mană cerească, credem, pentru ipotetici cercetători ai relațiilor dintre cele două state românești de dincoace de Carpați. Ca să subliniem doar un filon al bogăției izvoadelor din această opulentă înfăptuire scriptică.

Să luăm absolut la întâmplare un asemenea act: „Moșiia Prăjeștii i Bârjovenii, care sunt doaăuă sâlești întregi cu doauă iazuri și o moară cu case, heiuri și toată pojâjâie ce este acolo la țin(u)t(ul) Niamțului. Moșia Hărmănești ce după scrisori umblă în șapte bătrâni întregi cu iaz și moară la țin(u)t(ul) Niamțului. Doaăuzeci și șapte pogoane vie lucrătoare, însă doaăsprezăce la Odobești, zăce la Cruce de Sus și cinci lângă Eș(i), pe Valea Nebunii. Casăle din Eș(i) cu tot locul lor cât este îngrădit după scrisori cu toată pojâjâie, cât și doaă casă crâcimă cu pivniță ce ste locul lor din trupul locului casăler". Etc. Din glosar aflăm ce înseamnă *pojâjâie* = toate lucrurile trebuincioase gospodăriei unei case; și *heiuri* = dependințe.

Rigurozitatea cercetătorului este peste tot. Bunăoară, în prezentarea satelor pomenite în urice. În paginile dedicate fiecăruia citim adevărate și insolite micromonografii, datate în secole. Este elocvent, apropo de acribia autorului, că indicele de nume proprii ocupă peste 200 de pagini. Rezumatele traduse în franceză, anexele, fotocopiile unor documente și alte elemente specifice unei întemeieri științifice dau și mai multă greutate întregului.

Mărturia lui Dumitru Agache, coordonatorul acestui valoros „corpus informațional ce însumează 312 acte", din finalul studiului introductiv, confirmă prețul lucrării: „… ne-am străduit să păstrăm un ton echilibrat și să redăm faptele atât cât ne-au îngăduit sursele, evitând a ne hazarda în avansarea unor supoziții și judecăți de valoare fără acoperire documentară".

ÎN SFÂRȘIT, „UNIVERSITATEA CAPTIVĂ" IESE DE SUB TIPAR

(Dănuț Doboș)

Incredibil (pentru perioada postcomunistă, desigur), o lucrare de istoriografie, elaborată în ani de temeinice cercetări arhivistice, care a și fost, în forma sa mai sintetică, teza de doctorat a domnului *Dănuț Doboș*, a ieșit de sub tipar, la Iași, Editura Vasiliana, 2019. Ea poartă un titlu pe cât de sugestiv, pe atât de acoperitor pentru adevărurile din istoria recentă, adevăruri incomode pentru destui istorici: *Universitatea captivă*, 2 volume, însumând aproape 800 de pagini. În primul volum, autorul, un istoric prob și cu o apreciabilă experiență în arhivistică, se ocupă de Universitatea din Iași, în primele decenii de după cel de al Doilea Război Mondial, iar în opul următor, cercetările, concretizate în pagini dense, vizează universitățile din București și Cluj, între anii 1945 și 1964.

De ce am folosit acel cuvânt de început: *incredibil?* Dintr-un motiv pe care îl vom explica, succint, și aici. În referatul la teză, istoricul Dinu C. Giurescu aprecia elogios această contribuție istoriografică și o recomanda pentru *tipărire neîntârziată*. Asta se întâmpla în urmă cu 23 de ani! De atunci, Dănuț Doboș a bătut la ușile mai multor edituri. Fără succes. La un moment dat, a renunțat și s-a consolat cu alte cercetări arhivistice, cu un stagiu de specializare în teologie la Roma. În ziarul „România liberă" din 7 decembrie 1996, publicam articolul „Cine are interes să blocheze publicarea *Universității captive*?" Aduceam, acolo, în discuție câteva obstacole în calea editării acestei cărți și, inevitabil, pomeneam și câțiva protagoniști ai acestor opreliști, sugerând și motivațiile ce i-au animat în lupta cu autorul nostru. De fapt, cu lucrarea sa. Un fapt e cert: în procesul de bolșevizare a învățământului universitar postbelic (și nu numai a acestuia, să ne înțelegem) au fost implicați și universitari (nu doar oficialități de rang înalt în regimul comunist și serviciile de cadre), care și-au văzut amenințate, și prin această lucrare istoriografică, pozițiile, autoritatea profesională. Chiar și după atâta amar de vreme… Unii dintre acești universitari, complici la *epurări,* adesea, plini de zel, alții, conformiști din lașitate, recompensați de regim cu posturi de miniștri, rectori, decani etc., au intrat în mitologia detestabilă a învățământului universitar românesc și nu vor să se știe, public, de acest lucru. Vor să-și conserve, ei și urmașii lor, precum și discipolii lor devotați *cauzei,* locurile pe socluri efemere. Din păcate, în rândul prigonitorilor (președinți de comisii de licențiere, de pensionare forțată, de marginalizare a cadrelor universitare proscrise) s-au numărat și câteva nume de referință în domeniul lor profesional, e drept, intelectuali de stânga înainte de instalarea regimului bolșevic în România, care au virat către comunism fără regrete. Dar arhivele vorbesc. Adevărurile nu pot fi obturate mereu și mereu, iar timpul, vorba marelui prozator, nu mai are răbdare. În altă ordine a gândului, trebuie să ai mare caracter, cu alte cuvinte, să crezi în adevăr, indiferent dacă acesta e dezagreabil pentru tine, ca să recunoști că ai pactizat cu diavolul. Mai confortabil este să te (pre)faci, potrivit unui proverb înțelept, că nici usturoi n-ai mâncat, nici gura nu-ți miroase. Mizezi pe uitare. Să trecem…

După instaurarea guvernului procomunist Groza, *epurările* (sau licențierile) unor cadre universitare pe criterii politice și ideologice a declanșat un proces devastator în învățământul universitar românesc. S-au dat ordine, decrete și legi aberante, culminând cu pseudoreforma învățământului din august 1948 (Decretul nr.175). „Deși valurile de

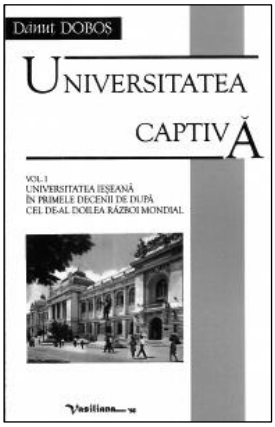

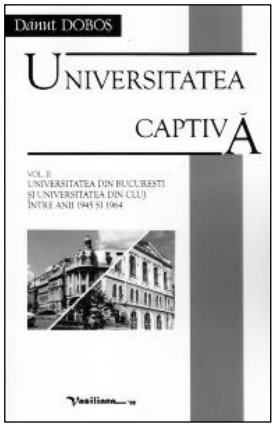

purificări ale învățământului superior din perioada 1944-1948 erau, în mare parte încheiate, guvernul comunist a luat din nou măsuri speciale împotriva eventualilor opozanți ai *reformei*, în special a acelor universitari catalogați în continuare drept *reacționari* și care reprezentau în fapt *garda veche* a Universităților", scrie Dănuț Doboș. Căzuseră sub tăișul necruțător al *epurărilor* zeci de profesori, cei mai mulți, specialiști de marcă în domeniile lor (Radu Vulpe, Petru Caraman, Nicolae Dașcovici, Gheorghe Drăgănescu, Alexandru Boldur, Dumitru Găzdaru, Petre Dragomirescu, Emil Diaconescu, Constantin Angelescu, Ioan Enescu, Mihail Cămăruț, Constantin N. Tomescu etc.), iar sute de studenți au fost exmatriculați pe motive de dosare „necorespunzătoare" (fie că proveneau din familii de foști moșieri, chiaburi, oameni de afaceri, fie că erau suspectați, pe drept sau pe nedrept, că simpatizaseră cu legionarii). Trist și, totodată, blamabil, este că universitari de notorietate în specialitățile lor, precum reputatul lingvist Iorgu Iordan sau matematicianul Al. Myller, rector al Universității ieșene și președinte al Comisiei de epurare, ca să nu mai vorbim de Petre Constantinescu-Iași, profesorul C. Balmuș, cei doi din urmă, plini de ardoare în aplicarea cu asupra de măsură a deciziilor partidului comunist, s-au pus în slujba unor acte detestabile, contribuind la îndepărtarea colegilor lor din *Alma Mater,*la desființarea unor catedre și a Facultății de Teologie. „Cercetând motivațiile care au stat la baza numirii celor trei membri ai Comisiei (Al. Myller, Iorgu Iordan, Andrei Oțetea), un fapt devine evident, remarcă, între altele autorul lucrării. Toți acești universitari cu o prestigioasă activitate științifică și didactică erau cunoscuți pentru manifestările lor anterioare de simpatie față de forțele politice de stânga, social-democrate în speță (A. Oțetea, Al. Myller) și chiar față de cele comuniste (Iorgu Iordan). Partidul Comunist era partidul ministrului Justiției, Lucrețiu Pătrășcanu, cei doi lideri politici fiind, alături de ministrul Informațiilor, Petru Constantinescu-Iași, organizatorii procesului de purificare a administrației publice românești". Patima a mers atât de departe, încât profesorul Al. Țupa (de la Facultatea de Medicină, pe atunci, parte a Universității „Alexandru Ioan Cuza") declara, aproape stupefiat, că rectorul Myller „s-a făcut exponentul doleanțelor forurilor politice extrașcolare și a căutat cu persistență să impună o procedură specială de epurare a Universității din Iași, la care nu a renunțat decât atunci când însuși domnul ministru al Justiției s-a rostit împotrivă…" Același demn profesor de la Medicină îl acuza pe rector că ar fi intenționat să-i aducă pe membrii corpului didactic în fața Comitetului local de Judecată cetățenească (…), neluând în seamă legea care se opunea la aceasta…" Atitudinea demnă, independentă și aproape singulară a profesorului Al. Țupa în Senatul Universității „avea să-l coste funcția de decan al Facultății de Medicină". A urmat, desigur, marginalizarea sa. Studenții care au protestat, solicitând repunerea în drepturi a profesorului lor au avut, la rându-le, de suferit: exmatriculări, sancțiuni administrative, admonestări publice în ședințe bine regizate. „Represiunea antistudențească a fost mai complexă, împotriva studenților fiind îndreptate și contramanifestații muncitorești, astfel că studenții constataseră brusc existența unui nou adversar – muncitorimea ieșeană, manipulată de autoritățile comuniste". Se știe că mișcările studențești din anii 1945-1947, monarhiste și anticomuniste, s-au manifestat cu destulă violență, de pildă, ca în dramatica situație, când studentul Sergiu Iacovlov de la Medicină a fost asasinat. Culmea cinismului, rectorul Al. Myller era nemulțumit de poziția conciliantă – considera el – a ministrului Învățământului Ștefan Voitec căruia îi cerea, într-o scrisoare din 20 iunie 1945: „… vă rog

ca legea epurației să fie aplicată riguros și fără reveniri asupra hotărârilor luate…" Câțiva dintre cei care au pus umărul la epurări, au fost ei înșiși, peste puțină vreme, victime ale acestui proces de comunizare a învățământului (de ex. Andrei Oțetea, acuzat de *împăciuitorism*). Interesant e că la Universitatea din București zelul decidenților din comisiile de epurare a fost ceva mai temperat; bunăoară, cei trei membri ai Comisiei (S. Stoilov, Al. Rosetti și P.P. Stănescu) „au intervenit în favoarea unor colegi propuși spre licențiere, Virgil Nitzulescu și P.P. Panaitescu".

Epurările au continuat mulți ani, cu un vârf de represiune după revoluția maghiară din anul 1956. S-a ajuns până la stadiul când licențierile erau dictate de Comitetul Regional P.M.R. (P.C.R.). În septembrie 1958, ca să oferim doar un argument adus în paginile lucrării de Dănuț Doboș, acest organism de partid comunist a propus înlăturarea din învățământul universitar, din cercetare și din învățământul mediu 80 de cadre didactice „necorespunzătoare", care, în plus, manifestaseră, în diverse ocazii (aici, informatorii și colaboratorii Securității aveau un rol de seamă), „dușmănie față de regimul de democrație populară". În octombrie, același birou regional de partid a propus înlăturarea din învățământ a altor 143 de cadre didactice: *legionari, sioniști, fii de exploatatori*, *chiaburi* etc. Profesorul Vasile Mârza de la Medicină afirma, cu satisfacție, într-o astfel de ședință a biroului județean de partid, că la Filiala Iași a Academiei „ veniseră toți reacționarii, dar care au fost dați afară din învățământ și din cercetare". În acea etapă a noilor epurări, au fost și arestări: Gheorghe Năstase, de la Facultatea de Istorie-Geografie, Bronislav Irion, directorul Bibliotecii Centrale Universitare, mort în închisoarea de la Aiud, Petre Botezatu, de la Filozofie, reținut de Securitate în oct. 1951 și pus în libertate după trei ani. Au fost, între mulți alții, excluși din Universitate fostul rector Leon Baliff, denunțat de Securitate că este de origine franceză (!) și deținător de moșie în județul Roman, Gheorghe Ivănescu și conf. univ. Rodica Ciocan – Ivănescu, Rodica Clopoțel, de la catedra de Istoria Artelor, Valeriu Stoleriu, tânărul asistent Gheorghe Platon, de la Facultatea de Istorie, Haralambie Mihăescu, șef de lucrări la catedra de Limba latină, Ștefan Cuciureanu, lector la Filologie romanică, Const. Sion și Octavian Ionescu, de la Drept, filosoful Vasile Harea, filologul și lingvistul Theofil Simenschy (obligat să se pensioneze), pedagogul Ștefan Bârsănescu etc. De cealaltă parte a baricadei, executanți docili ai ordinelor de partid, s-au situat rectorul Jean Livescu (în raportul său către ministrul Învățământului, Florica Mezincescu, îl caracteriza pe lingvistul Gh. Ivănescu „naționalist șovin", „reacționar antisovietic", aruncat, pur și simplu, pe drumuri, ca și soția lui, Rodica Ciocan Ivănescu), Gheorghe Gheorghiev, secretar al comitetului de partid pe Universitate, Leo Bartfeld, prorector, Janeta Benditer (aceasta și colegul ei Lupu Nathan activau, la un moment dat, la Secția de propagandă și agitație a Comitetului regional de partid Iași) și alții. „Universitatea captivă" detaliază cu date, fapte și nume din incontestabile documente de arhivă.

În concluzie, Dănuț Doboș rostește un adevăr asumat: „Nicio istorie completă serioasă a învățământului universitar nu va putea, de aici înainte, eluda universul celor excluși din Universitate – profesori sau studenți, îndepărtați abuziv prin epurare, comprimare, exmatriculare, arestați sau chiar uciși în închisorile politice comuniste…" La fel de elocvent este și punctul de vedere al istoricului Dumitru Șandru: „Evenimentele din decembrie 1989 au creat posibilități neîngrădite de prezentare în adevărata lumină a perioadei de dictatură comunistă. Aceasta nu înseamnă că acel care se angajează la studiul unor asemenea teme nu se simte blocat de anumite obstacole (…). Se adaugă o ostilitate mai mult sau mai puțin pronunțată din partea unor persoane implicate în evenimentele din trecut, care mai dețin încă suficientă influență în societatea românească de astăzi și care, favorizate de ea, se străduiesc să înrădăcineze în opinia publică ideea că lucrurile ar sta așa cum le-a prezentat istoriografia comunistă (…).

Volumul al II-lea tratează, cum menționam, experiența comunizării Universităților din București și Cluj, cu pagini suculente despre istoriografia celor două instituții de învățământ superior, epurările cadrelor didactice și exmatriculările politice studențești (între anii 1950 și 1959), despre pseudoreforma din anul 1948 și urmările sale nefaste, despre comisiile de epurare și comprimările după criterii ideologice și politice. Un subcapitol aparte este consacrat studenților clujeni în contextul revoluției maghiare din anul 1956. Când tratează subiectul referitor la Universitatea din București, autorul acestei lucrări de referință îl citează frecvent și cu deplină îndreptățire pe istoricul Ovidiu Bazgan, făptuitorul unei micromonografii despre Alma Mater din capitală și a mai multor studii de specialitate. De altfel, subsolurile opului abundă în trimiteri bibliografice, mărturie certă a seriozității cu care Dănuț Doboș, om de arhivă și de bibliotecă, a lucrat la elaborarea propriei sale opere: „Universitatea captivă".

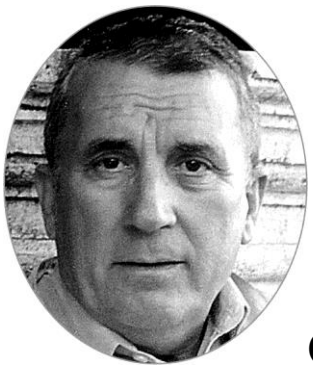

Constantin COROIU

ÎN CĂUTAREA UNUI SADOVEANU EVERGREEN

(Ion Simuț)

După „Literaturile române postbelice. Eseu despre condiția literaturii sub dictatură”, având ca temă literatura noastră postbelică văzută în raport de climatul istorico-politic în evoluția acestuia și de canoanele impuse în diverse momente, multe căzute la proba timpului, perioadă în care identifică patru tipuri de literatură scrisă ce au „coabitat”, criticul și istoricul literar *Ion Simuț* publică, în chip de inițiator și coordonator, un volum menit să pună în chestiune: „Ce e viu și ce e mort în opera lui M. Sadoveanu?”. Întrebare grea, oarecum șocantă prin directețea cu care este formulată chiar din titlul volumului. Această carte apare, și este cu atât mai mult binevenită, într-o vreme când Sadoveanu a dispărut literalmente din librăriile patriei, altminteri pline de tomuri tipărite în condiții de lux și prezentate ca mari evenimente editoriale. Că multe dintre acestea nu depășesc, fie și la preț redus, condiția de simple exponate în rafturi frumos ordonate nu e treaba noastră, oricum nu aici și acum, ci, probabil, a celor care le finanțează. Problema noastră e că lipsește din librării un mare clasic ca Sadoveanu. Sigur, cu o vorbă memorabilă a lui *Nichita Stănescu*, adresată detractorilor și demitizatorilor lui Eminescu, pe Sadoveanu îl doare în cenușă de ingratitudinea și nedreapta eclipsare aproape totală la care este supusă opera sa. Ne doare însă – sau ar trebui să ne doară – pe noi. Care cultură matură și-ar putea permite să-și trateze în acest mod iresponsabil și profund păgubitor spiritual unul dintre cei mai mari doi scriitori ai săi din secolul XX? În cazul nostru Sadoveanu și Arghezi (N. Manolescu).

Pofta de Sadoveanu, cu sintagma lui *Marius Chivu* de la care am preluat-o și pe cea din titlul comentariului de față, și care, împreună cu *Nicolae Manolescu*, ne-a oferit în 2004 volumul antologic „Ochi de urs și alte povestiri” (cei doi critici din generații diferite au selectat 20 dintre cele mai bune povestiri, nuvele și schițe ale marelui prozator) trebuie neapărat provocată și întreținută prin editarea operei sale și prin cultivarea în școală a acelor scrieri sadoveniene, multe capodopere, neprăfuite didactic și neparazitate de clișee. Este una din ideile principale ce se desprind din textele cuprinse în volumul la care mă refer.

În „Argumentul” introductiv, Ion Simuț își legitimează demersul și întrebarea din titlul cărții rememorând aventura operei sadoveniene „prin vămile posterității”, evoluția „cazului” Sadoveanu în postumitate, cu preponderență în epoca postdecembristă când „Critica se blochează publicistic în reproșuri la adresa compromisurilor lui Mihail Sadoveanu (oportunismul, prosovietismul, romanul „Mitrea Cocor”, devenit în opinia celor care îl atacă, modelul prozei realist-socialiste etc. *nota mea C.C.*). Scriu și ziarele și revistele articole de condamnare, exagerând uneori până la anularea întregii opere sadoveniene. Nu sunt timpuri prielnice pentru nuanțe. E perioada cea mai nefastă pentru posteritatea operei sadoveniene. Universul sadovenian, atât de vast și de fastuos altădată, redus la dimensiuni derizorii, riscă să devină o «planetă părăsită»... M. Nițescu, în volumul *Sub zodia proletcultismului* (1995) și Alex Ștefănescu, în *Istoria literaturii române contemporane. 1941-2000* (2005), alcătuiesc profesionist dosarul complet al acuzării”. Mai mult, observă Ion Simuț, procesul receptării critice a operei lui Sadoveanu, o operă compusă din peste o sută de volume, suferă și fiindcă cele

câteva studii consacrate acesteia, apărute în anii '90, semnate de *Petru Ursache, Nicolae Florescu* sau *Constantin Cubleșan*, autori care „încearcă să oprească vacarmul, rechizitoriile și să atragă atenția asupra operei durabile", nu au avut nici pe departe ecoul scontat și meritat. Totuși, în acest vacarm, în acest război de... 30 de ani: „Nimeni nu l-a detronat pe Mihail Sadoveanu din rangul de scriitor național, dobândit pe bună dreptate, prin valoarea indubitabilă a operei". Reperele importante ale receptării critice a operei sadoveniene în epoca postbelică rămân însă cele din deceniile de până la 1990. Dintre ele se detașează net, cum remarcă și Ion Simuț, ca și unii dintre criticii prezenți în volumul coordonat de el, eseurile: „Sadoveanu sau utopia cărții" (1976), al lui *Nicolae Manolescu*, o monografie atipică, și „Treptele lumii sau Calea către sine a lui Mihail Sadoveanu" (1978) al lui *Alexandru Paleologu.* Cărți care, prin spiritul lor înnoitor și decomplexat sunt revelatoare în ceea ce privește profunzimea, originalitatea, unicitatea și valoarea operei sadoveniene. Interesante, demne de toată atenția sunt observațiile lui Ion Simuț ce țin de sociologia literară, cum ar fi cea referitoare la categoriile de prezumtivi cititori ai lui Sadoveanu: *tineri, maturi și... critici*, trei categorii „care gândesc în mod cu totul diferit", cea mai mare opacitate manifestând-o tinerii, deși autorul „Baltagului" se numără printre cei 16 scriitori canonici ce figurează în programa pentru gimnaziu și liceu. Dar, apreciază criticul, și pe drept cuvânt, „Baltagul" este uzat didactic, iar „Creanga de aur" – „prea bătrânicios, adică prea lent și prea savant, pentru elevii de liceu care vor aventuri și amoruri senzaționale, nu vaporoase (ceea ce nu înseamnă că asta trebuie să le servim în școală)". Un Sadoveanu *viu* pentru tineri ar putea fi cel din „Haia Sanis" și „Roxelana". În fine, „Un Sadoveanu clasic, durabil" pentru cititorul de peste 40 de ani care a cunoscut manualele de liceu cu prezentarea întregii opere „mai înseamnă sau ar trebui să însemne *Dumbrava minunată, Domnul Trandafir*, *Neamul Șoimăreștilor*, *Baltagul, Hanu Ancuței, Zodia Cancerului..., Frații Jderi, Nicoară Potcoavă* și nuvela psihologică *Ochi de urs*, neapărat și această nuvelă – exact ceea ce astăzi tinde să fie uitat de publicul larg, respins ca perimat, în ciuda demonstrațiilor vechii critici literare".

Este simptomatic faptul că la invitația lui Ion Simuț de a colabora la acest volum – „Cei mai tineri critici n-au răspuns și nici nu am insistat". El constată că aceștia l-au lăsat pe Sadoveanu în seama doctoranzilor, a cercetătorilor. Unul dintre aceștia, Maricica Munteanu, este prezentă în carte cu o contribuție remarcabilă. Îl citesc și îl analizează pe Sadoveanu, scrie criticul, cei care au făcut școală bună, adică din generația lui Paul Cernat, Mircea Platon și Bogdan Crețu, iar dintre cei cu vârste de peste 60 de ani: Eugen Simion, Mircea Popa sau I. Oprișan. E limpede că cititorul operei lui Sadoveanu trebuie să fie unul „așezat, experimentat, care a acumulat înțelepciunea vieții și e capabil să înțeleagă filosofia marii treceri, substanța operei lui Sadoveanu", un scriitor care „celebrează mitul vechimii unei civilizații". Sunt propoziții definitorii, formulate memorabil. Concluzia: „Sadoveanu nu este nici pe departe, un subiect epuizat și, cu atât mai puțin, un scriitor expirat".

Sub genericul „Idei și atitudini" sunt grupate texte semnate (în ordine) de: *Paul Cernat, Eugen Simion, Bogdan Crețu, Adrian Dinu Rachieru, Mircea Platon, Ion Simuț, Maricica Munteanu, I. Oprișan, Mircea Popa* și *Arhim. Mihail Daniliuc* (ultimii trei abordând tema religiozității la Sadoveanu). „Epilogul" acestui colocviu *sui generis* este un interviu cu Jordan Herford despre „Moștenirea Sadoveanu". Nu e vorba de moștenirea aceea mare, inestimabilă, cu care Sadoveanu ne-a îmbogățit (acesta este, cred, cuvântul potrivit) pe noi toți românii, cei de azi și de mâine, adică opera sa monumentală, cu care ne putem legitima, ca suflet și destin, în fața lumii și, cum spunea Dostoievski despre „Don Quijote" al lui Cervantes, la Judecata de Apoi, ci de una concretă, lucrativ estimabilă, revendicată de un urmaș al scriitorului. Interlocutorul lui Ion Simuț, altminteri foarte vehement, nu m-a convins și m-a făcut să fiu sceptic, sporindu-mi teama că „vămile posterității" operei sadoveniene în loc să se împuțineze, par să se înmulțească. Cel puțin până în 2031, când drepturile urmașilor mai mult ori mai puțin abuzivi vor înceta *de jure* și *de facto,* deopotrivă. Prefer să trec cât mai repede cu un gust amar la „idei și atitudini" mult mai importante.

Paul Cernat scrie că opera lui Sadoveanu, între care destule capodopere – „așteaptă o lectură profesionistă și, pe cât posibil, *in integrum*". El deplânge inexistența unei ediții critice Sadoveanu și, fără a ignora compromisurile omului, sugerează că și în acest caz adevărata biografie a scriitorului este totuși opera sa. Desigur, cu tot cu incriminatul „Mitrea Cocor", aș preciza. Cât privește acuza că această scriere, un regretabil eșec estetic, ar fi constituit un fel de manual al colectivizării, ea este ridicolă, ca să nu spun că e pur și simplu o prostie. Paul Cernat numește câteva reliefuri înalte din „continentul" sadovenian, cum ar fi „splendidul dodecameron *Poveștile de la Bradu-Strâmb*, replică la fabulosul decameron moldav *Hanu-Ancuței* (1928 – un Decameron virtual, în care a zecea po-

Poetul Ioanid ROMANESCU, văzut de Liviu SUHAR

vestire e nespusă, mereu amânată"), *Baltagul, Nopțile de Sânziene*. Observă și el că Sadoveanu excelează în nuvele și povestiri. Exemple: capodopere precum *Haia Sanis* și *Mergând spre Hârlău*. Despre *Anii de ucenicie* spune că „trimite la romanul pedagogic al lui Goethe, iar *Fantazii răsăritene* (1946) – faptul nu s-a observat! – la *Povestirile orientale* ale Margueritei Yourcenar, apărute în 1938". Etc. O caracterizare definitorie mi se pare aceasta: „Pentru anticolonialul Sadoveanu, premodernitatea arhaică, tradiția magico-ezoterică, natura sălbatică, preistoria și subistoria, nu se opun habotnic modernității și istoriei, ci le îmbogățesc cu înțelepciune subtilă". Argumente: *Baltagul, Creanga de aur* sau *Nopțile de Sânziene*. Afirmând că „Nici unul dintre prozatorii noștri n-a cunoscut mai intim România «profundă», o *terra incognita* pentru modernii urbani (care nu vor s-o accepte nici azi)", învățatul critic atrage atenția că „a venit timpul scrierii unor cărți care să-l scoată pe Sadoveanu de sub malpraxisul didactic bătrânicios-triumfalist și propagandei iconoclast-ignare". Se impune, așadar, redescoperirea „acestui uriaș scriitor, un produs «specific» pentru literatura mondială".

Din comentariul lui Bogdan Crețu: „Sadoveanu după Sadoveanu. Ce și cum mai citim din opera postbelică a marelui scriitor" desprind opinia că mai presus de compromisurile politice și, de ce să n-o spunem, morale sunt, după Război, compromisurile estetice ale lui Sadoveanu. Excepție ar face romanul „Nicoară Potcoavă" în care „fiecare pagină este, întâi de toate, o performanță stilistică. Mai precis spus, o probă de virtuozitate, o expunere a tuturor trucurilor și mărcilor stilistice ale operei sadoveniene". Afirmație ce pare la prima vedere puțin exorbitantă, dar care, în fond, exprimă un adevăr incontestabil. Romanul amintit este, în lectura lui Bogdan Crețu, și „o *carte-sinteză*... demonstrația finală, epilogul unei opere conștiente de ce are ea mai bun. Este *un inventar al sadovenianismului.* Un bilanț, de nu chiar un decont. Are, din acest punct de vedere, o încărcătură testamentară".

Extrem de interesantă e analiza lui Mircea Platon a romanului apărut postum și neterminat „Cântecul Mioarei", văzut ca „mit și descântec anticomunist". Interpretarea sa e mai mult decât incitantă: „*Cântecul Mioarei* rămâne cea mai izbutit-subversivă încercare a lui Sadoveanu de a-și salva universul mitic de imixtiunea dogmelor realismului socialist". Este chiar ideea de bază de la care Mircea Platon pleacă (și ajunge) în demonstrația sa eminamente novatoare. Și astfel, romane precum

BIBLIORAFT

Adrian MUNTEANU
Povestea premiului Nux
București, *eLiteratura*, 2018

Gheorghe VIDICAN
Aspru sângele meu
Érdes vérem
Arad, *Irodalmi Jelen Könivek*, 2019

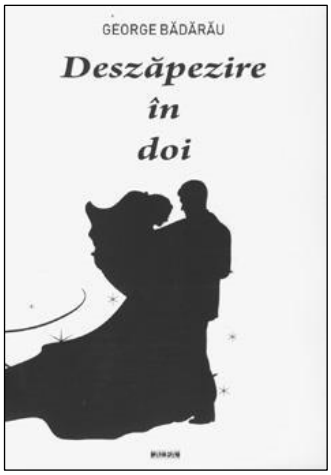

George BĂDĂRĂU
Deszăpezire în doi
Iași, Alfa, 2019

acesta sau „Nicoară Potcoavă”, în viziunea unor critici ca Bogdan Crețu și Mircea Platon ni se dezvăluie ca niște reveniri succesive ale lui Sadoveanu la spiritul cel mai înalt al operei marelui clasic sau, de ce nu, ca niște revanșe față de sine și de istoria ingrată în care i-a fost dat să trăiască și să scrie. În proiecția unor noi lecturi precum acestea există toate premisele ca Sadoveanu să fie scos din malpraxisul de care vorbește Paul Cernat.

Cel mai amplu (50 de pagini) dintre textele criticilor ce nu mai sunt tineri sau foarte tineri, publicate în volumul alcătuit de Ion Simuț, este eseul lui Eugen Simion, o reparcurgere a poveștilor multiple din romanul istoric „*Frații Jderi*, o ficțiune biografică. Viața lui Ștefan cel Mare”. Criticul vede sensuri noi în epopeea sadoveniană, ale cărei personaje ce trec prin experiențe inițiatice trimit la eroii legendelor și miturilor universale. De pildă, în Nasta și Ionuț Jder, cu a lor iubire romantică, Eugen Simion identifică o Isoldă și un Tristan moldav. Criticul creionează portretul omului sadovenian, adică un *om al tainei*: „Mai fiecare personaj are o taină pe care o poartă cu sine și întârzie s-o mărturisească. Pădurarii de la Izvorul Alb știu multe taine și le păstrează. Noi știm – spune naratorul într-o împrejurare – «noi știm, dar vom păstra taina». Prozatorul însuși, descriind toate aceste taine, are taina lui pentru că scriitura sa, chiar atunci când vorbește de ele, nu spune totul despre ele. Este o rațiune în această discreție: miturile nu trebuie să fie divulgate în totalitate pentru a nu distruge poezia și puterea lor de seducție. Semantica lor de profunzime este inepuizabilă și, la drept vorbind, inaccesibilă în totalitate”. Iar asta pentru că eroii sadovenieni locuiesc, așa-zicând, mitul și trăiesc în intimitatea lui.

Adrian Dinu Rachieru relevă conotațiile masonice din conferința „Lumina vine de la Răsărit”, mereu invocată de cei ce se opintesc furioși să reducă un munte la nivelul unei movile. Și el evidențiază romanul „Nicoară Potcoavă”, o capodoperă a senectuții, ca „gest tardiv de răscumpărare” (Mihai Zamfir). În privința receptării operei lui Sadoveanu criticul remarcă spiritul novator cu care a fost analizat Sadoveanu de Al. Paleologu și N. Manolescu, cei care, între altele, au detectat intelectualismul rafinat din scrierile marelui prozator, infirmând clișeul potrivit căruia autorul „Crengii de aur” ar fi doar „un descriptiv naturist al unui rai primitiv”. Ceea ce, aș adăuga, avea să fie confirmat și de jurnalul sau pseudojurnalul apărut după o jumătate de secol sub îngrijirea lui Constantin Ciopraga, care atestă varietatea lecturilor lui Sadoveanu, cultura sa livrescă, de care se îndoise însuși Călinescu. Că Sadoveanu ar fi cel mai intelectual scriitor român, cum a susținut Alexandru Paleologu, e prea mult. Deși este de presupus că Paleologu înțelegea că a fi intelectual e mai mult decât a avea o cultură livrescă. Mai ales, când e vorba de Sadoveanu. Fapt e că intelectualismul, ilustrat înainte de toate, pentru cine știe și vrea să vadă, de opera sadoveniană, nu poate fi tăgăduit.

Închei cu o frază a lui Ion Simuț din volumul „Vămile posterității. Secvențe de istorie literară” (Editura Academiei, 2012) la care trimite și Bogdan Crețu în eseul său din cartea apărută acum la *Junimea*: „Nu Sadoveanu este contemporan cu noi, ci opera lui ne cere să fim contemporani cu ea”. Altfel spus, ne cere să ne lăsăm înfiorați de farmecul miturilor și de suflul eternității. Căci asta cred că înseamnă a fi contemporan cu opera lui Sadoveanu.

Livia COTORCEA

EMIL CIORAN CITIT ÎNTR-UN JOC DE OGLINZI

(Gabriel Mardare)

Bolnav de „cioranită” (cum și-ar dori să fie și cititorii săi), Gabriel Mardare a publicat o carte de tot curioasă, începînd cu titlul «O» *de Cioran (O introducere în osmologia textului)* și terminînd cu structurarea ei multietajată, de un rafinament frizînd ermetismul, care se pliază pe „fizionomia” subiectului și obiectului către care țintește. De fapt, subtitlul cărții ne sugerează că subiectul și obiectul de care se ocupă autorul ei aparțin unei *unități* a cărei identitate se conturează la întîlnirea dintre Cioran cel exterior și cel interior, dintre scriitor și text, dintre scriitură și sens, dintre text și cititor, dintre om și divinitate,dintre principiul masculin și principiul feminin al lumii. În ultimă instanță, mai ales prin intermediul *Caietelor,* suntem purtați pe un itinerariu pe care putem să ne întîlnim cu urme pe care le lasă filozoful în încercarea lui de a „disciplina„ extraordinara presiune interioară la care e supusă constant și la o temperatură incandescentă ființa lui confruntată cu toate aceste întîlniri. Ignorîndu-și voit rădăcinile aflate într-un spațiu pe care-l consideră ne-realizat, istoric și cultural, la modul optim, păstrat, adică, în libertatea lui genuină, scriitorul năzuiește să afle pentru sine un alt spațiu, nu dincolo de această lume originară, ci deasupra ei. Motiv pentru care își pune „cămașa de forță” a textului scris într-un idiom în care s-a creat una dintre marile culturi ale lumii, cultură ce a mizat pe raționalizarea gîndirii și a limbajului, vizînd chiar, ca ieșire din timp și accedere la universalitate, realizarea maximă a acestei raționalizări în secolul al XVIII-lea.

Să recunoaștem că Cioran își pune comentatorii într-o situație deloc comodă. Și asta nu pentru că el decide să se construiască pe sine într-un idiom străin, ci din cauză că spațiul și idiomul originare, repudiate de el, au funcționat ca impuls inițial ce a provocat în el boala scrisului și, mai ales, pentru că acestea continuă să-i servească drept înveliș invizibil pentru o taină inițiată de el în lume prin transferul scrisului dintr-un idiom în altul, în ultimă instanță, prin trans-formarea stilului în cuvînt și în idee. Gabriel Mardare ne previne că a identifica „urmele” cioraniene („fragranțe”, cum le spune el) în această taină nu înseamnă a interoga psihanalitic psihologia sau subconștientul scriitorului și nici a invoca apartenența gîndirii lui la o ideologie de dreapta sau de stînga, la o etică de un fel sau altul sau a purcede la o analiză literară, convențională, a textului, ci a urmări cum și în ce măsură s-a realizat el *în sine* dincolo de un *eu* pe care-l repudia nu mai puțin decît respingea idiomul și spațiul din care venea, fără a se fi desprins vreodată total de ele. Ceea ce propune cartea de față este o examinare a acestui miracol înaintînd pe cîteva linii de forță ale scriiturii lui Cioran ca tot atîtea manifestări, în receptare, a ceea ce autorul ei numește „osmologia textului”: în-străinarea de toate felurile, obsesia sinuciderii, nihilismul deloc ateu, senzualitatea, disciplinarea prin scris, rafinamentul compoziției/ decompoziției gîndirii și textului. Menținîndu-se pe toate aceste dominante, cele patru cărți în care este structurat volumul: *Cartea fragranțelor (*7-61*), Cartea recuperărilor (*61-131*), Cartea registrelor imaginarului* (131-177) și *Ultima carte. Parfum de sunete și litere* (177-211) nu fac decît să sugereze că starea „pe culmile disperării”, mărturisită de Cioran în România, pînă la „convertire”, rămîne o constantă ființială și de creație, singura forță pe care filozoful ține s-o înfrunte, nu doar scriind-o, ci și trăind-o.

„Starea de a fi singur este religia mea” – declara Cioran într-o scrisoare adresată lui Friedgard Thomas spre sfîrșitul vieții. A fi singur însemna pentru el păstrarea condiției de străin în

spațiul francez, dar și asumarea pedepsei de a se fi născut în spațiul balcanic, pentru că, așa cum spune el, „nu te naști nepedepsit în Balcani". „Pedepsit" însemnînd a reedita, fără voie, prin naștere, condiția de în-singurare a Balcanilor în Europa și de ființare a conglomeratului de popoare care îi locuiesc ca un permanent „butoi de pulbere" pentru sine și pentru vecinătăți. Parcă portretizînd spațiul părăsit de el, scriitorul își prezintă „cazul" propriului eu în *Caiete,* la nr. 359: „Violență care nu se poate exercita, retrasă în sine, obligată să vegeteze, să se ghemuiască, să aștepte la nesfîrșit momentul ei – acesta este cazul meu". Esența acestui dublu portret – singurătatea!

Cînd nu-i este dată sau cînd este obturată de prezențe străine, singurătatea este cîștigată de Cioran prin în-singurare, un gest săvîrșit în numele unei patrii a lui, care este exclusiv interioară. Față de această patrie are el a da socoteală și în numele ei trebuie să se împlinească, apelînd la diferite gesturi de în-străinare – fuga din țara în care s-a născut, în-străinarea de religia tatălui său-popă, distanțarea față de realitatea în care a ales să trăiască, față de o cultură supernormativizată, față de eu-l torturat de o vitalitate și o luciditate împovărătoare („Prunc născut mort de prea limpede vedere"), în sfîrșit, față de un sine pe care l-ar vrea schimbat („dați-mi un alt sine" – va striga el disperat la 14 febr. 1967 în *Caietele* sale). După toate acestea, cum să-l reduci pe Cioran la o doctrină sau la un existențialism de tip Sartre sau german?! Nu fără îndreptățire, Gabriel Mardare plasează toate aceste semne ale luptei lui Cioran cu lumea și cu sine pe scara dumnezeiescului urcuș a lui Ioan Scărarul. Ne întrebăm, însă, dacă nu cumva ele pot fi citite și ca momente ale luptei lui Iacov cu Îngerul, care, în final, îl însemnează pe scriitor cu rana – pecetea „alesului". Dacă acceptăm această ultimă relaționare, dar și pe aceea cu Ioan Scărarul propusă de autorul cărții de față, în-străinarea lui Cioran de lume pare a însemna mai mult decît „un balans între două himere teritoriale (reduse la proiecții lingvistice)", cum ne spune împătimitul de studii de idiomuri și de idiostiluri de tot felul, de practici și teorii comunicaționale care este Gabriel Mardare. E vorba de fapt, de a trăi, tragic, cu *șoldul* lui Iacov lăsat beteag după înfruntarea lui cu Îngerul sau de asumarea condiției monahului „care în fiecare ceas se socotește vrednic de toată necinstea și batjocura". E vorba, așadar, de înfruntarea permanentă cu un Mauvais Demiurge interiorizat, ca un dat al destinului, în fața căruia toate strădaniile individuale de a-l transcende se dovedesc a fi zadarnice: „Eul este de nevindecat (...) Nu pot fi vindecat" – notează Cioran în *Caiete* la 9 mai 1969. În fața acestei situații, autorului *Tratatului de descompunere* nu-i rămîne decît să-și „desfășoare talentele de lepros surîzător, de *comediant* (s.n.) al ireparabilului", să caute, adică, marginile și anonimatul în care să se piardă „Călugărul fără credință hoinărind pe Bulevard". Primul capitol al cărții lui Gabriel Mardare, cu o notabilă capacitate de evocare, aduce în fața noastră cîteva momente ale acestei „hoinăreli", în care singuraticul devine actor al unor întîlniri nedorite sau acceptate pentru carnavalescul lor pe care-l simte intim congener și, probabil, îl presimte ca însoțitor al ultimei lui zile pămîntene.

Toate aceste întîlniri, narate, dar și sublimate în simboluri ale unor sinestezii de natură rimbaldiană, devin semne ale faptului că în-singurarea absolută nu este posibilă cîtă vreme în ființa scriitorului persistă iubirea pătimașă de viață și cîtă vreme starea lui de disperare se-ntîlnește în cîteva puncte, chiar fără ca el să o știe, cu gesturi ale culturii de adopție, îndeosebi cu ceea ce Gabriel Mardare numește „orizontul culturii de masă" din Franța acelui timp. Bun cunoscător al spațiului cultural francez, autorul cărții urmărește „prezența", chiar dacă nu totdeauna vizibilă, a lui Cioran în acest spațiu, bazîndu-se pe lecturi minuțioase și pertinente din publicații, studii, cărți și favorizînd *Dosarul Cioran,* publicat de revista „Lire" în anul dispariției lui, 1995. Cu acest prilej, el identifică un joc al polarizării între admiratori și detractori, nu prin simpla înregistrare a pozițiilor respective, ci încercînd să le raporteze la niște repere clasice, generaționale, sociale sau de natură doctrinară. Procedînd astfel, autorul cărții relativizează respectivele poziții, denunțînd, cu subtilitate, atît inutilitatea, cît și nocivitatea unor intervenții ca aceea a Alexandrei Laignel-Lavastine. Publicînd, în 2002, cartea *Cioran, Eliade, Ionescu: l'oubli du fascisme – Trois intellectuels roumains dans la tourmente du siècle,* autoarea cărții dorea să prevină – post-factum! – prin termenii categorici în care îi defăimează pe cei trei intelectuali români, contaminarea lumii franceze și occidentale cu „morbus cioraniensis" de violență și nihilism. În fond, fiecare este liber să aibă opinia proprie, iar spațiul cultural francez n-a făcut altceva decît să confirme acest adevăr, oferind cîteva răspunsuri, înregistrate de Gabriel Mardare, la cartea Alexandrei Laignel-Lavastine. Dar să fie oare o întîmplare că, în anul 2000, în America, ca o încununare a cîtorva decenii întregi de ofensivă împotriva lui Mircea Eliade, multpremiatul Saul Below publica miniromanul său *Ravelstei*n, în care, pentru același motiv invocat de autoarea amintită – „a fost

un fascist" –, îl supunea pe savantul român – în ipostaza lui de om și de autor al unei opere impresionante – unei ironii nimicitoare și îl punea la zid, alături de discipolul său Ion Petru Culianu?

În fața acestor coincidențe pe care le consideră a face parte dintr-o adevărată cabală, spațiul cultural românesc, antrenat în procesul de „re-naționalizare a Fiului rătăcitor", va reacționa, cum ne-o demonstrează capitolul cel mai consistent al volumului de față, *Cartea recuperărilor sau Cioran în mahalaua Internet(nică) (*61-131), cu naivitate, încercînd să-l închidă pe Cioran „într-o etnicitate aproape caricaturală". Cu o ironie mușcătoare, Gabriel Mardare înregistrează cîteva componente ale unei butaforii biografico-ideatice construite în cultura noastră de ceea ce el numește „recuperatorul etnic". Fie că îl înscrie în „condiția etnică a filozofiei", ale cărei premise s-ar găsi în cultura română cu mult înainte de apariția unui discurs specializat, fie că-l mioritizează prin fantasmarea rostirii, fie că face din filozof personaj de film documentar, fără a acorda atenția cuvenită capitalului simbolic a figurii lui pe care o pune la dispoziția publicului larg, fie că vede în el un „sceptic mîntuit", și un taumaturg, recuperatorul etnic nu face altceva decît să cultive o atitudine și un sens contrare gîndirii cioraniene. Și procesul acesta, pe care Gabriel Mardare îl numește „Coborîre a stilului prin lume", s-a intensificat după dispariția filozofului. Vîrful de lance al vestejirii recuperării etnice este urmărirea (o premieră în comentariile cu privire la un autor și o încîntare ca inovație lingvistică) schimbului de opinii pe Internet, între „tastavragii", cu privire la o temă recurentă în opera lui Cioran – sinuciderea – și la povestea de iubire pe care acesta a trăit-o la bătrînețe. Raportînd opiniile respective la unele detalii pertinente pentru aspectele comunicaționale și contrapunînd acest tip de discurs discursului calificat (publicații literare, științifice, articole, cărți), *Cartea recuperărilor* semnalează cîteva locuri comune pentru aceste oglinzi, ca tot atîtea hibe în receptarea lui Cioran în România: supraexpunerea omului din filozof, ignorarea relației Narator-Personaj, mediate de scriitură, folosirea tehnicii de eclipsare a distanței, intrată în cultura de masă odată cu ecranul televizorului, lipsa de pregătire a publicului pentru desprinderea conținuturilor de imagini, lectura textului din perspectiva utilității morale etc. Într-un cuvînt, Gabriel Mardare expune unor nemiloase raze X triumful Vulgarității într-un domeniu și în relația cu un scriitor de mare profunzime și rafinament, căruia cultura de adopție îi atribuia, printr-un alt tip de lectură, o luciditate pasională, un umor discret și o fericire intens trăită în inima nihilismului ce se cer privite prin alte lentile și exprimate într-un limbaj cît de cît specializat.

Drept care ni se sugerează că ar fi mai cu folos să ne imaginăm o întîlnire virtuală între Emil Cioran, Nikolai Berdiaev și Gabriel Marcel ca între trei itinerarii în căutarea identității personale, Abordarea *infratextului* la cei trei filozofi – crede Gabriel Mardare – poate să ne ofere destule argumente că Cioran este „la fel de puțin ideolog ca și autorii care s-au recunoscut în el sau în care el însuși s-a recunoscut în parte", dar mai ales, ea ne poate face să realizăm că, alături de acești filozofi, deși practică un alt discurs, Cioran este la fel de reprezentativ pentru limbajul filozofic dominant al epocii sale. Ni se propune, astfel, nu doar o ipoteză de lucru eficientă, dar și un subiect pentru o eventuală carte, în a cărei titulatură, ca reper exponențial, nu pot lipsi numele lui M. de Unamuno și Lev Șestov. Bazat pe adevărul că valorile au rădăcini, dar se articulează deasupra acestora, în logica unei stilistici sui-generis, Gabriel Mardare propune ca, în analiza filozofului nostru, să se treacă de la poziții/ supoziții etice la *propoziții* (s.a.) considerate ca fire ale infratextului cioranian. Specificînd că *împlinirea de suprafață* (s.a.) implică o perspectivă epidermică asupra Eu-lui, „Le Moi-peau", o perspectivă mai profundă decît s-ar crede, analiza respectivă operează cu termenii *textoni* (care presupun o analiză topologică) și *scriptoni* (prin care se realizează punerea în operă). Fiecare scripton se prezintă ca o secvență neîntreruptă compusă din unul sau mai mulți textoni, așa cum sunt ei proiectați de text sau cum sunt reuniți de către cititor (p. 124), motiv pentru Gabriel Mardare de a atrage atenția că acel Cioran care se află, ca o fragranță, în cititor *diferă radical de la o cultură la alta (p.127)* și este ne-analizabil în textele ca atare, analiza cea mai potrivită pentru el fiind aceea care se face într-o *manieră constructivistă* (p. 125).

O astfel de lectură ar fi în consens cu Cioran însuși care respingea o lectură eclipsată de erudiție sau dictată de o poziție ideologică sau alta, favorizînd lectura *naivă* a cărților sale. Cînd proclama *naivitatea* ca o condiție implicită a lecturii cărților sale, autorul *Exercițiilor de admirație* nu se gîndea însă la disecția biografică pe care o practică o serie de intervenții pe care Gabriel Mardare le socotește a fi „filme virtuale din seria Cioran Story". De astfel de filme se ocupă capitolul III al volumului analizat de noi aici, *Cartea registrelor imaginarului,* care-și propune să descopere raporturile lui Cioran cu modernitatea prin prisma receptării. În acest context, i se impun analistului cel puțin două paliere: lizibilitatea personajului

Cioran și lizibilitatea genului practicat de acesta în planul scriiturii.

Extrăgînd mostre de „țesut" din pînza producerii și receptării personajului și scrierilor cioraniene, capitolul *Cartea registrelor imaginarului* le analizează într-o cavalcadă de secvențe savuroase care se derulează năucitor în fața noastră: (*C, Cinema*).*Variațiuni pe pînza vremii – După chipul și asemănarea vremii;* (*F, Femmes*). *Dame, dămuri și parfumuri – Un joc secund, mai pur; În-scrierea în gen; Genul, marca, stilul; Povestea prințesei ajunse împărat; Cînd filos/ zofii scriu, femeile tac*. Pe lîngă faptul că reeditează, textonic, fragmentarismul operei lui Cioran, punîndu-l, generic, sub semnul exigenței unui *ritm specific al mersului*, secvențele respective ne pun în prezența cîtorva paradigme ale vizualului, considerate de Gabriel Mardare compatibile cu analiza cinetică a producerii/ receptării textelor cioraniene. Astfel, ni se demonstrează corespondența perfectă între „arta intensității" cîtorva filme ale deceniului patru din secolul XX și expresionismul primelor scrieri ale lui Cioran. La celălalt capăt (de timp) al receptării, se contrapun, pentru evidențierea unui consens de substanță, creația aforistică cioraniană ultimă cu experiența cinematografică a anilor cînd aceasta era concepută, ca experiență a unei hiperrealități în care „nu numai că totul este arătat", dar este și spus, în care se modifică raportul de semnificare dintre centrul și periferia simbolică. Mutațiile respective sunt puse în valoare de analist prin atenta examinare a contextului în care „paradigma metafizică negativă", pe care unii cercetători o identificau ca fiind specifică exclusiv lui Cioran, irumpe brutal, sub formă de coșmar, în viața de zi cu zi a Occidentului. Prilej pentru filozof de a se întări în ideea că „sîngele lui *poartă* un discurs așa cum o mamă *poartă* un copil" (s.a., p.174), iar, pentru receptorul și comentatorul lui, Gabriel Mardare, un posibil și de dorit motiv de a constata că discursul cioranian este *vizionar,* iar nu pur și simplu *nihilist* sau *exhibiționist stilistic și moral.*

Factorii de mai sus pun în ambiguitate atît personajul Cioran cît și genul în care acesta și-a realizat opera, ambiguitate de care se ocupă, în special și cu un rafinament pe alocuri specios, capitolul *Ultima carte. Parfum de sunete și litere.* Dezvoltată în subcapitolele cu titulaturi sugestive: *Potențialul fantasmatic al sunetelor; Raționalizările de ordin grafo-logic; Povestea unui fal(n)ic copac; Despre emascularea numelui,* această ultimă parte a cărții, folosind datele unei anchete organizate de un laborator francez de psiho-biologie a copilului asupra celor care treceau de la adolescență la viața activă, precum și cele patru clase de coșmaruri pe care această anchetă le constată, propune tot atîtea clase de povestiri în care distinge *logicile locale,* prin care s-ar putea aborda atît scriitura lui Cioran, cît și orizontul de așteptare al cititorilor lui. Posibilitate oferită de deschiderea oricărei logici locale către lumea relațională a Eu-lui, către Epiderma acestui Eu și către Eu-l arhaic pentru a identifica o seismogramă a spiritului cioranian. Dominată de premeditarea morții, de spaima în fața vulgarității care se lasă peste tragicul lumii, dar și de dorința de reprimare a ego-ului vorbitor pentru a accede la niște certitudini într-o matcă stilistică perenă și a se pune în pielea „antieroului din orice timpuri" (p. 209), această seismogramă înregistrează o dantelărie discursivă pe cît de grațioasă, pe atît de neliniștitoare. Căci în/ prin ea cată a se domestici nu numai o sălbatică vitalitate și poftă de scormonire a marginii marginilor în tragicul existenței lumii și a omului în lume, dar și rostirea cioraniană, în ultimă instanță, sonoritatea originară însăși a numelui filozofului, care, distilată fonetic de la o curbă la alta a discursului pus în limba de adopție, ajunge a se reduce la *O, Omega.*

Acest *O*, invocat de Gabriel Mardare în *Nota finală,* dobîndește în carte funcția și semnificația fleșei înfipte în vîrful dantelăriei catedralelor franceze medievale care adună toate volutele din arhitectonica edificiului spre direcția ascensională a clarității și intensității simbolice a mesajului. În același timp, etalîndu-l în titlu, autorul cărții subliniază factura eseistică (ce nu avea, totuși, nevoie de repetatul apel la cititor, dacă nu cumva apelul în sine e menit a evoca o particularitate narativă a literaturii secolului al XVIII-lea cu care Cioran se simte congener)) a unui demers care își maschează erudiția și rigoarea într-un amplu corp de *Note și lămuriri (216- 236)* absolut fascinant, secvență a cărții în care *lămuririle* se dovedesc a fi tot atîtea comentarii demne de luat în seamă. După cum demn de luat în seamă este și faptul că Gabriel Mardare dedică interesantul și ineditul, în peisajul cultural românesc, volum pe care-l discutăm aici tăcutei, mult răbdătoarei și de toți ignoratei, însă extrem de profundei Simonei Boue, care și-a legat nu numai viața, dar și moartea, de numele filozofului.

Adrian Dinu RACHIERU

GABRIELA MELINESCU, ÎNTRE VIAŢĂ ŞI SCRIS

La nici 23 de ani, „cu simţurile-n flăcări”, intra în arenă Gabriela Melinescu, dezvăluindu-şi cu francheţe adolescenţa tulbure şi, mai apoi, în alt anotimp, zvâcnirile feminităţii, în clocot senzorial. Lirismul ei confesiv-jubilativ „transcria” frenetic (nota Mircea Martin), cu sinceritate şi ingenuitate, un cumul de *stări*, întârziind pasul spre problematizare. Se consuma, mai degrabă, un „ceremonial eterat” al iubirii, sesiza şi Ion Pop, de un dramatism abia schiţat în *Ceremonia de iarnă* (1965). Dar recepţia, se ştie, a fost entuziastă, emoţională, noua generaţie, descătuşând izvoarele lirismului, fiind întâmpinată euforic. Torentul energiilor tinere, nezăgăzuit, părea a spulbera toate vechile constrângeri, amânând ierarhizările calme.

O senzuală, aşadar, Gabriela Melinescu ieşea „de pe drumul întunericului spre lumină”. Conectată la temperatura trăirilor, presimţind incendiile erotice, reveria şi levitaţia, poeta manifesta prospeţime şi forţă: „pân-la roşu arde viaţa mea”. Sau: „mergeam pe tot pământul şi visam” (*Vis*). În aşteptarea miracolului, cu obrajii „bolnavi de dor”, îşi mărturiseşte risipirea fiinţei: „Cineva îmi ia oasele, plutesc/ pe marginile prismei de lumină” (v. *Hipodrom*). Cu o încheiere previzibilă, tangentă idealităţii: „Şi-ntinsurile lumii hohoteau/ de chiotele ritmice de nuntă”. *Fiinţele abstracte* (1966) deja invocă un tragism latent (timpul, golul, nenumitul), devoalează o feminitate chinuită, căutând adevărul dincolo de fenomenal: „se văd ideile ca terminaţiile unui infinit”. Pentru ca *Interiorul legii* (1968) să denunţe impasul, relevând esenţele şi implicaţiile etice într-un mozaic imagistic sedus de abstractizare. Umbra lui Nichita devine tiranică. „Sinele bolnav” stănescian reverberează câteodată în fulguraţii remarcabile („în păsări vedeau ouăle sclipind”), fără a coagula o viziune, aflând reazem în „vocalele curate”. Mirosul care „murdăreşte aerul”, moartea care „face

ordine în viaţă”, „boala de origine divină”, care îi dă târcoale, o înlănţuie pe poetă în real, chinuită de o intimitate neliniştită şi incertă, pândită de constrângeri. Resuscitând motive din interbelic, *Împotriva celui drag* (1975) mărturiseşte, de fapt, *obsesia Nichita*: „Eu sunt răul care vine spre tine/ şi binele pe care îl pierzi”. O vitalitate interogativă, pendulând între real şi ireal, frisonată de nelinişte, se desfăşoară ambivalent; cel căutat şi pierdut, jumătatea mistică, dublul din cer etc., dar şi iminenta despărţire. Acum, poeta care semnase *Jurământul de sărăcie, castitate şi supunere* (1972) se consumă în gol; nimicul luceşte, cuvintele par rostite de „o gură de piatră”, se risipesc fără adresant: „pentru nimeni inima de lemn bătea”. Provocatoare, totuşi, cu „îndrăzneli lascive”, înfometată, cu „trup de electrum”, o *nimfă animală* care eşuează în discursivitate.

Ruptura (plecând în Suedia) o aruncă într-un nou infern erotic. Se va căsători cu editorul René Coeckelberghs, se va acomoda „perfect” (crede Marian Popa), va publica, cu deosebire, proză. *Jurnalul suedez*, început în 1976, narează crud despre condiţia de „ciumată”, hărţuită şi apoi uitată în propria-i ţară. Devine, aşadar, *un nume*

aproape *interzis*. Dintre titlurile ivite acolo (cunoscute acasă târziu), amintim: *Zeul fecundităţii* (1977), *Casa de fum* (1982), *Oglinda femeii* (1986) sau *Lumina din lumină* (1993). Desigur, din producţia prozastică, şi *Lupii urcă la cer* (tradusă, la noi, în 1993) ori *Regina străzii* (1997), evocând colorat-nostalgic, în regim fantastic, lumea bucureşteană (în încremenire, cu dor de ducă) şi momentul „desţărării". Din însemnările poetei nu vor lipsi intarsiile livreşti: plimbările lui Strinberg (înzăpezit), recitând versurile lui Thomas Hardy („de pe cealaltă lume"), „gura frumoasă a lui Swedenborg" (din care a tradus *Cartea de vise*).

Asumându-şi „destinul mielului", Gabriela Melinescu se încredinţează *Jurnalului*, acceptat ca „însoţitor". Dealtminteri, în acele fragmente de timp, consemnate cu o sinceritate supraveghează, ea are nevoie de un interlocutor. Văzut ca o „casă a secretelor" (fireşte, dezvăluite), *Jurnalul* relatează noua viaţă, ruptura, marea iubire consumată, trecutul care nu o părăseşte, tonul astral al limbii materne. Dar şi golul, zilele fade, pierderea rostului, ostilitatea unora. A continua să scrii, notează undeva, ar fi „o obişnuinţă fără profit". Diarista speră să se cunoască, să găsească *un fir*, care să o conducă spre propria-i fiinţă, să-şi descopere „secretele" tăinuite. Dacă Nichita a învăţat-o generozitatea şi suferinţa, mentoratul poetic se leagă şi de numele lui Miron Radu Paraschivescu („mai frumoasă şi mai va"), purtând ecouri argheziene şi ermetisme barbiene: „Voi purta lipite peste sânge numai/ hainele în care am iubit" (v. *Aprilie*). Ca dovadă, ludismul, „filosofia" *bobinecheriilor*, infantilismul umoristic ş.a., întregind un profil complex (artist plastic, traducătoare, prozatoare, ispitită şi de literatura pentru copii), pentru care „lumea pare un crin" sau poartă „miros de rai". Ori coboară în maleficitate. Prospeţimea paginilor de început, vestind „simţuri viforoase" (Dan C. Mihăilescu), se încarcă cu o senzualitate rece, rememorând „splendoarea hibernală" a unui biografism intelectualizat, avid de concepte şi reverii culturale. Fără a atinge graţia stănesciană, poeta-luptătoare, trecută prin grele încercări (moartea lui Nichita, a mamei, dispariţia lui René, apoi a lui Lionel), speră să nu-şi piardă entuziasmul. Aşteaptă *învierea cosmică*, după ce a părăsit „paradisul unei iubiri" şi poartă *arsurile* unei boli „divine".

Traiectoria scriitoricească a Gabrielei Melinescu se leagă strâns de istoria personală. Până în 1975 tipărise zece cărţi, aparţinea valului insurgent (întâmpinat euforic) şi refuza, în pofida vecinătăţii contagioase, epigonismul stănescian. Făcea figura unei amazoane capabilă de a explora filonul pitoresc-balcanic ori argotic, cu irizări onirice, de a se deda jocurilor infantile, de a cultiva barochismul parabolic în exerciţiile prozastice, încercând a transcende realul infestat: „trăiesc cu simţurile atrofiate,/ ca armele sculptate pe un scut". Era vorba, observa Ion Pop, de un „mimetism conştient". Aici, credem, e marea problemă (hibă) a liricii Gabrielei Melinescu: putinţa de a propune *o voce proprie*, căutând „melodia sacrală", adică o *melodie-visiune*. Şi tot de aici se trage diagnosticul lui Alex Ştefănescu, drastic formulat, excesiv, nedrept, după care poeta „nu este angajată profund în actul scrisului", rămânând în faza de *prepoezie*!

Reîntoarsă în ţară după douăzeci de ani, tipărind la *Vitruviu* un volum (recapitulativ) de *Poezii* (1997), autoarea pare a accepta sancţiunea: „Zic adio fraţilor de pâine,/ ei îmi zic mie: te-ai pierdut..." Între exuberanţa începuturilor şi conştiinţa jertfei (invocată artificios), poeta descoperă viaţa: o „nevăzută scoică", în care sălăşluiesc contrariile, împăcând demonismul cu serafismul. Viermi „de cleştar", „îngeri vineţi", o lumină vânătă care se aşterne peste o lume în somnie, vestind *pierzania*: „mă duc să mă înghită lumea". Şi paginile de *Jurnal*, „la două voci", încorporând şi scrisorile lui René, captează acest cutremur al fiinţei, suspendată între neliniştea aşteptării şi secretul rezistenţei. Îndemnul ar fi să scape de „întunericul" cuibărit în sine, pentru a se elibera de o existenţă „îngrozitoare". Înţelegem sisificul efort de *a se ţine vie* în două culturi; în consecinţă, va nota cu meticulozitate evenimentele culturale, oferind referinţe laconice despre autori şi cărţi. Dar e terorizată de disperare, mărturisindu-se cu vechea-i candoare: „disperarea de a nu fi de nici unde".

Trecută prin „convertiri succesive" (cf. Cornel Ungureanu), poeta a ales calea exilului, ca şansă de a regăsi adevărurile esenţiale. Orgolioasă, nu acceptă a fi o victimă a tiraniei masculine; muză devotată cândva, nu poate ierta. De la literatura insurgentă a anilor '60, reîmprospătând lirismul, îmbrăţişează acum deschiderea simbolică, fiorul mistic şi erezia coabitând. În fine, rămâne „primitoare" (mărturisea într-un interviu), aşteptând ca *melodia sacrală* (pornită din cauze obscure, misterioase, nicicând desluşite) să-i cânte în suflet. Fiinţă *excesivă*, exprimându-se „haotic, nebunesc" în lume (cum, deloc spăşită, recunoaşte), Gabriela Melinescu se încredinţează Jurnalului pentru *a se ţine în dialog*. Scriitura diaristică ne introduce, cât se poate, în labirintul subiectivităţii; dar poeta, dorind *a scrie timpul*, dezvăluindu-ne spectacolul existenţial, cu grelele încercări traversate (izolată,

tracasată, apoi ruptura şi, după dispariţia lui René, drama singurătăţii) vrea să îl oprească. Descoperind o lume nouă, intrând în ceea ce numeşte „războiul limbilor”, se caută, în fond, pe sine. Scrie cu încăpăţânare dorind *a se afla*, devenind o altă persoană, amestecată „la jumătate” cu *svenskhet*. Starea de scris ar închide „poarta realităţii”, ar opri timpul, ne-ar salva de „blestemul trecerii”. „Cercul luminos” al prietenilor o ajută, dibuie coagularea sensului încercând „a iubi viaţa din nou”. Paginile confesive developează această durere sterilă, paralizia voinţei; pustiită afectiv, „vampirizată”, în destrămare, îşi află reazemul în scris: „nu mă pot odihni decât desenând şi scriind. Restul e întuneric şi haos”. Totuşi, ar râvni „o angajare în inima cuiva”, notează în septembrie 1994. Combustia fiinţială, ardoarea sentimentală, umbra lui Nichita, întâlnirea destinală cu René, comunicarea lor onirică, intensitatea trăirilor din vis o epuizează şi, paradoxal, o întăresc.

Dar jurnalul, redactat cu „premeditare artistică” (insinua Gabriela Adameşteanu) ridică un mare semn de întrebare. Se livrează diarista cu totală sinceritate? „Principial nesincer”, în viziunea lui G. Călinescu sau „luminând opera” pe dedesubt, în optică predistă, *Jurnalul*, în general, trezeşte suspiciuni. A-l da la tipar ar fi un nonsens, aprecia „divinul critic”. Iar mareea literaturii confesive, după decembrie ’89, cu inevitabile cosmetizări (ajustări, disculpări, justificări), invită la prudenţă. Nu e cazul Gabrielei Melinescu, deşi freneticul discurs confesiv, amprentat liric, se ficţionalizează, să recunoaştem. Ea îşi mărturiseşte dualismul dureros, glisant, între viaţă şi scris, caută oameni cu salvatoare „calităţi calorice” şi refuză nombrilismul. „Se predă definitiv Divinităţii”, constata concluziv Viorica Gligor, încercând a înţelege „lumea de dincolo”, după ce străbătuse „grădina întunecată a vieţii”. Iar *prietenia cu Dumnezeu*, cultivând rugăciunea îi îngăduie să-şi înfrângă „eul cel mic”, domolindu-i şi romantismul tumultuos, resimţit ca un „flagel mortal”. Fiindcă, nota poeta (în ianuarie 1994): „a iubi este lucrul cel mai teribil al lumii”, ţinând de un plan cosmic, de neînţeles.

Developând, la începuturi, pe un ton franc, o biografie adolescentină, trasă într-un exaltat lirism confesiv, de un senzualism, totuși, „eterat” (cf. Ion Pop), poezia Gabrielei Melinescu își atenuează, în timp, acest impuls. Discursul liric se dereglează; el rămâne evocativ, dar țintește „aventura expresiei” (cf. Gh. Grigurcu) spiritualizându-se, invocând – cu devoțiune – *o altă lume*. Încât, atrasă de asceză și ilimitare, poeta ne avertizează: „Jugul a tor ce am cunoscut/ s-a desfăcut de mine./ Și eu m-am rupt de el. ”

BIBLIORAFT

Gheorghe SCHWARTZ
Problema
București, *Hasefer*, 2019

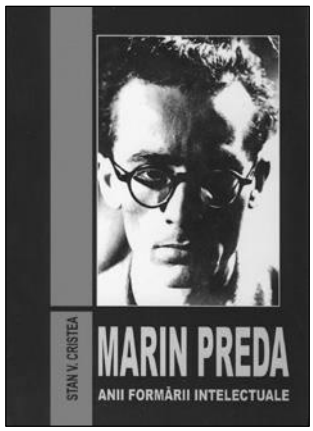

Stan V. CRISTEA
Marin Preda
Anii formării intelectuale
Craiova, *Aius*, 2019

Bogdan TEODORESCU
Și vom muri cu toții în chinuri
Iași, *Polirom*, 2019

Cristina HERMEZIU
(Paris)

SEMICERCUL FRANCEZ ȘI SEMICERCUL ROMÂNESC

(Ilie Constantin)

Descopăr fațetele multiple ale unui poet (prozator, critic, traducător) născut în 1939 la București, exilat la Paris în 1974, după ce debutase în 1960 cu volumul *Vântul cutreieră apele*, în generația lui Nichita Stănescu și a lui Cezar Baltag, și după ce confirmase de nenumărate ori prin titluri bine primite de critică timp de mai bine de un deceniu, în România, între 1960 și 1972. Traducător din lirica italiană, Ilie Constantin îi transpune în română pe Giovanni Apino, Eugenio Montale, Umberto Saba, Giuseppe Ungaretti sau Salvatore Quasimodo. În Franța, a fost premiat pentru basmul *La chute vers le zénith*, publicat de editura Gallimard în 1989. Exilul de la Paris, *sub cerul/ cel mai nestatornic de pe lume/ unde norii au ancore lungi* ia sfârșit în 2002, când se întoarce în țară.

Proiectând această serie de *Opere complete*, în cele patru volume de până acum, editura Junimea reunește cele mai frumoase poezii, cu recuperarea inclusiv a unor poeme scrise în franceză și retopite în română magistral de Șerban Foarță (*Fără pieirea unei desprinderi*, vol. 1); regrupează proza sub titlurile *Propoziția următoare. Căderea spre zenit*, volumul 2, îi restituie exegezele în volumul 3 de *Critice* și recadrează toată creația în volumul 4, autoreferențial, *Viitorul orizontului*.

Mă voi opri asupra acestui din urmă volum, a cărui alcătuire surprinde printr-un demers original, de un curaj și o onestitate probabil singulare în peisajul literar-monografic dedicat unui scriitor român în viață. *Viitorul orizontului* ar fi putut fi doar o semnificativă culegere de referințe critice, cu texte semnate de cele mai puternice voci ale criticii românești din ultimii 50 de ani. E o reală plăcere să descoperi adunate laolaltă diagnosticele poetice și verdictele critice, formulele de o splendidă inteligență literară semnate de Miron Radu Paraschivescu, Paul Georgescu, Ștefan Augustin Doinaș, Lucian Raicu, Valeriu Cristea, Cornel Regman, I. Negoițescu pentru deceniul 1960-1970 sau de Al Cistelecan, Al. Călinescu, Basarab Nicolescu, Gheorghe Grigurcu, Eugen Negrici, între alții, după 1990. Crâmpeie:

Niciun alt poet din generația lui n-a scris poezie bună cu atât de puține cuvinte (Ștefan Augustin Doinaș, 1970)

Poet de ton reținut și de sonuri armonioase, un lucid ce ne interzice să ne angajăm cu totul în hora

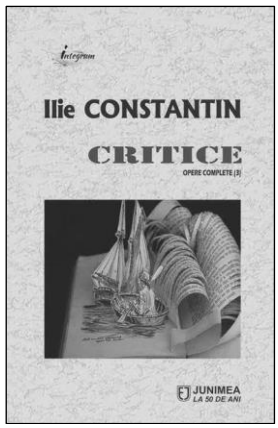

fermecată a visurilor sale (Alexandru George, 1971)

Voi decupa câteva secvențe din poemele lui Ilie Constantin, uimit eu însumi cum, din colajul astfel rezultat, prinde contur jocul anticipărilor și revenirilor în trecut, al presentimentelor și explicațiilor retroactive, relativizând în așa măsură relația dintre poezie și existență, încât nu mai știi cine o explică, o precede și o „comandă" pe cealaltă (Al. Călinescu, 1995)

Volumul este desigur interesant prin dimensiunea sa de crestomație – o formă de istorie a criticii românești aplicată unui singur scriitor, dar originalitatea este dată mai ales de textele-liant, confesive și autoreflexive pe care Ilie Constantin le inserează în câteva rânduri. Scriitorul face o relectură autocritică a volumelor publicate începând cu 1960, operând un fel de chiuretaj deloc tandru, lucid și fără durere. Ilie Constantin nu se sfiește să-și autodenunțe „ambiția de început de a scrie doar prin voință", cu rezultate remarcabile de poeme clasic-manieriste dar… „nedăruite" și nu se iartă, trecând în revistă titlurile unor poeme cu teme proletcultiste („coșmarul obligatoriei inspirații realist-socialiste"). Dacă era un tribut al vremurilor, azi este un lest de neocolit de către propria instanță creatoare, în acest demers, intim și public deopotrivă, de psihanaliză poetică și existențială:

Se poate pune întrebarea: ce fac eu în aceste pagini? Vreau oare să mă lepăd de mine însumi? Nu merg până acolo; încerc doar să-mi justific imboldul care mă face să-mi tot restrâng sumarele autoantologărilor, până la a ajunge la vreo 70 de poeme scrise în limba română, și cam tot atâtea în limba franceză. De ce m-aș arăta îngăduitor cu o atât de norocoasă creație a începuturilor? Și mai ales, de ce aș păstra iluziile de atunci asupra reușitei mele? notează scriitorul, în totală transparență autocritică, la pagina 12 a volumului 4 din *Opere complete*, *Viitorul orizontului* (editura Junimea, 2019).

Autoreflexivitatea lui Ilie Constantin în acest volum nu are doar o dimensiune etică – de altfel una puțin exersată cu cărțile pe față, de alți mari poeți, cu tributuri ideologice similare în volume de debut. Există deopotrivă și o dimensiune estetic-ontologică în acest demers de revizuire a modului cum s-au cristalizat diferite teme, și de reliefare a unor valențe aproape premonitorii, vizionare din anumite imagini poetice, în lumina exilului și a relecturii post-exil. La Ilie Constantin poezia e destin, iar destinul său ia forma (se conformează?) unor

Inaugurarea plăcii comemorative dedicate lui Cezar IVĂNESCU, cu participarea primarului urbei Bârlad, domnul Dumitru BOROȘ, și a doamnei profesor Elena MONU, președinte al Academiei Bârlădene

Bârlad, 6 august 2019 – Schimbarea la Faţă

imagini poetice pe care cititorul le culege ca pe niște semințe liric-germinative chiar peste decenii, după ce s-au împlinit, unul cu altul, semicercul românesc și semicercul francez:

Clepsidra se încheie cu o viziune a țărmului marin și existențial: el îmi va bântui creația mai mult, poate, decât toate celelalte:

Poate visam, poate trăiam,
Pustie plaja aștepta apusul.
Și soarele în pantă răsturna
Enorme semicercuri de clepsidră,
Una pe ape, alta pe pământ.

Și auzeam cum plajele foșnesc
În gâtul de clepsidră uniform,
Iar eu eram gata să trec
(aievea) dintr-un semicerc în altul.

Scriitorul își recitește autocritic volumul *Clepsidra*, apărut în 1966, iar confesiunea-concluzie din final de text și din final de poem tulbură fertil cititorul de azi.

Cristina CHIPRIAN

JUMĂTATE ÎNGER – JUMĂTATE PORC DE CÂINE

(Arcadie Suceveanu)

Seria de volume antologice a Editurii Academiei reconfigurează poezia română contemporană, operând selecții semnificative sau reinterpretând textul. Rezultă astfel o privire aparte a postmodernismului asupra lui însuși, dar și o contestare din interior a conceptului. Cartea lui Arcadie Suceveanu (*O sută și una de poezii*, București, Editura Academiei Române, 2017) coordonează reperele unui sfârșit de secol XX receptat mai puțin din perspectiva granițelor depășite, cât din aceea a condiției creatoare într-un context social destabilizator.

Poetul postmodern învață să privească și încearcă să înțeleagă, chiar dacă efortul este îndelungat și rezultatul imprecis. Memoria numelor, a titlurilor și evenimentelor reconstituie un univers dublu comunicant – către interior și exterior – prin care suntem îndemnați să înaintăm, atenți la minotaur. Pericolul general este chiar ratarea sensului, în cadrul unei căutări de sine necoordonate. Ce-ar mai putea face *bătrânul neofit* care și-a conservat timp de secole inocența? Să câștige îngăduința generațiilor tinere, să renunțe la romantism și lirism, să abolească prozodia și să aplice neoprit ghilotina asupra valorilor, asupra acelor valori care împiedică noua artă să se dezvolte.

Poetul intuiește calea către recuperarea esențelor, a stării de dinaintea cuvintelor, când ochiul putea contempla frumusețea dincolo de multiplele întrupări și rostiri imperfecte. Acestea alcătuiesc acum *lumea din care nu există scăpare*, iar individul revine mereu aici, direcționat de propria-i limită. Poetul are uneori intuiția enunțurilor primordiale, ininteligibile, care îi readuce perpetuu nostalgia paradisului. Viața și creația se supun trecerii timpului, în relație cu scrierea repetată a unui palimpsest ce se confundă cu instanța divină: o carte prin care se reia întrebarea fără răspuns. Întrucât scrierea este invizibilă, fiecare trebuie să rețină direct

mesajul propriei vieți, redus uneori la concentrarea punctului.

Intuind interogația universală, poetul își asociază arta problematizării și neliniștea hamletiană. Se consumă, însă, acea tragedie a cuvintelor smulse din sensuri, sub vântul rău care a risipit devenirea întru ființă. Nici filosofia nu mai poate fi ceea ce a fost (*Dumnezeu a pierdut cheița*). Îngerul poeziei avertizează asupra pericolului de a eșua în frumusețe. Mulți meseriași ai condeiului teoretizează latent despre limbă și limbaj, confundând noțiunile. Dinspre marile literaturi bate un vânt rece. Poate același. Legături imprevizibile transpar din cotidian priza este îndrăgostită de scurtcircuit (*Mașina apocaliptică*), iar mărul este îndrăgostit de propriul său vierme. S-au inventat mașina de făcut haos și aceea de făcut absurd, noua arcă urmează unei senzuale Apocalipse, purtând pe *eu, el și tu*, care pot evolua către noi, voi și ei, într-o ceață manieristă, departe de lumea modernă.

Chiar dacă este, în genere, prea târziu, lumea încă mai așteaptă genialitatea, poate chiar la Paris, unde poți descoperi calea. Simplitatea are un sens ascendent. Undeva s-a inventat noua Danemarcă, *loc frumos și sublim*, unde locurile mărunte/ au dreptul să compună ele esența; în fine, noua Danemarcă e mult mai Danemarcă, pentru

că ziarele au voie să scrie despre ideea de putred. Simbolurile își extind semnificațiile, iar înțeleptul studiază umanitatea pe craniul nebunului. La Cernăuți, numai bătrânii ceasornicari mai au viziuni: dumnezeu a fost văzut/ vorbind cu câinii vagabonzi. „Libertatea te ia prin surprindere/ ca și moartea", dispare iluzia, limba nu mai are limbaj. Omenirea constată că îngerul nu are simțuri practice, sublimul este ceea ce nu poate fi, dar încearcă să pară.

În lumea mult prea reală sensurile desființează imaginația, iar limbajul specializat anulează comunicarea. Visul nu mai are acces către ficțiune, iar demersul poetului atinge propria limită: calul pur, rănit inexplicabil, pe câmpia neagră a nopții. Poezia este o epifanie: groparii alungă utopia, transcendența, parabola, miracolul, dar „nepătrunsul mister" reînvie, pășește pe ape desculț, iar apa creează din ce în ce mai multe cercuri. Asemeni cercurilor luminoase ale lunii din arta poetică a lui Blaga.

Arcadie Suceveanu este un postmodernist vindecat de lucrul în sine, care caută corespondența dintre text și absență. Într-o lume plină de semne, la îmbogățirea căreia a contribuit, ca individ și generație, poetul preia, după ce le-a intuit cu greu, enunțurile ce configurează forma și dau substanță imaginii. Pentru toate acestea, poezia este un Text corelat cu o Prezență, pe care uneori cei dăruiți știu să o releveze. În pofida tuturor viziunilor apocaliptice.

CĂRŢILE JUNIMII

Colecţia
ATRIUM

BIBLIORAFT

George BĂICOIANU
Maxinne
Poezie
Prefață de Horia GÂRBEA
Apahida, *Neuma*, 2019

Andreea H. HEDEȘ
Povestiri de pe malul celălalt
Cuvânt înainte de Mircea MUTHU
Apahida, *Neuma*, 2019

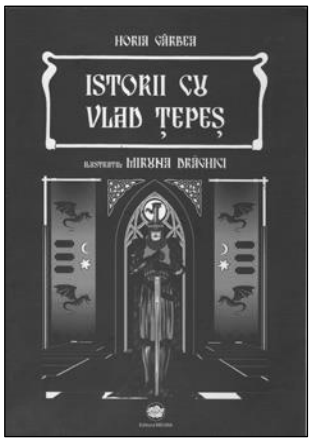

Horia GÂRBEA
Istorii cu Vlad Țepeș
Ilustrații: Miruna DRĂGHICI
Apahida, *Neuma*, 2019

Ioan RĂDUCEA

CE AI FĂCUT PENTRU HRISTOS?

(Sorin Lavric)

Formula volumului *Glasuri din bolgie* de Sorin Lavric (București, Colecția Istoria Mentalităților, Editura Ideea Europeană, 2018) este una nouă și cît se poate de salutară, de vreme ce este pusă în slujba salvării conștiinței noastre românești și creștine. Anume, cu un entuziasm întemeiat pe adînci convingeri personale, autorul pornește de la recenziile sale (din „România liberă", „Contemporanul", „Luceafărul") despre literatura acelor militanți împotriva regimului de dictatură comunistă (în general supraviețuitori ai închisorilor sau deportării, dar și luptători cu arma în mînă) care au lăsat mărturii scrise și publicate, în cele din urmă, de ei înșiși, de familie, de prieteni ori de istorici de profesie – se insistă, cu pînă la 5 intervenții la o singură apariție editorială, pe cele cîteva cazuri de neverosimilă vitejie martirică, printre care Ion Gavrilă-Ogoranu, Vasile Motrescu și Gavril Vatamaniuc, eroi naționali încă nerecunoscuți ca atare. Acestora li se adaugă un cuvînt de adio pentru Gheorghe Jijie, îngrijitorul mai multor cărți ale rezistenței anticomuniste, consemnarea a două romane inspirate de subiect (*Urma* de Adrian Alui Gheorghe; *Punct și de la capăt* de Gabriel Chifu) ori a epocalului studiu al lui Virgil Ierunca *Fenomenul Pitești* (care a obligat, în anii 1990, în ciuda ocultei (neo)comuniste, la recunoașterea și la studiul crimelor acestui regim).

Se adaugă însă, mai ales, propriile intervenții și dezvoltări, pînă la considerabile portrete, analize, eseuri, astfel că rîndurile propriu-zis de cronică de întîmpinare trec în plan secund, uneori expediate în ultimul paragraf. Ordinea articolelor nu este impusă de cronologie ci mai degrabă de calcule retorice (aplicate mai întîi lui Nicolae Stroescu-Șovarna, ireductibilul erou din tenebrele carcerale, mehedințean ca și S.L., de unde o probabilă perspectivă de *alter ego*), înaintîndu-se din portret în portret, din remarcă în remarcă, tot mai cutezătoare și ele, pînă la articolul final care abandonează cu totul pretextul unei exegeze, pentru a se constitui într-un vibrant manifest social-politic, fraza-cheie pentru întreg edificiul textual fiind aceea că „discuția nu se poartă la trecut, ci la prezent". Prin urmare, se afirmă permanentizarea, în post-comunism, a condițiilor care au făcut posibile ororile consemnate de scriitorii-martiri și acest ultim „Portret al persecutorului modern", sistematizat pe multe pagini, dezvăluie, argumentat, propria noastră lipsă de libertate: ca și atunci, există (auto)cenzură (grija de a te exprima „corect politic"); prin manevrarea legislației (se acuză legea 217/ 2015) intelectualul a ajuns de la „dreptul la legitimă apărare" la cel de „legală timorare" (bun joc de cuvinte!); se fac liste cu indezirabili; sînt minimalizați eroii, martirii, sfinții noștri (exemple periculoase de demnitate!); condamnarea la uitare (*damnatio memoriae*) este de asemenea aplicată (de aici, mulțumirea cu care este înregistrată zădărnicirea, în 2017, prin inițiative cetățenești girate de Academia Română, a tentativei de a-l interzice public *și* pe Mircea Vulcănescu). În sfîrșit, după atîtea reușite ale celor aflați în continuitate „de tagmă", ba chiar „de fami-

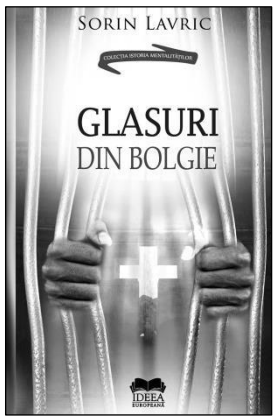

lie", cu persecutorii de ieri, ni se precizează și adevăratul nume al orînduirii actuale: nu democrație ci plutocrație oligarhică, tinzînd să preschimbe întreaga societate într-un cumplit panoptic.

Devine evident că, punînd deoparte virtuțile lor intrinseci, autorul își înțelege exegezele și ca manevre oratorice pregătitoare, în vederea teribilei perorații concluzive, posibil text fundamental pentru lumea românească de mîine. De altfel, ardența demonstrației antrenează peste tot fraze admirabile, unele de adînc sens stilistic („sfîntul nu trece pragul scrisului expresiv"), psihologic („scrisul se naște dintr-o secretă dorință de a-ți epata cititorii"), soteriologic („beletristica nu face două parale dacă nu emană o trăire filocalică"). Cîteodată, foile sînt luminate de fulgerul cîte unui detaliu înălțător, de mucenicie în întuneric, și îl vedem pe Corneliu Călin prăbușindu-se în celulă și rupînd astfel, involuntar, coloana unuia dintre cei 7-8 șerpi puși ca să-l sugrume (gardianul intră în celulă și îl admonestează că a ucis șarpele!); pe Traian Mihăilescu, medic militar extirpînd un apendice inflamat cu un bisturiu inventat din blacheu de bocanc și salvînd astfel o viață; pe Mihai Buracu, la Pitești, cu părul albit în cîteva ceasuri, la 21 de ani (supraviețuiește și, în cartea sa, va enumera 16 torturi); pe părintele Dimitrie Bejan, botezînd, în 6 ani de Siberia, 100.000 (o sută de mii) de păgîni, ruși și alte neamuri...

Filonul factologic poate fi oricît de amplu, nu l-am urma dacă nu ar fi parte a unei viziuni care înseamnă nu doar recuperare a unor sfinte pagini de martirologiu ci și abilitare a unor constructe subsumate ideii de mîntuire. Acestea propun superioare implicații ontologice, gnoseologice (ajungîndu-se uneori la definiții importante, printre ele cea despre adevărul științific, „o farsă care golește trecutul de drama celor care l-au trăit pe viu"), estetice (disciplină care naște dubii, printre altele pentru că scrisul în condiții de confort înseamnă „derizorie paradă retorică"). Ultima remarcă ia în discuție, în fond, însuși rostul scrisului și exegetul, cu abilitate de dramaturg, știe să pună în scenă problema, montînd un schimb de replici între Noica și Vulcănescu: primul va întreba, mustrător, „ce ai făcut pentru cultură?"; al doilea, cu care Sorin Lavric și, împreună cu el, toți mucenicii acestei cărți se identifică, îi va întoarce întrebarea, cutremurător: „ce ai făcut pentru Hristos?"

Inaugurarea plăcii comemorative dedicate lui Cezar IVĂNESCU.

Bârlad, 6 august 2019 – Schimbarea la Faţă

Florin CÂNTEC

AMINTIRI DIN SUBTERANĂ. REVISTA „DIALOG" ÎN ANII '80

Presa studențească, atât cea culturală, cât și cea de reportaj și informație din anii ceaușismului, merită o analiză detaliată pentru că ea a reprezentat o școală a gândirii libere în plină dictatură. Iar presa culturală a însemnat o școală a stilului, a comparatisticii și a caracterului care a format oameni de litere educați și cu spirit critic, o experiență a modelării intelectuale și jurnalistice, un mediu mai liber și mai ferit de otrava ideologică a ceaușismului târziu. La Iași, în anii '80, revista de cultură a studenților Universității „Alexandru Ioan Cuza" a refăcut, simbolic, experiența formatoare pentru junimiști întruchipată de prima serie a „Convorbirilor literare". Mărturia mea se înscrie în acest spirit.

Underground. În barul „Ethos"

În toamna anului 1982, de-abia întors din armată și „boboc" în studenție, participam la o stranie întâmplare culturală, cu un condimentat parfum de underground, numită „Serile Dialog" invitat de colega mea de clasă din liceu, Mona Paiu. Ea era deja în anul II la filologie și pentru că scria poezii și fusese deja publicată (nu mai menționez că fusese șefa de promoție absolută a generației noastre din Liceul „Mihai Eminescu" din Iași) era deja parte din redacția revistei Universității „Alexandru Ion Cuza". O revistă legendară, înființată în 1969 sub numele de Alma Mater și al cărui prim redactor-șef student, Al. Călinescu, era la acel moment, de această dată în calitate de lector la Facultatea de Filologie, directorul revistei (formal, revista era condusă de un redactor-șef student, iar „îndrumătorul" trebuia să fie un cadru didactic, după modelul „directorului educativ" care supraveghea căminele). În fapt, directorul revistei era un personaj cheie, un adevărat *spiritus rector* pentru că el dădea orientarea revistei și el negocia, în funcție de autoritatea sa simbolică sau de conexiunile cu aparatul de partid și de supraveghere, limitele între care se mișca politica editorială. Trebuie spus, din capul locului, că revistele studențești aveau un statut special față de publicațiile oficiale, din mai multe motive:

În primul rând, ele nu erau destinate difuzării la chioșc, deci nu ar fi trebuit să ajungă la cetățeni. Fiind editate de organizația studenților dintr-o instituție de învățământ superior (de exemplu, revista „Dialog" era „organul" Asociației Studenților Comuniști din Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași) astfel de publicații erau în întregime destinate numai studenților din campusurile fiecărei universități sau centru universitar[1]. Acest fapt, precum și periodicitatea inconstantă (în principiu cred că era trimestrială, dar apăreau numere duble sau triple câteodată pentru că era un proces de elaborare mai lent) făcea ca să nu fie aceeași unitate de măsură a cenzurii comparativ cu ziarele și publicațiile oficiale. În plus, apărând inconstant nu mai putea fi subordonată direct comandamentelor de partid, care erau dirijate după diverse sărbători, și asta dădea posibilitatea ca sumarul să fie mai cultural, mai general și mai puțin supus temelor ideologice ale momentului apariției. Ceea ce nu înseamnă că nu era

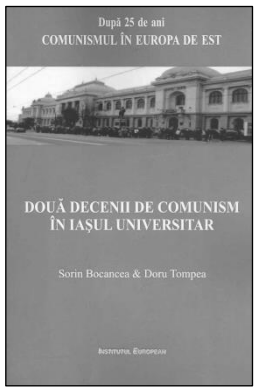

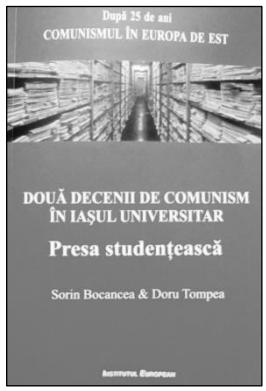

controlată, dar mai lax, mai afabil decât ceea ce ajungea nemijlocit la public. Apoi, toți cei care erau selectați în redacție precum și cei care răspundeau de revistă din partea universității erau verificați și avizați de biroul organizației de partid și apoi de filtrele superioare (Centrul Universitar și Cabinetul de propagandă din cadrul Comitetului Județean de Partid) ca fiind de încredere, dar, la Iași cel puțin, atitudinea acestora a fost mai permisivă cu aceste publicații decât în alte locuri (în București, bunăoară, unde presiunea cenzurii era mai strictă și unde publicația echivalentă a universității era o tristă fițuică de propagandă, numită „Convingeri comuniste").

Atunci când am ajuns eu la „Serile «Dialog»", care se țineau în barul „Ethos" al Casei Tineretului (Casa Studenților de azi) – un spațiu subteran tapetat cu numere vechi din ziare franțuzești și unde se putea bea un gin englezesc adevărat, echipa de la „Dialog", aflată sub conducerea tandemului Al. Călinescu – Sorin Antohi, era legendară. Nu numai pentru celebrul număr retras de pe piață (cel cu poza tabloului lui Dan Hatmanu în care Ștefan cel Mare dădea noroc cu Ceaușescu – tablou perfect lingușitor, dar unde efectul contrar a fost dat de titlul editorialului de sub poză, care se intitula „Exemplul președintelui", ceea ce pe spăimoșii și pudicii cenzori de la partid i-a speriat!)[2], ci, mai ales, pentru echipa de colaboratori de elită care publicau în paginile revistei, din Iași și din țară, între care câțiva cu drept de semnătură limitat sau ridicat în publicațiile oficiale și care-și strecurau textele în revistele studențești. Am fost de față atunci, în toamna lui 1982, la show-ul public dat de „Grupul de la Iași", de cronica literară delicios de acidă citită de Dan Petrescu, de lectura explozivă, în canon, Luca Pițu – Sorin Antohi din celebrul manuscris „Brazde peste haturi" sau de incomparabilul one-man show făcut de George Pruteanu cu „Divina Parodie". Știam deci ce era „Dialog"-ul care eclipsa atunci „Echinox"-ul clujean și, firește, mă uitam cu jind la lumea intelectuală și ludică pe care această echipă o întruchipa într-un timp al apăsării ideologice, al prostiei și inculturii generalizate. După doar două luni de facultate unde, în afara cursului de filozofie indiană și a seminarului de sanscrită făcute de Marin Costică, nu găsisem nimic care să aibă ceva de-a face cu filozofia, înglodați cum eram în cursuri terne, scolastice, „pe linie", făcute de profesori care fuseseră selectați în anii 50-60, conversațiile sclipitoare intelectual ale eroilor underground care gravitau în jurul revistei universității ieșene mi s-au părut absolut fascinante. Și, mă gândesc azi, extrem de provocatoare cultural.

Dialog

Revistă fondată în 1969 sub titlul Alma Mater

Anul XV
nr. 1 (94)
1983
3 lei

ISTORIE — pictură de DAN HATMANU

Exemplul Președintelui | Spre noi înșine

O redacție de poveste

La câteva luni după faimoasa „Seară «Dialog»" animată de Sorin Antohi, la care fusesem și eu martor, în mai 1983[3], toată echipa care gravita în jurul revistei a fost destructurată de Securitate printr-o anchetă dură și prin măsuri administrative severe luate de conducerea universității, la presiunea lui Alecu Floareș, secretarul cu propaganda de la partid (demiteri, sancțiuni grave pe linie de partid) împotriva profesorului Călinescu și a lui Sorin Antohi, precum și asupra unor studenți de la drept ce făceau parte din redacție (Sperneac și Voicu, parcă). Revista a fost la un pas de desființare și doar intervenția utilă a lui Doru Tompea, pe atunci Președinte (ales de studenți, dar cu binecuvântarea partidului!) al Centrului Universitar Iași, pe lângă Nicu Ceaușescu, atunci Prim-Secretar UTC (în subordinea căruia era și UASCR-ul) a făcut ca revista să supraviețuiască. Eu am făcut parte din echipa care i-a urmat lui Sorin Antohi & Comp.

În octombrie 1983, la sugestia Monei Paiu (care va deveni curând Antohi, căsătorindu-se cu Sorin și avându-l drept naș pe Al. Călinescu) ne-am adunat, în noua redacție a „Dialog"-ului, mai mulți colegi de clasă din liceu (o clasă legendară, singura oficială de filologie-istorie din Moldova la nivel de Treapta a II-a, în care se strângeau anual premiile la olimpiadele naționale de literatură româna, de franceză, de engleză, de istorie și filozofie făcând renumele Liceului „Mihai Eminescu" din Iași). În mod firesc, Radu Andriescu, poet deja publicat în revistele literare consacrate, descendent dintr-o ilustră familie de profesori ai filologiei ieșene, tatăl său, regretatul profesor Al. Andriescu fiind în acel moment decanul Facultății de Filologie, a fost desemnat redactor-șef. Eu, care-mi petrecusem copilăria în tipografia ziarului „Clopotul" din Botoșani (unde tatăl meu fusese redactor-șef între 1968 și 1973), am propus să mă ocup de partea tehnică a ziarului, mergând în tipografie și urmărind toată bucătăria fabuloasă a construcției unei pagini tipărite, cu operațiuni care astăzi par SF. Așa am devenit Secretar General de Redacție[4]. Au mai venit alături de noi și alți colegi de clasă: Dana Alexandrescu (franceză) și Cătălin Turliuc și Răzvan Matei (istorie). Cu aceștia, împreună cu alți studenți din universitate, am constituit nucleul care a relansat revista. Trebuie totuși menționat că această relansare nu s-ar fi putut realiza fără contribuția majoră a celor desemnați de secretara de partid pe universitate (Maria Carpov, semioticiană și traducătoare) să coordoneze activitatea noastră: Andrei Hoișie (lector la Germană) și Ștefan Afloroaei (asistent la Filozofie). Au făcut o echipă minunată și, o spun public, formarea mea intelectuală și umană a fost decisiv rafinată de întâlnirea cu ei, în tradiția gândirii critice și comparative a revistei „Dialog" pe care cei în cauză, nu fără eforturi, au reușit să o ducă mai departe.

Ședințele se țineau săptămânal, parcă joia, la Catedra de Germană a universității (sediul vechi, la parterul casei fostului primar liberal Georgel Mârzescu – peste de drum de corpul A, unde e astăzi sediul administrativ-financiar, fiind impracticabil din cauza frigului și umezelii). Erau o desfătare intelectuală, cu polemici, cu proiecte îndrăznețe, cu naivități sau lucruri inteligente pe care, maiorescian, o conducea și dirija cu finețe Andrei Corbea (pseudonimul literar al lui Andrei Hoișie), care a păstrat, abil, și a dezvoltat legăturile anterioare ale grupului din jurul revistei (mai ales ale lui Al. Călinescu, Luca Pițu, Sorin Antohi) și ne-a învățat strategii despre cum trebuie făcută literatura și jurnalismul cultural cu anvergură națională. A păstrat tot timpul legătura cu oamenii importanți din centrele universitare și culturale din țară, publicând în „Dialog" doar lucruri de calitate și nu orice text produs de vreun student ieșean (așa cum ar fi specificat statutul de funcționare al revistei). Pentru toți cei care au trimis texte literare sau eseuri la „Dialog", experiența critică, formatoare a echipei a însemnat enorm, la fel poate, *mutatis mutandis*, precum aceea a *Convorbirilor literare* din perioada ieșeană cu peste un secol în urmă. Strălucirea intelectuală și decența lui Ștefan Afloroaei au fost, de asemenea, un privilegiu pentru noi toți și o șansă pentru mine pentru că astfel am putut crește în siajul unuia dintre puținii oameni de mare anvergură intelectuală a facultății unde învățam (și, desigur, mă mândresc și azi că, în 1986, am fost primul student care a făcut lucrarea de licență cu el). Privindu-l (și citindu-l!) azi, membru al Academiei și, probabil, cea mai rafinată voce în hermeneutica filozofică din țară, pot spune că nu s-a schimbat prea mult, ci, doar, precum un bijutier răbdător, și-a cizelat scrisul până la sclipirile diamantine de astăzi. Sunt convins că și el va recunoaște cât de important a fost tot acel mediu neojunimist din care fiecare am avut câte ceva de învățat și de câștigat.

Cenzură și autocenzură

Am debutat, în 1984[5], cu eseu filozofic împreună cu Generația de Aur brașoveană, crescută de Alexandru Mușina și binecuvântată literar de Nicolae Manolescu și Mircea Martin: Caius Dobrescu, Simona Popescu, Andrei Bodiu și Marius Oprea. Un număr ilustrat cu desenele unui stu-

dent la Arte, din clasa Dan Hatmanu, pe nume Dan Perjovschi (da, cum eu am mers cu acele desene în tipografie, am avut dibăcia de a le păstra!). În plus, pe lângă atmosfera cultural-camaraderească, pe lângă experiența critică și școala gândirii pe care le-am exersat acolo, statutul de „ziariști" (ne făcusem, în tipografie, niște legitimații trăsnet, pe care scria mare, PRESA) ne aducea o grămadă de alte beneficii. Eu, bunăoară, pentru că trebuia să stau în tipografie, eram scutit (grație lui Andrei Hoișie, desigur) de practica agricolă, acea umilitoare și degradantă obligație a studenților de a merge să strângă recoltele pe care țăranii ceapiști le lăsau pe câmp, și rămâneam ca un belfer acasă. Apoi, acel cartonaș miraculos (atunci se temea toată lumea de puterea presei, fie ea și studențească) ne deschidea ușa la hotel (când nu erau camere), la bere nemțească (când nu era la liber) la alimentară, câteodată (unde untul și ciocolata, între altele, se dădeau pe sub mână). Mai erau, de asemenea, taberele gratuite de la mare sau de la munte, „instruirile" ideologice pentru presa studențească unde am putut vedea și mișto cari (pentru că lumea presei studențești, de la redactori la directori era plină de oameni inteligenți și ironici cu cutumele și gândirea activiștilor), personaje care apoi au ajuns celebre pentru „anticomunismul de mucava" (cum ar fi, spre exemplu, Dan Pavel sau Marian Munteanu, ambii activiști până în vârful unghiilor, care și-au dat cojocul la întors după 1990). Spre deosebire de instruirile activului de bază, întâlnirile de la Izvorul Mureșului sau de la Complexul Tei din București au fost pentru studenții-jurnaliști prilej de chefuri, de polemici literare și de hăhăială continuă, spre iritarea inițială a „tovarășilor instructori de la centru", neobișnuiți cu indisciplina și comentariile noastre, dar care sfârșeau învinși alături de noi la taclale alcoolizate regulamentar. Și, trebuie spus și asta, turnătorii erau destul de rari și destul de evidenți din rândurile noastre și nu se prea sinchisea nimeni de ei. Cu excepția scandalului din 1983 și a marșului studențesc din februarie 1987 – ambele administrate direct de Securitate, nu prea știu alte incidente decât cel care a zguduit revista Amfiteatru cu poeziile Anei Blandiana („Suntem un popor vegetal…"). Despre cum negociau relația cu județeana de partid și cu poliția politică directorii revistelor, care erau cadre universitare, e mai greu să mă pronunț în lipsa probelor concludente. Cert este că ar fi fost imposibil ca revistele studențești să fie lăsate de capul lor, fără ca Sistemul să aibă informații directe despre orice posibilă încercare de catalizare a vreunei mișcări politice și asta explică de ce directorii revistelor erau obligați să aibă relații cu ofițerii de securitate desemnați pentru acest domeniu. Cum și ce au făcut fiecare e treaba lor (și, poate, a cercetătorilor onești!), dar eu pot spune că rezultatele pentru noi, ca redacție, erau excelente și că în ceea ce mă privește, nu am fost niciodată contactat, amenințat sau interogat de securiști, ceea ce demonstrează că, acolo unde acest lucru s-a mai întâmplat, au fost de vină conducerea universității sau directorii de revistă care au făcut jocul cerut de poliția politică. Cum am trăit acele vremuri, pot spune că acest subiect este extrem de greu de prins în rame fixe, pentru că a fost nuanțat de la caz la caz, iar generalizările nefundamentate nu fac decât să adâncească confuzia și ceața. Iar „deconspirările selective" operate cinic până acum sunt parte a acestei probleme. Pe scurt, noi, între 1983 și 1986, nu am avut nici cea mai mică problemă să îi publicăm, între alții, chiar pe Ana Blandiana sau pe Norman Manea care, oficial, aveau interdicție de semnătură.

Cenzura, după ce oficial propagandistic, fusese aparent desființată în 1978, se transformase în mai toate cazurile în autocenzură. Apoi textele erau văzute de noi și aprobate de directori. Se mergea apoi cu mapa la cel desemnat cu verificare din partea Centrului Universitar, adică, pe vremea mea, la logicianul și universitarul Ioan Petru. În fine, șpalturile mergeau pentru a obține viza de „Bun de Tipar" la Cabinetul de propagandă al Comitetului Județean de Partid Iași, la tovarășul Emilian Bujor, al cărui ochi veghea la puritatea mesajului și la interesele partinice. Nu-mi aduc aminte să fi fost ceva cenzurat, chiar dacă textele lui Luca Pițu, Dan Petrescu, Dan Alexe sau Sorin Antohi musteau de limbaj dublu și de subînțelesuri intelectualiste, pline de citate în franceză care ar fi putut fi „interpretate". Cum tovarășul Bujor nu știa franceză și nici nu gusta subtilitățile ezoterice, primeam fără probleme B.T.-ul, mai ales că Andrei Hoișie știa cu abilitate și diplomație ce răspunsuri să dea la întrebările mai fruste ale „tovarășilor". Cu o singură excepție: atunci când tovarășul Bujor a scos din pagină indignat o poezie benignă a Simonei Popescu, intitulată „Vulpea roșie", bătându-ne obrazul că „îl credem prost". Asta mi-a arătat că mecanismele de supraveghere a purității ideologice și a contracarării oricărei scrieturi „dușmănoase" se refereau exclusiv la lucruri simpliste, rudimentare dar clare, spuse direct, dintr-o bucată, singurele care ar fi putut influența „masele", adică „poporul unic muncitor" a cărui elită era considerată clasa muncitoare, „clasa cea mai înaintată ideologic", în

conformitate cu conspectele făcute de Lenin din Marx în celebrele lui caiete („filozofice”!). Partidul se temea de simplitate clară și de discursul critic direct, nu de „rezistența prin cultură”!

Revista a fost pentru mine o experiență fabuloasă nu numai intelectual, ci și uman. În afară de colegi, din redacție și de la alte publicații studențești, de câțiva directori de reviste sau pagini (Daniel Condurache, Liviu Antonesei, Valeriu Gherghel, Alexandru Lăzescu, de-ar fi să dau nume numai din Iași, în afară de cei deja amintiți de la „Dialog”) merită amintită relația specială avută cu muncitorii tipografi de la linotip, zețărie, calandru, offset și tipar înalt, o lume care m-a primit cu inima deschisă (deși era sub control strict) și cu care am împărțit nu numai câte un sandviș, ci și multe alte omenești lucruri în ziua lor de salar. Le rămân tuturor recunoscător pentru ce am avut de învățat de la ei! Viața mea ar fi fost cu totul alta fără toată această lume în care am avut privilegiul să fiu integrat. A fost o școală a minții, a stilului și a caracterului de neînlocuit pentru mulți dintre cei care am fost atunci acolo și aceste lucruri nu sunt trecute în istoria oficială și, de aceea, am simțit nevoia să le reamintesc.

Trebuie să merităm democrația

Nimeni nu știa, în acea zi de vineri – 22 decembrie 1989 – ce va urma după extragerea cuplului dictatorial din clădirea Comitetului Central, operată de Victor Atanasie Stănculescu (omul lor de încredere) în complicitate cu generalul Neagoe, cel care ar fi trebuit să tragă în mulțime pentru apărarea celor doi și a clicii lor. Astăzi știm că libertatea promisă atunci a fost doar o libertate la cumpărături și la vorbe (și, după 2007, la exil). Pentru că cei treizeci de ani care au trecut de la „loviluție” au fost, poate în primul rând, o perioadă de glorie și de decădere a presei. A presei scrise, profesioniste de această dată, cu tiraje ametitoare la început, făcătoare de averi și angrenată în jocul politic. O presă ce a devenit, pas cu pas, hulpavă și imorală, interesată fiind, din ce în ce mai mult, de banii mafioților care controlau politica, dar ale cărei rădăcini se trăgeau toate, aproape fără excepție, din presa studențească (inclusiv naționalele „Viața studențească” și „Amfiteatru”) sau, precum în cazul mogulilor din anii 90, Ion Cristoiu și Cornel Nistorescu, care veneau de sub pulpana lui Nicu Ceaușescu, de la „Scânteia Tineretului”. Nici la Iași nu a fost altfel, principalele cotidiene, „Monitorul” și „24 de Ore”, fiind construite pe structura vechilor jurnaliști din presa studențească de reportaj, iar „Cronica” și „Convorbiri literare” fiind, după revoluție, restructurate și întinerite cu foști redactori de la „Dialog”, din diverse echipe (eu însumi având acolo cartea de muncă în anul 1990!).

Pe 26 decembrie 1989, după asasinarea lui Ceaușescu, ne-am regăsit, la chemarea aceluiași Andrei Hoișie-Corbea, la catedra de germană a universității ieșene, „dialoghiști” din mai multe generații, gata să scriem în sfârșit liberi. Iată câteva nume, din caseta de atunci: Sorin Antohi, Radu Andriescu, Laurențiu Constantin, Bogdan Călinescu, Mihai-Răzvan Ungureanu, Codrin-Liviu Cuțitaru, Michael Astner, Marius Cristian, Mihail Grădinaru sau regretata Irina Andone și, firește, și autorul acestor rânduri care, cu entuziasm, și-a reluat rolul de secretar general de redacție și a revenit, euforic, în mirosul de plumb și în aburul libertății care se ițea în tipografia din strada 7 Noiembrie, devenită apoi Sfântul Lazăr. Ieșeam pe poartă cărând mormanele de ziare, cu cerneala încă neuscată pe ele și, până la mașină, ni le smulgeau oamenii din brațe ca să citească *și altceva* decât propagandă de partid.

A fost, desigur, cea mai emoționantă experiență din lumea jurnalisticii pe care am putut-o trăi vreodată. Scriu publicistică începând din 1983 și nu am avut niciodată vreun motiv să mă rușinez de ceea ce am scris, chiar în vremurile apăsătoare ale controlului politic total asupra presei. De aceea, aș vrea să închei aceste frugale rememorări ale experienței mele în presa studențească, o experiență formatoare uman și intelectual, care mi-a oferit șansa unei șlefuiri culturale și a deprinderii spiritului critic și comparatist care m-au influențat toată viața, cu reluarea unui text. E vorba de primul meu articol scris în libertate, pe 26 decembrie 1989, intitulat „Un cataclism mental”, care a apărut în acel număr fabulos al „Dialog”-ului din decembrie, după căderea dictaturii. E un text care, sper, dă seamă despre cum puteai gândi liber și în timpuri nevrednice, despre cum mă exprimam, ideatic și stilistic, la 27 de ani, în zorii democrației și despre cum a putut fi presa studențească o școală a caracterelor și a stilului, un laborator de formare a unor generații intelectuale care se simt solidare și astăzi. Deși l-am mai publicat, sper să trezească măcar interesul cititorilor care acum treizeci de ani încă nu erau născuți. Iată-l:

Au fost zile cînd, prins de valul amețitor al entuziasmului provocat de emulația stîrnită de Noica, împărtășeam iluzia că nu există decît o singură cale – salvatoare – din capcana sufocantă a acelui real: cultura. Au fost zile cînd, îmi spuneam alături de un Kierkegaard, bunăoară, că „oamenii nu știu să se folosească de libertățile pe

care le au: în locul libertății de gîndire ei cer, drept despăgubire, libertatea cuvîntului". Aș putea spune acum, judecând lucid, că mă înșelam; trăiam astfel doar în provizoratul unei ființări oarbe, în acea palidă, atonă și inconsistentă stare declanșată și alimentată doar de instinctul supraviețuirii. Trăiam starea cînd contemplam inert insuportabila inconsistență a ființei *(dacă îmi permite Milan Kundera să mă folosesc de titlul ultimului său roman). Și cum aș fi putut altfel să întrezăresc orizontul complet al existenței? Tot acum însă, se poate spune că densitatea și virulența realului care a năvălit peste noi pulsînd din venele deschise de baionetele unor asasini, e copleșitoare și, poate, compensatorie vidului evenimențial (demențial!) anterior. Dar nu vidul evenimențial trebuie umplut acum cît, mai ales, vidul cultural, sufletesc, pe care l-au întreținut – decenii! – stupizii agenți ai unui psihopat analfabet. (Dacă nu știți despre cine e vorba, aveți bunăvoința de a urmări cine strigă mai tare în acest moment și îi veți recunoaște pe aceiași, nepedepsiți încă, zbierători de profesie). Am trăit teroarea unui cataclism mental pe care actuala tendință de „coafare a limbajului" – tendință, din nefericire, manifestă – nu face decît să o agraveze. Am trăit sub acțiunea unui mecanism anihilant al cărui singur scop era măsura creatorului său: imbecilizarea.*

Am trăit! Privesc cu tristețe ebuliția momentului (rezultat cumplit al strivirii autenticului spirit civic) și cu sentimentul incomod că nu mai avem cu adevărat resorturi ale bucuriei. Și e explicabil! În vacuum-ul cultural dirijat – decenii! – de către Putere și de agenții ei, structurile reale ale civismului și ale responsabilității au fost anemiate. Și ele în nici un caz nu vor putea fi revitalizate cu ajutorul discursurilor vide cu care au început să ne asalteze demagogi ai momentului. E nevoie de o adevărată revoluție în mentalitate pentru a putea repune în drepturi acțiunea civică. Cînd eram student, gîndindu-mă la revolta studențească din Mai '68 de la Paris – ai căror demni urmași au fost studenții români de azi – îmi repetam: libertatea și democrația se cuceresc! Se învață pas cu pas și se poate spune, cred, cu îndreptățire: adevărata democrație e rezultanta *unui proces de restructurare, nu ipoteza lui! Din haos și ebuliție nu există decît o singură ieșire: reinstaurarea societății civile – singura în stare să fundamenteze, de acum înainte, un dialog cu puterea. Structurile acestei societăți civile (de la* civitas*) vor trebui formate de acum încolo. Numai așa se va institui deschiderea procesului de regenerare morală a societății, numai așa va putea fi dată măsura reală a civilizației (tot de la* civitas*) și culturii noastre. A legitimității noastre în Europa! Căci democrația – care înseamnă cel puțin participare politică „în cunoștință de cauză" – nu ne-o poate da nimeni. Ea trebuie învățată, cucerită. Trebuie să meritățm democrația. Va trebui întîi explicat alfabetul ei, pentru a-i putea simți, în timp, aromele și farmecul. Și pînă cînd nu va începe fiecare dintre noi să se construiască pe sine în acest spirit, riscăm a cădea în caragialesc. Și nu trebuie să se întîmple acest lucru, fie numai și pentru că sînt peste zece ani de cînd un Al. Paleologu atrăgea atenția asupra unui atribut determinant al caragialescului: este* abisal... („Dialog", EDIȚIE SPECIALĂ, Anul XX, nr. 134, 29 decembrie 1989, p.4).

NOTE

[1] În cazul nostru, la „Dialog", nu distribuiam decât un exemplar pe camera de cămin din Pușkin și Târgușor Copou (și nu patru, câți studenți erau) rămânând exemplare pe care le trimiteam neoficial în multe alte locuri din țară. Ba chiar, ușor ilegal, Mircea Nedelciu și Florin Iaru, librari la Librăria Editurii „Cartea Românească" din București, le vindeau pe sub tejghea cunoscătorilor, din bănuții astfel strânși făcând noi, la final de an, un mic banchet junimist.

[2] Întrebându-l pe Sorin cum a fost posibil avizul cu „Bun de Tipar" pe care îl dădea județeana de partid pe șpalturi (foi volante pe care era imprimată pagina de ziar, de probă), el mi-a spus că poza ca atare nu apărea fiind marcat doar dreptunghiul unde se va pune, la tipar, zincul (o suprafață metalică pe care apărea negativul pozei fixată pe o bucată de lemn care se introducea în pagina cu rânduri de plumb și se închidea în vederea tipăririi) cu mențiunea „fotografie cu Secretarul General al Partidului".

[3] Există un dosar consistent la CNSAS pe această temă, iar pretextul l-a constituit o scrisoare trimisă de Dan Petrescu cumnatului său Ioan Petru Culianu, transfug aflat la Universitatea din Groningen, Olanda, interceptată la graniță. Știm acum din dosar că lectorului francez, homosexual, i se plantaseră în locuința de serviciu, cu acceptul conducerii universității, mijloace tehnice de urmărire și astfel a aflat Securitatea de scrisoarea lui Dan Petrescu

[4] Aici, scrupulosul Sorin Bocancea mă corectează spunând că în caseta redacțională această titulatură apare mai târziu, dar, de facto, am fost efectiv în tipografie și am coordonat acest sector de la bun început, din noiembrie 1983 până în iunie 1986, când am absolvit facultatea, plecând profesor la Botoșani.

[5] Riguros, Sorin Bocancea mă corectează în volum și aici: am debutat cu eseu (mai avusesem o cronică la „Serile «Dialog»" înainte, în dec. 1983) în numărul 100/ aprilie 1984, cu ilustrațiile lui Corneliu Brojboiu; numărul cu „brașovenii", unde scrisesem și eu, fiind 103-104/ decembrie 1984. (Iar desenele lui Perjovschi au apărut abia în numărul 112-113/ iunie 1986, ultimul la care mai eram în caseta de redacție înainte de absolvire!). Asta-i cu memoria și timpul psihologic, în lipsa documentului, aglutinează!

Bogdan Mihai MANDACHE

LUMINA DIN PENUMBRĂ

(Radu Ciobotea)

Penumbră și mister, Vasile Lovinescu și vechile inițieri, fascinația labirintului, legenda templierilor, simbolismul spadei, esoterismul lui Matila C. Ghyka, Alexandru Paleologu și labirinturile povestirilor sadoveniene, Magie și Cosmos la Mircea Eliade, Basarab Nicolescu și coborârea în lumea misterelor sunt câteva dintre subiectele cu care Radu Ciobotea își apropie cititorii de recenta sa carte *Penumbra. Eseuri de istorie a culturii*.

Cunoscut cu precădere pentru studiile sale despre jurnalism (*Reportaj și literatură; eseu asupra reportajului românesc și francez interbelic*; *Reportajul interbelic românesc. Senzaționalism, aventură și extremism politic*; *Le Mot vécu. Le reportage roumain et français dans l'entre deux guerres*; *Journalistes français dans la Roumanie communiste 1974-1989)*, Radu Ciobotea este și un asiduu căutător al sensurilor ascunse, al celor nevăzute dar care constituie armătura profundă a lumii, un căutător pentru care *arcanum* este un îndemn, o chemare și nu o teamă. Esoterismul atrage mai mult prin caracterul abundent speculat că esența sa ține de ceea ce este ascuns, dar înțeles în profunzimea sa esoterismul poate învinge materialitatea și exterioritatea vieții cotidiene. Văzut de unii ca o frivolitate, ca o inutilitate, considerat de alții ca drept cheia de boltă a cunoașterii, esoterismul continuă să stârnească nedumeriri, să suscite adeziuni grăbite și gratuite din partea celor care se așteaptă să găsească răspunsuri la marile „secrete și mistere" ale lumii, dar și adversități înverșunate și neîntemeiate din partea celor care nu pot ieși din cadrele unui raționalism reductiv.

Denigrarea la care este supus esoterismul își are originea în străvechea eroare constând în anatemizarea a tot ceea ce scapă înțelegerii comune. Grăitor în acest sens este refuzul de care s-a lovit Pierre Riffard aflat în căutarea un conducător pentru teza sa de doctorat, *L'idée de l'ésotérisme*. După

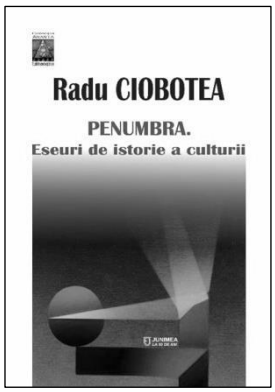

șapte ani de refuzuri, profesorul Jean Deprun a acceptat să coordoneze teza susținută cu brio, la Sorbona, în anul 1987; avataruri de neînțeles, mai ales că la Ecole Pratique des Hautes Etudes exista încă din 1965 o catedră de „Istoria esoterismului creștin", devenită în 1979 „Istoria curentelor esoterice și mistice în Europa modernă și contemporană". Să fi fost atât de pregnantă spusa lui Descartes „numai când văd cuvântul *arcanum* într-o propoziție, încep să am o proastă opinie"? Era începutul epocii atotputerniciei rațiunii care nega aprioric esoterismul, înainte de a-l înțelege. Pierre Riffard, care înțelesese mai bine ca oricare altul ce înseamnă negarea fundamentelor esoterismului, scria că acesta a fost supus represiunii, denigrării și denaturării: „Represiunea vine mai ales de la autorități, denigrarea de la indivizi sau popor, denaturarea de la intelectuali." Despre o altfel de cunoaștere, despre lumina dincolo de înțelesul ei fizic, despre penumbră și mister vorbește și Radu Ciobotea când susține că dincolo de înțelegerea de tip cultural există regimuri de percepție legate nu prioritar de lumina rațiunii, ci de obscuritatea fecundă a universului suprasenzorial: „Penumbra este lumina în stadiul pur, doar cu o intensitate scăzută, care conferă adâncime și care indică existența unei alte dimensiuni a spațiului, ireperabilă la lumină, dar întrezărită, ca prelungire spirituală a realității vizibile." Radu Ciobotea face o inspirată trimitere la lumina molcomă a lumânărilor din bisericile răsăritene, la lumina filtrată de vitraliile catedralelor apusene, totul într-o frumoasă pledoarie pentru se-

pararea penumbrei de înfricoșătoarea tenebră, pentru că „penumbra din noi nu este, deci, o amenințare a tenebrelor, ci mai degrabă o deschidere spre meditație, interiorizare, un echilibru fragil între noapte și zi, între departe și aproape. Penumbra este, în ultimă instanță, spațiul dintre noi și visele noastre, drumul de parcurs între ceea ce suntem și ceea ce știm că am putea fi. Este, deci, o formă a căutării care poate prefigura regăsirea".

Sintagma *Creanga de aur* trimite imediat cu gândul la tabloul celebru al pictorului englez William Turner sau la monumentala lucrare în 12 volume a lui James George Frazer; pentru noi, românii, este însă și titlul unei remarcabile scrieri a lui Mihail Sadoveanu. Tema abordată în roman era destul de nefamiliară mediului literar românesc, trimitea la surse cărturărești bine disimulate de autor, necăutate vreme îndelungată de critica literară, încât până la Nicolae Manolescu și Alexandru Paleologu, *Creanga de aur* și peregrinările magului Kesarion Breb pe tărâm egiptean și în Bizanț au rămas mult timp fără ecou. Alexandru Paleologu a fost cel care a afirmat tranșant că a face abstracție de grila masonică în interpretarea lui Sadoveanu înseamnă a rămâne la o înțelegere exterioară, a rămâne la suprafața lucrurilor. Radu Ciobotea caută elemente și rituri inițiatice la Sadoveanu nu numai în amintita *Creangă de aur*, ci și în *Ochi de urs* și în *Baltagul*, ceea ce-i îngăduie să vadă în cultură o inițiere, o etapă spre cunoaștere, o ascensiune. Pasionat de numere, de misterele și simbolismul lor, Radu Ciobotea consacră pagini interesante lui Matila C. Ghyka și cărții acestuia, *Numărul de aur*. Numărul a exercitat o fascinație constantă în filosofia vechilor greci, dar toți comentatorii sunt unanimi în a recunoaște lui Pitagora meritul de a fi pus temelia unei filosofii a numărului, a proporției, a armoniei muzicale. Cunoștințele științifice i-au permis cărturarului născut la Iași, în 1881, să treacă de nivelul speculației pe seama armoniei arhitecturii sau muzicii sferelor și să vorbească despre teoria proporțiilor, despre numărul de aur, despre *tetraktys* ca simbol al universului, despre pentadă ca număr al armoniei. Matila C. Ghyka a urmărit cum s-a transmis geometria esoterică pitagoreică, a pus în lumină câteva posibile filiații recognoscibile în direcții ale științei moderne, în curente renascentiste, în gândirea masonică; e un „lanț" ale cărui verigi sînt, printre alții, Pitagora, Empedocle, Platon, Philon, Ovidiu, Raimundus Lullus, Nicolaus Cusanus, Agrippa von Nettesheim, Paracelsus, Giordano Bruno, Johann Valentin Andreae, Franz von Baader, Novalis. Matila C. Ghyka a știut să caute simbolurile care guvernează lumea spiritului, riturile și ritmurile. „O stranie frumusețe a singurătăților traversează, în subteran, scrierile lui Matila C. Ghyka, o fulgerare a abisurilor cosmice întrevăzute de Blaise Pascal, liniștită, rațional, de viziunea nopții înstelate a lui Immanuel Kant, adică a unui cosmos care anulează haosul căci, dacă miracolul Vieții și cel al gândirii umane sunt posibile, înseamnă, totuși, că suntem o parte a Marii Arhitecturi."

Despre tăcere, interogație, poezie, Böhme sau transdisciplinaritate, adică despre câteva dintre stările și temele care-l definesc pe Basarab Nicolescu. Tradusă în franceză de Louis-Claude de Saint-Martin, *Aurora* lui Jakob Böhme a devenit un punct de referință pentru mulți cărturari francezi, deși la prima vedere aparenta obscuritate a scrisului teosofului german ar fi limitat opera sa la un cerc restrâns de specialiști. *La ce bun să mai scrii astăzi despre Jakob Böhme?*, se întreabă Basarab Nicolescu în deschiderea cărții sale *Știința, sensul și evoluția. Eseu asupra lui Jakob Böhme*. Omul de cultură român nu asumă în acest caz o operă de erudiție sau de vulgarizare ci o grilă de lectură necesară într-o vreme în care se proclamă cu prea mare ușurință ruptura dintre știință și Tradiție. Între cele două domenii trebuie evidențiate constantele structurale care deschid benefice și creatoare orizonturi de înțelegere a lumii. Basarab Nicolescu vede în Böhme un filosof modern ale cărui reflecții și intuiții, venite din neașteptate iluminări, vorbesc despre invarianța proceselor cosmice, despre coexistența unității și a diversității, despre conceptul de natură. Fizicianul român vedea în opera teosofului german „o contribuție fundamentală la căutarea contemporană a unei noi Filosofii a Naturii. [...] Vremea unei noi alianțe autentice – a omului cu sine însuși – a sosit. În căutarea noastră, Jakob Böhme este prezent printre noi, trupește prezent, prieten, divin artizan, mărturie vie a acestei noi alianțe".

Mulți istorici ai mentalităților se întreabă ce loc mai are spiritualitatea în viața omului zilelor noastre, care trăiește sub imperiul unei modernități materialiste ce a căutat să înlăture tot ceea ce ține de interioritate, care a propovăduit o falsă înțelegere a atotputerniciei cunoașterii, în vreme ce revelația exhaustivă, care nu ar ascunde nimic, este un nonsens, o pură imposibilitate metafizică. Totdeauna este ceva ascuns de la crearea lumii și care va rămâne așa până la sfârșit. Cartea lui Radu Ciobotea urmărește aspecte ale vieții spirituale care se hrănește din jocul între exoteric și esoteric, între lumină și umbră, păstrând sensul misterului propriu spiritului tradițional în sensul larg al termenului. Cartea sa este un îndemn la a regăsi o anumită penumbră favorabilă apariției misterului sau meditației. Radu Ciobotea a știut să caute misterul, să descopere lumina din penumbră.

Diana BOBICĂ

„DE VIAȚĂ NU EȘTI SCUTIT ODATĂ CE-AI PĂȘIT ÎN EA”

(Ioana Nicolaie)

Ce se alege din toate speranțele și visele luminoase cu care o fată pășește în viața de tânără nevastă, la nici șaisprezece ani împliniți? Destinul acestei femei, de un dramatism tulburător, este urmărit în *Cartea Reghinei*, noua apariție editorială semnată de Ioana Nicolaie (București, Editura Humanitas, 2019). Povestea – rostită de Reghina însăși în tăcerea trupului împovărat de ani și de durere, paralizat și orb, în care sufletul îi este ținut captiv, fără posibilitatea de a se comunica lumii din afară, lume ale cărei înțelesuri ajung întregi la ea – are rolul de a instaura înțelegerea și de a da un sens suferințelor care i-au fracturat de atâtea ori viața. În ciuda pierderii treptate a oricărei posibilități de a se face auzită la exterior, vocea interioară a Reghinei este coerentă și se răsfrânge asupra trecutului într-o perpetuă mobilitate, tocmai parcă pentru a contracara inerția și neputința trupului istovit de viață și de suferință.

Din prezentul prelungit al bolii, Reghina recompune prin amintiri asociate involuntar, aduse în prim plan fără a urma ordinea cronologică a evenimentelor, întreaga sa existență. Firele temporale sunt trase din memoria subiectivă și reconstituie tabloul vieții ei, cu permanente adăugiri care oferă, într-un final, imaginea completă a acesteia. Trecutul depărtat și mai puțin depărtat ajung să coexiste în același segment narativ, scoase la suprafață de fluxul conștiinței care își amintește viața așa cum a fost ea, cu puține bune și foarte multe rele.

Dată de tată după Damian, băiatul lui Maxim, pastor penticostal, Reghina își începe viața alături de bărbatul ei în Vărălia, un orășel transilvănean. Felul în care soțul se poartă cu ea la început, educația primită de acasă, zestrea, starea materială a lui Damian, toate o îndreptățesc să

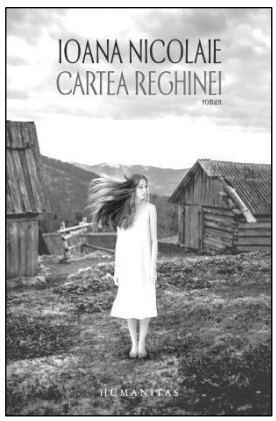

viseze la o viață de familie așezată în dragoste și înțelegere, cu copii așteptați, cu toate ale casei rostuite așa cum învățase de la mama ei. Ca într-un legământ, Reghina își promite să își iubească soțul, deși tatăl o măritase fără să-i ceară consimțământul. În gândurile ei de proaspătă nevastă, la Vărălia „viața-i nespus de bună”, iar traiul tihnit de familie e posibil: „Că binele abia așteaptă să-l iei, e cât dealul peste care-n două ceasuri am trecut”. (p. 11) Începutul vieții de nevastă e ca o vară lungă de trei ani. Apoi Damian se poartă din ce în ce mai urât cu ea, apar vorbele de ocară, bătăile, trădările, umilințele, bețiile, traiul devine din ce în ce mai anevoios, căci familia crește mereu. Din al patrulea an de la nuntă, copiii se nasc unul după altul: „Primul, cel mai iubit, cu buclele lui de tăciune. Al doilea, fetița foc și pară. Al treilea, leit pastorul […]. Al patrulea, o fată care numai ascultă. […] Al cincilea, măgureanul, cel batjocorit că seamănă atâta cu mama. Al șaselea, fata cu aur în fiecare mișcare. Al șaptelea, negricioasa […]. Al optulea, fetița pe moarte […]” (pp. 29-30); „și-al nouălea copil, cel curentat”; „[…] al zecelea, bun de alintat, câtă sin-

gurătate. Și-al unsprezecelea, băiatul meu cu păr îngeresc. Și-al doisprezecelea, fetița pe care-a alăptat-o o femeie străină, căci eu am murit câteva zile". (p. 32)

Obișnuiți cu munca, Damian și Reghina trudesc din greu: au pământ care nu a fost naționalizat și care le oferă o bună parte din hrană. Banii sunt cei care le lipsesc, căci numai Damian e angajat, în vreme ce Reghina robotește pe lângă casă și se ocupă de copii. Mâncarea e una din grijile ei constante, fiindcă înainte de revoluție, magazinele sunt goale, iar pâinea, uleiul și zahărul sunt raționalizate; după revoluție, deși rafturile gem de produse, nu au cu ce să le cumpere.

Apărând din senin, fără un motiv anume, mâniile lui Damian se revarsă și asupra copiilor, nu numai a nevestei. Cu toate acestea, în momentele de beție se arată uman, e copleșit de regrete, atunci pare că își vede toată ticăloșia și micimea. În restul timpului, comportamentul său e al omului înrăit și îndârjit de viață, care își descarcă furia pe cei ai casei, cei mai la îndemână. Din cauza unor accidente provocate de Damian, Reghina pierde două sarcini, fără ca bărbatul să afle vreodată. Necazurile ei sunt sporite și de situațiile limită, deseori în vecinătatea morții, prin care îi trec copiii. Pentru fiecare se zbate să îl salveze, pentru fiecare cere îndurare de la Dumnezeu, e gata să dea fiecăruia din zilele ei numai să îi vadă scăpați. Cei doisprezece născuți alcătuiesc împreună „un trup de o mie de kilograme", trup care „a avut o șiră a spinării cum nu mai e alta. L-a ținut zdravăn, l-a strunit când era cât pe ce să cadă într-o parte, l-a îndrumat să crească liber și cât mai bine, l-a obișnuit de mic cu străduania, nu s-a dat îndărăt de la nici o muncă, fiindcă numai aceea, dacă-i cinstită, îl face întreg pe om. Și s-a luptat spinarea asta până-a început să crape, într-un loc mai întâi, apoi, când o parte din trup, poate inima, s-a rupt de rest și-a început să se zbată singură, că acum, bietul, întâiul născut e și el poate pe moarte, spinarea a trosnit cu putere." (p. 199)

Paradoxal, în ciuda comportamentului său, Damian pare că își iubește totuși copiii, iar acest lucru este dezvăluit de vocea interioară a Reghinei atunci când își rememorează viața: „Damian vă duce pe toți în spate, pe rând, vă suie pe umeri, urcă dinspre dosul dealului spre partea unde e soare, asudă din greu, îl dor rău oasele, ce-a mai luptat el o viață întreagă! Dar nu vă scapă, orice-ar fi, n-ați văzut cum vă ține? Cade-n genunchi, nu mai e mult, dar, cât de doborât ar fi, tot nu vă lasă." (p. 181)

Aproape întreaga viață de femeie măritată a Reghinei este o perpetuare a suferinței, o sporire a rănilor deschise ce se adaugă altora mai vechi. Momentele de pace și bucurie sunt rare, repede murdărite de furiile bărbatului dezlănțuit. Orizontul luminos, din ce în ce mai îndepărtat și, prin urmare, mai puțin verosimil, al primilor trei ani de viață comună reprezintă refugiul femeii din fața necazurilor cotidiene. Zămislind atâta vieți care se desprind rând pe rând din carnea ei, trupul Reghinei, stors de vitalitate, face loc înlăuntrul său bolilor care o trag tot mai spre pragul morții. Cu toate acestea, Reghina nu se dă bătută, căci ea știe că oricât de neputincios ai fi, oricât de greu ar părea, „trebuie ținut cu dinții de viață". (p. 56)

De fapt, acesta e sensul poveștii Reghinei: ea reprezintă o prelungire a vieții, o fugă din fața morții, diferită însă de fuga omului ce a refuzat relația cu Dumnezeu. Reghina este o femeie profund credincioasă, care a îndurat toată suferința fără să crâcnească. Din acest punct de vedere, Reghina pare a fi proiecția lui Iov, mai ales că romanul Ioanei Nicolaie se deschide cu un moto din *Plângerea lui Iov*: „De ce mă tem, aceea vine peste mine; de ce mi-e frică, de aceea am parte." Este Reghina cu adevărat ipostaza feminină a lui Iov? Dacă avem în vedere răbdarea cu care îndură toate suferințele de-a lungul vieții, răspunsul e afirmativ. Pe de altă parte însă, personajul Ioanei Nicolaie, cel din povestea care constituie capitolul 28, ultimul al romanului, e o reflexie parțială a lui Iov; ceea ce îi desparte, dincolo de situațiile de viață particulare, sunt două trăsături puse de Ioana Nicolaie în raport de antiteză: Iov era „fără de prihană", în vreme de Reghina „nu era desăvârșită, căci ascundea în suflet o vină mare"; Iov era „cel mai de seamă dintre toți răsăritenii", Reghina – „mai neînsemnată decât toți, o slujitoare, o slujnică de alb". Reținem, pentru comparație, cele două fragmente:

„Era odată în ținutul Uz un om pe care îl chema Iov și acest om era fără prihană și drept; se temea de Dumnezeu și se ferea de ce este rău. Și i s-au născut șapte feciori și trei fete. El avea șapte mii de oi, trei mii de cămile, cinci sute de perechi de boi și cinci sute de asini și mulțime mare de slugi. Și omul acesta era cel mai de seamă dintre toți răsăritenii." (*Cartea lui Iov*, Cap. I, 1-3)

„Era într-o țară o femeie care se numea Reghina. Și femeia aceasta nu era desăvârșită, căci ascundea în suflet o vină mare. Ea se temea de Dumnezeu și se abătea de la rău. A născut șase fii și șase fiice. Pe alți doi copii n-a putut să-i aducă pe lume. Avea douăzeci de oi, două vaci, doi

porci, găini și curci. Și femeia aceasta era mai neînsemnată decât toți, o slujitoare, o slujnică de alb, care-ar fi putut fi în tot ceasul alungată." (*Cartea Reghinei,* p. 214)

Motivele pentru care suferă cei doi sunt diferite: lui Iov îi este probată credința, în vreme ce Reghina ispășește o vină pe care o cunoaște. De altminteri, Ioana Nicolaie își construiește romanul pe dinamica dualismului *vină-iertare*. Referitor la Reghina, abia în capitolul 27 este lămurit motivul suferințelor ei: moartea surorii mai mici, Valeria, de doar nouă ani, a fost resimțită de sora puțin mai mare drept o vină morală fiindcă nu a preîntâmpinat și, prin urmare, nu a intervenit în nici un fel în lanțul evenimentelor care au avut o consecință atât de tragică. Starea de neputință în fața morții surorii ei, imposibilitatea de a accepta absurdul se transformă în sentimentul vinovăției, prezent clipă de clipă, mai bine de șaizeci de ani. Iar toate necazurile îndurate de Reghina sunt o continuă ispășire a așa-zisei vini, o tânjire după iertarea cea mult așteptată.

Celălalt personaj principal, Damian, e vinovat în moduri cât se poate de concrete: încalcă legământul față de Dumnezeu, rupând legătura cu biserica al cărei era pastor tatăl său, duce o viață imorală, ținându-se cu alte femei decât cu cea legiuită, bea, își bate nevasta și copiii. Blestemul pe care i-l aruncă pastorul Maxim înainte de a muri îi chinuie sufletul și-i înnegurează viața: „Ești blestemat. Eu unul nu te pot ierta". (p. 151) Damian pare a se afla într-un joc paulin („Căci nu fac binele pe care îl voiesc, ci răul pe care nu îl voiesc, pe acela îl săvârșesc" – *Epistola către romani a Sfântului Apostol Pavel*): el știe ce trebuie să facă și totuși nu face – aceasta ar putea fi cauza blestemului părintesc, dar motivul real nu îl știe nimeni, nici măcar Reghina.

Ea acceptase măritișul cu Damian, deși în sufletul ei era Valer, tocmai pentru a nu ieși din cuvântul tatălui și de a nu-și atrage neiertarea părintească: „Un fiu de pastor e cinste, zice tata. Cinstea ta, Reghină, și n-ai iertarea mea dacă nu vezi". (p. 7)

Perspectivele multiple ale iertării acționează ca niște vectori ai dinamicii firului narativ. Pe de o parte, e așteptarea iertării divine, într-o relație orientată pe verticală: Reghina tânjește după iertarea pentru vina morală de a nu fi preîntâmpinat moartea Valeriei; Damian cere îndurare pentru toate păcatele lui:

„– Doamne, pe mine mă pedepsești acum, peste mine ai trimis prăpădul! a strigat atunci bărbatul meu.

Și-a căzut în genunchi, pe treapta încă păstrând urme de sânge.

– Iartă-mă, Doamne! și-a ridicat cât a putut de tare glasul. N-am vrut nimic din tot chinul, Doamne!" (p. 194)

Pe de altă parte, e vorba de o iertare care intervine în relația orizontală dintre oameni și care se răsfrânge asupra legăturii dintre Damian și familia sa: el trebuie să obțină iertarea celor năpăstuiți atâta amar de vreme.

Romanul Ioanei Nicolaie păstrează rezonanțe ale *Cărții lui Iov*, titlul însuși făcând trimitere la aceasta. Versetele citate din *Plângerea lui Iov* deschid numai acele capitole în care Reghina povestește suferințele ei și pe ale copiilor. Tot *Plângerea lui Iov* stă ca model pentru ceea ce s-ar putea numi *Plângerea Reghinei*, de la paginile 212-213 ale romanului, în care Reghina se caină pentru neputința ei de a opri moartea Valeriei. Cele două citate din *Cartea lui Iov*, care apar în volum la paginile 193, respectiv la 216, scot întâmplările Reghinei din cotidian, deschizându-le spre atemporalitate și nemurire.

E admirabilă modalitatea în care Ioana Nicolaie se folosește de una din cărțile de referință ale spiritualității iudeo-creștine și o metabolizează în articularea structurii romanului. Astfel, *Cartea Reghinei* se ridică de la particularul unei experiențe individuale și devine cartea îndurării, a răbdării și a iertării. Reghina se transformă într-o ilustrare a *arhetipului matern,* este *mama* însăși, ființa sacrificială până la negarea de sine pentru a permite manifestarea plenară a vieților propriilor copii.

Dovadă a maturității stilistice a autoarei, romanul *Cartea Reghinei*, resimțit ca o rană vie, își sporește efectul prin inserarea unor pasaje de un lirism dureros. Apăsător în ansamblul său, romanul are totodată și pasaje de o imponderabilitate luminoasă. Tehnica narativă se dezvăluie în alternarea planurilor temporale, plonjând cititorul în conștiința Reghinei, el devenind astfel părtaș la prezentul dramei ei. Vocea Reghinei nu se lamentează, nu se auto-compătimește, ea își amintește lucrurile așa cum i s-au întâmplat, aproape că îi auzi graiul molcom care își poartă firesc regionalismele. Povestea Reghinei aduce cu sine înțelepciunea femeii cioplite de necazuri, care a învățat că „de viață nu ești scutit odată ce-ai păsit în ea" (p. 197).

Călin CIOBOTARI

INVESTIGAȚIILE LINGVISTICE ALE EMINEI CĂPĂLNĂȘAN

În urmă cu câțiva ani, exasperat de frecventele greșeli de utilizare a gramaticii limbii române din lucrările studenților mei de la Teatru, am decretat o nouă regulă de examen: cine folosește corect cratimele (unul dintre semnele de scriere cel mai frecvent ratate) primește un punct în plus, iar cine le folosește incorect este depunctat. S-a întâmplat ceva cu totul și cu totul neașteptat: în niciuna dintre cele aproximativ patruzeci de lucrări nu era de găsit vreo cratimă! Deșert total! Pentru a nu greși, studenții au preferat să facă „meci nul", nici punct în plus, nici în minus… Au procedat așa chiar și cei despre care știam că scriu corect. Îi lovise pe toți frica de cratimă.

Îmi dau seama, privind și ascultând scrierea și vorbirea din spațiul public, că utilizarea limbii române, în cele mai multe cazuri, se face intuitiv, nu după reguli cunoscute și aplicate. Se merge mai degrabă pe fler decât pe știință, virgulele țin de dispozițiile de moment ale celui ce le folosește, formele de plural depind de cuvântul care reușește să ajungă primul „la gura" vorbitorului, armate întregi de termeni sunt preluați „din auzite", felurite excrescențe lingvistice răsar peste noapte pe straturile vorbirii corecte și, în general, fiecare se comportă cum îi trece prin minte.

Ceea ce mi se pare, însă, îngrijorător este o anume stare de toleranță față de astfel de derapaje. Ne-am obișnuit atât de mult cu defectele de limbă sau cu deficitul de gramatică încât aproape că devenim indiferenți atunci când le întâlnim. Astfel de situații de *trădare* a limbii nu ne mai procură vreo revoltă, ci, în cel mai bun caz, amuzament. Râdem de persoanele publice care se exprimă greșit, iar râsul nostru îi face pe aceștia să se simtă simpatizați și să persiste în eroare. Mai nou, observ că se dezvoltă o demnitate, ba chiar o stimă de sine a *Jack Spintecătorilor* de limbă română, mai ales pe rețelele de socializare. Le

simt uneori profilul de breaslă, sentimentul de colectivitate; s-au asociat tacit și reacționează „în solidar" ori de câte ori îndrăznești să semnalezi vreunuia dintre ei o eroare de scriere.

Ce se va întâmpla cu limba română peste un deceniu? Dar peste jumătate de veac? Sunt pesimist, n-are cum să se întâmple nimic bun. Europenizarea, globalizarea, nevoia de apartenență lărgită, modificările ontologice ale conceptului „patrie", toate acestea fragilizează ceea ce încă numim prin „limbă națională" sau, oricum, relaxează foarte mult relațiile dintre vorbitori și limba în care se vorbește. Nici măcar nu mai știu dacă acesta este un rău sau dacă, nu cumva, este o formă de normalitate, ceva ce ține de chiar dezvoltarea/ evoluția speciei umane.

În acest complicat context psiho-socio-lingvistic, cărți precum cea de față, a Eminei Căpălnășan, au valoare de eveniment, de întâmplare neobișnuită ce merită întreaga noastră atenție. Volumul de față reunește textele pe care tânăra și entuziasta universitară din Timișoara le-a publicat pe parcursul ultimilor ani în revista „Dacia literară", sub una dintre cele mai citite rubrici ale publicației, „Investigații lingvistice".

Fină observatoare a realităților lingvistice din jurul ei, impecabilă în stăpânirea și utilizarea

BIBLIORAFT

Gheorghe I. BRĂTIANU
O enigma și un miracol istoric: poporul român
București, *Fundația Academia* Civică, 2019

„Să ne răsculăm, că pământu' ne ține pe toți!"
Revolte împotriva colectivizării în Nordul Moldovei
Mărturii culese de Daniel POPA
și Zenovia PAVLICĂ
Editor, studiu introductiv și aparat critic
Virginia ION
București, *Fundația Academia* Civică, 2019

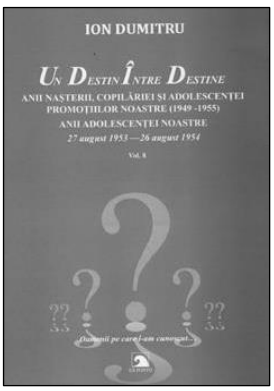

Ion DUMITRU
Un destin între destine
Anii nașterii, copilăriei și adolescenței promoțiilor noastre (1949-1955)
Anii adolescenței noastre
27 august 1953 – 26 august 1954
Vol. 8
Constanța, *Ex Ponto*, 2019

„armelor" filologice, înzestrată și cu vână de publicist redutabil, Emina Căpălnășan acoperă cu farmec și pragmatism o zonă lăsată cam de izbeliște în ultimul timp: urmărirea implicată și comentariul relevant al „evenimentelor" din interiorul limbii române. Textele ei nu au nimic de-a face cu acea ariditate păguboasă de tip academic, la fel cum Emina însăși, ca persoană, nu se pliază în niciun fel pe imaginea tradițională a filologului rigid care încă mai citește cu patimă, pe furiș, teorii structuraliste. Din contră, Emina Căpălnășan a intrat în jocul acesta propus de chiar titulatura rubricii din „Dacia literară" și practică un soi de detectivism de toată frumusețea. Materialele ei se citesc alert, au tensiune, dramatism, cuvinte-personaj, propun enigme și rezolvări surprinzătoare. Plus că, îți mulțumesc, Doamne!, sunt singurele texte din sumar în care eu, traumatizatul redactor de revistă culturală, nu trebuie să intervin cu nimic, ci doar să le citesc de plăcere.

Ca profesor, nu voi mai îndrăzni să fac evaluări ale studenților (și) în funcție de abilitățile de a folosi o cratimă, o virgulă sau un neologism. În schimb, voi strecura prin Bibliografiile lor astfel de cărți menite să ne așeze într-un dialog savuros și util cu propria noastră limbă. Cine știe, poate în felul acesta, treptat, reîmprietenirea cu limba română va fi posibilă într-o bună zi…

CĂRŢILE JUNIMII

Colecţia
NUMELE PROZATORULUI. DEBUT

Aliona GRATI
(Chișinău)

TRATAMENTUL SINDROMULUI CASANDREI SAU „LASĂ LUMEA AȘA CUM A PICAT!”

(Vlad Grecu)

Romanul lui Vlad Grecu *Fabrica de genii sau Gustul brânzei în capcană (Din mărturisirile unui pacient în spitalul de psihiatrie* (editura Prut, 2018) este unul cu multe surprize, mai bine zis, este marea surpriză a literaturii române din Republica Moldova. Mai întâi pentru că se remarcă prin limbajul de o plasticitate aparte, manifestă exponențial ori de câte ori se ajunge la descrierea unor cadre naturale silvestre, peisaje rurale și vederi urbane, la exprimarea unor reflecții filozofice, rechizitorii sociale, revelații mistice, cugetări despre știință, educație, literatură, artă plastică ș.a. Mai apoi pentru că abundă în scene erotice și, cu siguranță, va scandaliza spiritele bigote, deopotrivă atrăgând atrage puzderie de cititori curioși. Discursul libertar, respingând constrângerile sociale, morale, politice etc. se justifică pe deplin din punct de vedere artistic, căci este pus pe seama personajului Victor Vistavoi care, aidoma nebunului lui Bahtin, este absolvit de cenzura „contractului social”, deoarece este pacientul unui spital de psihiatrie care se crede genial. Dincolo de ironia ascunsă, perfect gestionată, această soluție romanescă proliferează la modul serios principiul libertății creației.

Fabrica de genii merită atenția cititorului din toate punctele de vedere, inclusiv pentru subiectul antrenant cu inflexiuni de roman polițist, roman de dragoste, roman filozofic, roman politic, metaroman, depoziție lucidă unui bolnav mintal etc. Un text foarte bine scris, pe gustul intelectualilor, cu multe meditații pe teme existențiale, religioase, sociale, politice, de educație, artă și psihologie. Romanul este o lungă confesiune la persoana a treia, distribuită în trei părți. Victor Stepanovici Vistavoi, un fost inginer constructor de la un institut de proiectări, actualmente agent de vânzări imobiliare, relatează povestea tratării sale fericite de o boală incurabilă și despre consecințele acesteia. Prima parte cuprinde segmentul internării și tratamentului în îndepărtatul Zelenogorsk, unde Vistavoi, din cauza lipsei banilor, merge să-și trateze gratuit o tumoare la plămâni. Acțiunea are loc într-un fost laborator secret, în care cândva sovieticii testau „steroizi pentru fabricarea geniilor” pe alienați mintal și pe criminali. Cu ajutorul unor medicamente și al unui aparat la cap, „o calotă din cabluri și fișe rotunde, asemănătoare cununii de spini a lui Isus”, medici reușesc să-i oprească tumoarea. Drept efect al medicamentelor sau poate al autosugestiei, inginerul capătă certitudinea că a devenit un geniu și își eliberează conștiința și discursul de orice autocenzură. De acum încolo fiind „în piele de geniu”, își dă frâu liber dexterităților, fanteziei și gândurilor cândva inhibate și, cu o anume inocență dublată de superbia omului conștient de genialitatea sa, devine activ în viață, încălcând convenții sociale, și emite judecăți interesante de care nu se credea în stare până acum.

În primul rând, inginerul își descoperă talentul de pictor. O parte a tratamentului presupune o pauză de câteva săptămâni într-un sat situat adânc în Taigaua rusească. Priveliștea pădurii îl inspiră, formația culturală din trecutul unional, un anumit spirit rusesc exondează fără oprelişti: („Îl ademenea nespus de mult pădurea neobișnuită pentru el. Părea ceva exotic ce putea fi pipăit cu mâna. Aceste contraste siberiene dintre verde-închis, alb-încrustat, șofran și sângeriu i-a inspirat la timpul respectiv pe Șișkin, și pe Levitan, pe Esenin și pe Șukșin"), încât îl determină să-și procure cele necesare și să picteze un neașteptat de măiestrit tablou. Pe acest segment al subiectului, autorul descrie cu plasticitate natura locului – pădurea seculară, izbele, satul uitat de civilizație, rușii aborigeni, bucătăria, samovarul, pelmeni și altele care alcătuiesc inventarul unei imagologii a rușilor, din care nu lipsește o Nastenika în sarafan colorat.

Un personaj episodic al acestei prime părți atrage îndeosebi atenția prin perfectă realizare estetică. Este vorba de Șmakodeavka, un rus, locuitor ciudat al satului în care nimerește Vistavoi, fost mercenar în conflictul din Transnistria. Reușita artistică se datorează firește experienței personale a autorului, ocaziei nefericite de a vedea cu ochii proprii recidiviști mascați în cazaci de la Nistru: „Întorcându-se, a văzut la doi pași, ca ieșit din pământ, un matroz scofâlcit, pestrițat de tatuaje, nebărbierit de vreo lună și mai bine, fără doi dinți incisivi de sus, cu nasul deplasat pe diagonală, îmbrăcat într-un maiou de marinar fără mâneci și pantaloni, cu genunchii dăbălăzați, care au văzut săpunul ultima oare în cel mai bun caz, odată cu bărbieritul. Stătea îndârjit cu brațele descărnate de fantoșă în paranteză, cum le țin de obicei atleții de categorie grea din cauza bicepșilor masivi." Limbajul acestui ins este pe potriva fizicului: „– Tu știi câți români am stârpit eu împreună cu răposatul Lebedi în Transnistria voastră? scuipă el răutăcios, privind cât i-a mai rămas din chiștoc. Claie peste grămadă! Îi căsăpeam ca pe gândacii de bucătărie, cu papucul!" Iată cum, printr-o reprezentare artistică, Vlad Grecu își varsă tot amarul cules în războiul inegal cu Rusia în calitate de voluntar al forțelor moldovenești, completând convingător galeria personajelor din literatura română a locului cu o nouă și realizată figură a mizerabilului ucigaș.

În al doilea rând, bărbatul căsătorit de mult prea multă vreme își sloboade impulsurile și se lasă atras într-o aventură extraconjugală. Mărul păcatului, odată mușcat, eliberează de inhibiții gnoseologice. Visul Nastenika se cere trăit realmente, apoi limitele realului se vor depăși, astfel că poveștile reale și imaginare cu alte femei se succedă într-un caleidoscop aiuritor de-a lungul întregului roman. Pe acest palier, romanul este unul prin excelență erotic. În descrierile scenelor de dragoste, Vlad Grecu se ia la întrecere cu așa scriitori erotomani ca Henry Miller, Charles Bukowschi, Vladimir Nabokov sau Pascal Brukner. Vistavoi devine un Don Quijote de Chișinău, dar oare se poate cere socoteală morală unui individ care se crede genial?

A doua parte, intitulată *În pielea unui geniu*, narează cu ritm de tiradă mărturiile lui Vistavoi despre primele luni de după întoarcerea la Chișinău. Proaspăt înzestrat cu minte de geniu, personajul se lansează într-o cursă de testare a domeniilor în care ar putea obține succes rapid. Într-un moment de revelație, își descoperă un potențial intelectual nebănuit și începe să se creadă profesor împărtășind învățăminte nici mai mult, nici mai puțin despre „diversitatea vieții sexuale". Registrul ironic al autorului însoțește neapărat gravitatea judecăților personajului, conferind narațiunii o polifonie subtilă. Silogismele și dialogurile imaginare cu potențialii beneficiari ai „genialei" pedagogii, asigurând registrul sarcastic al discursului, și reflecțiile erudite pe teme culturale alcătuiesc un amalgam antrenant pentru un cititor intelectual, cu un simț al umorului dezvoltat.

Afacerea pedagogică nu-i asigură lui Vistavoi succesul râvnit, inclusiv din punct de vedere financiar, și el se lansează într-un alt domeniu, în care devine vânzător de cherestea. În pauzele între descărcatul scândurii își descoperă un alt talent, cel de scriitor. Considerând comerțul o activitate mult prea nepotrivită pentru un geniu, care trebuie să ridice neapărat premiul Nobel, își face un plan și se pune pe scris un roman „de succes". Urmează câteva pagini care, în limbajul specialiștilor literați, se numește „metaroman" sau „romanul romanului", cu reflecții despre actul de scriere a romanului. Vocea ironică nu lipsește nici în acest fragment, emițând judecăți usturătoare pe seama orgoliilor exacerbate de care suferă unii scriitori. Prezentă este și autoironia ce însoțește pasajele autoreferențiale, adică în care autorul meditează asupra romanului său în proces de scriere din care aflăm detalii din laboratorul său de lucru.

A treia parte a romanului stă sub semnul declinului. Raportate la acesta din urmă, primele două părți ar însemna, în plan simbolic, creșterea și afirmarea plenară a spiritului. Fie că se reduc efectele tratamentului, fie că inginerul ajunge să conștientizeze esența sa de om cu o inteligență comună, pretinsa genialitate fiindu-i doar rodul fantaziei exacerbate, dar toate încep să meargă anapoda. Vistavoi răbufnește scandalos în timpul unor

evenimente colective, trăiește dureros americanizarea rusoaicei Nastenka, își părăsește soția și taxează toate femeile din raza cuceririlor sale. Revoltă atinge chiar și metafizica în reflecții din care nu lipsesc notele de pastișă: „El niciodată n-a considerat metafizica drept știință. O privea mai degrabă ca pe o artă a demagogiei dezvoltată din teoria chibritului de către înțelepții arhaici. Până atunci era ferm convins că timpul filosofilor a trecut ca și timpul cavalerilor – atâția s-au mai aventurat să ne aducă adevărul pe tipsie prin dovezi de papură! (…) Ce-i cu lumea asta? Se întreabă tot mai năucit Vistavoi. Filosofii de genul apei bătute în piuă, diplomații insidioase, îngrijorări aparente, susțineri numai pe hârtie și așa la infinit?”

Procesele psihice distructive se precipită, Vistavoi se închide într-un apartament închiriat și se lasă acaparat de gândurile tot mai amestecate și mai neclare. De acum încolo, scriitura se aglomerează de reflecții aiurea, cu inserții de discursuri variate. La rândul ei, narațiunea ajunge o sumă de povești erotice și din lumea culturală a Chișinăului mai mult sau mai puțin verosimile, dar pasabile din punct de vedere al regiei artistice, de vreme ce sunt rodul minții unui nebun. Dar tocmai în scenele grotești ale unor adunări de indivizi dezorientați, în absurditatea cu care ei tratează trecutul responsabil de fractură se ascunde răspunsul. O încăpere somptuoasă găzduiește conferința unui funcționar OSCE despre valorile și drepturile omului care urmează să fie promovate în regiunea separatistă Transnistria. Invitatul din țara lalelelor „zâmbea ca un cretin plătit unor debili creduli, povestea ceva într-o rusă stâlcită și privind la toți cu curiozitatea unui explorator european ajuns într-un trib de canibali fără dinți. De fapt, bătrânul continent cam așa trata această țară mică, fostă componentă a Uniunii Sovietice, și „aborigenii” își suportau cu stoicism rolul de specimene de mâna a treia, participau la toate dezbaterile cuminți și docili, cu speranța să mulgă de la țările care se considerau superioare niște arginți ponosiți”.

În altă parte, se desfășoară lansarea de carte a unui fost nomenclaturist. Pasajul descrierii evenimentului este de un grotesc sinistru, cu miasme de mortăciune: „Scriitorul, un ramolit care împlinea în ziua aceea optzeci și cinci de ani, lansa un triptic cu un titlu lamentabil exasperat și cei prezenți, niște fosile cam tot din epoca omagiatului, concurau cu laude spumoase păstrate în amintire încă pe timpul gloriei congreselor comuniste. (…) Un miros de bășină, naftalină și putregai carnal era în largul său. Un univers al mumiilor ieșite în permisiune la o instruire după care urmau să se îmbulzească la coadă la portalul transcendentului. Și el, adică, printre dânșii. (…) Când un orator cu medalie „Pentru Berlin”, derapând în delir senil, a valorificat lucrarea prezentată drept o capodoperă a literaturii naționale care trebuie introdusă în programa didactică și chiar înaintată la Nobel, Vistavoi nu a mai suportat încă un concurent la prestigiosul premiu și a plecat în vârful picioarelor din local.” Critica vizează și îngâmfații scriitori tineri, pretinși postmoderniști, precum și ipocriții membri ai partidelor moldovenești cu *rating* politic.

Bombardat cu astfel de scene, cititorul nu va mai găsi de cuviință să considere comportamentul lui Vistavoi deraiat, anormalitatea ține de societatea în care acesta încearcă să se afirme. Se produce astfel o întoarcere pe dos a receptării situației, o modificare de perspectivă care coincide cu o criză a personajului, urmată de alienare totală. Diagnosticul medicului, „sindrom al Casandrei”, „simptome care se manifestă prin tendința de a spune adevărul pe care îl știe numai el și nimeni nu-i dă crezare”, sună ca un verdict societății: „În principiu, în multe privințe, el are dreptate. Numai că în țara asta, ba la scară mai largă, trebuie să ajungi idiot ca să spui adevărul”. Există vreo scăpare din acest „impas” existențial, s-a inventat vreun tratament împotriva sindromului adevărului? Recomandările medicului cu zâmbet indulgent sună cam așa: „Tinzi să dovedești cuiva ceva. Nu merită efortul. Nici profeții n-au fost în stare să schimbe lumea. Las-o așa cum a picat”.

CĂRŢILE JUNIMII

Colecţia
MANUSCRIPTUM-MOUSAION

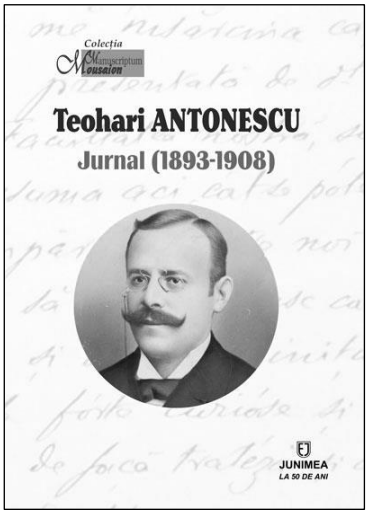

historia

magistra

vitae.

varia

Dumitru VITCU

RECLUZIUNE ȘI REEDUCARE ÎN CONCEPȚIA MARELUI REFORMATOR MIHAIL KOGĂLNICEANU

De-a lungul timpului, Mihail Kogălniceanu a prilejuit biografilor săi consacrați, dar și analiștilor ocazionali, sumedenii de anchete, focalizate pe tot atâtea aspecte inspirate din multitudinea rolurilor pe care le-a jucat în societatea românească contemporană lui, spre a fi impuse finalmente ca prioritare, în conștiința posterității, două dintre ipostazele definitorii ale proteicei sale personalități. Acestea sunt cuprinse în sugestivele sintagme, „Mihail al luminii" și, respectiv, „Mihail al săbiei", deplin edificatoare în privința direcțiilor de acțiune, de muncă și luptă, ale „celui mai mare conducător cultural și politic" (N. Iorga) pe care l-au avut românii în epoca modernă.

Fără a mai stărui asupra actelor sau faptelor sale mari, antologate, judecate și evaluate de generații de istorici, ne propunem să evidențiem, rezumativ, un aspect, aparent, marginal din prea bogata-i biografie, neputând lipsi din eșafodajul faptelor mai mărunte și mai puțin vizibile, dar nu lipsite de semnificație în cadrul unuia și aceluiași generos efort de modernizare a societății românești, de racordare a acesteia la valorile, principiile și rigorile civilizației europene. Este vorba de implicarea sa în procesul revizuirii și ameliorării pedepselor aplicate vinovaților condamnați, în virtutea vechilor norme de drept penal, reclamând, totodată, necesitatea îmbunătățirii sistemului penitenciar în Moldova (ulterior, și în Principatele Unite), preocupare corelată la început cu cerința „regulamentară" de reformare a legislației civile, comerciale și criminale invocată încă din vremea lui Mihail Sturdza, reluată cu sporită intensitate sub mandatul septenal al succesorului acestuia, Grigore Al. Ghica, și finalizată odată cu elaborarea și intrarea în vigoare a Codurilor, *civil* și *penal*, în timpul lui Cuza Vodă.

Inspirat sau numai impulsionat de cuprinsul „neapăratelor îmbunătățiri ce cere starea țării" incluse în *Petiția-proclamațiune* din 28 martie 1848

de la Iași, între care figurau: siguranța personală, „adecă nimeni să nu poată fi pedepsit decât pe temeiul legilor și în urmarea unei hotărâri judecătorești", interzicerea pedepselor trupești și umanizarea tratamentului aplicat „nenorociților arestuiți", Kogălniceanu a reluat și introdus în cunoscutul său program revoluționar *Dorințele partidei naționale în Moldova* câteva dintre reformele apreciate ca *mântuitoare* în domeniu și anume: *desființarea pedepsei cu moarte și a bătăilor trupești; întemeierea unui ordin de avocați, spre libera apărare atât în cele civile, cât și în cele penale; reforma condicilor civilă, comercială și criminală și a procedurii lor; întemeierea legilor de politie și a așezămintelor penitenciare potrivite cu veacul.*

La acest ultim reper, autorul programului alătura următoarea explicație: „Starea de față a politiei, întemeiată numai pe vroința și interesul fonctionarilor însărcinați cu acest ram delicat al administrației și, mai ales, jalnica și neomeneasca tratație a nenorociților închiși, lipsiți de orice căutare și lăsați în cruda dispoziție a temnicerilor, cere neapărat reforma sistemului de astăzi".

Asemenea obiective, desprinse din realitățile sociale, juridice sau legislative și politico-adminis-

trative ale societății românești, în ansamblu, nu au rămas simple enunțuri teoretice, ori de circumstanță, formulate de tânărul revoluționar; pentru că, în anii și deceniile care au urmat, Kogălniceanu avea să-și demonstreze consecvența opiniilor și stăruința în aplicarea neabătută a programului reformator pașoptist, firește, prioritizat și etapizat, prin necesara raportare, atât la oportunitățile interne, ca și la împrejurările internaționale. Cel dintâi prilej de afirmare a veleităților sale de practician, dublând pe teoreticianul omonim în materie de reforme, s-a ivit chiar foarte curând.

Situându-se printre cei cărora noul domnitor Gr. Al. Ghica nu numai că le-a deschis granițele după exilul postpașoptist, dar le-a și oferit șansa ocupării unor funcții importante în administrația de stat, M. Kogălniceanu a fost învrednicit, în vara anului 1849, cu statutul de director al nou-înființatului Departament al Lucrărilor Publice, schimbat, în toamna anului 1851, cu cel de director al Departamentului din Lăuntru în cadrul guvernului de la Iași. În ambele ipostaze, el și-a afirmat nu doar competența și autoritatea cerute de înălțimea postului, ci și spiritul de inițiativă reclamat, pe de o parte, de starea domeniului și, pe de alta, de suflul nou introdus în administrația publică de domnitor, prin activizarea – fie și prudentă – a reprezentanților forțelor progresiste. Totodată, ca reprezentant al puterii executive, a promovat stăruitor nu doar respectarea legii, a proprietății, autorității și instituțiilor statului, ci și demnitatea ființei umane.

Un concludent exemplu, aparent marginal, corelat totuși unui proiect mai amplu în care a fost implicat spre sfârșitul anului 1850, rotunjește și nuanțează efigia bunului gospodar și a înaltului demnitar M. Kogălniceanu. Dând curs poruncilor primite în acest sens, în numele Departamentului, el raporta la 11 ianuarie 1851, prin anafora către Cârmuire, că ceruse tuturor isprăvniciilor din țară „o lămurită descriere a închisorilor pentru a ave o deplină cunoștință despre îmbunătățirile ce sunt neapărate". Pe temeiul informațiilor ce le va fi primit, tânărul director afirma că, pentru grabnica îmbunătățire a situației constatate, era necesară „întreaga prefacere a *grosurilor*", întrucât starea celor existente era intolerabilă: „pe la unele ținuturi o singură odae și cu o bortă în pământ slujăsc de închisoare la mai multe zecimi de oameni. Cea mai mică despărțire între sexuri, între prepus și faptă, între gradul vinei lor, nu este și, pe lângă toate aceste, apoi chiar încăperile de astăzi sunt în ruine. Toate grosurile din țară, în număr de 13, trebuie făcute din nou; din aceste însă, opt nu rabdă cea mai mică întârziere..."

Prefacerea sistemului penitenciar ar fi trebuit să înceapă, obligatoriu, potrivit aprecierii sale, cu introducerea „principiului despărțirii sexelor și a vinelor, a păzirii regulilor penale și, prin o bună tratație, a se asculta glasul omenirii, care cere ca pedeapsa să nu vie înaintea judecății și că nici osânditul să nu fie expus unei groaznice tratații, care astăzi, din nenorocire, este soarta tuturor închișilor prin grosuri". Mai mult decât atât, el punea la dispoziția domnitorului „planul unui gros", care, dacă era acceptat, putea fi luat ca model, flexibil, „după numărul aproximativ al arestaților ținutului unde ar fi a se zidi". Totodată, considera absolut obligatoriu ca „închisoarea femeilor să fie despărțită de acea a bărbaților și acei opriți numai pentru datorii și pentru mici călcări de poliție sau vine nevătămătoare să nu aibă nici o comunicație cu acei căzuți sub prepus de crime".

Prin urmare, spațiile de recluziune trebuiau separate, în funcție de gravitatea faptelor comise sau numai imputate, nemaivorbind de separația firească a sexelor, și de pericolul social reprezentat de cei aflați în stare de arest. În plus, planul său reformator impunea necesitatea ca, pe lângă fiecare închisoare să fie asigurată „o mică primblare umbrită cu copaci și neapărată sănătății închișilor". Dar, conștientizând faptul că realizarea unor asemenea zidiri ar fi constituit o povară mult prea costisitoare pentru stat, propunea ca ridicarea acelor închisori să fie făcută în comun, de stat și municipalități, urmând ca întreținerea și reparația lor să rămână exclusiv în seama eforiilor orășenești.

Cuvenita aprobare din partea domnitorului Ghica a venit la 12 martie 1851, cu precizarea că cele două Departamente direct implicate urmau a stabili partea de contribuție a eforiilor, fiind atente „a se lua de pravăț mai mult soliditatea decât eleganța, care pricinuește cheltuială de prisos". Accentul cădea, așadar, pe temeinicia zidirii, nicidecum pe latura arhitectonică sau estetică. Totodată, se încuviința ca închisoarea din Iași să fie zidită „pe locul temniței", care era însemnat pe schița anexată documentului, prin alocarea sumei de 100.000 lei luată din veniturile D.L.P. și, eventual, suplimentată în caz de neajuns din Vistieria statului, cu mențiunea că „această zidire să se înceapă și să se săvârșască cât s-ar puté mai neîntârziet".

Într-atât de câștigat și de convins va fi fost domnitorul în privința necesității proiectului reformator vizând domeniul închisorilor publice, încât a recomandat tot atunci instituției (DPL) ca, din veniturile proprii, să construiască și la Târgu Ocna „o închisoare solidă cu zid prin-pregiur, în apropiere de groapa Ocnei, care va sluji de adăpost vinovaților în vreme de noapte, iar ziua vor fi coborâți în groapă spre a lucra după obicei". În acest sens,

cerea guvernului, ca prin mijlocirea ministerului de resort „să trimată la fața locului un arhitect al statului spre a face planul și devizul acestei închisori și îndată va și da-o în antrepriză, iar binaoa să fie în desăvârșire gătită până în toamna anului viitor". Cu acel prilej, domnitorul – consiliat de secretarul său personal, Edouard Grenier – a apelat la serviciile unui foarte cunoscut specialist francez în domeniu, Ferdinand Dodun de Perrières.

Motive temeinice, de ordin financiar, dar și politice – circumscrise ocupației militare străine a Principatelor – aveau să conducă la întârzierea finalizării „castelului" de la Tg. Ocna, ca și a închisorii de la Iași, până în 1855, dar problematica aferentă domeniului și semnificația tuturor acțiunilor inițiate sau controlate administrativ adaugă noi dimensiuni personalității celui care a îndeplinit temporar funcția de director al Departamentului de profil. Cei aproape patru ani cât a slujit efectiv, ca înalt demnitar sau consilier al domnitorului Gr. Al. Ghica s-au constituit într-o prețioasă experiență de viață și profesională, desprinsă din contactul nemijlocit cu metehnele unei societăți abia ieșită din tunelul medievalității și pe care o dorea și o vedea racordată principiilor și standardelor civilizației moderne.

Scurta-i experiență administrativă îi va servi ca suport profesional lui Kogălniceanu în exercitarea înaltelor prerogative de președinte al Consiliului de Miniștri al Moldovei, în anii 1860-1861 și, mai ales, de șef al guvernului Principatelor Unite, între anii 1863-1865, când marele cărturar, patriot și istoric și-a etalat întreaga măsură a capacității sale reformatoare. Peste mai bine de un deceniu, așadar, avea să revină asupra problematicii de fond a închisorilor, cu prilejul dezbaterii și elaborării celor două coduri, *civil* și *penal*, în primăvara anului 1864. De reținut este faptul că întreaga legislație penală, relaxată mult față de trecut se ocupa acum, mai ales, de soarta condamnaților ca de o problemă umanitară, în primul rând. Astfel se și explică faptul că, din perspectiva pedepselor preconizate pentru variile categorii de infracțiuni, *Codul penal* român s-a dovedit mai blând decât codurile similare străine. „Consacrând principiul legalității pedepsei (art. 2), codul român a adoptat sistemul tripartit al infracțiunilor, clasificând pedepsele într-o ordine corespunzătoare gravității acestora și anume: pedepse pentru *crime*, pentru *delicte* și pentru *contravenții*.

Dintr-o altă perspectivă, pedepsele au fost divizate în: principale, accesorii și complementare". Spre deosebire de modelele europene care i-au inspirat pe juriștii-autori, *Codul penal* român a eliminat, din suita pedepselor grave legiferate, pe cea supremă și anume pedeapsa cu moarte. Față de sistemul practicat până atunci, documentul în sine, *Codul penal*, marca un progres incontestabil, urmărind, atât consolidarea instituțională a statului român, cât și apărarea drepturilor, libertăților și intereselor cetățenilor săi.

Evident, nu atât latura tehnico-administrativă a penitenciarelor și a „grosurilor" ținutale – precumpănitoare în trecut – îl va preocupa pe viitorul ministru ad-interim de Interne, cât mai ales tratamentul aplicat „locatarilor" în virtutea noii legislații penale, mai blândă decât anterior și chiar mai relaxantă decât modelele europene urmate. În concepția sa, detenția nu trebuia să mai fie acel cumplit loc de tortură și de infamie din evul mediu, ci unul de autentică reeducare și de recuperare socială a celor închiși.

„Pedeapsa – preciza el într-una din cele două «circulare instructive» transmise, în aprilie 1864, prefecților – e un mijloc pentru societate; scopurile ei sunt îmbunătățirea, îndreptarea culpașului și, totodată, intimidarea nu numai a delicventului, dar și a mulțimii". Capacitatea de influență a pedepsei aplicată unui vinovat, după judecarea și confirmarea vinovăției sale, sau puterea coerciției individuale asupra colectivității prevala în opinia fostului avocat pledant, care respingea categoric maniera degradantă de tratament, încă aplicabilă în țară, deopotrivă, celor judecați, ca și celor aflați sub ancheta organelor de urmărire: „Toate măsurile (afirma el răspicat), care au un caracter bajocoritor, pentru neînverșunarea omului și dezbrăcarea lui de toată simțirea, de rușine, de amor propriu, este mai bine să se înlăture, domnule prefect. Rasul pe jumătate, îmbrăcarea sub două culori, metodul de-a încătușa pe arestat de gât și de a-l târî astfel dorobanțul de pe înălțimea calului, pe sub ochii publicului, sunt măsuri cu totul condamnabile".

În cuprinsul aceleiași circulare, Kogălniceanu îi sfătuia pe prefecți să recurgă la alte mijloace pentru asigurarea liniștii publice și a securității oamenilor, interzicând intendenților sau gardienilor din pușcării de a-i mai umili pe cei reținuți, avertizând că „asemenea purtare va provoca din parte-mi, în viitor, nu numai dezaprobare, dar și urmărirea făptuitorilor. Tot atunci, el atrăgea atenția autorităților locale, reprezentate prin prefect, că avea informații despre obiceiul jandarmilor sau a dorobanților însoțitori, pe durata transportului extravilan al deținuților, „de-a-și alina osteneala drumului prin prelungite petreceri prin cârciumi, bând de-a valma cu arestatul, chiar pe paralele și pe obiectele acestuia din urmă, până ce se îmbată. Este trist de observat că asemenea obicei nu se poate încă stârpi, cu toate grelele lui concesiuni".

Fiind convins de primejdiile și consecințele negative pe care asemenea comportament le putea reprezenta pentru siguranța, dar și pentru moralitatea publică, ministrul de interne recomanda autorităților de resort din subordine să vegheze cu toată atenția și răspunderea la asigurarea tuturor mijloacelor necesare condamnaților pe durata transportului lor de la un loc la altul, spre a preveni fapte de corupție de genul celor amintite, cât și posibila cerșetorie, apreciate la fel de scandaloase și de rușinoase. Recomanda, totodată, ca transportul arestaților să fie făcut cu „repegiune de mișcare", prin evitarea contactelor cu oamenii liberi și, de preferat cu „trăsura celulară". În încheiere, Kogălniceanu insista pe caracterul educativ și recuperator al pedepselor aplicate condamnaților, solicitând acelorași autorități să se implice cu mai multă fermitate în acțiunea de recuperare socială a celor eliberați, de integrare în societate și a nu lăsa această misiune doar în seama familiilor lor.

Trecând peste alte instrucțiuni transmise instituțiilor responsabile și personalului din subordine, să consemnăm insistența sa pe cultivarea caracterului educativ și recuperator al pedepselor aplicate condamnaților, solicitând autorităților să se implice cu mai multă fermitate în acțiunea de reintegrare socială a celor care-și ispășiseră pedeapsa. Printr-o altă „circulară explicativă" adresată prefecților de județe, Kogălniceanu făcea câteva precizări de ordin administrativ, pe o temă deja consacrată, de această dată din perspectiva *legii comunale* abia trecută prin parlament, care fixa „o analoghie absolută între drepturile și îndatoririle comunelor cu trebuințele și interesele lor cele curat locale". Întrucât în cadrul obligațiilor autorităților municipale intra și întreținerea „arestelor districtuale", primul-ministru promitea, în numele guvernului pe care îl conducea, să asigure „acest serviciu din bugetul statului și mai cu seamă de-a așeza și de-a întemeia regimul interior al arestelor districtuale pe niște reguli fixe și generale, care să corespundă mai bine cu condițiile organizațiunii generale a țării".

Apreciată ca una din preocupările majore ale momentului, uniformizarea sistemului penitenciar, el preconiza „introducerea unei îngrijiri omenoase și aplicarea unor reguli uniforme, pretutindeni", pentru că, observase „diversitatea tratamentului după localități și persoane". Cum însă legea penală nu făcea diferențieri, fiind una și aceeași pentru toți, aplicarea ei în practică trebuia să fie uniformă, fără discriminări, așa cum rezulta din unele anchete efectuate la penitenciarele din țară. „Îndurătoare sau aspre – mai adăuga el – acele reguli trebuie să-și ia izvorul lor în spiritul legii și în moravurile noastre și apoi să fie îndeplinite pretutindeni la fel". Pentru că, reținuse, ca fenomen ce trebuia abandonat, inegalități nu doar în tratamentul aplicat celor condamnați, ci și în rândul celor „preveniți", al celor împotriva cărora nu fusese pronunțată o sentință definitivă. În cazul acestora din urmă, inegalitatea constituia, în opinia sa, „un abuz mai mare încă, întrucât ea supune un om, poate nevinovat, la striviri și la lipsuri ce nu se impun aiurea unui alt prevenit". Spiritul justițiar al pașoptistului și unionistului Kogălniceanu, dar și al avocatului pledant, aflat acum în ipostaze politico-administrative decizionale, iese și mai mult în evidență aici prin invocarea prezumției de nevinovăție pe care o voia activată oficial, în favoarea arestaților încă nejudecați.

Dar, tot el cerea autorităților ținutale să se preocupe mai mult pentru asigurarea unei exigențe disciplinare în penitenciare, vizând nu doar pe cei pedepsiți, ci și pe cei care alcătuiau personalul de supraveghere, care, „în multe locuri (…) lasă să se slăbească disciplina până la un grad de dezordine ce preface locul de înfrânare și de corecțiune într-o oplosire de vițiuri și de desfrânări". Bănuiala ori suspiciunea lui era că, în unele aresturi sau penitenciare „autoritatea locală a vrut să îndulcească captivitatea, încungiurând-o de-o libertate de a face totul, de-a spune totul", fără să gândească la consecințele generate de nepermisa toleranță și anume la faptul că „asemenea libertate, cu regimul traiului în comun, este licență pentru cei înrăutățiți, este apăsătoare pentru cei cu caracter necorumpt, pe care întâmplarea a făcut să-i arunce acolo". De aici și concluzia desprinsă că „păzirea bunelor cuviințe și păstrarea libertății morale a fiecărui arestat nu pot să fie căpătate decât cu prețul unei discipline uniforme: și prevenitul trebuie supus ei, ca și osânditul, într-un interes mai mare decât cel ce poate inspira persoana lui".

Din perspectiva înaltei demnități ocupate, Kogălniceanu era convins că soluția optimă și posibilă pentru rezolvarea problemelor grave ale sistemului penitenciar românesc, cel puțin pentru acea etapă, consta în introducerea regimului celular în toate „aresturile districtuale". Numai că resursele bugetare ale statului nu îngăduiau, cel puțin în acel moment, alocarea unor fonduri spre acest capitol, încât, mărturisea cu sinceritate, adresându-se prefecților, că „vor trebui încă mulți ani până să se introducă această reformă salutară în toate părțile". De aceea, în imediată perspectivă, recunoștea că „mult timp încă, regimul traiului în comun va fi singurul cu putință în multe din casele noastre de arest". De aici și nevoia imperioasă a impunerii unei discipline energice în aresturi, care să com-

penseze lipsa dotărilor specifice ale acestor stabilimente.

Intensificarea disciplinei, mai preciza el, nu constituia însă un îndemn la utilizarea unor constrângeri fizice împotriva osândiților, la ignorarea „omeniei"; dimpotrivă, interzicea celor îndatorați cu asemenea misiune să recurgă la mijloace violente, la pedepse fizice: „cu cel amărât de strivirile și lipsurile captivității, mai nimerit este de-a fi cu blândețe, chiar și pedepsindu-l, de-a întrebuința mustrări mai des decât înfrânări fizice, de a-i da cuvinte de mângâiere în loc de ocări și batjocuri triviale [...] Pentru că, un astfel de tratament, în propria-i opinie, putea avea consecințe imprevizibile și, desigur, nedorite, stimulând îndărătnicia și zâmbetul sumeției din partea pedepsiților"; obligația gardienilor consta în a fi stăpâni pe ei, „dar să știe a aplica o pedeapsă justă cu o mustrare părintească, unde mintea culpașului să priceapă necuviința faptei și însăși conștiința lui să înțeleagă dreptatea înfrânării ce i se dă".

Și în această ipostază, Kogălniceanu, dădea dovadă de temeinice și serioase cunoștințe în domeniul psihologiei individului și a grupurilor, ca cheie de pătrundere în procesul cunoașterii raporturilor sociale și interumane. Din aceeași înaltă demnitate, el repeta instrucțiunile comunicate fiecărui prefect, de a supraveghea ca legea să fie aplicată întocmai, atât în litera, cât și în spiritul ei, accentuând latura educativă a pedepselor. Atenție majoră acorda ministrul de Interne selecției cadrelor de conducere și de administrare a stabilimentelor de profil, recomandând prefecților a opta pentru persoane în vârste cuprinse între 25 și 40 de ani, cu moralitate ireproșabilă, sintetizată în cuvintele: „a fi cu minte, stăpân pe sine și onest". În încheierea acelor instrucțiuni, Kogălniceanu își exprima nădejdea că toate autoritățile implicate la nivelul prefecturilor au înțeles sensul adevărat al preocupării sale de a „împinge pe o bună cale această reformă la începutul ei. Căci, ea se întreprinde pentru întâia oară într-un mod serios și cu ferma voință de a o desăvârși. Eu vă voi înlesni, în marginile putințelor mele, prin acțiunea și controlul inspecțiunii generale a închisorilor, la cari vor fi supuse raporturile dvs., și observațiunile ei vi se vor comunica totdeauna".

În privința *Regulamentului* de aplicare a legii, obligații sporite erau introduse pentru îngrijitorul arestului districtual, ca și pentru prefectul coordonator, în vederea asigurării disciplinei și a curățeniei, ca și a respectării normelor de conviețuire a arestaților în conformitate cu prevederile regulamentare. Se insista pe buna chivernisire a bugetului de venituri și cheltuieli a fiecărui stabiliment, pe rigoarea și controlul periodic al cifrelor raportate, eșalonat, organelor superioare, de factorii direct răspunzători de acestea. Iar în privința serviciului sanitar, medicul orașului era obligat a vizita zilnic infirmeria închisorii și, cel puțin de două ori pe lună, trebuia să viziteze locurile de detenție, dormitoarele și atelierele, recomandând prefectului cazurile speciale de îmbolnăvire, care reclamau transferul bolnavului într-o „sală specială a spitalului târgului" unde se afla închisoarea.

În afară de dispoziția expresă privitoare la diferențierea pe categorii de culpe și de statut juridic, necesară la internarea arestaților, incluzând și interdicția internărilor comune pentru sexe diferite, era reiterată norma păstrată până astăzi în vigoare, cel puțin teoretic: „Nimeni nu poate fi încarcerat într-o închisoare, decât numai în puterea unui mandat de arestare, eliberat de procuror sau președintele în justiția penală a oricărui district, pentru preveniți și acuzați, și în puterea unei sentințe judecătorești, comunicată în extract pentru arestații în osândă". Orice abatere de la această normă atrăgea după sine trimiterea în judecată a făptuitorului, pentru „abuz de autoritate". Ca observație generală, pentru întreaga etapă istorică, se poate spune că legislația penală, ilustrată și prin cele două regulamente invocate (1862 și 1864), s-a ameliorat simțitor (cel puțin teoretic), sub aspectul umanizării, în beneficiul condamnaților. Dovezi elocvente în acest sens sunt dispozițiunile în materie ale *Codului penal,* sancționat de domn în aprilie 1864 și intrat în vigoare un an mai târziu, document care, după vii și îndelungi dezbateri, a validat propunerea mai veche cuprinsă în proiectul de Constituție din 1859, elaborat de Comisia Centrală de la Focșani, privind abolirea pedepsei capitale.

Însuși Kogălniceanu, care ceruse insistent, încă din vremea revoluției pașoptiste, abolirea pedepsei capitale și a bătăilor trupești, prezentase în cadrul Comisiei, la 24 august 1859, un amendament la proiectul de Constituție, cerând ca pedeapsa capitală să nu mai poată fi „reașezată" în legea supremă, pentru simplul fapt că „acea osândă era căzută în desuetudine din vremuri îndepărtate". De aceea s-a și opus, dar fără succes, unui amendament formulat de alți membri ai aceleiași Comisii Centrale, privind menținerea pedepsei cu moartea în cazurile special prevăzute de codul justiției militare, amendament care avea să fie admis cu o majoritate infimă de voturi. Numai că, în împrejurările istorice cunoscute, Comisia Centrală de la Focșani a fost desființată în 1862, iar acel proiect de constituție a rămas în stadiul de proiect.

În concluzie, cei aproape patru ani de început, cât a slujit efectiv, ca înalt demnitar sau consilier al

domnitorului Grigore Al. Ghica, s-au constituit într-o prețioasă experiență de viață și profesională, desprinsă din contactul nemijlocit cu metehnele unei societăți abia ieșită din tunelul medievalității, societate pe care o dorea și o vedea racordată principiilor și standardelor civilizației europene. În egală măsură, aceeași etapă, dominată încă de mulțimea de abuzuri și nedreptăți, de nevoi, de proiecte și de vise ameliorative de sorginte sau inspirație pașoptistă, recomandă din plin și cu probe practice, la vedere, alesele virtuți ale demnitarului: consecvență și onestitate, energie și perseverență, iscusință și intoleranță la tot ce era rău și perimat, în strânsă conexiune nu doar cu atașamentul statornic pentru cauza celor mulți și obidiți, ci și cu superioară percepție a fenomenului infracțional, incluzând statutul celor acuzați sau căzuți în păcat și obligați a-și ispăși pedepsele pentru faptele lor, potrivit canoanelor legislative în vigoare.

Evident, aceeași experiență administrativă, netăgăduit, îi va fi servit ca suport profesional lui Kogălniceanu în exercitarea înaltelor prerogative de prim sfetnic al domnitorului Cuza, de președinte al Consiliului de Miniștri al Moldovei, în anii 1860-1861 și, mai ales, de șef al guvernului Principatelor Unite, când marele cărturar, patriot și istoric și-a etalat întreaga măsură a capacității sale manageriale.

Alăturată celorlalte mult mai cunoscute preocupări reformatoare, inițiate și/ sau făptuite pe durata celei mai eficiente guvernări din întreaga noastră istorie modernă, ameliorarea și/ sau proiecția unui sistem penitenciar românesc mai apropiat de rigorile lumii civilizate adaugă – personalității lui Kogălniceanu – încă o dimensiune, deloc minoră în esență, menită a întregi și nuanța prestația omului de stat și politic exemplar și, în egală măsură, a-i sublinia actualitatea.

BIBLIORAFT

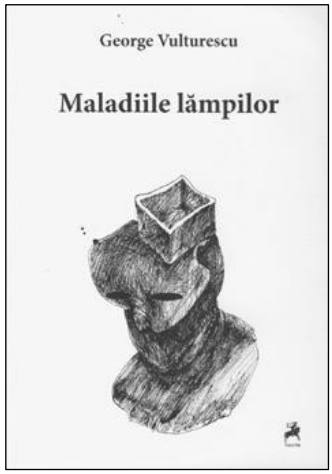

George VULTURESCU
Maladiile lămpilor
București, *Tracus Arte*, 2019

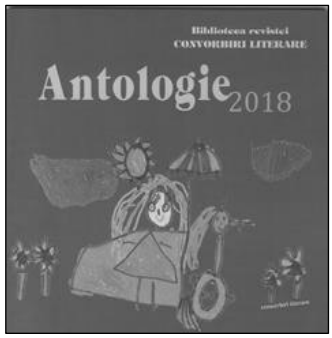

Biblioteca revistei
„Convorbiri literare”
Antologie 2018
Iași, *Convorbiri literare*, 2019

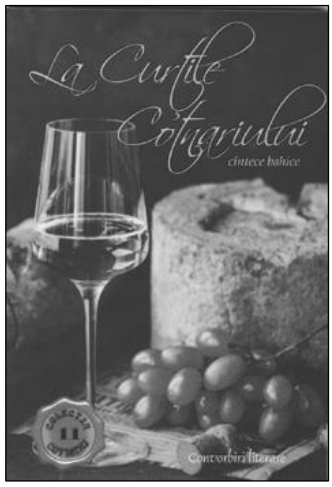

La Curțile Cotnariului
- cântece bahice -
Iași, *Convorbiri literare*, 2019

Eugen URICARU

TULCEA

„Știi ce înseamnă ceatal?" m-a întrebat Fănuș Neagu, împungându-mă cu degetul arătător care semăna cu un cârnăcior sau un mititel pârpălit la grătarul ascuns al Doamnei Candrea, în al cărei domeniu mă aflam provizoriu, ca orice scriitor venit din provincie. Îmi stătea pe limbă să-i răspund nițel obraznic și să-l întreb dacă știe ce e acela batardou. Era un cuvânt legat de epopeea șantierului de la barajul de la Bicaz, unde mă simțeam mai în larg decât pe Dunărea controlată îndeaproape de talentul incontestabil al maestrului blond, uriaș, mereu bombănitor. Nu puteai înțelege de la Fănuș Neagu cuvintele, ci tonul acestora. Or, în pârdalnica limbă română, tonul face sensul. N-am fost obraznic (mi se întâmpla rar) și i-am răspuns că nu știu. De fapt știam, dar teoretic, în vreme ce Fănuș Neagu venea de la fața locului. – Du-te la Tulcea să vezi ce e acela ceatal! Și și-a continuat drumul către masa unde îl aștepta o baterie și un ciopor de amici. Nu cred ca a avut mulți prieteni, doar amici, foarte mulți prin preajmă. Fusesem la Tulcea de mai multe ori fără să mă încumet să intru în Deltă. Sunt cea mai dorită și mai căutată pradă a țânțarilor și a tuturor insectelor ce se hrănesc cu sânge.

Ceatalul Tulcei este un element spectaculos al uluitoarei panorame creată de Dunăre, atunci când generează unicul fenomen european al unei Delte care ne arată astăzi, încă, chipul Naturii înainte de invazia umană a Pământului. Dacă mergi la Tulcea nu se poate să nu fii puternic impresionat de colnicul Hora, pe care se ridică maiestuos monumentul eroilor români de la 1877, monument la a cărui temelie există prima piatră pusă de Principele Carol I, în decursul vizitei sale din 1879, dar și de această înfruntare între pământ și apă, provocată de pintenul ferm al uscatului ce se împotrivește curgerii de la sine a fluviului. Ceatalul înseamnă un triunghi de uscat care deviază curgerea apei. Ceatalul de la Tulcea are un rol genezic – desfă-

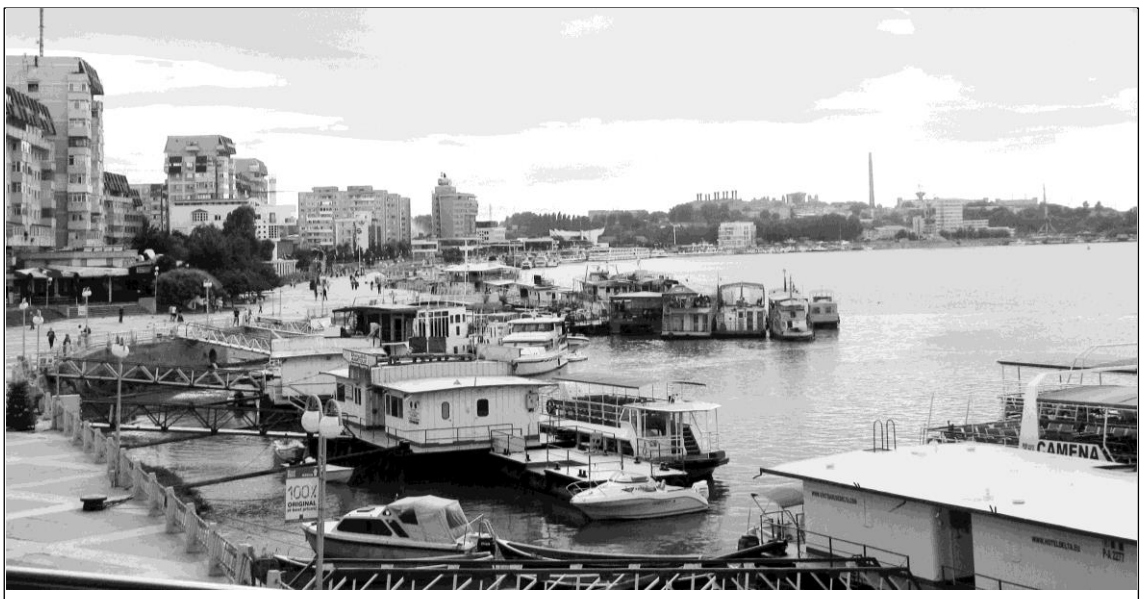

Portul Tulcea

șoară către mare cele trei brațe care țin laolaltă plauri, lacuri, stufărișuri, insulițe, pâlcuri de pădure și mlaștini acoperite de vegetație în care cuibăresc miriade de păsări. De-a lungul fluviului încă solitar se întinde orașul. O așezare umană care dovedește prezență încă din perioada culturii Gumelnița, adică de acum 2500 de ani. Probele arheologice documentează despre cetatea Aegyssos, o colonie grecească între altele, care s-a întemeiat pe tot litoralul vestic al Mării Negre. Această cetate grecească ne certifică navigația maritimă pe Dunăre, o arteră comercială a lumii cunoscute încă din timpuri străvechi. Au urmat romanii, bizantinii și apoi toate neamurile migratoare ale Evului Mediu timpuriu. Otomanii cuceresc orașul și provincia dintre Dunăre și Mare în urma confruntării cu voievozii valahi, între care Mircea cel Bătrân este cel mai de seamă. Prima consemnare documentară privind Tulcea vine din secolul al XVI-lea. Partea de nord a Dobrogei devine vilayiet târziu, în secolul al XIX-lea, în urma războaielor ruso-turce care au arătat interesul Imperiului Rus în ciuntirea Imperiului Otoman. Întărirea administrației și a autorității centrale în această periferie a Imperiului Otoman este justificată dar vine prea târziu.

Tulcea și împrejurimile, mai cu seamă Isaccea, au constituit din cele mai vechi timpuri, zona de trecere dinspre stepele nordului Mării Negre către Peninsula balcanică. Moesia de altădată, o provincie romană importantă nu doar militar, a atras prin secole popoarele nomade. Cred că bulgarii, care au avut o capitală temporară a statului lor migrator în zona Tulcei, au fost cei care au închis acest pasaj veșnic deschis, mereu atrăgător. Așezarea lor în sudul Dunării a stabilizat zona pentru o vreme. Adică până la venirea mongolilor, a tătarilor și, în cele din urmă a turcilor. Apoi au apărut rușii în efortul lor de a ieși la o mare caldă. Războiul care a consfințit Independența României a adus și Dobrogea îndărăt la Țara Mamă. Era o realizare uriașă în planul de a face din România o țară care să conteze. Ieșirea la mare și autoritatea asupra navigației dunărene, prin controlul asupra gurilor fluviului au fost și sunt și astăzi argumentele pentru o prezență importantă a României în geopolitica europeană. Dezvoltarea și autoritatea economico-politică a României de ieri și de azi, cu siguranță și de mâine, depinde în cea mai mare măsură de aceste două atu-uri geo-economice. Tulcea și Constanța sunt cheia viitorului pentru România, în măsura în care știm să o folosim. Tulcea a fost până recent baza flotei de pescuit oceanic românești.

Muzeul de Artă Populară Tulcea

Flota a dispărut. Tulcea avea în gestiunea sa una dintre cele mai mari fabrici producătoare de aluminã din Europa. Nu comentez ce s-a întâmplat. Industria alimentară, prelucrătoare a resurselor piscicole locale era o mândrie economică.

Mărturisesc – acolo, la Tulcea am văzut cu ochii mei pentru prima și ultima dată moruni adevărați și uriași, pescuiți în Deltă și în Mare. Era prin 1959-60, când trupele sovietice plecau alene, acoperite de flori, către cazărmile de acasă.

Orașul e cochet, chiar spectaculos în partea dinspre fluviu. Portul civil și cel militar, cu navele sale cenușii, îl fac un centru de atracție. Peste apă se vede partea din Ucraina în care își duc zilele românii rămași acolo după părăsirea Basarabiei, în urma Pactului dintre Stalin și Hitler. Nici Polonia și nici România n-au reușit să iasă din acest impas al Istoriei, ar fi de folos să înțelegem de ce. Așa ne-am explica multe fapte din zilele noastre.

Dar Tulcea nu este doar un loc de tranzacționat mărfuri ori de poziție strategică. Aici sunt câteva comori artistice cum ar fi Colecția Avramidis, exponatele importantului Muzeu de Istorie, monumente arhitectonice de primă importanță. Din Tulcea au intrat în istoria culturală a românilor Grigore Moisil, lingvista de renume mondial Mioara Avram, marele sportiv Ivan Patzaichin și multe alte nume. Este limpede, viitorul acestui oraș este strâns legat de dorința Statului român de a se dezvolta și de a se face auzit în această hărmălaie generală care este corul națiunilor cu interese. Deocamdată nu-mi dau seama dacă România, în ultimii 30 de ani a avut vreun interes clar, nici măcar acela de a supraviețui decent. Dar istoria merge înainte, iar Tulcea este un loc istoric.

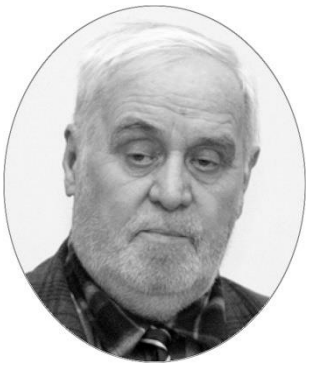

Mircea COLOŞENCO

CAMIL PETRESCU, POETUL SUBSTANŢEI FILOSOFICE

(9/21 aprilie 1894 – 14 mai 1957)

– 125 de ani de la naştere –

Scriitor complex (poet-prozator-dramaturg), publicist incisiv şi filosof de concept singular, întemeietor al *Disciplinei* numită de el *Ortologie*, Camil Petrescu – membru titular al Academiei Române (1948) – susţine, cu alte cuvinte, că Arta/ Tehnica/ Ştiinţa sunt expresivităţi ale instinctului de obiectivare, ale gândirii concrete, teme cu care Inteligenţa Artificială se leagă de Filosofia Conştiinţei: „Conştiinţa este o parte din cunoaşterea noosică istorică şi anume este întoarsă asupra imaginilor. […] Presupunând, prin absurd că ar exista gândire fără obiect, noi nu am putea s-o cunoaştem, fiindcă actele de cunoaştere nu se aplică decât la imagini." (Camil Petrescu. *Doctrina substanţei*, vol. I, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981, p. 246).

Aceste consideraţii le-a scris spre sfârşitul vieţii în lucrarea apărută postumus, bazat pe clipe de meditaţie din anii tinereţii.

În prezent, la *Aniversarea a peste 125 de ani de la naştere*, dăm publicităţii două creaţii lirice inedite de la mijlocul deceniilor interbelice, scrise în clipe de reverie, pe marginea Lacului Snagov, la 9 septembrie 1931, aflate în Colecţia de Manuscrise a Bibliotecii Academiei Române din Bucureşti, precedate de o consemnare plină de melancolie: „Atâta poezie mă copleşeşte. Vorbesc de cea din album (exact: *Jurnal de bord*), căci poezia lacului e ceva mai discretă. Să scriem noi, deci, câteva versuri fără poezie."

Probabil, pentru că sunt „versuri fără poezie", Camil Petrescu – poetul care *a văzut idei* (!) – nu

le va introduce în volumul *VERSURI*. Cu postfaţa autorului (Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1957, 180 p.), alcătuit sub redacţia lui Romulus Vulpescu, postfaţa datând din 15 septembrie 1956, cuprinzând creaţii din cărţile de lirică editate cu ani în urmă: *Versuri. Ideea. Ciclul morţii* (1923), *Un luminiş pentru Kicsikem* (1925), *Transcendentalia* (1931), *Din versurile lui Ladima* (1932), creaţii pe care G. Călinescu le-a caracterizat scurt: „poezii de idei, cu interesante sugestii." (*Istoria literaturii române. Compendiu*, 1946-1968, p.293), iar Dumitru Micu, ceva mai consistent: „Versurile sale filosofice transmit realmente, nu rareori, înfiorările unei minţi antrenate în vârtejul ameţitor al marilor revelaţii." (*Istoria literaturii române*, Editura Saeculum, 2000, p.287).

Nici că se putea concepe ceva mai frumos despre opera unui clasic!

Camil PETRESCU

INEDITE

MONORIME PE BORD, ÎN „ARCĂ”

Lin lunecă pe ape graţioasa barcă,
O lebădă… Iar amintirea prinde să se toarcă…
Şi ţărmuri vechi de vis apar, de parcă
Un coş vrăjit de basme se descarcă…

Dar, azi, Sirenele nu mai încearcă
Pe căpitan, din calea vieţii, să-l întoarcă,
Căci el i-asemeni lor, o fată, doar că,
Poartă jersey, fular cochet şi bască
(I-o gravă asonanţă, dar las’că,
Pe viitor vom împăca o poezie „Parcă”).

O, căpitanul „Lyei” e-atât de temerar, că
Îngrijorarea pe oricine îl încearcă
(ar înmuia şi-un suflet aspru de tătarcă)
… dar şi atât de blond, încât să stoarcă
Un strigăt de mirare: ah, însorită barcă!

CE LEGE NE-NŢELEASĂ!

Într-un pahar cu sare de potasă,
Într-o soluţie murdară şi opacă,
Azvârli un mic cristal
Şi totul e pe cale
Treptat şi lin să se prefacă
Într-un pahar cu floare de cristale.

…Şi până dimineaţa, mi-a înflorit,
În sufletu-mi trudit de îndoială,
O rece feerie siderală.

BIBLIORAFT

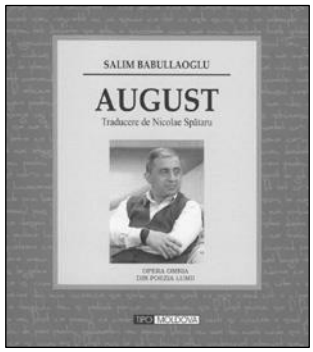

Salim BABULLAOGLU
August
Traduceri de Nicolae SPĂTARU
Iași, *Tipo Moldova*, 2019

Silvia GOTEANSCHI
Memoria hienei
Chișinău, *Știința*, 2018

Zina BIVOL
Femeia cu gust de lapte
Prefață de Ioan HOLBAN
Iași, *24:ore*, 2019

EPISTOLE INEDITE

Aurel DUMITRAȘCU în corespondență cu Liviu ANTONESEI și Nicolae SAVA

Aurel DUMITRAȘCU către Liviu ANTONESEI

I.

Borca, 13 sept. 1980

Bună, dragul meu!

Revin cu întârziere pentru că în ultima săptămână m-am gândit mult la anumite texte, la ce vreau să mai fac, la ce trebuie să mai înving. În primul rând țin să-ți mulțumesc foarte mult pentru că ți-ai rupt atâtea clipe din timpul tău pentru a-mi citi manuscrisul, pentru a spune ceea ce crezi despre el! Mi-ați fost de mare ajutor, și tu, și Stoiciu[1]! Pentru că sunteți primii și singurii (alături de Lucian[2]) oameni care ați citit acele file. Faptul că trăiesc foarte singur, că aici nu am cu cine să mă cert pe marginea textelor pe care le scriu, mă face să nu pot bănui reacția unor cititori comprehensivi după ce parcurg versurile poemelor mele. De aceea vă mulțumesc pentru că ați fost buni. Observ, manuscrisul meu te-a entuziasmat. Mă bucur, știu că o faci cu sinceritate și obiectivitate. Stoiciu, mai circumspect, mi-a dat și câteva „lecții" semantice. Vreau să spun că, scriindu-mi despre ce crede el, mi-a dat sentimentul că este foarte de acord cu ceea ce se cheamă „poezie proiectivă", cu Ch. Olson, Denise Levertov și alții (desigur, de care nu știu, dar bănuiți a fi în special în poezia americană). Nu cred că scriu ținând cont de ideile unor Olsoni sau alții; fiind puțin eliotian aș spune că scriu eliberându-mă de mine, nu cred că forma este o continuare a conținutului, o exteriorizare a sa, fiind de acord totuși cu Olson care spunea că ritmul unui poem e dat de respirație. Cred că se referea la uniformitatea respirației, ea fiind un fel de medium care știe să „arate" sfârșitul unui poem. Îmi dau seama că-s oarecum ambiguu în aceste rânduri, poate că am început să vorbesc despre niște lucruri exterioare poeziei în sine. Limbajul meu critic este insignifiant. Dar cred că pot exprima mai limpede ce cred despre esență, despre poezie în general.

Ai dreptate în multe rânduri referindu-te la caducitatea unor texte. Stoiciu avea aceeași părere. Deoarece mi-ați confirmat ceea ce bănuiam, am scos acele texte.

Stoiciu zicea să nu încep volumul cu „Când încă ești tânăr", „Casa" și „Blestem", aș tăia elanul cititorului. Încă nu știu dacă are dreptate. Mă voi mai gândi.

Pe 20, cel târziu, voi trimite manuscrisul, cu un motto din Dylan Thomas: „Rage, rage against the dying of the light" (Furie, furie împotriva morții luminii).

Nu știu de ce-am făcut-o, dar zilele trecute i-am scris lui Florin Mugur[3]. Fusesem prin munți, înnoptasem într-o râpă în care am găsit mai mulți ulii morți și șopârle. Și am simțit nevoia să-i scriu lui. Desigur, fără a-i spune de faptul că voi trimite un manuscris la „Cartea Rom.". Însă e prieten bun cu D.R.P.[4], s-ar putea să-l fi mirat epistola aceea cam nebună. I-am trimis și mai multe poeme.

Mi-e plină masa de hârtii, pe jos e la fel, numai cărți, reviste „L'Express", „Le Figaro littéraire", „Kalende" și multe altele. Și am cel puțin 20 de texte cu idei grozave, dar nu și cu multă poezie, sper să le înving. Și aș vrea să plouă. Ploaia mă ajută întotdeauna să alung riscul oricărei rarefieri, e vorba de o anumită stare pe care mi-o provoacă, nu tristețe!

Zilele trecute mi-a scris Mariana Marin, va fi profesoară pe la Borcea. Aștept și cuvintele lui Cărtărescu și Hurezeanu. Emil nu mi-a scris de două luni, e cam ciudat. Îi voi transmite ce mi-ai spus. De fapt, cred că i-am vorbit de voi, obișnuiesc să-mi... popularizez toți prietenii în a căror comprehensivitate și talent cred.

Deși manuscrisul meu doresc să fie o carte, deja încep să-l uit, asta se va întâmpla sigur după 20 sept., deci după ce-l trimit. Mă gândesc la alte cărți. De-aș avea puterea să duc totul până la capăt!

---

[1] Liviu Ioan STOICIU, pe atunci bibliotecar la Biblioteca Județeană din Focșani

[2] Lucian VASILIU, pe atunci bibliotecar la Institutul Politehnic Iași

[3] Redactor la editura „Cartea Românească"

[4] Dumitru Radu POPESCU, prozator; între anii 1969-1982 a fost redactor-șef al revistei „Tribuna" (Cluj); președinte al Uniunii Scriitorilor (1982-1990)

Ai dreptate! Barbu nu poate fi luat în serios după atâtea gafe publice, după ce-a făcut din SĂPTĂMÎNA un gard pe care se iscălesc idioții (Totuși asta nu m-a împiedicat zilele trecute să-i rog să insereze la CURIER faptul că vând colecția revistei!).

Deocamdată mai scriu... Șomeriada. Sper ca în cel puțin 10 zile să știu unde muncesc.

„E vremea, D-ne, vara a fost lungă".

Îți voi trimite poeme pentru „Opinia". Trebuie să-ți mărturisesc că revistele studențești sunt printre puținele reviste în care dacă apar mă simt onorat.

Nu-s de acord cu tine (nici cu alți prieteni de-ai mei) în ceea ce privește poezia lui Nichita Stănescu. Mi-amintesc că și poezia unor Lautréamont, Baudelaire, Joyce etc. a creat dispute și derută. Vom mai vorbi despre aceasta. Dar ai dreptate, poezia aceea cu „Bună ziua, d-le N.S..." trebuie scoasă, ceea ce am și făcut.

Iisus, D-zeu etc. Mă revolt împotriva lor pentru a nu o face împotriva oamenilor. Dar, cel puțin la mine, problema are mai multe dedesubturi, nu aș putea fi altfel în ceea ce privește religia și angajații ei, morți sau vii, imaginari sau reali!

Îmi cam vâjâie capul! Mai scrie-mi tu!

Încă o dată, mulțumesc mult pentru tot ce mi-ai spus în legătură cu posibila mea carte!

Numai bine!

Cu toată prietenia,

Aurel

Borca, 13 oct. 1980

Bună seara, dragul meu!

Îmi vei ierta mutenia! Ea continuă o stare de bucurie, călătoriile mă copleșesc, reîntors îmi revin foarte greu, cuvintele sunt fugite din mine. Și prietenilor nu le pot scrie oricum. Nu e mai puțin adevărat că nici acum nu-s în toate apele mele, dar bate un vânt turbat, azi am cărat lemne (care alt om al scrisului mai poate fi văzut trăgând lemne după le pe un pârâu, cu un topor, cu un lanț, ca un locuitor oarecare, practic, domestic?!), neliniștile trebuie să fie și o eliberare.

Despre escapada în Maramureș îți va fi vorbit Lucian[5]. A fost tare fain! Nu cred că se poate povesti. Ciudat, o detașare fascinantă. Maramureșul nu poate fi decât trăit. Plasticitatea mea sau a altuia n-ar reda absolut deloc clar adevăratele-i culori și miresme. O gașcă de lux, sau poate că prezența lui Lucian mi-a dat acest sentiment! Pentru că m-am simțit tare bine știindu-l aproape! Cel puțin o săptămână după ce m-am întors, am fost tare amețit. Nu-mi reveneam, nu mă puteam readapta la programul stoic al școlii. Dar am un director prin care umblă sensiblerii literare, pricepe, tace, poate să știe că poeții trebuie lăsați în pace, adică acceptați așa cum sunt.

Pe 5 oct. eram la Suceava! Premiul Uniunii mă salvează, financiar vorbind. E de 2000 de lei. Îi aștept. Bucuria e alta: poate că cel mai mare prieten al meu (pentru că ne știm mai de mult timp), Adrian Alui Gheorghe, a luat Marele premiu „N. Labiș". Evident, aceste premii nu dimensionează aproape nimic. Dar am crezut mereu în forța talentului acestui băiat sărac ca și mine. Avea nevoie de încredere, poezia are, din când în când, nevoie de victorii. Măcar să fie victorii împotriva nerozilor. Fiindcă, atunci când trăiești departe de adevărații oameni de spirit, juriul e îngrozitor, ignoranța își reține numai șoșonii, în rest scuipă, amenință, terfelește. Avem nevoie de liniște! Aproape toate scrisorile mele către prieteni se termină și cu „multă liniște!" Le-o doresc, v-o doresc pentru că eu știu ce-nseamnă absența ei. Deși, aici, nu s-ar pune problema.

Deci, mă bucur pentru Adrian! Nici nu știa de premiu. Când l-am căutat pe 6, în garsoniera lui din P. Neamț, l-am găsit aplecat pe manuscrise (câte perversiune pare a ascunde momentul în care surprinzi un poet la masa de scris, cu mâna prin părul răvășit, cu ochii largi deschiși, puțin uimiți!), singur, pustiu chiar. Vinul nu anulează o bucurie, nici nu cred c-o cinstește cum se cuvine, dar se pare că a trebuit să bem pentru a ne gândi la altceva.

În toamna aceasta nu-mi doresc decât să scriu cum vreau tot ce-am adunat prin mine! Și cred că voi izbuti! Aseară a fost lumină în casă. Am scris. Și m-am bucurat de ce-am scris. Și, culmea, îmi place și în seara aceasta ce-am scris ieri-seară.

Poemele apărute în CRONICA?! Nu am nimic de spus. D-l Turtureanu[6] e amabil!

Îl aștept pe Lucian[7] în „Rom. Literară". Sper că Ulici n-a plecat uitând! Chiar dacă „răpirea Ioanelor" l-ar fi zgâriat în amor... Refuz să-ți dau dreptate când vorbești de Nichita S. Ai citit „scrisorile de dragoste" din ORIZONT, unul din numerele din urmă?! Paginile de poezie de acolo sunt în defavoarea celor care nu-l recunosc ca pe un poet de excepție. Nu știu dacă și excepțional! Asta e treaba altora. Dar mi se pare că toată confuzia nu e el, ci starea

[5] Lucian VASILIU. Episodul se referă la Festivalul-concurs național de Poezie, unde fuseseră premiați (Președintele juriului, Laurențiu ULICI).

[6] Poetul Nicolae TURTUREANU, redactor al revistei „Cronica" în perioada 1971-2000; după un timp, la „Cronica veche".

[7] Promisiunea ca Lucian Vasiliu să fie publicat în „România literară", urmare concursului, nu a fost onorată...

creată de poezia sa în noi. Repet: Nichita, prin reacțiile publice față de poezia sa, mi-amintește de Joyce, Rimbaud, Baudelaire, Lautréamont. Nu întotdeauna deruta e un semn de pierzanie. Deseori, neînțelegerea e apanajul spiritelor alese. Nichita este POET. Nu ne certăm de la aceasta! Și a avea opinii înseamnă a consimți tot timpul la realitatea că suntem vii. Știi, nu-mi dau seama dacă-mi place poezia lui Nichita S., dar există în mine ceva care-mi spune că e un mare poet. Mulți ieșeni îl gândesc strâmb, știu, și pentru că Ursachi[8] nu-l suportă. Eu, privind cu supremă detașare totul, rămân la convingerea că Nichita e un poet de excepție, așa cum nici Ursachi nu e oricare poet.

Poate că am ști mai bine cine e Nichita Stănescu dacă prietenii săi nu i-ar face publice și ebosele. Nu crezi?!

Clujul! Clujul! Mulțumesc pentru vedere! Mă bucur că ducându-te acolo îmi dai dreptate! Starea serioasă și elevată de acolo surprinde și atrage pe cei ca noi, pe cei care știu că literatura nu-i o debara, iar poezia nu-i o târfă cu priviri albastre.

Te înțeleg perfect în ceea ce spui despre „Opinia"[9] și activiștii plini de scame! În locul tău – aș fi procedat și gândit la fel!

Da, mi-ai face plăcere să-mi trimiți să citesc „Fragmente despre poezie"! Spiritul meu critic nu e din cele alese, dar cred că simt al modul superior (!) poezia, esențele artei, cred că mă înșel mai rar, deși – cine știe!

Interesantă „Antonevroza"! Ador uimirile! Citesc „Artă și anarhie" a lui Edgar Wind, mi se pare grozavă!

Liniște, sănătate, poezie, încredere!

Al tău, cu cele mai bune gânduri,

Aurel

Borca, 5 martie 1981

Bună, dragul meu!

Vin târziu. Tot mai buimăcit de neroziile acestei ierni. Aproape că nu mai știu ce înseamnă a se sfârși o discrepanță. Vreau să spun că nu se înalță nimic, în mine, de partea frigului. Ori eu ador luciditatea, răcoarea e zeița lucidității. Frigul îmi amenință până și posibilele stări poetice.

În aceste zile mă bucur pentru că te-am găsit prin reviste. În „Convorbiri", apoi în „Luceafărul" – într-o justă recunoaștere prin Cezar Ivănescu. Până al urmă iese în față tot ce e remarcabil. Și eu mă bucur mult și sincer, de fiecare dată când mă întâlnesc cu adevărata artă, cu adevărații artiști.

Mă întreb dacă nu cumva voi muri de încăpățânare, încăpățânarea de a crede numai în valori, nu în găști, nu în mături, nu în aplauze, cu atât mai puțin în rujul cuvintelor rostite de bâlbâiți. Indiscutabil, o literatură serioasă nu se face din interjecții, dar nici din povestitori corecți, scrobiți, fără curaj în expresie, cu talent nesusținut de o cultură serioasă.

Cred că uneori te și plictisesc cu aceleași perpetue convingeri despre artă și seriozitatea cu care trebuie făcută. Dar nu se poate altfel. Dacă e mai puțin important să-mi prezint „bucătăria poetică", nu mi se pare deloc de neglijat să apăr mereu lumina adevărată de care avem cu toții nevoie. Așa cum spunea Byron, „The spirit in the end will have its way" („Căci în final e spiritul acela ce decide").

Sunt deranjat de aparenta (!) cleptomanie a lui Cărtărescu. Dar sunt convins că nu a fost intenția de plagiat, totuși. Mircea e prea deștept ca să fi făcut așa ceva. Cred că, într-un fel, cultura românească nu e pregătită să „înghită" orice „experiențe", vedem bine că până și tonul poeților din valul acesta a impacientat de la început. Dar sunt de aceeași părere cu Cezar Ivănescu – o *addenda* era necesară la sfârșitul cărții. Nici un om de cultură nu va spune ceva undeva (mă refer la adevăratul om de cultură) fără să precizeze în sub-text posibilele treceri prin alte texte. Aici Mircea poate fi amendat. Cred că nu-i va sta niciodată bine încăpățânarea cu care crede că este un poet ieșit din comun. Mă leagă de el anumite ore de discuții serioase, chiar o anumită prietenie, dar neînțelegând arta prin amabilitate (care este o altă versiune a imposturii) nu pot fi acum de partea lui. Există și lucruri ce nu pot fi scuzate. Tu ce crezi?!

Pe 1, 2 și 3 martie am avut un oaspete care nu m-a dezamăgit: Dumitru Chioaru. Îmi plac bărbații deștepți. Lui Dimitri i se poate „reproșa" doar o anumită naivitate în fața rănilor realității. Livrescul nu poate suplini vulnerabilitatea unui om. Realitatea este mai „deasă" decât cărțile. Dar, desigur, prefer inteligenții „naivi", decât inocenții proști.

La P. Neamț s-a „instaurat" un Club de poezie. Poate fi ceva remarcabil. Cu condiția ca anumiți tovarăși să facă asta (adică aceste „adunări" de spirit) din pasiune pentru cultură și frumusețe, nu pentru a ieși ei cu pălăriile mai în față. Vă vom invita peste câtva timp! Și sper să veniți! Important e ca totul să continue cum a început. Adică remarcabil.

Mă bucur că toate previziunile mele în ceea ce privește excepționala carte a lui Liviu Stoiciu se adeveresc! Lumea ajunge al concluzia că-ntr-adevăr e o carte copleșitor de originală! Mă bucur mult

[8] În episoade diferite, Nichita STĂNESCU și Mihai URSACHI au avut nesemnificative, poetice dispute. În final, buni prieteni!

[9] Revista „Opinia studențească", pe care Liviu Antonesei a coordonat-o, un timp (1972-1976).

de tot pentru el!

Nu-s de acord cu premiile pentru poezie ale C.C. al U.T.C. Nichita D.[10] și Liviu[11] erau cei îndreptățiți să le primească! Mă bucur, în schimb, pentru Daniel Dimitriu!

Sper că nu te vei supăra dacă-ți spun că și alți prieteni ai mei au citit încântați „Fragmentele despre poezie", 1 și 2! Inclusiv Chioaru! – E profesor la P. Neamț, acum. Nu mi-a plăcut cartea lui Aurel Pantea – mi s-a părut prolixă. O așteptam altfel! Așa cum nu cred că Stancu[12] a scos o carte de poezie „excepțională" – cum s-a exprimat Cezar Ivănescu în „Luceafărul".

Adrian Alui Gheorghe a primit ordin de concentrare. „Luceafărul" i-a dat un premiu pe '89. Poezia lui Adrian e bună, dar nu este de o originalitate distinctă. Cred că și din cauza lecturilor sale pe care nu știe să le deteste după clipa de... încântare.

O să apar cu mai multe poeme în „Napoca universitară". Dorin Serghie a vrut!

Dar numai o revistă m-ar onora dacă m-ar publica: ECHINOX. Stimez foarte mult ce face această revistă! Evident, nu publicarea mă interesează cel mai mult.

Dar nu se poate să nu ținem cont de anumite, hai să le zicem, particularități sentimentale.

Lucian[13] nu mi-a scris de mult! Sper că n-a avut probleme cu examenele.

Tu ce mai faci? Ce mai scrii? De ce nu-mi mai trimiți „Opinia"!? Am, citit despre ea pe la „Revista revistelor" în nu știu ce publicație. Și „Dialog"-ul?

O duc bine pe plan financiar! Mi-au trimis și cei 2000 de lei de la „Labiș", plus de la „Luceafărul" și almanahul TRIBUNA.

Cred că-n aprilie vin până la voi!

Aștept veștile tale!

Îți doresc numai bucurii și liniște!

Gânduri bune și pentru doamna ta!

Cu prietenie,

Aurel Dumitrașcu

Corespondență Aurel DUMITRAȘCU – Nicolae SAVA

II.

Târgu Neamț, 18.02.1978

Dragul meu,

iartă-mă că utilizez o formulă mult prea îndrăzneață față de mica-mare depărtare ce există între noi (atât la propriu cât și la figurat) dar aplicând formula algebrică ce spune că „prietenul prietenului meu e prietenul meu" (deși sufletul nu se poate întreține cu formule matematice), deci, zic, aplicând această formulă, am considerat (din obrăznicie, desigur) că ne putem tutui chiar dacă nu ne-am privit în ochi niciodată.

Aurel Dumitrașcu, mă numesc Nicolae Sava, originar din satul Oglinzi (comuna Răucești), domiciliat în satul Vânători-Neamț încă înainte de a mă fi născut, sunt actualmente viu (și sentimental), cu toate picioarele pe pământ (deși visător) printre oamenii care populează micul orășel Târgu Neamț, singura capitală a Depresiunii Nemțișorului.

Am aflat despre tine de la prietenii mei Ion Tănase (alias Daniel Corbu) și Adrian Alui Gheorghe, pe care cred că-i cunoști. De asemenea, amănunte (prețioase) mi-a oferit Mihai Junghiu, șofer pe autobuz din comuna ta, Borca.

Și, înarmat cu datele necesare, am așteptat un moment când mi se pare că sunt mai îndrăzneț (decât sunt) ca să-ți scriu. Desigur, acest așteptat moment a venit după câteva sprițuri de vin în plus peste limita cuvenită. Mai mult decât atât, această

[10] Nichita DANILOV.

[11] Liviu Ioan STOICIU.

[12] Valeriu STANCU, debutant cu volumul „Înfrângerea Somnului", ed. Cartea Românească, 1981.

[13] Lucian VASILIU, bibliotecar al Institutului Politehnic și student la Facultatea de Filologie ieșeană (spre care îi va îndruma pe Aurel DUMITRAȘCU și pe Adrian ALUI GHEORGHE).

stare a mea mă va scuza (cred) în fața bunăvoinței tale de comiterea unor greșeli de exprimare. Nu spun gramaticale fiindcă s-ar cuveni să nu le comit.

Dar se pare că m-am lungit cu introducerea mea prea mult. E cazul să intru în subiect. Despre ce e vorba:

Aflând că te afli la Borca, deci foarte aproape de mine, m-am gândit că nu e deloc rău dacă te-aș ruga să primești din partea mea sincere urări de sănătate și multă liniște sufletească de care cred că ai absolută nevoie.

M-aș bucura dacă mi-ai răspunde afirmativ. Cunosc puțin Sabasa, prilejul oferindu-mi-l serviciul pe care îl am, și cred că muntele ți-a oferit liniștea de care aveai nevoie plus oxigenul indispensabil trupului tău.

Dragul meu, aș vrea să ne întâlnim într-o după-amiază în Borca (sau Sabasa) pentru a-ți prezenta niște versuri despre care să-ți dai părerea ta sinceră. Daniel și Adrian sunt prieteni prea apropiați pentru asemenea lucru, părerea lor subiectivă nu mi-ar face nici un serviciu.

Scriu versuri de vreo zece ani, am publicat pe ici pe colo (rar), trebuie totuși să depășesc această perioadă nesigură. Or, acest lucru nu va veni decât în urma unui verdict sigur din partea cuiva autorizat. Aud, citesc și mă bucur de lansarea unor poeți buni cum sunt Gabriel Chifu, Patrel Berceanu, Marin Lupșanu sau Cristian Dică. Și totuși parcă de la Mircea Dinescu și Dan Verona încoace nu a mai răsărit o voce mai distinctă, mai puternică, mai personală.

Am avut fericirea să fac stagiul militar (nu tot) cu Mircea Dinescu, poetul care i-a „învățat algebră pe sergenți" într-o unitate militară din Slatina și apoi în București. Am intenționat (atunci) să încropim și un cenaclu literar la Slatina dar cazona atmosferă de acolo ne-a frânt aripile visurilor noastre.

Poate într-o viitoare scrisoare îți voi scrie mai multe amănunte legate de acest subiect, până la o viitoare întâlnire pe care aș dori să mi-o propui.

Cu aleasă stimă,

Nicolae Sava

Borca, 20 febr.1978

Dragul meu,

Bună ziua!

Ești ceremonios! Oficial. Cu iarba nu trebuie să fii așa! Iarba e prietenă cu oricine și mai ales cu cei care scriu, cu cei care respiră prin meandrele artei. Vulnerabilitatea este luată drept prostie, vaca, cel puțin, o mănâncă (iarba) fără mustrări de conștiință. Dar copiii au lapte astfel. Un scop e atins. Iarba regenerează. E călcată în picioare. Dar se ridică. Nu înjură. E singură. E prietena lumii. Eu sunt un fir de iarbă! Cât tupeu! Și totuși. Nu ne-am întâlnit?! Nu cred. Cei ce scriu umblă prin vinele aurii ale cuvintelor. Nu semănăm poate. Dar ne-am întâlnit. Sunt convins. Măcar prin faptul că amândoi am citit, să zicem, poemele lui Rimbaud. N-are importanță timpul. Nici locul. Trăirea doar.

Adrian[14] mi-a trimis o poză zilele trecute. Voi trei! Eu trei văd. Poate sunt mai mulți în fotografie. Tu. Daniel[15]. Adrian. Deja o lume. Suntem prieteni. Ne leagă poesia. Și nu numai. Nu vreau însă să ne lege obișnuințele. Nu-mi plac șabloanele. Dar sunt convins că totul vine din tradiție, din altceva, că noi (de exemplu) suntem continuarea cuiva, că se moare dar nu se pierde esența. Nu-s sofisticat dar plutesc mult. Scrisul e religia mea. Sfinții ducă-se dracului! Și popii. Și toată strălucirea. Nu suport nimic ce e burghez. Frumusețea e în simplitate. Cred în ce pipăi, în ce văd, în ce pot atinge cu degetele, cu spiritul, cu visele. Dar nu visele din somn. Cele izvorâte din pupile doar. Sunt camusian. Îmi trăiesc clipa. Dar numai cum simt. Și pentru OM. N-am apucături nietzscheene când spun OM. Mă refer la profunzime. Oh, dar sunt pantagruelic. Limbuții sunt și nemărginiți. Dar nu misogini. Cu excepțiile… de rigoare.

Vă aștept oricând. Știți aceasta. Mulțumesc pentru toate cuvintele! Zborul este o stare de grație. Nu cred că trebuie să considerăm cuvintele cărămizi ci păsări. Zborul e sincer. Cărămida e inertă, este „construită". Spontaneitatea, libertatea, iată adevărata lume a poesiei. Nu-mi place să construiesc. Eu nu compun. Eu nu „fac" poesii. Eu scriu. Atât. Țin la nuditate. Sinceritatea e sublima mea spânzurătoare. Sunt eu și-n intimitate. Îmi respect condiția. Vreau să trăiesc. Și să nu fiu o neplăcere. Țin mult la zâmbetul curat al celor din jur. Iar nu tac. Dar tac. Promit. Măcar pentru un timp. Iartă-mi lipsa de laconism. Nu-s retoric dar îmi place să vorbesc cu prietenii care scriu. În fond eu sunt prieten cu toată lumea. Nu mă interesează dacă mi se dă ceva deși mă bucur dacă mi se dă. Nu arginți însă, nu strălucire.

Are dreptate Adrian: „Trebuie să incendiem Bucureștiul". Nu-mi place academismul redactorilor, mulțumirea lor. Numai dacă ești nemulțumit simți că trăiești, că lupți, că nu lâncezești. Cred că fericirea nu se poate simți decât dacă știi gustul durerii.

Nu vreau să am relații, să fiu ajutat. Dar vreau să contez pe cinstea unor oameni. Sufăr că-s f. rari cei cinstiți.

---

[14] Adrian ALUI GHEORGHE

[15] Daniel CORBU

Sunt un reținut. Dar mă voi bucura să-mi citești poeme. Dar, să mă crezi că nu-s un critic bun. Nici n-aș putea. Eu simt poesia. Nu o pot explica. Dar nu spun numai: „E frumos! Îmi place". Aceste formule nu spun nimic. Pot spune ce e nou, ce nu e căutat, simt sinceritatea, sunt convins. Nu mă considera „cineva autorizat". Dar consideră-mă prieten! Dacă suntem OAMENI putem oricând conta unul pe altul.

Sunt foarte încâlcit și eu. Nu prea știu să muncesc la ce scriu. Pentru că nu accept construcția, cred în sentimentul nud, splendoarea sincerității. Nu ca prejudecată. Am argument totuși, deși nu există artă adevărată fără muncă. Asta mi-a spus de mult timp Michel Ange. Știu totuși că sunt altfel. Contez pe sufletul meu curat. Îmi apăr puritatea. Înseamnă f. mult pentru mine.

Îmi place Patrel Berceanu. Poate că mai mult decât Gabriel. Dică va fi un nume. Marin Lupșanu e meritoriu dar nu știu ce se va-ntâmpla cu el. Numai pe Dică nu l-am cunoscut personal. Pe ceilalți da. Dar numai cu Patrel sunt prieten, cu el am putut vorbi mai mult. În „Amfiteatru" nr. 12/ 77 a scris și un articol despre mine și morală, „Calitatea morală". Îl „tulburase" o scrisoare a mea.

Și pe Dinescu îl cunosc personal. În ian. 77 am citit (din întâmplare) în cenaclul rev. „Luceafărul" și „lumea" m-a aplaudat. M-a chemat la redacție și m-am dus mai puțin convins că fac un lucru bun ducându-mă; nu-mi place să fiu privit ca unul care se… roagă. Nicolae Dragoș mă chemase. Dar am fost trimis la Dinescu. Singur. Mi-a displăcut aerul cu care îmi vorbea. Ca Macedonski în cenaclul său. Evident, sunt un încăpățânat. Pe Dinescu l-a deranjat că-mi place Ana Blandiana (vai, am și eu slăbiciuni!) și că n-am citit Biblia. A zis că Ana B. nu e o poetă mare, de ce-ți place?!? Și i-am spus că „un om nu trebuie să fie mare ca să-l poți iubi". Nu i-a plăcut. El e Marele Poet. Eu sunt nimeni. L-am prețuit și-l prețuiesc. Îmi place mult cum scrie. Nu-i port pică deloc. Dar credeam că poeții adevărați sunt altfel. Mi-a spus: „Să vii la mine cu poesii peste 6 luni". I-am spus că n-am venit la dumnealui, am venit că mă chemase N. Dragoș. Nu m-am mai dus și nu mă voi mai duce cu poeme acolo. Mi-e suficient că există poeți care au gânduri bune pentru mine, că au încredere-n mine (Constanța Buzea, Aug. Doinaș, Geo Dumitrescu, Anghel Dumbrăveanu, Dan Rotaru, Patrel, Ion Stratan, Gim Laurian, Arthur Silvestri, Dorin Tudoran, Doina Uricariu etc.) și nu numai poeți (cum e cazul lui Arthur Silvestri). A, și Adrian Păunescu cu Stoian N. zic că-s „autentic talent". În fine, lumea convorbește. Iar m-am lungit. Iartă-mă!

Nu știu ce ți-a putut spune de mine acel șofer. Sunt puțini aici cei care știu că scriu, că numele meu (oh!) a apărut prin mai multe reviste literare. Nu mă interesează prea mult dacă-s publicat dar cred că mă stimulează orice poem ce-mi apare,… de obicei în negrul chenar de la POȘTA REDACȚIEI. În ultimul nr. al „Orizont"-ului Anghel Dumbrăveanu îmi publică „Stare de spirit" la „Prietenii revistei ORIZONT". Dar nu i-am mai scris de 4-5 luni, poate chiar mai mult.

Numele meu n-are o rezonanță aparte. Ca a lui Adrian de exemplu. Nu se reține. Nu crezi?!

Voi tace. Deci puteți veni oricând. Să-mi spuneți totuși dinainte. Sunt acasă tot timpul dar uneori, sâmbăta, mă duc pe la o fată capricioasă.

Numai lumină! Multă liniște! Bună ziua!

Cu gândul curat,

Aurel Dumitrașcu

Tg. Neamț, 27.02.1978

Dragul meu,

am așteptat o zi frumoasă ca să-ți răspund la minunata scrisoare pe care mi-ai trimis-o. Dar ziua aceea specială, unică, nu a mai binevoit să vină și iată că mă mulțumesc să-ți trimit câteva banale rânduri, obligat fiind și de o împrejurare despre care vei afla mai la sfârșit.

Oricum, mă simt foarte îndatorat față de tine. În primul rând că mi-ai scris. În al doilea rând că îmi întinzi nu numai mâna aceea gingașă de poet ci și una caldă de prieten. Și, în sfârșit, că m-ai fericit cu o scrisoare deosebit de frumoasă.

Știi să scrii minunat! Nu voi putea, din păcate, eu să răspund tot atât de frumos epistolelor ce, sper, îmi mi le vei mai trimite. Sper și doresc atât de mult!

Mă simt singur. Cu Adrian nu m-am mai întâlnit de prin ianuarie. Nici nu i-am scris. Scriu foarte greu. Mă și îngrijorează faptul de a nu citi cel de la capătul traseului poștal niște banalități. Eram odată mai timid, dar mai sincer cu mine. Serviciul mi-a schimbat atitudinile mele sociale. Sunt puțin revoltat, nemulțumit de unele stări de lucruri ce mă înconjoară. Văd că Păunescu are dreptate și îi redescopăr mereu alte și alte adevăruri ale poeziei sale. (Poate nu ești anti.) Dar „să nu ne îmbolnăvim de bolile veacului", cum își începe un poem, să ne trăim lumina ce încă mai există.

Cred că la tine acolo iarna e mai frumoasă sau poate așa vreau să fie. Nu-mi place iarna cu ceață și zăpadă topită, asta e o iarnă bolnavă.

Ieri m-am întâlnit cu Daniel și am făcut o călătorie (ratată) spre Mănăstirea Neamț. Vroiam să trecem pe la doamna Marica Ionescu, directoarea

Muzeului „Sadoveanu", să aranjăm pentru o viitoare ședință de cenaclu la muzeu. Dar vizita nefiind anunțată, am găsit ușile zăvorâte și ne-am întors dezamăgiți. În schimb, ne-am gândit, am stabilit, și te rugăm și pe tine să fii de acord să accepți, să ne întâlnim joi, 02.03.78, în jurul orei 13,15, la Borca. Desigur, ideal ar fi să ne aștepți la cursa ce sosește la ora asta în Borca. Și totuși – există și un „totuși" – numai dacă nu voi fi eu repartizat cu serviciul în afara zonei Tg. Neamț. Eu lucrez la ITA[16] Neamț, acum în funcția de controlor trafic auto, astfel că e posibil ca în luna martie să fiu repartizat în zona Piatra Neamț-Bicaz sau Roman, ceea ce ar da planul nostru peste cap. Acest lucru îl pot cunoaște sigur numai miercuri, la început de lună.

În caz că nu venim vom stabili altă dată, anunțându-te la timpul oportun. De aceea îți scriu astăzi, ca să primești scrisoarea până joi. „De aceea putem liniștiți să le ducem acasă. Mutenia este o stare de spirit ce bântuie florile". Minunat!

Cu aleasă stimă, Nicolae Sava

Caii

– E iarba de coasă, mi-a zis tata cu vocea lui gravă
*Și tu ai întârziat copil pe prund cu băteaua**
Caii te-așteaptă flămânzi cu jăratecu-n tavă
Să văd și eu cui îi vei pune tu șeaua.

L-am ascultat pe tata, am intrat timid în ocol,
Țineam într-o mână biciușca, în cealaltă inima mea.
– Dar caii unde sunt, tată, ocolul e gol?
Și biciu-mi căzuse neputincios pe podea.

M-am întors la tata, din nou, să-l întreb
Unde sunt caii, biciușca, ce să mai fac cu inima mea
Dar tata se prefăcuse de-acum într-un cerb
Și cu ochiul din frunte ce trist mă privea...

** Băteaua – joc de copii, practicat cu mingea, asemănător oinei*

Borca, 14 martie 78

Te salut, prietene!

Nu, nu m-am supărat că n-ați venit. Vă așteptasem. De fapt, eu nu cred că mă pot supăra vreodată, am impresia că nu știu să mă supăr, mai ales din astfel de motive.

Voi fi laconic! Să nu te superi! Dar de multe zile nu am mai scris scrisori, deși s-au cam înmulțit cele care-și așteaptă răspunsul. Trec printr-o perioadă (cam dese în ultimele luni) în care nu pot să scriu scrisori. Rămân mut în Valea mea. Îmi iubesc mult prietenii dar le scriu în zilele când simt nevoia să fiu cu ei. Uneori sunt răpit de alte lucruri, de visare. Nu accept să scriu dacă nu-s „în formă", cu rare excepții. E cazul acestei seri. Trebuie să-ți scriu. Deși nu am deloc chef de scris. Să mă înțelegi! Îți mulțumesc și pentru gândul-vedere din Buzău!

Mi-a plăcut poemul acela, „Caii". Este un lucru curios, dar nu poate fi altfel: îmi plac poemele cu rimă care spun ceva frumos (de obicei, „e frumos!" nu spune nimic) dar eu nu accept să scriu decât în vers alb. Muzicalitatea e inevitabilă când scriu dar încerc să mă temperez.

Nu vreau să sun din coadă. Ci să sugerez, să trăiască-n cuvintele mele eventualii cititori. Sau auditori.

Daniel mi-a scris azi. Laconic, ca de obicei. Dar frumos! Nu nu-s anti Păunescu. Nu-mi place excesul de orgoliu din el, dar sunt profund conștient că România avea *acum* nevoie de un bărbat – poet ca A. Păunescu. Are poeme tulburătoare, admirabile. Păcat că alternează cu texte fără fior, care nu spun mult sau spun ceva banal și nu prea nou, original (deși nu trebuie să căutăm a fi cu orice preț originali; așa riscăm să fim nimeni într-o cultură; Ioan Alexandru avea dreptate când spunea aceasta, cândva).

Eu cred mult într-un poet: Petru Romoșan. Aș vrea, însă, să cred că nu scrie cu „dicționarul mitologic" în față.

Îmi irosesc timpul aiurea deseori. Niciodată nu-s mulțumit de timp. Trebuie „să pierd" mult cu inevitabilele vise cu ochii deschiși. Este necesar să rămân gânditor minute în șir, să citesc, să scriu, să nu stau. Sunt un mare curios și nu mă voi potoli niciodată.

Valea mea a alungat zăpezile. Mai păstrează frigul. Dar aștept turlele verzi ale ierbii.

Acum tac! Pentru că nu pot să scriu. Nu-s în zilele pentru scris. Mă voi gândi doar. Și voi citi „Cântarea Cântărilor".

Numai lumină! Numai liniște!

Cu gândul curat, cu prețuire,

Aurel Dumitrașcu

P.S. În ultimul „Luceafărul" mă „odihnesc", alături de Adrian, în „cimitirul" lui Geo Dumitrescu. El cu „Casa bătrână". Eu cu „Casa". A.D.

Din volumul *Aurel DUMITRAȘCU, Corespondență inedită cu Liviu ANTONESEI și Nicolae SAVA,* în curs de editare la Junimea, colecția „Manuscriptum-Mousaion", redactor, Viorel DUMITRAȘCU

[16] Întreprinderea de Transport Auto

Florin FAIFER

SCHIMB DE REVERENȚE

În lumea asta de crispări și răutăți, a teatrului, în care jocul de măști acoperă adeseori luminile rampei, să nu te uite un prieten (ba, încă, o cunoștință feminină!), un prieten din depărtări, nu e un hatâr, un efect al întâmplării, ci, îngăduiți o vorbă mare, un privilegiu.

Prilejuri să ne verificăm sentimentele sunt prea destule, mai ales la greu. Nici resentimentele nu-s chiar puține, ele dospind de cine știe când. E sănătos să te ferești, dacă nu vrei să ai necazuri. Și dacă ți-e în fire.

Sunt firi și firi. În ce mă privește, oricât m-aș teme de rău și de rele, încerc să iau partea bună a lucrurilor. Paradoxal, de multe ori e un pariu câștigător.

Prin '93-'94 o rugasem pe o colegă de breaslă din Timișoara, Mariana Voicu, să-mi procure niște date despre interpreți bănățeni ce urmau a fi incluși într-un *Lexicon* gândit pe ample dimensiuni. Un proiect măreț (și necesar) care mai întâi m-a făcut să amețesc, după care mi-a smuls un surâs. Nu de maliție, feri Doamne, dar lucrând de atâția mari de ani (cum ar fi zis Cioculescu) într-un institut de cercetări, Institutul „Philippide", aveam destulă experiență ca să rămân sceptic. Mircea Ghițulescu, bietul, starostele lucrării în chestie, nu m-a crezut. Și așa ne-am mai procopsit cu o iluzie fastuoasă, sortită să nu se împlinească.

Până una-alta, s-a dat startul. Prima fază: strângerea de materiale de tot felul. Criza, aici, dădea în colaps. Plus că la câte unii elanul așa-zicând revoluționar lua forme aberante. Ce credeți că a fost în stare să facă un poet hiperrafinat, proaspăt uns director la Naționalul din Banatul care-i „fruncea"? Ca rebelist sadea, a procedat la o „ardere de tot". A strâns cu fărașul programele de sală, le-a dus undeva în pod și le-a dat foc. Să se sfârșească, nu-i așa, cu vestigiile trecutului! *Tabula rasa…* Omul nepotrivit la locul așijderea. Cu împătimiți dintr-ăștia să pornești la drum?

Pornești cu cine poți, chiar dacă unii trag hăis și alții cea. Până la urmă poate ceva se încheagă. Eu mi-aș fi dorit ca inițiativa asta să aibă succes. O galerie de medalioane – eram în elementul meu. Mi-ar fi plăcut să o portretizez, de pildă, pe Mariana Voicu: bătăioasă, cu putere de muncă, intransigentă, cu opțiuni care o definesc. Poate greșesc, dar după acel Decembrie aș fi văzut-o lansată într-o carieră politică până ce s-ar fi lămurit cum e cu politichia, la români.

Așa încât, facem un schimb de reverențe. Și de cărți, care să fi dat un sens trecerii noastre prin lumea asta sublunară.

Și de scrisori…

Florin FAIFER

I

Teatrul Național, Timișoara,
24 mai 1994

Dragă Florin,

Îți trimit cu oarecare (nedorită de mine) întârziere materialele referitoare la istoria Teatrului Național din Timișoara, precum și lista completă a premierelor începând din 1970, anul din care Teatrul de Stat „Matei Millo" a devenit Teatru Național. Sper să-ți folosească.

Neștiind ce anume din istoria teatrului te interesează, m-am gândit să-ți trimit materialul destinat Lexiconului, din care pagini tu vei putea extrage cât și ce ți se pare important. Informațiile se opresc la anul 1990, pentru că în clipa când a demarat „acțiunea Lexiconul" aici ni s-a cerut să ne oprim. Adaug: în perioada ianuarie 1990 – octombrie 1991, teatrul a fost condus de poetul Șerban

Foarță. M-am bucurat că am putut să nu amintesc despre acest moment în istoria cuprinsă în Lexicon, pentru că mi-ar fi venit greu să definesc decent acest interval al unei cumplite și dureroase derive. Cum însă și voi ați beneficiat de o experiență asemănătoare, mă gândesc să-ți furnizez detaliile (extrem de picante, de altfel!) cu ocazia primei întâlniri directe. Începând din 1991 ne străduim să redresăm situația, lucru destul de anevoios de altminteri într-un oraș așezat în continuare pe un butoi de pulbere și deșirat de tensiuni, toate centrifuge, nici una centripetă. În care, deci, cultura nu interesează pe nimeni, în orice caz pe nici unul dintre cei ce ar putea să o sprijine firesc și eficient. Cam asta este. Dacă referitor la această perioadă te interesează ceva anume, sună-mă la telefon și îți voi furniza toate detaliile (mai puțin picante, de această dată).

Dragul meu Florin, îți păstrez aceeași neascunsă admirație pentru o mulțime de calități atât de utile profesiei noastre cum ar fi, bunăoară, osârdia pentru „rasa" intelectuală a tot ceea ce faci. Și nu în ultimul rând pentru sfiala ta. Delicate și amicale, scrisorelele voastre, a ta și a prietenului meu vechi, Val, mi-au produs o mare plăcere. Vă invidiez pe fiecare pentru prezența celuilalt, vă îmbrățișez și vă doresc o vacanță minunată. Și, până atunci, spor la treabă.

Cu prietenie,

Mariana [Voicu]

II

Același Mircea, un alt Traian

Rugat de Mircea Filip, prieten și coleg de facultate cu a cărui dispariție nu mă împac defel, am făcut cu niște ani în urmă, la București, o vizită scurtă și nu lipsită de emoții lui Traian, Traian Filip, fratele mai mare și totodată modelul scriitoricesc al lui Mircea, care îi călca pe urme. Nu citisem, până atunci, nici una din cărțile sale și nici nu cunoscusem prea mulți oameni de condei. Se înțelege de ce, bătând la ușa dumisale, îmi simțeam pulsul accelerat. Mai erau la mijloc, apoi, opțiunile politice, hotărât divergente, dar care nu aveau să intre în discuție.

Încât, am avut un dialog amabil, o comunicare caldă, ca între doi moldoveni care se cunosc de mult. În mine stăruia totuși mirarea că în suceveanul cu care înnădisem o conversație nu-l regăseam, dar câtuși de puțin, pe condeierul cu verb contondent, de pamfletar ireductibil. Blajin cum părea, cu frazarea lui domoală, Traian te îmbia parcă să mai rămâi la un pahar de vorbă.

Numai că Trăienică, așa cum îl alinta de departe Mirciulică, Traian Filip deci, omul umblat pe mai tot mapamondul în suita lui Iosif Constantin Drăgan, nu era tentat de băutură. Abia dacă ducea la ureche. A fost, cum de atâtea ori se întâmplă, o aiureală a soartei că tocmai pe dânsul, cel așezat și cuminte, l-a lovit boala aceea care nu prea iartă. Și, ca lucrurile să pice rău-rău, el avea să-și piardă și un fiu înzestrat pentru pictură.

Prevenit pesemne de Mircea al nostru că eu sunt cum sunt, domnul Traian s-a arătat prietenos, de o mansuetudine pe care, repet, n-o avea în scris. M-a privit atent (mică repriză de studiu), m-a lăsat să spun ce aveam de spus și textulețul pe care l-a plasat pe foaia de titlu a cărții *Vântul din fața soarelui* (1969) e unul dintre acelea care îmi face bine să le recitesc, pentru – dacă îmi dați voie – adevărul lor psihologic: „Lui Florin Faifer, a cărui sfială și spirit ponderat trădează finețe și rafinament, cu bune impresii în urma cunoștinței noastre și [cu] speranța de a-l vedea afirmându-se pe măsura ambițiilor și a tenacității sale – stima și prietenia mai vârstnicului său confrate".

Și, ce să fac, aștept!

Dar, că tot am pășit în familia Filip, am și de la Mircea niște mulțumiri. Le redau, cu scuze pentru inerentele excesivități: „Lui Florin Faifer, prieten de-o viață, pentru noblețea sa sufletească de neegalat". Apoi, în același diapazon: „Lui Florin Faifer, prietenul meu cel mai bun, cu un sentiment de neprețuită admirație pentru înțelepciunea și frumusețea sa sufletească și cu o mare recunoștință pentru tot ceea ce a făcut pentru mine".

Florin FAIFER

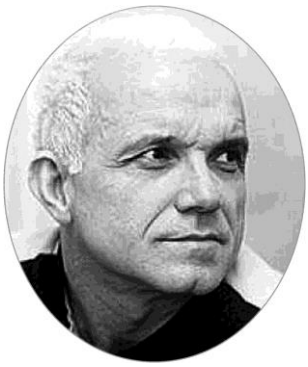

Liviu Ioan STOICIU

DIN ANUL REVOLUŢIEI. DE UZ STRICT PERSONAL (XXVI)

Transcriu mai jos alte pagini de jurnal dintr-un registru cu file „dictando" datat *1 iulie – 14 octombrie 1989*. Pagini îndoite pe vertical la jumătate, scrise mărunt de mână pe două coloane, cu stiloul, cu cerneală neagră. „Jurnal confidențial LIS – de uz strict personal" e titlul acestui registru. În 1989 aveam 39 de ani, împliniți pe 19 februarie, locuiam la Focșani (la bloc, „pe colț", la etajul 2, la o intersecție, pe Strada Bucegi) alături de prozatoarea Doina Popa, soţie, şi de Laurenţiu, fiu, la 14 ani, elev; eu eram „oaia neagră" a autorităților (din cauza dosarului de urmărit informativ de la Securitate, deschis din 1981), bibliotecar la Biblioteca Judeţeană „Duiliu Zamfirescu" Vrancea – prescurtată aici BJ, Doina Popa era funcționar la Liceul industrial 1, ISEH Focșani, la 35 de ani…

Ascult la Europa Liberă scrisoarea lui Dan Petrescu către Securitatea ieșeană, în care pomenește de... „umplerea spitalelor de nebuni cu securiști, care se pensionează astfel"

Duminică, 3 septembrie 1989

La Adjud. Dormitez acasă la sora Melania până după ora 10, când se întorc din oraș Doina și Melania, cu Laurențiu, fiul, și cu nepotul Cosmin (fiul fratelui Marian): bem o cafea. Luăm trei crizanteme din glastră și venim la Iulia Rebegea acasă (copiii se duc la gară, să-i aștepte pe cei din familie ce vin de la Pufești), o găsim cu amicul ei din copilărie Mircea Gavrilescu, bucureștean acum, inginer cu mașină mică și apartament, fără griji (nu degeaba se laudă că a fost și în Franța!), cu un serviciu nesperat, nu vrea nicicum să se însoare cu ea. Mai ales că nici mama lui nu e de acord cu asta. Tânărul de 30 de ani mă anunță, senin, că stă cartea mea nouă de versuri („O lume paralelă") în librăriile adjudene, de ce nu mă hotărăsc să le trimit la editura care a scos-o, Cartea Românească? Nu înțeleg, ce o fi în capul lui? Nu am chef de vorbă, mai ales că urechea stângă îmi e surdă: suntem serviți cu cafea naturală, un sirop natural de care nu mă ating, apă minerală, prăjituri de casă și struguri. Mă uit în biblioteca poetei, pe pereți (și la toaletă), las pe cei prezenți să discute între ei. După ce pleacă „donjuanul", apare mama poetei de la biserică (cu două fotografii ale episcopului venit la Adjud, a dat 20 de lei pe ele; am văzut fotografii la fel la familia vizitată aseară, la care se închină; de reținut, o fi și asta o afacere bisericească), se va fi rugând pentru cealaltă fiică a ei, care e la Galați, Steluța, la examen de admitere. Ni se aduce și porumb fiert, iau și un Saprosan cu mine (dăruit de gazdă). Iulia Rebegea îmi dă *Familia* 8/2019 (cu cronică la noua mea carte) cumpărată de ea, o plătesc. După ora 13 venim la casa părintească, în strada 30 Decembrie, numărul 11, unde s-au adăugat sora Ita Fănica și soțul Viorel Gavrilă, cu fiica lor Alina, sosiți de la Pufești (unde are casa părintească Viorel Gavrilă): mâncăm, gargarisim. Îi întreb pe tata și pe mama dacă au văzut marea: nu, n-au văzut-o! Incredibil? Mama, bolnavă grav de reumatism, e gata să se ducă la mare anul viitor: nu însă și tata... Melania visează să meargă anul viitor cu... noi la mare! Vise: cine știe ce se mai întâmplă până anul viitor... *(Nota LIS-2019: Interesantă observație cu „Vise: cine știe ce se mai întâmplă până anul viitor" – în condițiile în care a venit cu totul neașteptat Revoluția, trei-patru luni mai târziu, și s-a schimbat istoria României. Nu-mi amintesc dacă am mers eu cu Doina și fiul la mare un an mai târziu, în 1990, nici dacă mama sau sora Melania au mers, cum își promiseseră în 3 septembrie 1989. Vise... Vorba proverbului: „Când norocu-și schimbă pasul, n-aduce anul cât aduce ceasul")* Doina ține să ple-

căm la trenul de ora 18, nu la 15.30 spre Focșani: ratez să ascult și azi ce se repetă la Radio Europa Liberă, acasă la noi. Merg și culeg struguri, piersici și roșii din grădină, trei bagaje. Facem rost de cafea amestec de 100 de lei. Ne simțim bine împreună, în familie, chiar dacă nu avem nimic de sărbătorit. Îmi murdăresc pantalonii albi în grădină, bineînțeles. În trenul personal citesc din *Literatura și Arta* 32, un număr fără nici un interes. La coborârea la Focșani, plouă! Și nu e nici un autobuz în stație: ne hotărâm să plecăm pe jos, prin ploaia caldă. La 19.30 ascult la Europa Liberă, acasă, scrisoarea lui Dan Petrescu către Securitatea ieșeană, în care pomenește de „negura terorii", „mergem înainte, dar în jos, armele sunt îndreptate spre interior", „represiune politică", „afacere personală a dictatorului: împrumuturile României", „umplerea spitalelor de nebuni cu securiști, care se pensionează astfel", „Luca Pițu, imoral? Atunci când morala e a majorității", dă nume ale securiștilor și ale celor ce au probleme din cauza lui: Mihai Dinu Gheorghiu (care ar vrea să rămână în Franța, dacă este lăsat să plece turist), Al. Călinescu (căruia i s-au tăiat cauciucurile la mașina mică), Mariana Marin, Aurel Dumitrașcu, Liviu Antonesei, Corneliu Ștefanache, Al. Tacu (care a cerut să plece în SUA, după ce i s-a cerut să fie turnător și care a primit lovituri de bocanci în țurloaiele picioarelor), Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu, Sorin Antohi... În 1987, Dan Petrescu a fost în Olanda și Franța, anul ăsta vrea să plece în Olanda și Belgia, turist pe mâna cumnatului... Se tot fac racolări la cei ce ies din țară, să ocupe posturi la „ordinatoare", să facă spionaj. Dan Petrescu vorbește de „delatori", de „vize de emigrare transformate în vize turistice", de faptul că e ascultat de securiști de la o familie care e vecină cu el, perete în perete și că e pândit la serviciu; i se face control ginecologic soției, i se taie mereu telefonul, i se cenzurează corespondența, primește noi amenințări... Rămân un naiv: eu nu am observat nimic din toate astea când am fost la el și nu mi s-a plâns, până azi nefiind luat la întrebări de securiști că l-am vizitat, nu mai știu ce să mai cred. Dar sunt convins că e valabil tot ce a transmis prin Europa Liberă, nu e o țintă vie acum? Facem baie generală pe rând: Doina, Laurențiu (își taie unghiile singur, mare minune! Îi ung totodată cuculețul înroșit la vârf la mare cu Nidoflor) și eu. Eu aveam încă părul sărat de apa mării! Îmi spăl părul cu săpun de rufe și șampon. Îmi tai apoi unghiile netăiate de două săptămâni! Spăl eu toată baia. La TVR film românesc, nimica toată. Încerc să scriu în acest jurnal, mă apucă un somn greu pe la 12 noaptea, abandonez. Am primit două ilustrate de la Mircea Sîntimbreanu, care ne scrie de pe meleagurile natale („noroc că Ioana – fiica lui din SUA! – e unde nu e Ioan"... Ha!) și profesoara blondă de muzică Lenormanda Florențiu de la Sovata. La ora 23 Doina și Laurențiu, fiecare în camera lui, au adormit deja „duși".

A fost ratificat decretul pentru angajați,
cică nu se vor mai face concedieri
decât în cazuri excepționale –
„te pomenești că mă voi trezi trimis la mină!"
(Scriam eu în 4 septembrie 1989 în jurnal, adevărată „premoniție")

Luni, 4 septembrie 1989

Bărbierit proaspăt, la ora 8.30 sunt la Biblioteca Județeană: aflu că directoarea e în concediu de odihnă, iar! A fost la mare, la Costinești, ca să vezi (la cât e de „serioasă", probabil fiica a insistat să meargă la Costinești)... Alecu Lenco (colegul de birou) e fericit că fiica lui a luat examenul de stat (economistă; va fi și ea contabilă strălucită într-o întreprindere), acum așteaptă repartiția... Prelucrez revista *Veac nou* și frunzăresc *Familia* 8/1989, și din cartea de debut a lui Mihail Gălățanu, „Știri despre mine" (Litera, 1987): adorm citind, nu e de vină cartea... După 11 ies să văd presa, e închis peste tot. Vin acasă, tocmai pleacă Laurențiu să cumpere bilete la film, îi dau 10 lei. Mă așez la birou, acasă, și scriu un poem de la 11.50 la 12.15, după care ațipesc un sfert de oră pe canapea. După care transcriu poemul, sunt nemulțumit de el: pe zi ce trece sunt tot mai obscur, nici eu nu mă mai înțeleg, unde o să ajung astfel? La naiba o să ajung... Apropo de naiba; aflu de la ai mei că numai dracul poate explica ascensiunea socială a unor indivizi prosperi adjudeni, mi s-au dat două exemple cu case care au diavolul lor personal! Să poți să ai un diavol al tău, trebuie să sacrifici un suflet din familie, cică... Brrr! Mănânc (pește fiert, telemea, un pic, și o roșie, macaroane cu lapte... dimineață Doina a cumpărat lapte și smântână, de necrezut!), mătur și șterg cu buretele ud linoleumul. Plec la 13.30 la BJ, sunt strigat pe stradă de Iulia Rebegea, a terminat serviciul în cartierul Bahne, visează să fie angajată la Focșani (acum e transferată de la Adjud la o unitate CEC), mergem împreună la Hala Moldovei, mă așez la coadă la cartofi, se dau doar 5 kile, reușesc să cumpăr 15 kile cu ajutorul poetei, mai stau o dată la rând (30 lei), Iulia Rebegea pleacă la gară, eu vin acasă, cumpăr pe cartelă, de la unitatea alimentară de care aparținem, salamul cuvenit (300 de grame de membru de familie!), vreo 95 de lei mă costă. Aranjez pe balcon cartofii. Profit că directoarea BJ

e în concediu de odihnă, nu? La 15 sunt înapoi la BJ: merg la sala de lectură și frunzăresc *Sportul* din 23 august până sâmbătă (fotbal: Belodedici e trecut în echipa cu drept de joc a Stelei București, ca și nou rămasul peste hotare Sabău la „U" Cluj-Napoca), apoi ziarele *Scânteia tineretului, Scânteia* și *România liberă*, plus revista *Luceafărul*... Între timp, cât am fost la mare, s-a publicat și interviul dictatorului nostru dat *Pravdei* sovietice, iată diversiunea politică: „Întregul partid, poporul român apreciază mult ceea ce s-a realizat și este hotărât să facă totul pentru a asigura mersul înainte" și „Având în vedere că începând de anul viitor încheiem un mare obiectiv strategic – ridicarea României la nivelul de țară mediu dezvoltată – ne propunem să trecem la o etapă superioară, de făurire a societății multilateral dezvoltate". *(Nota LIS-2019. Nu mă pot abține să nu observ că Nicolae Ceaușescu, lipsit total de clarviziune politică, avea să nu mai apuce „anul viitor". Recitiți: „Având în vedere că începând de anul viitor încheiem un mare obiectiv strategic"... Bietul om, Revoluția l-a trimis pe lumea cealaltă câteva luni mai târziu, să ridice acolo în 1990 „nivelul de țară mediu dezvoltată" – ce e istoria la români!)* Sau, citez mai departe din Nico. Cea.: „În ultimii cinci ani, deși am prevăzut în plan să avem o anumită creștere – de 0,5-1 la sută anual – nu a avut loc nici un fel de mărire a prețurilor". Aceeași minciună jenantă... Așa cum minte cu seninătate când spune: „Am acționat ferm pentru a nu admite în nici un fel specula și creșterea prețurilor la bunurile de consum". Taman acum o spune, când nimic nu se mai cumpără decât cu suprapreț! Când produsele alimentare elementare pleacă la export și românii mănâncă resturile, refuzate „ca aspect și calitate" la export. Are tupeu public, însă: „Desigur, tot ce producem, producem pentru oameni, producem într-un anumit sens, pentru piață, nu pentru depozite, dar desfacerea acestor produse nu o putem lăsa la voia întâmplării! Acționăm pentru a asigura poporului tot ce este necesar pentru o viață demnă, corespunzător cerințelor științifice"! Colosal cinism, mâncăm puțin și prost, la limita supraviețuirii, „corespunzător cerințelor științifice"... Plec la 16.45 spre casă, cumpăr trei franzele intermediare pe cartelă. Doina, venită de la 15.30 acasă, a dormit toropită până la venirea mea. Laurențiu e la film în oraș. „Dc", nu dau amănunte, ne-a venit inima la loc la amândoi... Dorm o oră, visez urât permanent, nu-mi vin în fire, trag spre o boală? Ascult Europa Liberă, deschid televizorul, aflu că se vor face reducerile de posturi promise, a fost ratificat decretul pentru angajații statului și ai partidului: mă voi trezi cu siguranță exilat „pe un alt post", cică nu se vor mai face concedieri decât în cazuri excepționale, te pomenești că mă voi trezi trimis la mină! *(Nota LIS-2019, incredibilă „premoniție" în 4 septembrie 1989 în acest jurnal, descopăr acum! În 5 decembrie 1989 s-a hotărât la procesul public de care am avut parte, la care au participat în primul rând „cadrele din cultura județeană", în frunte cu scriitorii locali, să fiu trimis la mină! De ce la mină, nu-mi pot imagina. Procesul public în sine, instrumentat de Securitate la Focșani, la sala mare plină a Comitetului Județean de Cultură și Educație Socialistă, trebuia să hotărască concedierea mea de la Biblioteca Județeană și trimiterea la mină, în subteran! Pur și simplu. Procesul public, mai exact „execuția publică" s-a încheiat cu o hotărâre în acest sens. Norocul meu că a venit... Revoluția și hotărârea nu a mai apucat să se pună în aplicare.)* Pe de altă parte, mă amărăște profund situația românilor din RSS Moldovenească: grevele rușilor care nu acceptă recunoașterea limbii române ca limbă de stat (legalizată la 31 august 1989 la Chișinău) au cuprins peste 200 de întreprinderi, de două

BIBLIORAFT

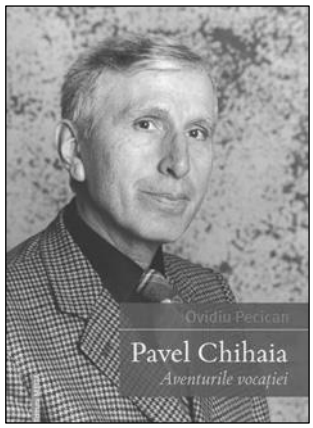

Ovidiu PECICAN
Pavel Chihaia
Aventurile vocației
Cluj-Napoca, *Mega*, 2018

Constantin CUBLEȘAN
Tribuna și tribuniștii
Întoarcere în timp
Cluj-Napoca, *Tribuna*, 2018

Sorin IFTIMI
Misiuni diplomatice în România
1916-1918
Diplomatic Missions in Romania
Missions Diplomatiques
en Roumanie
Traducere în limbile engleză și franceză de Mălina Andreea VASILUȚĂ, Elena FARCA, Alexandra Corina BRUTARU
București, f. e. 2018

BIBLIORAFT

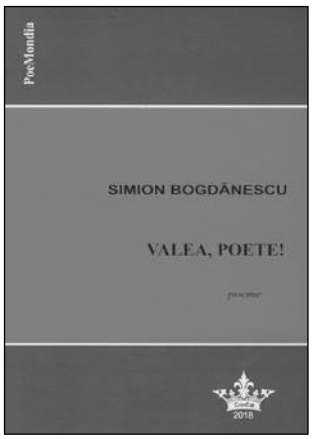

Simion BOGDĂNESCU
Valea, Poete!
- poeme-
Prefață de Valeriu STANCU
Iași, *Cronedit*, 2018

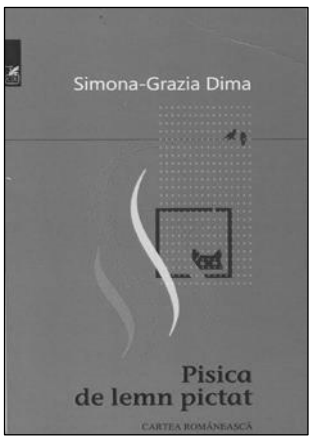

Simona-Grazia DIMA
Pisica de lemn pictat
București, *Cartea Românească*, 2018

Ion DUMBRAVĂ
Mereu rămâne ceva de spus
Târgu Mureș, *Ardealul*, 2019

săptămâni staționează, e jale, nu se poate face nimic, televiziunea nu mai îndrăznește să vorbească decât în rusește, scriitorii „moldoveni" sunt subminați, românii nu pot să se bucure pentru puținul câștigat (câștig pentru suflet). România n-a scos o vorbă de situația basarabenilor de azi – metoda struțului ceaușist... Scriu în acest jurnal pentru trei zile. Laurențiu scrie o poezie nepublicabilă: of, profesorul Ion Leu îmi cere poezii ale fiului pentru revista *Preocupări* și eu nu am de unde să le iau, Laurențiu nu e interesat, scrie versuri când și când. O întâlnesc pe stradă, azi, pe profesoara poetă Virginia Bogdan: e speriată, colega ei de cameră de la hotel, de la mare, o ieșeancă, a căutat-o acasă la telefon la Focșani, de la Iași. Ea nu i-a dat telefonul de acasă, de unde l-a luat ieșeanca? Că ea nu e nici în cartea de telefon... Nu se legaseră sufletește la mare, de ce i-a dat ieșeanca telefon, ce înseamnă asta? E clar că e o securistă, îmi spune, am bănuit-o de la mare. Bun, e securistă, dar ce ar putea să vrea de la una ca ea, „o cuminte"? Virginia Bogdan crede că e o învăluire pentru mine, că ieșii colaborează cu Focșanii la nivel de Securitate (mai ales că președintele Comitetului județean vine de la Focșani)! Că vizita mea acasă la Dan Petrescu (de care știa și Virginia Bogdan; a vorbit la mare de Dan Petrescu cu colega de cameră, te pomenești că e o turnătoare) e de vină. Nu, îi răspund, e prea subtilă bănuiala, nu e în stilul Securității vrâncene, care e mai din topor... Să vedem ce va mai urma, în orice caz o invit pe Doina să nu cumva s-o aducă în apartamentul nostru pe Virginia Bogdan. Poate ar fi cazul să mă trezesc la realitate... Doina se ocupă azi de prăjit pe aragaz vinetele, treabă delicată, va pierde întreaga seară, se va culca obosită la 22.30 cu dureri de coloană vertebrală, se plânge că i s-au mai înnegrit pe ici, pe colo, unghiile. Primesc azi o frumoasă scrisorică de la Bogdan Ghiu, surprinzătoare, până una, alta: „Am avut marea bucurie, la întoarcerea din vacanță, să găsesc pe birou câteva scrisori de la prieteni, prilejuite de apariția cărții mele. Cea mai apropiată de suflet e a ta. E unul din puținele entuziasme care îmi *folosesc*, de care mă pot *sprijini*, la propriu. Îți mulțumesc din inimă pentru gândurile tale generoase. Ele vorbesc în primul rând despre tine, om extraordinar care atâta ne lipsești. Ești, repet, un sprijin interior, o bornă"... Sunt înduioșat, iată ce e o bună *întrecere sufletească*... Laurențiu stă la filmul „Cocoara" (Mosfilm), reprogramat la TV Chișinău. Situația cu urechea mea stângă e neschimbată, deși am început să mai aud cu ea „în surdină", va trebui să mă duc la un medic, nu am de ales (am oroare de medici). Mă culc la 1, după ce citesc din revistele literare cumpărate. Azi a fost soare, cald, bine...

ultima oră

Adrian Dinu RACHIERU

RECITIND „LECȚIA DE MELANCOLIE”

Ion BELDEANU – 80

Retras de ceva vreme într-o tăcere enigmatică, abandonând viesparul scriitoricesc, Ion Beldeanu părea a fi părăsit și preocupările lirice. Din fericire, supoziția noastră nu se confirmă. Un recent *Autograf*, oferit *Bucovinei literare* alungă ideea abandonului, deși tonul deceptiv (epurat, e drept, de lamentații negre) e copleșitor: „Într-adevăr ești nemilos de departe” (v. *Noaptea ca o pisică*). Reamintim că prin *Cămașa de trecere* (Ed. *Mușatinii*, 2012), o antologie lirică, Ion Beldeanu chiar trecea în revistă, într-o exigentă selecție, etapele/ reperele traiectoriei sale lirice, configurând un scenariu existențial: domesticit, totuși acutizat, sub control, dar cu angoase și frustrări, sedate, însă, livresc. El însuși un marginal (nu în sens valoric), aparținând așa-zisei promoții-„sandwich” (adică momentului ’70), „strivită” între euforica întâmpinare rezervată exploziei șaizeciștilor, abundent și elogios comentată, și zgomotul iscat de ivirea, în grup, a optzeciștilor bovarici (îndeosebi lunediști), Ion Beldeanu, ins retractil, pliat paradigmei bacovianismului, invocă recapitulativ tocmai *tema marginalității:* faimoasele „promenade duminicale” într-o urbe care „treieră” plictisul, mecanica existențială, inevitabil repetitivă și motivul Provinciei, acolo unde, deși neauzită, poezia „bântuie străzile”, în fine metafora obsedantă a *trecerii*, invocând „sângele nostalgiei” și, desigur, moartea „pânditoare”. Cu deosebire, antologia din urmă, găzduind și un grupaj (*Texte pentru un posibil volum*) explicit sub amenințarea thanaticului, mărturisește resemnarea: viața are „gura însângerată”, peisajul e „cu o singură ieșire”; nici măcar prezența fulgurantă a Eldòrei, „încă apetisantă”, nu poate alunga o concluzie implacabilă: „nu-i nimic de făcut în fața morții”, va recunoaște poetul (v. *Nu-i nimic de făcut*), pentru a conchide,

cercetând lucid-retrospectiv devenirea: „ce departe rămân promisiunile/ de altădată” (v. *N-am cum*).

Structural un elegiac, „un solitar ce-și hrănește tristețea/ Cu mici întâmplări”, trăitor în oaza lirică a Bucovinei (invitând la idilism), poetul își dezvăluia, odată cu *Lecția de melancolie* (1987), accentele bacoviene; la scurtă vreme, testând și dezvoltând motivul literar al Provinciei (supus, însă, bruiajului ironic), el anunța o părelnică schimbare la față (v. *Proba mea de viață*, 1995). Mai încoace, publicând placheta *Dimineți fără glorie* (Editura *Opera Magna*, Iași, 2011), credincios, totuși, portativului sentimental-melancolic, el pare a se reinventa, atins de o resemnare ce reverberează cosmic, instaurând neputința, placiditatea, plictisul suveran. Omul, în relațiile cu fauna scriitoricească, e de un „sentimentalism aspru”, nota Theodor Codreanu. Iar poezia sa, creată după chipu-i interior (observa Paul Aretzu), suportă astfel de corecții de orbită conservând o tainică și întrematoare continuitate, vizibilă la o cercetare retrospectivă. E drept, bacovianismul a fost „dinamitat” (cf. Ioan Holban) iar colecția de nimicuri,

acele „drame mărunte” ale provinciei (considerate *vertebrele* poemului) îl asaltează într-un oraș „debusolat”, „putred de tristețe”, cu porțile închise. „Nenorocita de realitate” năvălește decapitând surâsul; poetul, „vinovat de neputință”, se mărturisește: „Rămâi în această deșertăciune/ din care doar șoarecii/ rontăie puțin câte puțin” (v. *Corăbii pentru sicofanți*). „Nopțile colorate” sunt departe, ispitele au fost uitate, tăcerea a devenit stăpână. Iar insomniacul poet, resemnat, va concide: „Logaritmii existenței mele/ n-au cum să răstoarne monotonia” (v. *Descriere după natură*). Ion Beldeanu, practicând, cu nerv polemic, și o publicistică de ecou sau reportajul beletrizat (la începuturi), de o verticalitate nedezmințită, face loc – cotropit de ceață și singurătate – și unor eruptive momente de revoltă, anunțate doar: „Nu vreau să mai măsor aerul puturos/ al fiecărei dimineți/ să cred că din groapa neagră a așteptării/ se va ivi iasomia/ numai bună de uns orașul pe la încheieturi/ spre a-i amorți urletul/ și zvâcnetul de animal neputincios” (v. *De ce nu strigi*?) Sau invocă (își amintește) dialogul cu himerica Eldòra *in absentia*, surâsu-i fosforescent, misterul, tărâmul edenic: „Atunci intră Eldòra/ niciodată nu-i târziu pentru iubire/ și pielea ei miroase a soare/ și părul său are sclipiri de foc” (v. *N-am cum*). Ea, încă „apetisantă”, îi oferă șansa zborului râvnit, deși întâlnirea e interzisă: „Există această clipă de ied/ cu botul de rouă peste care/ alergăm să ne-ntâlnim/ numai că nu ne-ntâlnim, nu ne întâlnim” (v. *Dar trupul tău*). Până la urmă, conștient că „fiecare își amăgește/ în felul său singurătatea”, semnatarul acestor *Dimineți* (neglorioase) practică un febril și izbăvitor dialog cu sinele (repetitiv, tras în variante și dublete): „Ai ochiul plâns iar marile focuri/ par a se stinge” (v. *Oare gloria*?). Și ascultând (înrobit) ispititoarea voce a Poeziei, se va întreba: „Eram eu cel care fluiera/ peste câmpiile speranței?” (v. *Cont la speranță*).

Asaltat de amintiri vulnerabile („o rană sub pleoape”) poetul rămâne un privitor doar, spectator detașat, instalat la „margine de toamnă”, hălăduind prin „rezervațiile melancoliei”. „A vedea înseamnă a ști” – citeam altădată – și, sub această aserțiune, Ion Beldeanu face o lectură a existenței, cercând a îmblânzi destinul. În poeme mai vechi, Eldòra „trece ca o serbare galantă” (*Promenada duminicală*), nimic nu pare a se întâmpla, corăbiile sunt „trase la mal”, „fumegoasele plecări” se evaporă; sub teroarea umbrei, poetul „căutat de întrebări” – în careta provincialelor iluzii – e tentat de o „vicleană împăcare”, domolindu-și frisonul interogativ. Flanând prin urbea provincială, flegmatic, ironic, necruțător cu sine, scrutând mecanica existenței agonice într-o „lehamite fără frontiere”, el se dovedește, spuneam, fidel formulei poeticești care l-a impus. *Privind viața* (cum a zis Ibrăileanu), Ion Beldeanu acuză, negreșit, atingeri bacoviene. Citadin înrăit, el formulează rareori soluții naturiste („calul de iarbă”, „pădurea tămăduitoare”, „orașul năucit de arome”) constatând – sub apăsarea „rafalelor de plictis” – o epuizare a speranțelor. Orașul gregar (un spațiu sufocant pentru două singurătăți), ușile sparte ale Paradisului, eșafodul foii albe, „aleile provinciei desfrunzite” îl aruncă în placiditate, gândul solitar scuturând „petalele înserării”. Cercetând lumea printr-o „vizetă de plumb”, poezia lui Ion Beldeanu permite o identificare a *obsesiei Bacovia* fără a folosi bacovianismul ca mască. „A te descoperi/ în fața hârtiei” (*Așteptând cuvântul*) înseamnă tocmai o aruncare a măștilor, nicidecum un lirism al „rănilor simulate”. Și, cu atât mai puțin, unul semănând cu o litanie neagră. Trecerea, risipirea, surparea sunt văzute în cheie mioritică; gândul desfoliat, ostenit, învelit în tăcere lasă să transpară splendoarea inutilității („o vânătoare de frunze”), citadinul traversând „orașul de sticlă”, tăind voinicește „dealul de iluzii”.

Un solitar așadar (*Autoportret*), pornit în căutarea Arcadiei, la întâlnirea cu „marele ogar al destinului”, „sădind mierle” în „imperiul nestăpânit” al cuvântului, încă mușcând din „coapsa iluziei”, Ion Beldeanu face figura unui *neoromantic* (*Sufletul, veche poveste*); îl întâmpină acum „zile perforate”, „frunze de gheață”, durerea cărnii „sfâșiată de cuvinte”. Fără a descoperi aici neapărat o dramă a limbajului vom spune că poezia lui Ion Beldeanu suportă o devenire livrescă; viața devine text („Peste ziua de ieri/ Se așterne cerneala”; vezi *Strigând până la asurzire*), în ierbarul memoriei vom găsi „o petală de sânge”.

Ar fi de adăugat că debutul său poeticesc (mai 1964, *Ateneu*) vestea „coarda sentimentală”; în timp, lecțiile sale de melancolie suportă o infuzie ironică, drenând „fluxul bacovian” și decapitând „ambițiile vitaliste”. Umbra solitarului, retractilitatea celui care e legat ombilical de „spațiul provincial” se așează peste aceste texte confesive, privind îndărăt, desferecând izvoarele memoriei afective. Ispitit de voluptatea tristeții, locuit de mohorâte tăceri dar și de farmecul promenadelor duminicale, poetul, în „cămașă de plumb”, recunoaște că numele său ar fi un „scut prea fragil”. Suntem nevoiți să-l contrazicem. Mai degrabă vom accepta că acea „părere de viață”, strecurată în cutele textului, află în poezie o „armură solară”. Chiar dacă „groapa cu lei” (v. *Nu vă datorez nimic*) e foarte aproape.

Evident că poetul se mișcă în binecunoscutul decor: strada, piața publică, lascivul oraș cu identitatea sa „nevrozată". E bolnav de concretețe și vrea să muște „din mărul evenimentelor". Cochetează, mărturisește, cu nostalgia și, sub amenințarea morții furișate, recunoaște că melancolia „se învață" (și încă „foarte ușor"). Dar din această singurătate câștigată, din amintirea estompatei Eldòra, din noianul știrilor asaltând picoteala Provinciei (ronțăită de „baliverne") poetul se desprinde ușor ironic, flagelând fie módele poeticești (v. *Poem semiotic*), fie propria-i reverie „de trei parale" (v. *Aceeași pasăre*). De altfel, „râsul grobian al străzii" (v. *Balul continuă*), micile drame, măștile ipocriziei sunt chiar „vertebrele poemului". Ion Beldeanu nu cultivă o lirică spectaculoasă, șocantă. Avem de-a face, vom zice, cu o poezie migălos „construită", cu o abilă înscenare (cotropită de „aburul regretelor") fidelă unor motive (gravitând pe tema „rănilor de Provincie") în pofida umilinței afișate. Chiar dacă „vremea Poemului a trecut" (ne asigură vânzătorul de ziare; v. *Ce zice vânzătorul de ziare*) orgoliul poetului, ca stăpân absolut al clipei, erupe, câteodată: „Tot ce ating se preface în semn". Totuși, „clopotul de cenușă" îi stinge poftele demiurgice și, cuminți, el cere, amintindu-și de anii tineri, de „viforul sângelui", o „transfuzie de optimism".

Suflul demiurgic, neferit de tonul sentențios cu delicii retorice conferă realitate textului; cuvântul este „vietate", sacrificat în „gura albă/ Și flămândă a hârtiei". Între poemul arogant (propunând în surdină un triumf al livrescului) și gustul cenușii (exprimând un eșec existențial) Ion Beldeanu părea a da câștig de cauză primei (nu și cronologicește, pe traiectul devenirii sale) intenții. Acceptând „vânătoarea de sensuri", el accede la o superioară conștiință teoretică (textualizantă): „Numai cuvântul atârnând/ Ca o sabie deasupra capului".

Evident, acest univers liric nu respiră un simbolism macabru sau o atmosferă lugubră. Dar „culorile bacoviene" îmbracă un real filtrat, de mediere culturală. Ca lungă rememorare, poezia lui Ion Beldeanu estompează, printr-o percepție elegiacă, măruntele drame; sau plonjează în fantastic, derizoriu, oniric etc. Încât, pe urmele altora, vom zice și noi că Provincia lui Beldeanu este un *tărâm intim* al stărilor sufletești. Este, așadar, *un peisaj interior*, prilejuindu-i, la modul colocvial-resemnat, obsesive exerciții de meditație. Motivele recurente, structura narativă, maniera conversativă fac din textele lui Ion Beldeanu *variante*. Caligraful melancoliei naveta cândva între îngândurare și ironie; sub masca plictisului provincial într-un oraș coclit, letargic, în care „colcăie nostalgiile", contemplând „molozul zilei", poetul își mărturisește acum *inaderența*. „Sinele dezacordat", cochetând cu ideea abandonului, este proiecția unei tensiuni. Acest tragism difuz, gata să cadă în banal, se exprimă surdinizat. Nu este o exhibare a Eului, totuși dezamăgit, sceptic, înțelepțit. Jocul de oglinzi răsfrânge, economicos, o percepție reflexiv-elegiacă, de tristețe filosofică, distilând memoria; suntem invitați în „coridorul toamnei/ pavat cu pașii Eldorei". Și, în același timp, suntem avertizați: da, poezia este un exercițiu de supraviețuire în „starea de vid", scutul cuvintelor ne apără, textul rămâne indiferent la „dramele lipite pe zid" (alt text, de fapt!). Între foșnetul livresc și freamătul viului, poetul trage cortina reflexivității melancolice. *Schimbările la față* (necesare) nu pot altera, credem, substanța elegiacă a fostului redactor-șef al *Bucovinei literare*, cel care, căutându-se, rămâne credincios sieși. Adică un caligraf al melancoliei, „divulgată" în variante.

*

Fără a fi un răsfățat al criticii, Ion Beldeanu (n. 22 august 1939), după mai bine de patru decenii de la debutul liric (*Mirele pâinii*, 1976), a devenit un nume important al poeziei noastre. Merită, indiscutabil, o altă vizibilitate literară. Dacă nu uităm că Ion Beldeanu este și un interesant prozator (vezi, de pildă, romanul *Glontele de cucută*), un polemist de calibru (tripticul *Bucovina care ne doare*, tras într-o ediție selectivă, în 2011, la editura *Lidana*, reamintea adevăruri dureroase, pentru care, se știe, autorul a pătimit, fiind „interzis" cinci ani în Ucraina) și, nu în ultimul rând, un constructor (seria arhivată a *Bucovinei literare* depune, oricând, mărturie), aducem, la ceas aniversar, alte câteva tușe merituoase unui portret întregitor.

Valentin TALPALARU

BIBLIOTECI RURALE

(fragmente)

Preambul: Aceste câteva repere dintr-o biografie a bibliotecilor din spațiul moldav, cu arie precis conturată: cea a ținutului ieșean, revizuite și completate, constituie prima parte a lucrării *Biblioteci rurale centenare din județul Iași.*

În ideea că tema prezintă interes, am sugerat revistei *Scriptor*, generoasă și deschisă subiectului, aceste pagini legate de marile biblioteci medievale din zona Iașului și momentul fast al Legii lui Spiru Haret, care a declanșat o emulație instituțională.

O primă provocare europeană: nucleul academic de la Suceava și Schola Latina de la Cotnari

Multă vreme a persistat o confuzie între ceea ce a construit Despot Vodă la Cotnari și ceea ce intenționa să înființeze la Suceava, la Curtea Domnească de acolo. Visul romantic al unui personaj exotic, condotier și cărturar, vizionar și naiv, traversând meteoric istoria Moldovei, a declanșat comentarii dintre cele mai variate: „proiect cultural" l-a numit P.P. Panaitescu; „școală cu totul anacronică" (N. Iorga); „școală protestantă pentru sașii și ungurii din Cotnari" (Gh. M. Ionescu). Pe de altă, parte Gh. Șincai, Gh. Asachi, V.A. Urechia, A.D. Xenopol, Constantin Erbiceanu sau Ștefan Bârsănescu o văd ca pe un proiect unic, modern, *avant la lettre*. Oscilând între termenii de „școală", „colegiu", „academie", ceea ce a reușit (cât a reușit) să construiască Despot Vodă depășește nivelul epocii în spațiul moldav.

De altfel, folosirea termenului de *academie* cu acoperire instituțională trebuie căutată și în proximitatea limitelor geografice ale Moldovei, fiind legată de un nume ilustru: Petru Movilă. În 1632, acesta reunește într-un nucleu Școala teologică de la Pecersk și Școala Frăției Bogoiavlensk, oferind prilejul lui Petru cel Mare de a-i conferi statut academic, în urma reformei sale de la începutul secolului al XVIII-lea.

Moldova nu va beneficia prea devreme de instituții similare până la Școala Vasiliană și Academia Mihăileană, dar își poate revendica modele academice constituite după modelul occidental al Academiei Carolingiene sau Palatine, cum a fost denumită. *Mutatis mutandis*, putem identifica situații similare și în unele momente istorice ale Moldovei, mai exact în perioada lui Alexandru cel Bun, moment descris pe larg și în lucrarea noastră *Academia de la Suceava și Schola latina de la Cotnari. Un proiect cultural european*, Iași, Ed. Opera magna, 2012. Dacă în Suceava lui Alexandru cel Bun sunt menționate nume ca Grigore Țamblac, protopopul Juga, Moisă filosoful, Gârde (Garde, Grad) care pot fi considerați un nucleu „academic", în cea a lui Despot Vodă lucrurile se schimbau radical. Erau invitați să i se alăture Hermodoros Lestarchus, Gaspar Peucer, Georg Ioachim Rhaeticus, Justus Jonas, Lismaninus, nume sonore ale epocii, care i-au declinat invitația, mai puțin Hermodoros Lestarchus care a aflat în drum spre Moldova despre căderea și sfârșitul tragic al lui Despot Vodă. Un erudit, universitar, Gaspar Peucer – absolut imposibil de a fi deturnat de la Universitatea din Wittenberg, matematicianul Rhaeticus sau reputatul teolog: Justus Jonas. S-au iscat și confuzii în jurul proiectului de Academie, atmosferă întreținută și de excesul de zel patriotic al unor cercetări superficiale, care con-

fundau locul probabil al proiectului de la Suceava cu *Schola latina* de la Cotnari. Confuzia a fost menținută, printre alții, de Gh. Asachi, Prale, Alexandru Hasdeu.

Acum este limpede și oficial: la Cotnari a funcționat un *colegium,* a cărui primă semnalare documentară este din 8 aprilie 1562, într-un raport al celor doi emisari imperiali de la curtea lui Despot, Belsius și Bergkowicz către Maximilian al Boemiei: „El a spus că aici are de gând să construiască un colegiu și să întărească o cetate cu zid, fiindcă celelalte-s deschise și că are de gând să împodobească fortărețele chiar cu pavaj."

Un colegium modern pentru epocă, în care învățau fiii alogenilor de la Cotnari, dar și fiii de boieri moldoveni, pe cheltuiala domnului, care suporta îmbrăcămintea, hrana și leafa profesorilor și construise și un internat (*alumnia*) pentru cei aproximativ 200 de școlari, câți avea probabil școala.

Programul și materiile studiate pot fi deduse prin comparație cu ceea ce se studia în școlile similare și asupra cărora nu insistăm.

Primele mențiuni ale *Scholei latina* au fost însoțite de semnalarea intenției de a construi o bibliotecă.

Trecut prin filtrul câtorva universități și acceptat la curțile regale ale Europei, Despot Vodă a avut prilejul să intre în numeroase biblioteci notabile ale epocii, de la cea a lui Carol Quintul la cele ale lui Maximilian sau Francisc I. Unul dintre biografii săi, Graziani, notează: „(...) se delecta foarte mult cu aceste studii și strângea obiecte de artă, cu mare preț, de pretutindeni. Nu înlăturase nici planul de a construi o bibliotecă, deoarece era foarte convins că aceasta aduce bărbaților princiari cea mai mare podoabă și demnitate."

Biblioteca la care se referă biograful saxon este, fără îndoială, una de curte, de dimensiunile celor văzute de el în peregrinările prin Europa. În același timp, diferite surse fac referire și la o bibliotecă al cărei amplasament era în chiar *Schola latina*, la Cotnari.

Biblioteca domnească nu putea fi organizată în altă parte decât la Curtea lui Despot Vodă, cel puțin din rațiuni de imagine și din aplecarea sa pentru studiu. Textul în jurul căruia au fost construite aceste prezumții este cel din *Elegia X*, destul de ambiguu în amănunte: „Aceasta era ceea ce ai putea s-adaugi începuturilor alese,/ prin care ai fi mai mult cunoscut, datorită unei considerații mai strălucite,/ o, prea învățatule Principe, dacă noua bibliotecă, ce/ cuprinde cărți de tot felul ar fi construită,/ acoperișurile ei strălucitoare ar adăposti muzele fugare/ și luminosul Apollo și-ar arăta noua sa podoabă." „Veșnică va rămâne între comorile Pergamului/ biblioteca ce-și arată valorile sale."

Pe de o parte se emite ipoteza unei clădiri neterminate sau în stadiul de proiect, pe de altă parte se sugerează existența unui fond de carte deja constituit, eterogen.

Celălalt biograf, Antonio Maria Graziani, ignoră cu desăvârșire informația, fără a face nicio trimitere la acest obiectiv cultural notabil. Cum este puțin probabil ca biograful să fi ignorat o atare performanță, cea mai plauzibilă explicație ar fi cea a lipsei de concretizare a proiectului**.**

Totuși, Sommer scrie despre o bibliotecă „ce cuprinde cărți de tot felul". Care puteau fi acestea? Normal, cărțile care erau în vogă și cele care constituiau baza unei pregătiri exigente pentru cineva familiarizat cu operele importante existente în marile biblioteci. Mergem pe sugestia lui Ștefan Bârsănescu, care încheagă o listă cu presupusele titluri, din care menționăm: *La Cosmographie Universelle* a lui Sebastian Münster, *Rudimentorum cosmographicon Ioan Honteri, Summa de Aritmetica geometrica. Proportioni et proportionalita* a lui Luca și Borgo Paccioli, *Scriptorum publice propositorum a gubernatoribus studiosorum in Academia Wittebergensi. Tomus secundus complectens annum 1553 et tres sequentes Witterbergae, excursus apud haeredes Georgii.* Rhew. Anno *1556, Der Vierde Teil du Bücher der Ehrwirdigen des Herrn Doctor, Marth. Luther, Rerum gestarum* a lui Ammianus Marcellinus sau *XII Institutionum oratorium libri* de M. Fabius Quintilianus. Și lista, foarte lungă poate continua. De menționat și prețurile exorbitante pentru unele manuscrise care echivalau cu valoarea unei moșii. La această schiță a fondului de bibliotecă trebuie să anexăm și tipăriturile religioase ale vremii, dar și operele care circulau deja, cele ale lui Titus Livius, Homer, Aristotel, Platon. Cu toate că sursele nu sunt numeroase sunt plauzibile. Mai întâi cea oferită de tânărul Johann Sommer, neamț din Silezia ajuns în suita lui Despot Vodă, care va scrie după moartea lui, *Vita Iacobi Moldavorum Reguli* ca și cele cincisprezece elegii în limba latină, care au ca subiect *Schola latina* și biblioteca în chestiune. A doua sursă îi aparține lui A.M. Graziani, și este concretizată în lucrarea *De Ioanne Heraclide Despoda Valachorum*.

De altfel, în majoritatea scrierilor referitoare la „școală" și „bibliotecă", accentul este pus pe cea din urmă, despre care se poate afirma că „a fost întemeiată dar neterminată" și că a fost concepută într-adevăr ca o „bibliotecă de curte"[1].

Din nefericire pentru domnul moldav, credința și originea celor chemați să concretizeze proiectul

său cultural au determinat reacții ostile, localnicii și majoritatea contemporanilor văzând în această intenție o tentativă de deturnare a credinței strămoșești, de papistășire.

Cine erau „profesorii"? Din documentele care au fost cercetate, se cunoaște, din epoca lui Despot, numele unui singur profesor, cel al lui Johann Sommer, iar din epocile ulterioare cel al lui Petru Elmon (1580-1600). În ce privește alte nume vehiculate: G. Peucer, G.I. Rhaeticus, Hermodorus, Lismanninus, Lusinski, Justus Jonas se știe că unii dintre invitați n-au răspuns favorabil, în ciuda sumelor consistente care li se ofereau. G. Peucer și I.G. Rhaeticus nu au venit, Hermodorus a acceptat să vină dar, între timp, a aflat de drama lui Despot Vodă și a făcut cale întoarsă, iar Lismanninus, teolog și învățat umanist reputat, a declinat oferta. Lusinski avea rang de episcop și nu a răspuns nici el favorabil, iar Jonas Justus nu a venit nici el la Cotnari.

Revenind la reacția cărturarilor moldoveni, iată cum descrie Miron Costin în *Letopisețul Țării Moldovei* evenimentul: „Și în Cotnari fiind Sași mulți pre atunci, le-au făurit biserică și școală și au adunat vivliotiki... Și aduna dascăli din țara nemțească și din țara leșească, Papistași. De atunci au rămas aicea în țară la noi Ezuviții și alți popi ai Bisericii Apusului, Papistași..."

Nu știm cum au reacționat elevii moldoveni la programul educativ al școlii de la Cotnari, dar putem deduce câte ceva din mărturia profesorului de latină, poetul Sommer, și anume că nu se menționează conflicte sau lipsuri care să afecteze mersul școlii, vorbind cu plăcere despre activitatea sa. Nu este exclus să se fi produs un fior de emulație care să se fi concretizat în altă parte și sub altă protecție pentru că, să nu uităm, epoca lui Despot Vodă coincide cu perioada bogată în traduceri și tipărituri a lui Coresi.

Cât a durat școala? Întemeiată în 1562 și afectată de moartea domnitorului în 1563, putem trage concluzia pripită că efemera ei viață a făcut-o nesemnificativă și, în consecință, ar fi dispărut cu totul. În 1568, un grup de catolici vizitează Moldova și se interesează în mod special de școală. Petru Șchiopu le indică acestora școala de la Cotnari „ca să distrugă cuibul de protestanți". Deci școala exista și funcționa. În 1599, episcopul Quirini vizitează Cotnarii, venind în inspecție canonică și notează cu acest prilej, în raportul său, existența unei „școli de gramatică" cu un profesor laic, Pietro Elmon, transilvănean de origine. Școala de gramatică însemna evident Școală latină cu un curs inferior de 2-3 clase.

În 1623, călugărul catolic Andrei Bogoslovici, prefect al misiunii catolice de la Bacău, vorbind despre Cotnari, precizează că „hanno anco il maestro della scola".

În 1641, episcopul Pietro Diodato, vizitând Cotnarii, consemnează că există o locuință unde stă profesorul școlii.

Am făcut aceste precizări, cu riscul de a exagera amănuntele, în scopul de a sublinia ideea că nu avem de-a face cu o tentativă culturală efemeră, ci cu un gest de pionierat cu rezonanțe în timp, iar momentul merită reactualizat și tratat cu gravitate.

Revenind la bibliotecă, nu vom mai insista pe existența sau nonexistența ei, bazându-ne pe mărturiile lui Sommer, Graziani, Nicolae Costin și Isthvanffi Nicolaus Panonnius (*Historiarum de rebus Hungaricis*) în lucrările cărora găsim suficiente amănunte referitoare la structura și dimensiunea sa. Rezumând, considerăm că, imitând marile biblioteci pe care le văzuse și al căror model l-a urmat, biblioteci care numărau 2000-3000 de tipărituri și manuscrise, biblioteca lui Despot putea avea mult mai puține, dar în orice caz, câteva sute de cărți tipărite și manuscrise. „Cărți de tot felul" sugerează o bibliotecă enciclopedică, de tip renascentist, așa cum erau cele din epocă.

Despre soarta bibliotecii nu se știe mai nimic. După abdicarea de la Suceava, în urma căreia a căzut și capul lui Despot Vodă, au fost distruse toate construcțiile și mărturiile care erau legate de numele său. Până și tabloul care înfățișa pierderea bătăliei de la Verbia, comandat de Despot, și care ar fi putut constitui un trofeu pentru învingător a fost distrus.

Dacă ar fi rezistat în timp, biblioteca lui Despot Vodă ar fi fost prima mare bibliotecă a Moldovei. Asemeni legendarei biblioteci din Alexandria, căreia i-a copiat în surdină destinul, a ratat șansa de a devansa cu câțiva pași mersul lent și poticnit al istoriei.

„Habent sua fata libelli!"

PRIMĂRIA
CONSILIUL LOCAL IAŞI

Revista SCRIPTOR
poate fi procurată și direct de la redacţie,
loc unde se pot face și abonamente.

Program cu publicul:
luni – vineri, orele 11-14
Telefon secretariat: 0232 410 427

Cărțile editate de JUNIMEA
pot fi achiziționate la redacție,
(comenzi: luni-vineri, orele 10-14).
Persoană de contact: Cătălin DĂNILĂ, tel.: 0723 211 357

Volumele pot fi solicitate online,
secretariat, Cornelia APETROAIE,
adresa *edjunimea@gmail.com*,
precum şi în rețeaua de librării SEDCOM LIBRIS IAŞI,
Librăria „Oreste Tafrali"
a Universității „Alexandru Ioan Cuza",
Librăria *Cartea Românească*, Iași,
stand Palatul Culturii
(Complexul Muzeal Naţional „Moldova", Iaşi),
Librăria *Mihai Eminescu* (Bucureşti),
Derex Com SRL (Bucureşti),
reţeaua de librării *Cărtureşti*,

alte librării partenere din Bacău, Braşov, Buzău,
Cluj-Napoca, Suceava („Alexandria"), Galați, Constanţa,
Chişinău, Piatra Neamţ, Sibiu, Timişoara,
***Memorialul Ipotești* – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"...**

Editura **Junimea** şi revista **Scriptor**
sunt membre ale **Asociaţiei Revistelor,**
Imprimeriilor şi Editurilor Literare (A.R.I.E.L.),
asociaţie cu statut juridic, recunoscută de Ministerul Culturii.
Editura Junimea este acreditată CNCS (cod CNCSIS 97 / 2012).

www.editurajunimea.ro
edjunimea@gmail.com
revistascriptor@gmail.com

Editura *Junimea*/ Revista *Scriptor*
strada Păcurari nr. 4
Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu"
(Fundaţiunea Regele Ferdinand I)
IAŞI, cod 700 511

Scriptor
anul V

ECHIPA TEHNICĂ:

Cezar BACIU
(secretar de redacţie, tehnoredactare, site web)
Ema LUCA
(culegere, corectură)
Viorel DUMITRAŞCU
(redactor, dosar de presă)
Cornelia APETROAIE
(secretariat)
Diana BOBICĂ
(PR, pagini Facebook, dosar de presă,
site JUNIMEA - SCRIPTOR)
Tudorel HATMANU
(contabilitate)
Cătălin-Narcis DĂNILĂ
(distribuţie, abonamente)

•

ADRESA:

Editura Junimea/ Revista Scriptor
Oficiul poștal nr. 1, C.P. 85

B.C.U. „M. Eminescu"
(Fundaţiunea Regele Ferdinand I)
str. Păcurari nr. 4,
Iași - 700 511
ROMÂNIA

tel.: 0232-410 427
e-mail: edjunimea@gmail.com
revistascriptor@gmail.com
www.editurajunimea.ro

•

Tiraj: 333 exemplare
Nr. pagini: 144

•

Tiparul executat la
S.C. PIM S.R.L. Iași,
tel.: 0729 992 968

•

Date de apariţie:

nr. 1-2: ianuarie-februarie
nr. 3-4: martie-aprilie
nr. 5-6: mai-iunie
nr. 7-8: iulie-august
nr. 9-10: septembrie-octombrie
nr. 11-12: noiembrie-decembrie

Scriptor

Ars amica nostra:
Andrei-Alecsandru
PANTEA

Tranziție (din seria A-Z)
(cianotipie, 50x70)

ISSN 2393-0888
ISSN-L-2393-0888

Preț: 4 lei